

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

RIGORÓZNÍ PRÁCE

2018

Albert Komárek

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra církevních dějin a církevního práva

Rigorózní práce

**Poutní místa, poutě a náboženský život římskokatolické
církve na Rychnovsku a Orlickoústecku po II. světové válce**

Mgr. Albert Komárek

Obor: Teologické nauky

Olomouc 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracoval samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedl v seznamu pramenů a literatury.

V Olomouci dne 21. února 2018

.....

Mgr. Albert Komárek

Poděkování

Děkuji prof. Bogusławu Czechowiczowi, P. doc. PhDr. Tomáši Petráčkovi, Ph.D., Th.D. a PhDr. Jaroslavu Šůlovi, CSc., za cenné rady při dokončení této práce. Dále děkuji za ochotu všem pracovníkům muzeí, archívů a knihoven v Praze, Zámrsku, Hradci Králové, Rychnově nad Kněžnou, Ústí nad Orlicí a v Dobrušce. Poděkování za vstřícnost a ochotu patří také všem lidem, kteří mě instruovali a informovali ve chvílích, kdy jsem navštěvoval poutní místa v regionech Rychnovska a Orlickoústecka. Moje poděkování patří také těm, kteří se dokončení této práce nedožili a byli nápomocni svým svědectvím, vřelým lidstvím a ochotou poskytnout přístřeší při mém putování.

Obsah

Úvod.....	7
1 Díla zabývající se poutěmi a perzekucí církve.....	11
2 Pout' v Písmu svatém.....	16
2.1 Pout', poutníci, poutnictví a typologie poutí	17
2.2 Křesťanská poutní místa ve světě a v Evropě	20
2.3 Poutní místa v České republice	24
2.3.1 Stará Boleslav	26
2.3.2 Svatá hora.....	28
2.3.3 Velehrad	30
2.3.4 Hostýn	32
2.4 Mariánská úcta a lidová zbožnost.....	33
2.5 Spiritualita poutě	37
2.6 Průběh poutě.....	38
2.7 Pout'ové umění a upomínkové předměty	39
3 Církev a stát v Československu.....	41
3.1 Vztah státu a církve po II. světové válce do února 1948	48
3.2 Stav po komunistickém puči v roce 1948	52
3.2.1 Dvě Katolické akce	55
3.2.2 Vatikánské exkomunikační dekrety.....	58
3.2.3 Komunistické církevní zákony	62
4 Královéhradecká diecéze v letech 1945 - 1960.....	65
4.1 Státní úřad pro věci církevní a dopad církevních zákonů v regionech	69
4.2 Úkoly církevních tajemníků	70
4.3 Úkoly státních zmocněnců na biskupství.....	74
4.4 Katolická akce	75

4.5	Pastýřský list z 15. června 1949	77
4.6	Slib věrnosti duchovních.....	78
4.7	Kategorizace duchovních	81
4.8	Poutě a procesí.....	84
4.9	Slavení Božího Těla a Vzkříšení	91
4.10	Výuka náboženství	93
4.11	Sledování křtů a církevních sňatků.....	95
5	Významné osobnosti poutních míst	100
5.1	Děkan Josef Jakubec	100
5.2	Děkan Václav Boštík	105
5.3	P. František Halík	107
5.4	P. Karel Šrajbr	109
5.5	Státní bezpečnost a soudní procesy	112
6	Poutní místa na Rychnovsku.....	119
6.1	Deštné v Orlických horách.....	121
6.2	Dobruška	123
6.3	Dřízna u Přepych	124
6.4	Homol u Borovnice.....	126
6.5	Chábory - Studánka	128
6.6	Neratov.....	130
6.7	Opočno	132
6.8	Rokole	134
6.9	Rokytnice v Orlických horách.....	136
7	Poutní místa na Orlickoustecku.....	139
7.1	Anenská Studánka	140
7.2	Dolní Dobrouč.....	142

7.3	Hemže	143
7.4	Hora Matky Boží - Králíky	144
7.5	Horní Čermná	147
7.6	Hory u České Třebové	149
7.7	Hůra u Petrovic	152
7.8	Kláštorec nad Orlicí	153
7.9	Knířov	155
7.10	Letohrad	157
7.11	Ústí nad Orlicí	159
7.12	Vraclav	161
	Závěr	164
	Anotace	165
	Annotation	166
	Seznam zkratk a značek	167
	Prameny a literatura	169
	Diplomové práce	182
	Internetové zdroje	183
	Orální prameny	184
	Přílohy	185

Úvod

Náboženské cítění v lidské společnosti má společné rysy napříč různými náboženskými směry. Bylo tomu tak odedávna, tedy i v době před narozením Ježíše Krista. Uctívání Boha se odehrávalo formou modlitby, mešním obřadem, ale také návštěvou poutních míst či svatyní. Poutní místa jsou charakteristická svou bezpochyby významnou symbolickou hodnotou. Bývala hojně navštěvována poutníky nejen v minulosti, ale i nyní, přestože na cestě k nim museli putující nejednou překonat značnou vzdálenost a zdolat mnohé překážky.

Tato zvláštní „posvátná“ místa vznikala často pod vlivem lidové zbožnosti v místech, kde jistá mimořádná událost dala věřícímu lidu podnět k projevům vděčnosti za získané dobro. Pohnutkou bývalo zpravidla zázračné uzdravení některých návštěvníků těchto míst, zjevení světce nebo jiný významný čin vedoucí ke vzniku legendy. Ty se pak tradovaly z jedné generace na druhou. Víra v Boha byla největší motivací pro věřící, aby při pouti dospěli ke svatyni. Pout' byla těsně spojena s poutním místem a poutníci k němu putovali ve skupinách i jednotlivě.

Všechna světová náboženství mají své svatyně. Buddhisté a hinduisté mají svoji posvátnou horu Kailas. Pod ní pramení čtyři řeky a každá z nich se symbolicky rozlévá do jedné ze světových stran. Pro muslimy je jedním z pěti pilířů víry a základní povinností pout' do Mekky. Patří k jejich náboženské praxi. Každý dospělý muslim by ji měl alespoň jednou za život absolvovat. Židovský národ, který je v Bibli pojmenován jako „Izrael“, obdržel od Hospodina Desatero božích přikázání na posvátné hoře Sinaj. Ta nemá význam jen pro Židy, ale i pro vyznavače křesťanské víry. Nejposvátnějším místem pro Židy je Zeď nárků, tzv. Západní zeď v Jeruzalémě. Je pozůstatkem chrámu, který dal postavit král Herodes Veliký. K jeho poboření došlo v roce 70 po narození Krista římským vojskem. Pro křesťany je nejvýznamnějším místem město Betlém, kde se Ježíš Kristus narodil, a chrám Božího hrobu v Jeruzalémě, kde byl pohřben. V Izraeli existují i další posvátná místa spjatá hlavně se životem Ježíše a starozákonních proroků. Na celém světě nalezneme tisíce poutních míst, ale tímto tématem se tato práce nezabývá.

Počátky křesťanských poutí spadají do prvních tří století po narození Krista. Putovalo se hlavně k hrobům mučedníků, vyznavačů učení Ježíše. Oficiálně bylo

křesťanství v římské říši povoleno tzv. Milánským ediktem v roce 313. V souvislosti s tím došlo k rozmachu křesťanských poutí. Věřící lid začal putovat do Svaté země. V Evropě lze najít mnoho významných poutních míst. Mezi nejznámější patří *Santiago de Compostela* ve Španělsku, kde jsou uloženy ostatky apoštola sv. Jakuba Většího. Řím je místem skonu sv. apoštola Pavla a Petra. Ve francouzském městě Tours byly uloženy ostatky světce sv. Martina aj.

Boží lid vzdával úctu nejen Ježíši Kristu, ale i jeho matce Panně Marii. V lidové zbožnosti byla osobnost Matky Boží neopominutelně uznávána. Poutní místa jsou proto v mnoha případech mariánskými svatyněmi. V Evropě je možné uvést jako příklad rakouský Mariazell nebo místo zjevení Panny Marie v Lourdes ve Francii a v portugalské Fatimě. Také v Čechách a na Moravě najdeme mnohé lokality, které jsou mariánskými poutními místy. Úcta ke Kristově matce Panně Marii je významně zakotvena v lidové zbožnosti našeho lidu.

V roce 1945 skončila největší světová válka. V naší zemi zvítězili v únoru 1948 komunisté. Mezi léty 1948-1953 byl upevňován totalitní režim zvýšenými represemi a politickými procesy vůči svým odpůrcům. Po Stalinově smrti v roce 1953 se atmosféra ve společnosti začala mírně uvolňovat. Rok 1960 je významný z několika následně uvedených důvodů, a proto je bádání tímto letopočtem ohraničeno. Za prvé, komunisté chtěli dát na vědomí, že etapa budování základů socialismu v České republice (ČR) byla dokončena. Úspěchy socialistického zřízení se rozhodli demonstrovat přijetím nového ústavního zákona č. 100/1960 Sb., Ústavy Československé socialistické republiky (ČSSR), k němuž došlo dne 11. července 1960. Druhým důvodem bylo nové správní uspořádání státu upravené zákonem č. 36/1960 Sb. ze dne 9. května o územním členění státu.¹ Dále byla ke stejnému datu vyhlášena všeobecná prezidentská amnestie při příležitosti 15. výročí osvobození naší republiky a vězení opustila velká většina politických vězňů včetně duchovních.² Vězni museli

---

¹ Článek I této ústavy v odst. (I) uvádí: „Československá socialistická republika je socialistický stát, založený na pevném svazku dělníků, rolníků a inteligence, v jehož čele je dělnická třída“. Viz ČECHÁK, Vladimír. *Vývoj veřejné správy v Československu a České republice (1945-2004)*. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2004. s. 67. Vytvářela se nová pravidla plánování, nová organizace průmyslu a zemědělství, čemuž se mělo přizpůsobit i správní členění státu. Vzniklo tak 19 krajů, 306 okresů a obvodů. Viz DOBEŠ, Jan; HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; JANÁK, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. 2. vyd. Praha: Lidové noviny, 2007. s. 450.

² Srov. VAŠKO, Václav. *Dům na skále 3. Církev vězněná 1950 – 1960*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. s. 259.

před propuštěním z věznice podepsat *prohlášení*, že po svém propuštění z výkonu trestu zachovají naprostou mlčenlivost o všem, co se během výkonu trestu dozvěděli.³

Sledované oblasti jsou z historického hlediska zajímavé tím, že byly do roku 1945 osídleny z větší části německým obyvatelstvem. Z poválečného období existuje archivní materiál, který pojednává o náboženském životě, poutích a procesích, včetně dalšího působení katolické církve, který nebyl dosud publikován. Konec 2. světové války s sebou přinesl určitou šanci na znovuvzkříšení demokracie a plnohodnotný náboženský život. Po odsunu Němců v roce 1945, který postihl také Rychnovsko a Orlickoústecko, došlo s odchodem těchto většinou věřících katolíků k významnému poklesu religiozity kraje. Jeho následné osídlení lidmi z vnitrozemí a z ciziny ke zlepšení náboženské situace nevedlo. Šlo převážně o ateisty bez vyznání a bez vztahu k novému prostředí. Komunistický převrat v únoru 1948 naděje na obnovení křesťanských tradic zmařil úplně. Nastala po něm radikální změna ve vztazích mezi státem a církví.

Záměrem autora této práce není jen hledání odpovědi na otázky, co jsou poutě, kdy, kde a proč se konaly, ale i zpracování tématu náboženských poutí v kontextu společenských, historických a politických událostí daných let. Jaký byl jejich význam pro věřící lid v běžném životě. Práce popisuje jednotlivá konkrétní místa a jejich historii. Líčí legendy a zázraky, se kterými jsou tyto poutě spojovány. Hledá původ poutí v Písmu svatém. Neopomíná zdůraznit jejich spirituální, antropologický a sociologický význam. Autora práce také zajímalo, v čem spočívá mariánská úcta a lidová zbožnost. Poválečné období bylo charakterizováno řadou převratných změn. Detailní zpracování tématu by poskytlo prostor pro další samostatná bádání odborníkům z různých oborů, a to nejen společenskovědních. Některé důležité události, datované v rozmezí let 1945 až 1960, však nelze opomenout. Proto jsou zmíněny na dokreslení atmosféry doby, ve které se poutě konaly. Vzhledem k závažnosti a významu některých dokumentů jsou tyto citovány celé.

Rigorózní práce se zabývá křesťanskými poutěmi v Královéhradecké diecézi, a to v lokalitách Rychnovska a Orlickoústecka. Území nejsou vymezena hranicemi vikariátů, protože ty se v průběhu dějin překrývaly, ale rozlohou bývalých okresů Rychnov nad Kněžnou a Ústí nad Orlicí dle správního uspořádání z roku 1960. Jedná se o poutní místa oficiálně uznávaná Královéhradeckým biskupstvím. Poutní místa nejsou řazena podle významu a velikosti, ale abecedně.

---

³ Srov. *tamtéž*, s. 256.

Na Rychnovsku se jedná o devět míst. Jsou jimi Deštné v Orlických horách – Dříš (poutní kaple Panny Marie), Dobruška (kostel sv. Ducha), Dřízna u Přepych (kaple Panny Marie Lurdské), Homol (poutní kostel Panny Marie Bolestné), Neratov (poutní kostel Nanebevzetí Panny Marie), Opočno (poutní kostel Narození Páně), Rokole (poutní kaple Panny Marie, mariánské poutní místo Schönstattského hnutí), Rokytnice v Orlických horách (poutní kaple sv. Anny) a Studánka u Chábor (poutní kaple Narození Panny Marie).

V oblasti Orlickoústecka se jedná o dvanáct míst, a to Anenská Studánka (kaple Panny Marie Pomocnice), Dolní Dobrouč (poutní kaple Panny Marie Matky ustavičné pomoci, tzv. Horákova kaple), Hemže u Chocně (poutní kostel Nanebevzetí Panny Marie), Hora Matky Boží - Králíky (poutní kostel Nanebevzetí Panny Marie), Hory u České Třebové (poutní kaple Panny Marie Pomocnice křesťanů), Hůra u Petrovic (kaple Panny Marie, Klášterec nad Orlicí (kostel Nejsvětější Trojice), Knířov u Vysokého Mýta (poutní kostel Zvěstování Panny Marie), Letohrad (poutní kostel sv. Jana Nepomuckého Na Kopečku), Mariánská hora u Horní Čermné (poutní kostel Narození Panny Marie), Ústí nad Orlicí (kostel Nanebevzetí Panny Marie) a Vraclav u Vysokého Mýta (kostel sv. Mikuláše). Na Rychnovsku je sedm míst zasvěceno Panně Marii, jedno místo sv. Anně a sv. Duchu. Na Orlickoústecku je devět míst zasvěceno Panně Marii, jedenkrát Nejsvětější Trojici, sv. Janu Nepomuckému a sv. Mikulášovi.

Autor práce se věnoval studiu a zhodnocení literatury zabývající se podobnou tematikou. Podrobně se zabýval archívními prameny, provedl jejich uspořádání a kompletaci tak, aby byly soustředěny do jednoho celku a nepůsobily izolovaně. Čerpal především z fondů farních úřadů, fondů příslušných okresních a krajských národních výborů, pamětních knih farních úřadů, obcí, měst a dalších archiválií dokladujících kontext doby. Situační zprávy a hlášení církevních tajemníků jsou uváděny s pravopisnými i gramatickými chybami, včetně překlepů. Některé kapitoly v této práci mohou působit nevyrovnaně, tím, že jsou obsáhlejší než jiné. Důvodem je jistý nedostatek dostatečného množství archívních pramenů. Významným pramenem byla i poutní místa samotná a architektonické památky v jejich okolí. Zajímavým zdrojem informací byly také vzpomínky pamětníků.

1 Díla zabývající se poutěmi a perzekucí církve

Práci, které se zabývají tématem poutí a poutnictvím, je celá řada. Mezi první z nich lze zařadit dvousvazkovou knihu od Karla Eichlera⁴ *Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku*.⁵ K jejímu vydání došlo v letech 1887 a 1888. Kniha popisuje historii vzniku, legendu a popis poutních míst, milostné obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku, ale i pobožnosti, které se na jednotlivých místech konaly. Druhou v řadě je, podle data vydání, kniha *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*.⁶ Napsal ji Julius Košnář a vydána byla v roce 1903. Jedná se o nejstaršího průvodce po poutních místech v Čechách. Publikace popisuje poutní svatyně, polohu a legendy, které se pojí se vznikem místa. Oba autoři se snažili vytvořit souhrnná díla o poutních místech na uvedených územích a jsou svým způsobem dobře zpracovanými prvotinami o tomto tématu. V pozdější době byly vydávány knihy o poutních místech, které měly charakter průvodce po těchto místech. Jedná se např. o dílo Zdeňka Boháče, *Poutní místa v Čechách*.⁷ Podobný charakter má průvodce od Františka Odehnala, který napsal *Poutní místa Moravy a Slezska*.⁸ Irena Dibelková je autorkou knihy *Poutní místa v Čechách*.⁹ V současné době vyšla publikace s názvem *Kam v ČR. Poutní místa a duchovní památky* autorů Petry Koktavé a Zdeňky Pitrunové.¹⁰ Kniha se velmi stručně zabývá známými menšími i většími poutními místy (uspořádáno po krajích), což zájemce o získání základních informací o této problematice uspokojí. Z lokality Rychnovska a Orlickoústecka je v knize uvedeno pouze šest poutních míst. Všechny výše uvedené tituly mají jedno společné, nenajdeme v nich kompletní seznam všech poutních svatyní (21), které jsou uvedeny v této práci.

Díla zabývající se perzekucí církve můžeme rozdělit na ta, která sledují situaci v konkrétním regionu nebo v celé naší republice. Autor Zdeněk Deml napsal knihu

---

⁴ www.kramerius.mzk.cz/search/i.jsp-Karel Eichler působil jako farář ve Veverské Bytýšce.

⁵ EICHLER, Karel. *Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku I. díl. 1., část I. a část II.* vyd. Komise Karla Winikera v Brně, Bedřicha Grosse v Olomouci a Františka Řivnáce v Praze. 1887 a 1888. 304 a 486 s.

⁶ KOŠNÁŘ, Julius. *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách.* Praha: Cyrillo – metodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1903. 528 s.

⁷ BOHÁČ, Zdeněk a kol. *Poutní místa v Čechách.* Praha: Nakladatelství Debora, 1995. 287 s.

⁸ ODEHNAL, František. *Poutní místa Moravy a Slezska.* 2. vyd. Rosice: Gloria, 2004. 277 s.

⁹ DIBELKOVÁ, Irena. *Poutní místa v Čechách.* Praha: Olympia, 2004. 208 s.

¹⁰ KOKTAVÁ, Petra; PITRUNOVÁ, Zdeňka. *Kam v ČR. Poutní místa a duchovní památky.* Brno: ALBATROS MEDIA a.s., 2013. 144 s.

s názvem *Pod dohledem církevních tajemníků*,¹¹ ve které se zabývá činností katolické církve, zvláště zaměřenou na slavení eucharistie a jejímu omezování v Československu mezi léty 1945 až 1989 v jižních Čechách. Dříve, než se tato kniha objevila na knižních pultech, byla autorem zpracována jako disertační práce. Dílo je velmi dobře zpracované včetně příloh a pro autory zabývající se obdobnou problematikou může být inspirativní při jejich bádání. O diplomové práci Jitky Snášelové s názvem *Činnost církevních tajemníků na Šumpersku do roku 1968*¹² vypovídá samotný název. Autorka práce zpracovala archívní fondy z daného regionu.

Kniha s názvem *Katolická církev v Československu 1945-1989*¹³ je historiografií katolické církve po II. světové válce a dále v komunistickém Československu, avšak s důrazem na dění v českých zemích. Zabývá se stále diskutovanými okruhy problémů, ale otevírá i řadu nových témat. Jedná se o velmi zdařilou publikaci, která na našem knižním trhu dlouho chyběla. Historik Karel Kaplan se specializuje ve svých dílech na dějiny v poválečném Československu. Výčet jeho šesti knih, ze kterých jsem čerpal cenné informace, jsou uvedeny v použité bibliografii v závěru této práce. Jedná se o velmi zdařilá díla naší poválečné historie. Katolický aktivista, právník Václav Vaško byl 13 let vězněn v komunistických kriminálech spolu s kněžími a vysokou církevní hierarchií. Tuto svoji zkušenost spolu se vzpomínkami spoluvězňů i s pomocí archívních pramenů a odborné literatury zpracoval v několika knihách, které se zabývají poválečnými církevními dějinami do období 60. let. Jedná se zejména o dvoudílnou knihu *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu 1 a 2*, ve které se autor zabývá perzekucí katolické církve po 2. světové válce a zvláště pak po nástupu komunistů k moci v roce 1948 až do padesátých let. Dílo je pečlivě zpracováno, ale je ke škodě věci, že ve všech případech neuvádí archívní fondy, ze kterých čerpal informace. Stejný autor také napsal třídílné dílo *Dům na skále 1, 2, 3*, uvedené včetně podtitulů v bibliografii této práce. Václav Vaško se zabývá perzekucí církve, nejen římskokatolické, v kontextu společenskopolitických událostí z období 1945–60 v ČR. Práce jsou zdařilé a svým rozsahem ojedinělé, proto je lze doporučit všem zájemcům

---

¹¹ DEML, Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945 – 1989 na příkladu jihočeského regionu*. Brno: CDK, 2008. 323 s.

¹² SNÁŠELOVÁ, Jitka. *Činnost církevních tajemníků na Šumpersku do roku 1968*. Praha, 2012. Diplomová práce. Katolická teologická fakulta UK v Praze, Ústavu dějin křesťanského umění. Vedoucí diplomové práce Tomáš Petráček.

¹³ BALÍK, Stanislav; HANUŠ, Jirí. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2013. 399 s.

o tuto problematiku. Knihu *Lidová zbožnost ve východních Čechách a v Kladsku*¹⁴ vydala v roce 1997 Státní galerie výtvarného umění v Náchodě. Publikace byla katalogem k výstavě výtvarných předmětů, vztahujících se k lidové zbožnosti, uspořádané v Náchodě od 3. července do 14. září 1997 a od října 1997 do února 1998 v Kladsku. Autorsky se na ní spolu s Janem Roytem podílel Vladimír Hrubý. Kniha posloužila jako zdařilý průvodce nejen pro návštěvníky výstavy, ale zároveň přibližuje i čtenářům danou problematiku.

Existuje také celá řada odborných prací, které se tematikou poutnictví a pronásledování církví věnují. Alena Brichová se ve své diplomové práci *Poutnictví a náboženská úcta v Orlických horách a Podorlicku* věnuje čtyřem poutním místům z rychnovského regionu, a to Studánce u Dobrušky, Dřízňe u Přepych, Rokoli u Bohdašína a Neratovu. Svoji práci absolvovala v roce 2006 na FF MU v Brně.¹⁵ V hlavní části práce mapuje historii vzniku a popisuje poutní místo, legendu s tímto spojenou a také samotný průběh poutě. Časově se autorka omezuje na dobu kolem roku 2000. Text je prokládáný fotografiemi. Součástí práce je zpracovaný dotazník účastníků poutí, ve kterém dotazovaní respondenti odpovídali na devět otázek vztahujících se k důvodům, jak často, jak dlouho a proč konkrétní poutní místo navštěvují. V odkazu na archívní prameny není např. zřejmé, ze kterého období pamětní farní kniha pochází, není uveden archívní fond a stránka, ze které byla informace získána. U ostatních archívních materiálů je tomu obdobně.

Podstatná část mého bádání byla prováděna v archívech. Státní oblastní archív v Zámrsku poskytl k mému bádání fond Krajského národního výboru Hradec Králové 1949-1960 a fond Krajského národního výboru Pardubice 1949-1960. Státní okresní archív v Rychnově nad Kněžnou má k dispozici fond bývalého Okresního národního výboru v Dobrušce, fond Okresního výboru KSČ v Dobrušce 1949-1960, fond ONV Rychnov nad Kněžnou 1949-1960, fond farních úradů Neratov,¹⁶ Přepychy,¹⁷ fond

---

¹⁴ HRUBÝ, Vladimír; ROYT, Jan. *Lidová zbožnost ve východních Čechách a v Kladsku*. Náchod: Státní galerie výtvarného umění, 1997. 120 s.

¹⁵ BRICHOVÁ, Alena. *Poutnictví a náboženská úcta v Orlických horách a Podorlicku*. Brno, 2006. Diplomová práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně. Ústav evropské etnologie. Vedoucí diplomové práce Martina Pavlicová.

¹⁶ Kronika fary církve římskokatolické Neratov - *Liber Memorabilium Localiae Bärnwaldensis, něm., lat.*, přeložila: PhDr. Jana Šebová, 2006. Kronika fary římskokatolické Neratov, sv. 2 – *Gedenkbuch bai der Localie Bärnwald, Band 2, něm., lat., čs.*, přeložila: PhDr. Jana Šebová, 2006.

¹⁷ SOKa Rychnov n. K., f. AF Přepychy, Pamětní kniha farního území přepyšského založená léta Kristova 1836/př., inv. č. 1463/2, kn. č. 236.

města Rokytnice v Orlických horách.¹⁸ Ve Státním okresním archívu v Ústí nad Orlicí byl k dispozici pouze fond ONV Žamberk. Fondy ONV Ústí nad Orlicí, ONV Lanškroun, ONV Litomyšl, ONV Vysoké Mýto nebyly k dispozici, jelikož dosud nejsou zpracovány. Tento deficit jsem částečně vyrovnal tím, že povinná pravidelná hlášení okresních církevních tajemníků, tzv. situační zprávy, které byly odesílány na příslušné krajské národní výbory, jsem hledal ve fondu KNV Pardubice 1949-1960. Materiály pojednávající o soudním procesu a věznění děkana Josefa Jakubce jsem našel v Národním archívu v Praze ve fondu Státního soudu v Praze. Živé svědectví o věznění a smrti tohoto statečného kněze mně podal jeho politický spoluvězeň z věznice Mírov, pan Jan Janků z Hanušovic.¹⁹ Inspirací pro bližší seznámení s případem děkana Jakubce pro mě byl příspěvek historika Jana Stříbrného ve sborníku *Brány pekelné ji nepřemohou*.²⁰

Další můj zájem se soustředil na bádání v periodikách Rychnovska a Orlickoústecka vydávaných po II. světové válce. Regionální tiskoviny Rychnovska jsou částečně archivovány v Okresním archívu v Rychnově nad Kněžnou. Jednalo se o následující periodika: Týdeník Rychnovska, Kostelecka a Žamberecka „*Posel z Podhoří*“, rok vydání 1945. Vydavatelem byl pan Karel Rathouský z Rychnova nad Kněžnou. Krajský týdeník národní fronty „*Hlasy Poorlicka*“, rok vydání 1945. Rada ONV v Rychnově nad Kněžnou byla vydavatelem okresních vesnických novin, týdeníku „*Zpravodaj Rychnovska*“. K dispozici byly *Zpravodaje* od roku vydání 1956 až do roku 1960, přičemž od roku 1958 došlo ke změně názvu a to na „*Jiskru Rychnovska*“, týdeník byl nadále okresními vesnickými novinami Rychnovska. ONV v Dobrušce vydával okresní vesnické noviny „*Průkopník*“. Ve všech těchto dostupných zdrojích regionálního tisku jsem nenalezl informaci, která by se zmiňovala o náboženských poutích v regionu Rychnovska. Jedinou výjimkou je článek na titulní straně ve „*Zpravodaji Rychnovska*“, rok vydání 1956, číslo 49, kdy je zmíněna církev, a to v souvislosti s politickými událostmi v Maďarsku a v Egyptě. Článek má název „*Také katoličtí kněží odpovídají na reakční postoj západu, ve věci maďarského a egyptského lidu*“.

Při svém bádání jsem neopomenul regionální tisk Orlickoústecka soustředěný v knihovním fondu Muzea města Ústí nad Orlicí. Jsou to tyto tiskoviny: Nezávislý

---

¹⁸ SOkA Rychnov nad Kněžnou, f. Archív města Rokytnice v Orlických horách, Kronika města Rokytnice v Orlických horách, 1. část, sign. C-0686/1

¹⁹ Jan Janků, nar. 3. července 1921 v Hanušovicích, bytem Sportovní č. p. 339, 788 33 Hanušovice

²⁰ KUBÍN, Petr. (ed.) *Brány pekelné ji nepřemohou. Kapitoly z pronásledování církvi v Československu kolem roku 1950*. Praha: Karolinum, 2013.123. s.

týdeník *Stráž českého východu*, vydávaný ONV Vysoké Mýto, *Pásák*, týdeník vydávaný STS v Lanškrouně, týdeník *Žně míru*, vydávaný ONV Lanškroun, týdeník *Nová vesnice Lanškrounska*, vydávaný ONV Lanškroun. V Okresním archívu Ústí nad Orlicí byl k dispozici týdeník *Vesnické noviny*, vydávaný ONV Ústí nad Orlicí, týdeník *Žambersko soutěží*, vydávaný ONV Žamberk, týdeník vysokomýtského okresu *Za socialistickou vesnici*, vydávaný OV KSČ a ONV Vysoké Mýto, závodní časopis spojených českých a moravských bavlnářských závodů *Kolem dokola*, vydávaný v České Třebové, měsíčník *Karosář*, časopis vydávaný závodní skupinou ČSM, KSČ, ROH a vedením závodu Karosa Vysoké Mýto, čtrnáctideník *Za novou vesnici Žamberska*, okresní vesnické noviny vydávaný ONV Žamberk. Z uvedených periodik nebyly k dispozici žádné informace o náboženských poutích v regionech Rychnovska či Orlickoústecka.

2 Pout' v Písmu svatém

Původ křesťanské poutě se symbolicky objevuje v Písmu svatém. Starý zákon zmiňuje putování patriarchů Abraháma „A Abram se vydal na cestu, jak mu Hospodin přikázal. Šel s ním také Lot. Abramovi bylo sedmdesát pět let, když odešel z Cháranu. Vzal svou ženu Sáráj a Lota, syna svého bratra, se vším jměním, jehož nabyli i duše, které získali v Cháranu. Vyšli a ubírali se do země kenaanské a přišli tam. Abram prošel zemí až k místu Šekemu, až k božišti Móre; tehdy v té zemi byli Kenaanci.“ (Gn 12,4-6), Izáka a Jakuba do Šekemu „Potom přišel Jákob cestou z rovin aramských pokojně k městu Šekemu, které je v zemi kenaanské. Utábořil se před městem a od synů Chamóra, otce Šekemova, koupil za sto kesíth díl pole, na němž si postavil stan. I zřídil tam oltář a nazval jej *Él je Bůh Izraelův*“ (Gn 33,18-20), Bételu „Jákob vyšel z Beeršeby a šel do Cháranu. Dorazil na jedno místo a přenocoval tam, neboť slunce již zapadlo. Vzal jeden z kamenů, které na tom místě byly, postavil je v hlavách a na tom místě ulehl. Měl sen: Hle na zemi stojí žebřík, jehož vrchol dosahuje k nebesům, a po něm vystupují a sestupují poslové Boží. Nad ním stojí Hospodin a praví: „Já jsem Hospodin, Bůh tvého otce Abrahama a Bůh Izákův. Zemi, na níž ležíš, dám tobě a tvému potomstvu. Tvého potomstva bude jako prachu země. Rozmůžeš se na západ i na východ, na sever i na jih. V tobě a v tvém potomstvu dojdou požehnání všechny čeledi země. Hle já jsem s tebou. Budu tě střežit všude, kam půjdeš, a zase tě přivedu do této země. Nikdy tě neopustím, ale učiním, co jsem ti slíbil.“ (Gn 28,10-15) Jákobova rodina putuje na Boží příkaz na místo Božího zjevení: *I řekl Bůh Jákobovi: „Vstaň a vystup do Bét-elu, usad' se tam a udělej tam oltář Bohu, který se ti ukázal, když jsi prchal před svým bratrem Ezauem.“* Jákob tedy řekl svému domu i všem, kteří byli s ním: „Zbavte se cizích bohů, které máte mezi sebou! Očist' se, převlékněte si šat, budeme putovat do Bét-elu. Chci tam udělat oltář Bohu, který mi odpověděl v den mého soužení a byl se mnou na cestě, kterou jsem šel. Odevzdali tedy Jákobovi všechny cizí bůžky, které u sebe měli, i všechny náušnice a Jákob je zakopal pod posvátným stromem u Šekemu. Potom táhli dál. Na okolní města padl děs Boží; proto Jákobovi syny nepronásledovali. Tak přišel Jákob i všechen lid, který byl s ním, do Lúzu, to je do Bét-elu Tam vybudoval oltář a vzýval na tom místě *Biha Bét-elu*, neboť se mu tam zjevil sám Bůh, když prchal před svým bratrem.“ (Gn 35,1-7) a Mamre „Hnul se tedy Abram se stany, přišel a usadil se při božišti Mamre, které je u Chebronu. I tam vybudoval Hospodinu oltář.“ (Gn 13,18;

18,1-15). Hospodin se jim zjevuje a zavazuje se, že jim daruje „zaslíbenou zemi“. Sinaj – hora Božího zjevení je pro putující kmeny Izraele z Egypta posvátným místem (Ex 19-20). Přejít napříč Sinajskou pouští k zaslíbené zemi je cestou požehnanou od Hospodina, který symbolicky v Arše (Nm 10,33-36) a ve stánku (2 Sam 7,6) kráčí společně se svým vyvoleným lidem. Prostřednictvím oblaku svůj lid vede a chrání (Nm 9,15-23). Ve starozákonních Žalmech je zmínka o pouti v Žl 84, 6; 42,5 a 84,6-8. Žalmy 120 – 134 se zpívaly při poutích do Svatého města. Muži museli do jeruzalémského chrámu třikrát ročně (srov. Ex 23,17), což bylo podnětem ke vzniku poutím při příležitosti Velikonoc (Pascha - svátek nekvašených chlebů), Letnic (svátek týdnů) a dožínků (svátku stánků). Novozákonní evangelista Lukáš píše, že zbožná izraelská rodina a Ježíšovu rodinu nevyjímaje, se vydávala do Jeruzaléma na slavení Paschy (srov. Lk 2,41). Lukáš představuje Ježíšovo spasitelské působení a přirovnává ho k tajemné pouti (srov. Lk 9,51; 19,45). O Ježíšově putování do Svatého města podává svědectví další z evangelistů Jan (srov. Jan 11,55-56; 16,28; 2,22-23; 13,1). Nový zákon ve svých Skutcích (srov. Sk 2,5) uvádí čas Letnic jako začátek misijního putování církve.

2.1 Pout', poutníci, poutnictví a typologie poutí

Slovo pout', staročesky – *pút*, je v původním významu chůze, cesta přes vodu, močály, podobně jako staroindické slovo *panthás* – cesta, latinské *pons* – most, řecké *pontos* – moře, mořská úžina, řecké *patos* – chůze. Cesta, staroslověnsky *cěsta*, asi souvisí s *čistý*: cesta = dráha vyčištěna od překážek.²¹

Putování je spojeno se zdoláváním překážek. Máme tendenci uvažovat o pouti, která pro poutníka znamená fyzickou námahu na cestě k určitým zeměpisným místům. V mnoha jazycích a kulturách má slovo pout' širší význam. Nemusí se však jednat o fyzickou námahu. Pout' může být také cestou duchovní bez tělesné námahy. Jejím

---

²¹ HOLUB, Josef; LYER, Stanislav. *Stručný etymologický slovník jazyka českého*. 4. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 483 s.

cílem by nemělo být pouze fyzické úsilí, ale konečnou metou je ztělesnění vysoce ceněných ideálů, což nemusí být limitováno pouze náboženských shromážděním.²²

V kapitolách této práce je zmínka o biblickém a teologickém původu poutí. Neméně důležité pohledy na náboženskou pouť mají antropologové, religionisté a sociologové. Antropologie nemá mnoho prostředků, jakým způsobem lze zkoumat osobní zkušenosti. Pout' je rozmanitá tím, že se realizuje fyzicky, duchovně a emocionálně ve společenství lidí.²³ Francouzský antropolog, religionista a etnolog Arnold van Gennep se zabýval myšlenkou přechodového rituálu. Při svém bádání došel k závěru, že při „*rites de passage*“ dochází ke změnám sociální pozice. Gennep učinil závěr, že všechny přechodové rituály mají tři fáze, a to: separaci (odloučení), liminalitu (pomezí) a inkorporaci (přijetí). První fáze odděluje jedince nebo skupinu z konkrétního místa, ve které je sociálně začleněn. Ve druhé, liminální fázi (z lat. *limen* = práh) se člověk ocitá v dvojakém, nejasném postavení, nesoucí si se sebou něco z podstatných znaků minulé i budoucí pozice. Nachází se mimo své známé společenské vazby, postrádá sociální status, roli a autoritu. V této fázi dochází k jistému zakoušení útrap a bolesti. Jedinec prochází zkouškou odolnosti vůči nepříznivým vlivům. Třetí fáze je ukončením přechodu, kdy se člověk začleňuje do nových společenských vazeb, nabývá nové role a svůj sociální status, včetně práv a povinností z nich vyplývajících.²⁴

Na Gennepův výzkum navazuje britský sociální antropolog Victor Turner. Se svojí manželkou Edith se podrobně věnoval studiu střední „liminální“ fázi. Zkoumali liminalitu (prahovosti) u skupin jakými byli poutníci, studenti a etnikum Ndembu ve střední Africe. Turner dospěl k závěru, že pro střední fázi je typický jev, který nazval „*communitas*“ (komunita), společné pouto, které vychází ze sociální nivelizace.²⁵ Pout' charakterizuje jako sociální proces, kdy jsou lidé vyčleněni z běžné společnosti a dochází při ní ke spojení jednotlivců se stejným cílem. Poutníci jsou zapojeni do sociálních vztahů a vazeb, vyjadřují určitou kulturu. Přestává existovat sociální hierarchie, obvyklá v normálním životě, jsou zredukovány institucionální normy a ideje. Pout' má schopnost působit jako pozitivní energie na morální obnovu, což může být pro

---

²² Srov. BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. s. 251.

²³ Srov. *tamtéž*, s. 243.

²⁴ Srov. KAPUSTA, Jan. Odkaz Victora Turnera v současné antropologii poutnictví: zkušenosti z pouti do Santiaga de Compostela. In: *Český lid: etnologický časopis: 1946-2000* : bibliografie. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2008, s. 135-153.

²⁵ Srov. BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Praha, 2008. s. 148.

její účastníky velkou posilou při zdolávání těžkostí každodenního života.²⁶ *Communitas* je provázen přátelstvím, spontanií, otevřeností, ale i universalitou a iracionalitou. Člověk se částečně dostává mimo realitu a sestupuje do nitra své duše.²⁷

Slovo poutník má původ z latinského slova *peregrinus* – cizí, z ciziny pocházející, cizinec,²⁸ odpovídá německému *Pilger*, francouzskému *pèlerin* a anglickému *pilgrim*.²⁹ Na pouť se vydává poutník a jeho snahou je nalézt vysoce ceněný ideál. Putování nemusí být realizováno vždy ve skupině, poutníkem je i jednotlivec, jehož cílem je určité místo, mající význam jen pro něho. Cílem náboženské pouti je nejčastěji nějaké poutní místo, které získalo pověst, to pak poutníky přitahuje takovou silou, že jsou ochotni cestovat na místa, jež jsou zeměpisně velmi vzdálená.³⁰ Středověcí cestovatelé nosili dlouhý kabát, který jim v noci posloužil jako deka, klobouk měl široký okraj, aby chránil jejich obličej před sluncem a při dešti jim nekapalo na krk. Solidní boty a punčochy byly nutností. Finanční obnos měl každý dle vlastních možností. V tašce nosili listiny, kterými se prokazovali: Nezbytná byla hůl, o kterou se opírali v horách nebo při brodění přes řeku či potoky. Nutný byl nůž a ocílka na rozdělání ohně.³¹ Nejoblíbenějším jídlem na cestu byl chléb a sýr, které poskytovaly potřebný zdroj tuků, bílkovin a sacharidů. Pitnou vodu nosil poutník v duté tykvi, ve zvířecím měchýři nebo ve džbánu.³²

Církev se ve všech dobách dívala na cestování s jistou ambivalencí. Na jedné straně poukazovala na možné nebezpečí na cestách, zvláště v případě poutnic a na druhé straně podněcovala lidi k vycestování do ciziny. Křesťané nacházeli ve Starém i Novém zákoně mnohé vzory pro své cestování, ať už se jednalo o Abraháma, Svatou rodinu a Ježíše Krista, který sám své učedníky vybízel ať „jdou do všech zemí“. Kněží měli při poutích přenosné oltáře a biskupové byli zavazováni k tomu, aby část příjmu ze své farnosti nechávali na stravu poutníků a pro podporu chudiny. Význam náboženských poutí mělo ve středověku pro cestování nesmírný význam, který lze jen stěží docenit.³³

---

²⁶ *Tamtéž*, s. 246.

²⁷ Srov. KAPUSTA, Jan. Odkaz Victora Turnera v současné antropologii poutnictví: zkušenosti z pouti do Santiaga de Compostela. In: *Český lid: etnologický časopis: 1946-2000 : bibliografie*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2008, s. 135-153.

²⁸ SEDLÁČEK, Josef. *Kapesní slovník latinsko - český a česko - latinský a latinská slova používaná v češtině*. Praha: Československý spisovatel, 1936, reprint 2011. 460 s.

²⁹ OHLER, Norbert. *Náboženské poutě ve středověku a novověku*. Praha: Vyšehrad, 2002. s. 11.

³⁰ Srov. BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Praha, 2008. s. 252.

³¹ Srov. OHLER, Norbert. *Cestování ve středověku*. Jinočany: H&H Vyšehradská, s.r.o., 2003. s. 55.

³² Srov. OHLER, Norbert. *Náboženské poutě ve středověku a novověku*. Praha, 2002. s. 81-82.

³³ Srov. *tamtéž*, s. 91-93.

Za zmínku stojí zakládání středověkých poutnických špitálů v 8. a 9. století při kláštorech.³⁴

Jaká je typologie poutí? Ta se vyvíjí a závisí na původu a záměru autora. Křesťanský teolog J. G. Davies zkoumá pout' jako duchovní fenomén a popisuje čtyři témata: „*Pout' jako duchovní cvičení*“, „*Pout' jako následování Krista a jeho svatých*“, „*Pout', identita a jednota*“ a „*Pout' a Bible*“. Mary a Sidney Nolanovi se zabývají evropskými dějinami poutnictví a uvádějí následující typologii:

1. *Pout' na posvátné místo* - dějištěm pouti může být nějaká fyzická struktura jako např. budova nebo nějaký jiný objekt, např. Chrám Božího hrobu v Jeruzalémě.
2. *Pout' k nějaké posvátné osobě či světci* - např. františkánský mnich Padre Pio, který přijal stigmata a přitahoval zástupy poutníků do San Giovanni v Itálii.
3. *Pout' spojená s posvátným předmětem* – jsou to ostatky, tělesné pozůstatky svatých a jejich oděvu, posvátné předměty, které mají pevné místo (skály, stromy, prameny, většina staveb)
4. *Pout' jako posvátný text* - trasa poutníků a projevy zbožnosti se zaměřují na místa uvedená ve Starém a Novém zákoně.
5. *Pout' jako alegorická cesta* - křížová cesta představuje tělesnou i duchovní pout': ačkoli se odehrává v uzavřeném chrámovém prostoru, meditační aspekt tu má přednost před tělesným přecházením po kostele.³⁵

2.2 Křesťanská poutní místa ve světě a v Evropě

Nelze opominout, alespoň ve stručnosti, několik významných křesťanských poutních míst, která jsou mimo území České republiky. Ve srovnání s poutními místy na Rychnovsku a Orlickoústecku jsou neporovnatelně větší, což ovšem neznamená, že věřící navštěvující tyto mnohdy architektonicky skromnější, ale přesto pro nás historicky, ať už z hlediska celonárodního či lokálního významné poutní svatyně, jsou méně zbožní.

---

³⁴ Srov. *tamtéž*, s. 144.

³⁵ Srov. BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*, s. 252-255.

Ve světě jsou nejznámějšími křesťanskými poutními místy Jeruzalém v Izraeli, Ečmiadzin v Arménii a v Mexiku Guadelupe. V Evropě jsou známými poutními místy Lurdy ve Francii, Santiago de Compostela ve Španělsku, Fatima v Portugalsku. U našich severních sousedů v Polsku je známa Częstochowa (Čenstochova). V Německu je významným poutním místem bavorský Altötting, ležící v Alpách u jezera Chiemsse. V Itálii se nesporně jedná o baziliku sv. Petra v Římě.

Izrael – Jeruzalém. Staré Město v Jeruzalémě je místem, kam směřují své kroky křesťané, jelikož tam jsou místa, která jsou spojena nejen se smrtí a vzkříšením Ježíše Krista, ale i s jeho utrpením. Ježíš musel nést kříž až na vrchol hory Kalvárie nebo také Golgoty, což v překladu znamená lebka. Tam je postaven chrám Svatého hrobu, který dal v roce 326, po narození Krista, postavit císař Konstantin.³⁶

Arménie – Ečmiadzin. Katedrála Matky Boží ve městě Ečmiadzin („místo, kde sestoupil jediný Boží Syn“) dal postavit v letech 301-303, po narození Krista, svatý Řehoř Iluminátor. Arméni přijali křesťanství v roce 301, po nar. Kr. Arménie byla první zemí na světě, kde bylo křesťanství přijato za státní náboženství. Apoštolové Bartoloměj a Tadeáš byli ti, kdo ho v zemi širili. Legenda vypráví o Kristově sestoupení z nebe po světelném paprsku a svatému Řehořovi Iluminátorovi ukázal úderem zlatého kladiva do země, kde by měl být postaven kostel. V katedrále je muzeum relikvií a jsou v něm uchovány předměty z historie křesťanství: fragment z Noemovy archy, svaté kopí, kterým byl probodnutý bok Ježíše Krista, když byl na kříži.³⁷

Mexiko – Guadelupe. Panna Maria Guadelupská je považována za matku všech Mexičanů. Tuto patronku Mexika nazývají Morenita, což znamená černovláska. Panna Maria s tmavou pletí se zjevila 9. 12. 1531 v lese na pahorku Cerro de Tepeyas indiánovi Juanu Diegovi. Madona ho požádala, aby postavil na její počest kapli. Juan Diego se zmínil biskupovi a ten mu nechtěl uvěřit. Matka Boží se Juanovi zjevila podruhé. Svůj obraz obtiskla na indiánův bílý plášť a řekla mu, aby posbíral růže, které vyrostly na onom místě a společně s pláštěm ať je předá biskupovi. Zmíněný zázračný plášť je zavěšen v nové bazilice nad oltářem. Panna Maria Guadelupská je od té doby považována za matku všech Mexičanů. Tato patronka Mexika je mezi věřícími s láskou

---

³⁶ Srov. TARALLO, Pietro. *Posvátná místa křesťanského světa*. Čestice: REBO Productions CZ, 2011. s. 184.

³⁷ Srov. *tamtéž*, s. 166.

nazývána Morenita (černovláska). První bazilika na pahorku Tepeyas byla postavena roku 1533. Svátek Panny Marie Guadelupské připadá na 12. prosinec.³⁸

Francie – Lurdy. Vesnice Lurdy, ležící v jižní Francii, se díky mariánským zjevením stala světoznámou. Venkovské dívce Bernadettě Soubirous se zjevila Panna Maria mezi vrcholy Pyrenejí, když šla 11. února 1858 se svou sestrou a kamarádkou, podél řeky Gave do Maasabielle a při tom sbíraly klestí. U vchodu do jeskyně zaslechla Bernadetta zvuk podobající se ševlení větru. Zvedla hlavu a uviděla ženu v bílém plášti a závoji, s modrým pásem a žlutou růží na každé noze. Od tohoto okamžiku se až do 16. července zjevení opakovala. Panna Maria se zjevila celkem osmnáctkrát. Pramen vyvěrající v jeskyni začali navštěvovat nemocní a dne 1. 3. 1858 byla první uzdravenou Catherine Latapie. Nad jeskyní Grotte des Apparitions (jeskyně zjevení) se zázračným pramenem byla v roce 1871 postavena a 1876 vysvěcena bazilika Neposkvrněného početí, která je původní svatyně. Slavnost Panny Marie Lurdské je 11. února.³⁹

Španělsko – Santiago de Compostela. Také toto poutní místo je spjato s legendou. Vypráví se, že apoštol Jakub Větší se po smrti Ježíše Krista vypravil z Palestiny do Galicie. Jeho záměrem bylo obrátit tamní keltské obyvatelstvo na křesťanskou víru. Jako první z apoštolů byl po návratu do Jeruzaléma umučen Herodem Agrippou. Jakubovo tělo bylo přepraveno jeho žáky Atanásiusem a Teodorem na lodi „poháněné andělem“ zpátky do Galicie a tam pohřbeno. Na hrob bylo zapomenuto a až v roce 813 byl nalezen. Dobové kroniky se zmiňují o tajemné záři nad hromadou země v obilném poli. Na onom místě se dnes tyčí v Santiagu katedrála. Apoštol Jakub Větší se zjevil ve snu poustevníkovi Pelagiovi a vyzval ho, aby na vršku hory kopal, protože tam jsou uloženy jeho tělesné ostatky. Po nalezení hrobu světce se rozhodl asturský král Alfons II., papež Lev III. a Karel Veliký, že zde postaví kostel a Jakuba Většího povýšili na paladina ochrany křesťanů proti okupantům Španělska, Maurům. V Santiagu de Compostela je od 12. století na náměstí Plaza del Obradoiro postavena katedrála.⁴⁰

Portugalsko – Fatima. Dne 13. května 1917 malí pasáči jménem Lúcia dos Santos, její bratranec Francisco a sestřenice Jacinta Maratovi pásli na pahorcích u vesnice Fatima své stádo. Nebe se nad jejich hlavami rozsvítilo a na obláčku se zjevila Panna Maria s růžencovou korunou v ruce. Požádala děti, aby se na toto místo vracely každý

---

³⁸ Srov. TARALLO, Pietro. *Posvátná místa křesťanského světa*, s. 234.

³⁹ Srov. *tamtéž*, s. 34.

⁴⁰ Srov. *tamtéž*, s. 44.

měsíc ve stejný den po dobu půl roku. Pět dalších zjevení následovalo vždy třináctý den v měsíci. Při posledním zjevení 13. října bylo přítomno 70 000 osob. Lidé mohli pozorovat přítomnost ohnivé koule, kroužící po obloze a byla pojmenována jako „*sluneční zážrak*“. Při této události Panna Maria svěřila Lúcii tři „*fatimská tajemství*“, a to příchod míru po skončení I. světové války a vypuknutí revoluce v Rusku. Třetí tajemství přísně střeží Vatikán. Údajně obsahuje strašné události. Kult Panny Marie Fatimské vznikl oficiálně v roce 1930. Fátimskou poutní svatyní je novobarokní bazilika.⁴¹

Polsko – Częstochowa (Čenstochova). Čenstochova leží na jihu Polska na levém břehu řeky Warty. Od 14. století byla důležitým centrem křesťanské zbožnosti. Každý rok sem přichází pět miliónů poutníků. Kníže Vladislav II. Opolský přinesl roku 1382 obraz Černé Madony s dítětem v náručí a daroval ho klášteru, který se tyčí na pahorku nad Čenstochovou. Legenda říká, že ikona je ze středověké byzantské malířské školy a jejím autorem je svatý Lukáš, který byl současník Panny Marie a údajně vypočetl její pravou tvář. Obraz Matky Boží je namalovaný na cypřišovém dřevě, pokrytý stříbrem. Je instalovaný v kapli Panny Marie sousedící s bazilikou svatého Kříže a Narození Panny Marie uvnitř kláštera. Čenstochova patří mezi nejnavštěvovanější místa v Evropě a je největším poutním místem v Polsku. Do Čenstochové přicházejí poutníci 15. srpna na svátek Panny Marie Nanebevzetí. Dalšími svátky, které jsou spojené s mariánským kultem, patří svátek Panny Marie Královny Polska (3. května), Černé Madony (26. srpna), Panny Marie Růžencové (první neděle v říjnu) a Neposkvrněného početí (8. prosince).⁴²

Německo – Altötting. Městečko Altötting leží v Bavorsku, 90 km východně od Mnichova. Tamní Mariánské poutní místo je považováno za bavorské Lurdy a je jedním z nejznámějších poutních míst v Evropě. V obci Marktl am Inn, se narodil papež Benedikt XVI. Socha Černé Madony je posetá drahokamy uchováována v Gnadenkapelle nebo Heilige Kapelle (kaple Milosti) postavena na náměstí Kapellplatz (Kapličkové náměstí) s okolostojícími barokními domy. Madonu v roce 1330 zhotovil z lipového dřeva nejspíš umělec z oblasti Horního Rýna. V průběhu času zčernala, pod vlivem působení kouře ze svíček, čímž získala svůj název. Legenda vypráví, že v poutní bazilice vybudované v roce 700 po nar. Krista se nacházela křtitelnice používaná

---

⁴¹ Srov. TARALLO, Pietro. *Posvátná místa křesťanského světa*, s. 72.

⁴² Srov. *tamtéž*, s. 125.

biskupem Rupertem Salcburským při křtu prvního bavorského knížete katolického vyznání.⁴³

Itálie – Řím. Stavba baziliky sv. Petra byla zahájena v roce 324 po nar. Kr. na místě údajného hrobu sv. Petra. K jejímu dokončení došlo v roce 366 za pontifikátu papeže Silvestra I. Chrám byl pětিলodní o celkové délce 119 metrů a šířce 64 metrů.⁴⁴

V roce 1505 se papež Julius II. rozhodl baziliku, postavenou za vlády císaře Konstantina, zbourat s tím, že na jejím místě postaví novou a větší poutní svatyni. Pro splnění tohoto náročného úkolu byl papežem vybrán, vynikající architekt Donato Bramante. Nový chrám sv. Petra měl mít centrální kostel, symetrický ve všech čtyřech směrech, stavba na půdorysu řeckého kříže se čtyřmi rameny ukončenými apsidami, korunovaná polokulovou kopulí. Na počátku práce postupovaly rychle, avšak po smrti papeže Julia I. v roce 1513 a o rok později i po úmrtí Bramantově se výstavba zpomalila.⁴⁵

Po jeho smrti pokračoval v jeho práci Raffael, avšak ten preferoval tvar latinského kříže a ke stavbě připojil podélný dóm. Dalším pokračovatelem stavby byl Michelangelo, který navázal na Bramanteho záměr a zahájil stavbu s monumentální kopulí. Bazilika sv. Petra je trojlodní s příčným dómem a apsidou. Po Michelangelově smrti stavbu dokončili Giacomo della Porta a Domenico Fontana.⁴⁶ Délka vnitřního prostoru je 183 m, šířka příčných lodí 137 m, výška kopule s lucernou 138 m.⁴⁷

2.3 Poutní místa v České republice

O poutním místě bychom mohli hovořit jako o svatém místě, kde je možno očekávat nadlidskou moc a její další různé projevy. Mircea Eliade používá ve svých pracích pojmy hierofanie (zjevování posvátného) a theofanie (zjevení Boha). Úcta k poutním místům není vymezena časově, ani lokalitou. V Genesis, v první knize Starého zákona, najdeme v kapitole 12, 7-9 zprávu o tom, jak Abrahám vybudoval oltář na místě, které

---

⁴³ Srov. TARALLO, Pietro. *Posvátná místa křesťanského světa*, s. 13.

⁴⁴ Srov. FIALA, Václav. *Umělecký Řím*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2015. s. 260-261.

⁴⁵ Srov. PARKYN, Neil. *Sedmdesát divů světové architektury a stavitelství*. Praha: Slovart, 2003. s. 48.

⁴⁶ Srov. MESINA, Caterina. *Řím*. 2. vyd. Praha: Marco Polo, 2015. s. 177.

⁴⁷ Srov. PARKYN, Neil. *Sedmdesát divů světové architektury a stavitelství*, s. 52.

mu ukázal Hospodin. V Genesis 26, 23-25 se Izákovi zjevil v noci u Beer Šeby Hospodin a nařídil mu postavit oltář a aby tam jeho služebníci vyhloubili studnu. Zázračná léčivá voda ze studní doprovází poutní místa ve středověku i v době barokní. Podobný význam měly ve Starém zákoně kameny a stromy, jak se lze dočíst v Genesis či v knize Soudců.⁴⁸ V baroku putoval poutník převážně ve farnosti nebo v určitém regionu opakovaně. V dnešní době není poutník omezen farností, a pokud chce navštívit jiná poutní místa i ve světě, je to díky rozvinuté letecké dopravě možné.

Na území našeho státu nejsou jen velká poutní místa, ale také menší a méně známá než jsou výše uvedené poutní svatyně. Význam těchto míst není o nic menší, přestože počet navštěvujících poutníků je skromnější. Toto je jen důkazem toho, jak je u našeho věřícího lidu silně zakořeněna poutní tradice. Ne vždy také bylo možné pro prostý lid, aby navštěvoval vzdálenější místa, ať už z důvodů ekonomických či praktických. Poutní místa v regionu, kde lidé bydleli, mohly tak navštěvovat vícekrát do roka, a to i v hojnějším počtu celé rodiny.

V České republice jsou poutní místa, která svojí návštěvností mnohonásobně převyšují počty poutníků putujících k takovým svatyním, která mají spíše regionální význam. Poutní tradice vznikala v raném středověku, a proto měla nemalý podíl také při tvorbě historie českého národa. Text této práce neopomíná zmínku o našich nejvýznamnějších poutních místech. V Čechách se jedná o Starou Boleslav a Svatou horu u Příbrami. Na Moravě jsou těmito místy Velehrad a Svatý Hostýn. Lze uvést další naše významné lokality, ve kterých se věřící lid setkával a také v dnešní době uctívá posvátné náboženské obrazy, předměty či světce, jejichž zázraky pomáhaly k překonávání strastí na jejich životní pozemské pouti. Tímto tématem se však blíže zabývají jiné odborné práce a publikace.

Některá poutní místa u nás postupem času zanikla, jiná si přízeň poutníků udržela i přes nepříznivé události, které je významně ovlivnily. Největší rozmach poutí byl v době baroka. V naší zemi se v lidové tradici během staletí nejvíce rozvinula úcta ke Kristově matce Panně Marii. Ze světců byla projevována značná úcta ke sv. Anně a sv. Janu Nepomuckému. Pro lepší rozpoznání světců je začala křesťanská ikonografie zobrazovat s určitými předměty - atributy, aby je tím charakterizovala. Sv. Anna, matka Panny Marie, je zobrazována v dlouhém přepásaném šatu se závojem pokrývající jí

---

⁴⁸ Srov. ROYT, Jan. Proč stojí poutní místa tam, kde stojí? In: *O posvátnu*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1993, sv. 8, s. 109.

hlavu. Jejím nejčastějším atributem je malá postavička Panny Marie (ikonografický typ tzv. sv. Anna Samotřetí⁴⁹). Jsou také zobrazení, kdy chová svoji dospělou dceru P. Marii s Ježíškem na klíně, jak to znázornil slavný obraz od Leonarda da Vinci. Bývá také zobrazována tak, že v ruce drží knihu, což symbolizuje starozákonní zaslíbení Mesiáše nebo s lilí v ruce jako symbolem její neposkvrněné dcery.⁵⁰ Sv. Jan Nepomucký, generální vikář pražského arcibiskupa Jana z Jenštejna, byl umučen a vhozen do řeky Vltavy. Ikonograficky bývá zobrazován v kněžské rochetě a okolo hlavy má pět hvězd. V náruči drží kříž a často také palmu jako symbol mučednictví a vítězství. Někde najdeme i zobrazení, kdy si drží prst před ústy, což symbolizuje zachovávání zpovědního tajemství.⁵¹ Z posvátných a uctívaných předmětů je tímto kovový pozlacený reliéf Madony Staroboleslavské.

2.3.1 Stará Boleslav

Obec Stará Boleslav leží 30 km severovýchodně od Prahy na pravém břehu řeky Labe blízko ústí řeky Jizery. Stará Boleslav je farností a zároveň vikariátem. Církevně patří do pražské arcidiecéze.

Stará Boleslav je naším nejstarším poutním místem, a proto ho můžeme nazvat kolébkou českého poutnictví. Gelasius Dobner považoval Boleslav za jakýsi knížecí dvorec, ještě dřív než z ní Boleslav Ukrutný, bratr sv. Václava, vybudoval pevný hrad. Podle Bohuslava Balbína tento dvorec založil kníže Vratislav a nazval ho podle svého syna Boleslava, kterému v tu dobu bylo šest let. Při dvorci pak chtěl vybudovat chrám, který měl být zasvěcen slovanským věrozvěstům svatému Cyrilovi a Metodějovi. Jeho úmrtí znemožnilo tento záměr uskutečnit.⁵²

---

⁴⁹ Sv. Anna Samotřetí – sv. Anna a sv. Jáchym byli rodiče Panny Marie, dědeček a babička Ježíše Krista. Viz ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. Praha: Univerzita Karlova, nakl. Karolinum, 2006. s. 30-31. Samotné jméno Anna je hebrejského původu, kde אַנָּה lze přepisovat jako Chana v překladu „milostiplná“ či „milá“. Někdy je svatá Anna, a to zejména v uměleckých zobrazeních, označována jako „samodruhá“ a „samotřetí“. Jedná se o staročeské výrazy. Výraz „samodruhý“ se používal pro matku, která již nebyla sama, protože nosila dítě. Výraz „samotřetí“, pak pro babičku, která vychovala dceru a ta zase dceru, nebo syna. Proto bývá svatá Anna samodruhá zobrazována s Pannou Marií a svatá Anna samotřetí s Pannou Marií a Ježíšem. Dostupné z: <http://www.boretice-farnost.cz/svata-anna-nase-patronka>

⁵⁰ Srov. REMEŠOVÁ, V.: *Ikonografie a atributy svatých*. Praha: Zvon, 1991. s. 10.

⁵¹ Srov. *tamtéž*, s. 31.

⁵² Srov. KOŠNÁŘ, J.: *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, s. 7.

Julius Košnář píše ve svých Poutnických místech, že Křišťan v životopise sv. Ludmily a sv. Václava naznačuje, ve které době se Boleslav stala hradem. Stavba měla být dokončena v době smrti sv. Václava. Za zdejší nejstarší svatyni je pokládán kostel sv. Kosmy a Damiána. Tento poutní chrám byl posvěcen krví svatého Václava, jelikož tento se stal místem bratrovraždy.⁵³

Nejstarší legenda vypráví o tom, jak byl kníže Václav pozván svým bratrem Boleslavem na křtiny svého syna. Při cestě na ranní mši byl Václav přepaden svým bratrem. Na útěku byl dostižen Boleslavovými zbrojnoši a ti ho před vstupními vraty do chrámu zavraždili. V kostele sv. Kosmy a Damiána pak byly ostatky světce uloženy. Svatý Václav se těšil okamžitě po své smrti velké úctě, což bylo důvodem k tomu, aby byly jeho ostatky přeneseny na Pražský hrad ke sv. Vítu, k čemuž došlo ve třicátých letech 10. století. Staroboleslavský kostel sv. Kosmy a Damiána, v dnešní době kostel sv. Václava, je nejdůležitější nemariánské poutní místo pro český národ. V roce 1046 bylo za knížete Břetislava I. provedeno rozšíření směrem na západ. Dnešní podobu chrám získal ve 12. století. V době husitských válek kostel vyhořel. Byl opraven a opět při tažení švédských vojsk v době třicetileté války v roce 1640 zničen požárem. Po válce byl kostel znovu obnoven a v roce 1691 vysvěcen. Vnitřní výzdoba a úprava, tak jak ji známe dnes, byla dokončena ve 2. polovině 18. století. Svatý Václav byl velkým ctitelem matky Boží Panny Marie. Má zásluhu na tom, že je český národ někdy nazýván národem mariánským. Dle legendy měl „dědic české země“ sv. Václav na sobě v době zavraždění připevněn kovový mariánský obraz, dar od svatého Metoděje jeho babičce sv. Ludmile. Po Václavově smrti byl obraz ikony uschován jeho sluhou do země. Později byl kolem roku 1160 vyorán zbožným sedlákem a na místě pak byla postavena kaple. V roce 1617 začala přestavba gotického chrámu. V roce 1632 byl zničen saským vojskem, obraz odcizen a přestavbu se nezdařilo dokončit. K navrácení obrazu do Staré Boleslavi došlo až po jeho vykoupení v roce 1638. Mezi léty 1639-1646 byl uložen ve Vídni, ale již roku 1648 přemístěný do Prahy, aby následně v tomto posledním roce třicetileté války, skončilo v rukách švédských vojáků při obléhání Prahy. Obraz Matky Boží staroboleslavské (tzv. Palladium země české)⁵⁴ byl do presbytáře poutního kostela

---

⁵³ Srov. *tamtéž*, s. 9.

⁵⁴ Srov. Palládium je původně název sochy bohyně Pallas Athény – ochránkyně města v chrámu na Akropolis v Athénách. Později byl tento název také používán pro jiné posvátné předměty symbolizující ochranu. Jiná verze legendy vypráví o tom, že Staroboleslavské paládium, kovový pozlacený reliéfní obraz Madony s dítětem Ježíšem, nechala zhotovit kněžna Ludmila z pohanských model a byl uctíván svatým Václavem (viz ROYT, Jan. *České nebe*, s. 5.)

navrácen v roce 1650. V roce 1658 přichází do Staré Boleslavi jezuité z pražského Klementina a ti o poutní místo pečují až do roku 1773, kdy papež Kliment IV. řád Tovaryšstva Ježíšova zrušil. V témže roce začala o staroboleslavskou poutní svatyni pečovat kolegiální kapitula sv. Kosmy a sv. Damiána ze Staré Boleslavi. V letech 1929-1950 byla správa výjimečně svěřena do péče redemptoristů.⁵⁵

2.3.2 Svatá hora

Svatou horu najdeme na jihovýchodním okraji města Příbram. Je jedno z nejstarších poutních mariánských míst v Čechách a také patří k nejnavštěvovanějším. Gotická kaple byla dle staré pověsti založena rytířem Malovcem ve 13. století, což bylo v období života pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic.⁵⁶ Nebylo mnoho nadšených jako Arnošt, který nadšeně ctil Matku Boží a dovedl Královnu nebes velebit tak, že je dějepisci nazýván „mužem svaté pověsti“. Každý rok toužil být měsíc o samotě na svém zámku v Příbrami nebo v Kladsku,⁵⁷ aby mohl být v její těsné blízkosti a čerpat tak sílu pro svoji náročnou práci. Každé ráno věnoval výhradně Bohu a Panně Marii a nebylo možné s ním v tento čas o ničem rozmlouvat. Velice rád setrval v modlitbách před milostným obrazem Matky Boží v Kladsku v kostele špitálních křížovníků sv. Jana. Je zajímavé zmínit, co ho poutalo k milostné sošce, to sdělil až na smrtelné posteli: „Známo činím všem psaním tímto, kdož je čísti budú anebo čtúce slyšeti: že já Arnošt, arcibiskup prvního pražského kostela mezi hříšnými nejvyšší, ne v noci, ale ve dne, ne v súkromí ani tajně, ale když jsem s jinými stál zjevně, nemnieje, anebo ve snách, ale jsa zdravého rozumu a bedliv dole psaný div hrozný a mé mysli horký velmi, takový viděl jsem. Když jsem v Kládště ještě byl ve škole, kteráž náleží ke kostelu farnímu, kterýž křížovníci špitální svatého Jana spravují, tu některý den, za to mám, že bylo

⁵⁵ Srov. BOHÁČ, Z.: *Poutní místa v Čechách*, s. 49.

⁵⁶ Srov. BOHÁČ, Z.: *Poutní místa v Čechách*, s. 55.

⁵⁷ Kladsko, dnes polský region sevřený mezi Čechy, Moravou a Slezskem se rozkládá na ploše kolem 1636 km². Území Kladska má tvar obdélníka přibližně o stranách 55 x 30 km, orientovaného kratšími stranami k severozápadu a jihozápadu. Kladskou kotlinu s městem Kladskem (Kłodzko) a řekou Horní Bystřicí) Bystrzyca i údolí Kladské Nisy (Nysa Kłodzka) obklopují Bělské hory (Góry Bialskie), Kralický Sněžník (Masyw Śnieżnika), Bystřické hory (Góry Bystrzyckie), Stolové hory (Hejšovina, Góry Stołowe), Soví (Jílovské nebo také Kozí) hory (Góry Sowie) a Rychlebské hory (Góry Złote). Viz FELCMAN, Ondřej; SEMOTÁMOVÁ, Eva. *Kladsko: proměny středoevropského regionu: historický atlas*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2005. s. 80.

v sobotu, když jsem byl při nešpoře, stoje mezi jinými žáčky v kůru až do skonání nešpora, prostřed „Magnificat“ (hymnu „Velebí duše má Hospodina“) nebo po samém nešpoře, když antifona: „Salve Regina“ („Zdravas Královno“) nebo jiná o Panně Marii zpívaná byla, toho se nemohu dobře upamatovati. Událo se mi pohleděti na obraz (rozuměj sochu) Panny Marie, kterýž stál na velkém oltáři; tuť hned rychle tvář obrazu Panny Marie, Matky boží, velmi hněvivě se ode mne odvrátila. Toho já jsem se velmi lekl a změnil jsem se na své mysli a stál jsem jako omámený, a velikým příliš strachem jsa poražen, tak jako bych měl tu hned konec života vzíti, ale že to dlúho netrvalo, sám některak k sobě se navrátiv, a upamatovav...pozdvihl jsem očí svých k nebi a počal jsem té blahoslavené Panny pro milost Syna jejího prositi, aby se ráčila nade mnú slitovati a obličej svůj ke mně obrátiti. A v tom zármutku a v té tesknosti modle se, přišlo mi na mysl, abych pozdvihna očí pohleděl na obraz Syna jejího Pána Ježíše, kterého chovala na rukou, chtě viděti, zdali také ode mne se odvrátil. I uzřel jsem, že se ode mne odvrátil maličko, tak jako by se na mne jeho svatá milost ohlédal. I padlo mi na srdce nějaké potěšení a tak jsem před se ustavičně trval v modlitbě mé, kterouž jsem činil k té slavné Panně prose, aby také ráčila tvář svú ke mně obrátiti. A když jsem v té modlitbě dlúho trval, chvíli tak znenáhla jako s nějakú nelibostí svůj obličej zas ke mně obrátila v té tvárnosti, jak jsem ji prve, než se na mně rozhněvala, vídal...“ Takto vše vyprávěl Arnošt z Pardubic,⁵⁸ který vroucně uctíval Pannu Marii a jejího Syna. Arnošt byl zručným řezbářem, a tak vlastnoručně zhotovil sošku podobající se Panně Marii Kladské.⁵⁹

Milostná socha Boží matky s Ježíškem byla po jeho smrti uložena v kapli příbramského hradu a po husitských válkách byla přenesena do děkanského kostela sv. Jakuba a pak do špitálního kostela sv. Jana Křtitele. Po požáru a zboření kostela byla přenesena na Svatou Horu, kde je až do současnosti.⁶⁰ Mezi ctitele Panny Marie Svatohorské patřil jakýsi Jan Procházka z Nymburka. Bylo mu více než šedesát let a již třináct let trpěl slepotou. Ve svém rodném kraji si nemohl najít obživu, a proto odešel s manželkou do Prahy. Živil se tam s dalšími chudáky žebrotou na kamenném mostě. Procházkovi se ve snu zjevil ctihodný stařec, který ho nabádal, aby šel na Svatou Horu

---

⁵⁸ Arnošt z Pardubic, arcibiskup pražský - Na přelomu 14. a 15. století napsal kladský farář Jan životopis městského dobroděje Arnošta z Pardubic, mj. zakladatele augustiniánského kláštera v Kladsku. Viz CZECHOWICZ, Bogusław. *Kladské dějepisectví v Polsku po druhé světové válce. Historická věda ve službách státní politiky a národní ideologie*. Červený Kostelec: P. Mervart, 2010. s. 19-20.

⁵⁹ Srov. KOŠNÁŘ, J.: *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, s. 68-69.

⁶⁰ Srov. BOHÁČ, Z.: *Poutní místa v Čechách*, s. 55.

a tam se modlil k posvátné sošce Panny Marie, že pak dojde k jeho uzdravení. O svém snu řekl své manželce Alžbětě, které se to vůbec nezamlouvalo, a od cesty na Svatou Horu ho zrazovala. Jan Procházka se však rozhodl Svatou Horu navštívit a nechal se vést svým osmiletým příbuzným Jakubem Horáčkem do Příbrami. Dále se pak spolu odebrali na vrchol Svaté Hory, kde v noci 14. června 1632 setrval v modlitbách a prosil Rodičku boží, aby mu vrátila zrak a slíbil, že ji bude až do své smrti sloužit. Po modlitbách usnul a ráno, když procitl, byl mu navrácen zrak. Od té doby se usídlil v opuštěné poustevně se svojí manželkou a žili tu až do své smrti. Procházkovi se podařilo na přímluvu Panny Marie najít pramen vody, nynější studnice svatohorské. Tento příběh pomohl rozšířit slávu tohoto poutního místa.⁶¹

V roce 1658 začala výstavba poutního místa a projektu se ujal architekt C. Lurago dle ideového plánu jezuity P. B. Schleyera. Nová poutní svatyně byla vysvěcena roku 1673. Největší poctou pro Pannu Marii svatohorskou, „Královnu stříbrných hor“, bylo její korunování roku 1732. Správu nad ní převzali administrátoři, od roku 1796 s titulem probošta a od roku 1861 redemptoristé. V roce 1905 byl udělen celému poutnímu místu čestný papežský titul „basilica minor“. V roce 1950 byli redemptoristé násilně vystěhováni.⁶²

2.3.3 Velehrad

Velehrad je místem, kam doputovali v roce 863 dva bratři ze Soluně, Cyril a Metoděj, aby na našem území, tehdejší Velké Moravě, šířili Kristovo učení. Je to jeden z důvodů, proč můžeme Velehrad nazývat kolébkou křesťanství. Svoji křesťanskou misi uskutečnili na žádost knížete Rostislava. Neméně důležitou událostí byl fakt, který je zmiňován v Kristiánově legendě. Vypráví se v ní o tom, že z rukou misionáře, arcibiskupa Metoděje, přijal v roce 882 křest kníže Bořivoj I. spolu se svojí manželkou Ludmilou. Tímto aktem počala christianizace naší země.⁶³ Význam

---

⁶¹ Srov. KOŠNÁŘ, J.: *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, s. 71-72.

⁶² Srov. BOHÁČ, Z.: *Poutní místa v Čechách*, s. 55-56.

⁶³ Srov. KOKTAVÁ, Petra; PITRUNOVÁ, Zdeňka. *Kam v ČR. Poutní místa a duchovní památky*. Brno: ALBATROS MEDIA, 2013. 128 s.

Velehradu je rozšířený daleko za naše hranice, jelikož Cyril a Metoděj jsou také společnými patrony Evropy.⁶⁴

Moravský markrabě Vladislav Jindřich založil na počátku 13. století (někdy před rokem 1205) cisterciácký klášter na levém břehu potoka Salaška. Markrabě byl bratrem krále Přemysla I. Otakara. Není prokázána souvislost mezi umístěním kláštera a místem, kde začínali svoji křesťanskou misií soluňští bratři, ale dle tradice bylo rozhodnuto, že stavba kláštera bude ve vesnici Veligrad. Písemná zmínka o obci pochází již z roku 1131.

Cisterciáctí mniši přišli do kláštera v roce 1205 z kláštera v Plasech a začali realizovat stavbu klášterního areálu. Roku 1222 zde byl pohřben moravský markrabě Vladislav Jindřich, jelikož klášter se stal pohřebištěm moravských Přemyslovců.

Presbytář kostela s hlavním oltářem v kostele Panny Marie byly vysvěceny roku 1228 olomouckým biskupem Robertem. Přítomni byli Přemysl I. Otakar, jeho manželka královna Konstancie, jejich potomek Přemysl, včetně duchovenstva a zástupců zemské šlechty. Ostatní části kostela byly rozestavěny a areál kláštera byl dokončen před rokem 1250, avšak do současnosti se nezachoval.⁶⁵

V letech 1306-1333 byl klášter vystaven uherským a polským nájezdům. V roce 1421 neodolal husitským nepokojům a byl vypálen. Tamní mniši uprchli do Hradiště a do zchátralého kostela se vraceli v letech 1434-1436. Z finančních důvodů byly provedeny jen provizorní opravy, a proto k obnově kostela a konventu došlo až v roce 1587. V roce 1681 mnich Malachias založil požár a celý klášterní areál byl zničen, ale již následující rok se začala celková obnova kláštera. Na počátku 18. století klášter několikrát vyhořel. Kostel Panny Marie Nanebevzetí byl opět vysvěcen v roce 1735. Z původního konventu byl zřízen noviciát a centrum pro filozofické a teologické studium.

V období vlády reformního císaře Josefa II. byl v roce 1784 klášter zrušen. V klášterním areálu vznikl hřebčinec se stájemi. Jezuité získali konvent v roce 1890 a byla zde zřízena kolej a řádové gymnázium. V roce 1950 za komunistické vlády byli jezuité vyhnáni a v klášterním areálu byl zřízen ústav pro tělesně a duševně postižené.⁶⁶

---

⁶⁴ Srov. DVOŘÁČEK, Petr. *Posvátná místa země Koruny české*. Olomouc: ANAG, 2011. s. 150.

⁶⁵ Srov. VEČEŘOVÁ, Petra. *Kláštery v Čechách, na Moravě, ve Slezsku*. Praha: Olympia, 2005. s. 235.

⁶⁶ Srov. *tamtéž*, s. 236-238.

2.3.4 Hostýn

Poutní místo Svatý Hostýn leží 17 km severovýchodně od Holešova ve zlínském kraji, v západní části Hostýnských vrchů. Církevně patří toto místo do arcidiecéze olomoucké, děkanátu Holešov. Svatý Hostýn je nejnavštěvovanější poutní místo po Velehradě na Moravě. Hora Hostýn je místem prehistorického hradiště a keltského oppidia. Křesťanství zde mohlo navázat na posvátnou tradici.

Legendu o vzniku poutní svatyně zachytil ve svém díle *Diva Montis Sacti* jezuita Bohuslav Balbín. Při vpádu Tatarů (Mongolů) na Moravu, syn chána Ögödeje Khadan dovedl své tatarské kočovníky do střední Evropy a v roce 1241 u Lehnice porazil v bitvě Poláky. V té době ho zastihla zpráva o smrti svého otce chána Ögödeje v daleké Číně. Khadan nechtěl, aby nepřišel o moc v Asii a odtáhl zpátky na východ. Hostýnská legenda vypráví o tom, jak místní obyvatelé prchali před Tatary až na samý vrchol Hostýna. Ve strachu se o hladu a žízni modlili k Bohu a k Panně Marii. Po vyslyšení jejich prosb vytryskl ze skály pod vrcholem pramen. Vzápětí potom následovala silná bouře, při které hromy a blesky plašily tatarské koně a rozvrácené šiky Tatarů se daly na útěk. Panna Maria Svatohostýnská, mocná přímlovkyně a ochránkyně před nebezpečím, je podle této legendy zobrazována s Ježíškem metajícím blesky. První zmínka o tomto poutním místě je z roku 1567. První kapli k počtě Panny Marie založili havíři z okolí, kteří v Hostýnských horách dobývali železo a stříbro, proto tradice může být starší. Svoji původní podobu si zachovala až do roku 1658, a protože se účast věřících na poutích zvyšovala, došlo k jejímu rozšíření. Poutní svatyni ve své současné barokní podobě nechal postavit majitel bystrického panství hrabě František Antonín z Rottalu v letech 1721-1748, nejpravděpodobněji podle návrhu biskupského architekta J. I. Cyraniho z Boleshausu.

Obraz Matky Boží Ochránitelky byl uctíván do roku 1620, načež byl pánem na Holešově, nekatolíkem Václavem Bítovským, spálen. V roce 1787 byl chrám na Hostýně zrušen císařem Josefem II. Vnitřní interiér byl vyklizen a postupně chátral. Poutě byly zakázány, ale lidé v poutní tradici pokračovali. Po změně politických poměrů bylo poutní místo v letech 1841-1845 obnoveno a poutě povoleny. Páter Antonín Stojen zakládá v roce 1885 Družstvo svatohostýnské, předchůdce dnešní Matice svatohostýnské, založené v roce 1895. V roce 1912 byla Panna Maria Svatohostýnská korunována. V zastoupení papeže provedl korunovaci olomoucký

arcibiskup František kardinál Bauer. V meziválečném období se stalo z Hostýna významné místo pro pořádání duchovních cvičení – exercicií.

V období komunistické vlády byl řádový dům zdevastován. V roce 1982 při 70. letém výročí korunovace Panny Marie Svatohostýnské byl poutní chrám vyznamenán papežem Janem Pavlem II. titulem „Menší baziliky“ (bazilika minor).⁶⁷

2.4 Mariánská úcta a lidová zbožnost

Panna Maria⁶⁸ je osobnost, kterou nelze pominout, jelikož ve všech projevech lidové zbožnosti, architektury a folklóru je její jméno hojně používáno. Pronikla do života obyčejných lidí tak významně, že tuto biblickou postavu nelze přehlédnout. Pokud by křesťané chtěli pominout osobnost Panny Marie v tradici a ve víře církve, pomýjeli by tak jeden z důležitých aspektů křesťanských tradic.

Význam Panny Marie v liturgii byl již před ekumenickým koncilem v Efezu.⁶⁹ Úcta k Panně Marii má výjimečné postavení v díle vykoupení. Dogma, že je Matkou Boží, bylo vyhlášeno na koncilu v Efezu roku 431 po nar. Kr. Marie měla výsady v souvislosti s jejím Neposkvrněným početím. Její duše byla od Boha obdarována plnou milostí, a to takovou, kterou lidstvo ztratilo dědičným hříchem, což je významem andělského pozdravení (Lk 1,28). Jedná se o milost, která je Božím darem. Maria je

---

⁶⁷ Srov. ODEHNAL, František. *Poutní místa Moravy a Slezska*, s. 35-37.

⁶⁸ Uctívání svatých, zejména kult matky Boží Marie bylo mnohdy nutno bránit proti podezření a předsudkům, že se jím zpochybňuje výlučné prostřednictví Kristovo. Ačkoli musíme uznat, že v některých dobách a zemích docházelo k přehánění a k nesprávným, a dokonce zneužitelným praktikám mariánského kultu i kultu svatých, oficiální učení církve nikdy neztratilo z očí klíčovou výpověď 1 Tim 2,5n: „*Je totiž jeden Bůh a jeden prostředník mezi Bohem a lidmi, člověk Kristus Ježíš, který dal sám sebe jako výkupné za všechny.*“ Viz ADAM, Adolf. *Liturgický rok: historický vývoj a současná praxe*. Praha: Vyšehrad, 1997. s. 188.

⁶⁹ V roce 431 se konal od 22. června do 17. července v řeckém, nyní v tureckém městě Efez u Egejského moře, 3. ekumenický koncil. Uskutečnilo se pět zasedání. Na koncil byl pozván jeden nejvýznamnějších teologů počátku křesťanství, zakladatele západní církve Augustinus Aurelius (354 - 430). Dříve než se mohl zúčastnit koncilu, zemřel ve Vandaly obléhanému Hippu, kde byl biskupem. Vedoucí roli na koncilu připadla tak Cyrilu Alexandrijskému (alexandrijskému patriarchovi, představiteli alexandrijské katechetické školy, který se utkal v boji o titul „Bohorodička“ s představitelem antiochijské teolog. školy s cařihradským patriarchou Nestoriem (381-451). Nestorius obhajoval názor, že Panna Maria je rodičkou Krista, tudíž může být titulována jen jako „Christotokos“, jelikož přivedla na svět Krista - člověka. Cyril Alexandrijský nazýval Matku Boží jako Bohorodičku „Theotokos“. Ve složitém teologickém sporu nakonec rozhodl východořímský císař Theodosius II. (401-450), který rozhodl ve prospěch Cyrila Alexandrijského. Viz JEDIN, Hubert. *Malé dějiny koncilů*. Překlad Karel Dolista, Praha: Česká katolická Charita, 1990. s. 18-20.

Matkou Boží a tato skutečnost ji vyjímá z dědičného hříchu. Dogma o Neposkvrněném početí Panny Marie bylo vyhlášeno 8. prosince 1854 a oslavou toho, že Panna Maria je nejsvětější a nejčistší ze všech tvorů. Uctívat ji jako Pannu znamená uznání její svatosti, zůstává pannou. Její panenství je podmínkou i symbolem a realizuje se v jejím Božím mateřství. Modlitbou Ave Maria (Zdravas Maria) je projevem úcty a od 12. století je rozšiřována. Maria nám rozděluje všechny milosti, které nám získal Ježíš Kristus svou smrtí. Její přímluvy u Ježíše ji staví do role Prostřednice v získávání a rozdělení všech milostí, proto je nazývána Matkou lidí.⁷⁰

Na východě se začalo slavit tajemství vtělení, což bylo chápáno jako zdroj vzrůstu velikonočního tajemství. To se slavilo jako svátek Epifanie.⁷¹ Východ ho slaví už od 2. století. Byl to svátek Kristova křtu a Matky boží se netýkal. Na konci 4. - 5. století pobývala v Jeruzalémě poutnice Aetherie a Epifanie byla vztahována k narození Ježíše Krista, což bylo spojeno s noční oslavou v Betlémě. Při Aetheriině pouti muselo být jméno Panny Marie vyslovováno. Vánoce byly druhou oslavou Božího vtělení. Začaly v Římě koncem 3. století a souvisely s historickým narozením Ježíše. Vánoce v Kappadokii byly slaveny již od roku 375. Sv. Basil četl proroctví o panně, která počne a porodí syna. Následovalo evangelium Mt 1, 18-25; 2, 1-12 o panenském početí a narození. Při tomto svátku byla Matce Boží věnovaná stejná pozornost jako při vyznání víry: „Byl počat z Ducha svatého, narodil se z Marie Panny.“⁷²

Mariánských svátků⁷³ v průběhu dějin přibývalo. Svátek Narození Panny Marie, slavený 8. září, lze doložit již od poloviny 6. století. Svátek jejího početí, zavedený po vzoru svátků Početí Jana Křtitele, připadl na 8. prosinec, tedy na den, který 8. září

---

⁷⁰ Srov. BERTAUD, Émile; RAYEZ, André. Pobožnosti. In: *Studijní texty ze spirituální teologie VIII. Chvála slávy: podněty k duchovnímu životu*. Olomouc. 2012. s. 62-113.

⁷¹ Zjevení Páně, řecky Epifaneia či theofaneia (tj. Boží zjevení), je na Východě původním svátkem Kristova narození. Pod epifanií se v antice rozumělo jak viditelné zjevení božstva, tak i slavnostní příchod panovníka (uctívaného jakožto božstvo) do měst jeho říše. Viz ADAM, A.: *Liturgický rok: historický vývoj a současná praxe*, s. 141.

⁷² Srov. LAURENTIN, René. *Pojednání o Panně Marii*. Praha: Krystal OP a Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. s. 51.

⁷³ Mariánské svátky začínají 8. prosince slavností Panny Marie slavností Panny Marie počaté bez poskvrny dědičného hříchu, 12. prosince památka Panny Marie Guadalupské, 1. ledna slavnost Matky Boží Panny Marie, 18. ledna svátek Panny Marie Matky jednoty křesťanů, 11. února nezávazná památka Panny Marie Lurdské, 8. května nezávazná památka Panny Marie Prostřednice všech milostí, 13. května svátek Panny Marie Fatimské, 31. května svátek Navštívení Panny Marie, 16. června svátek Neposkvrněného Srdce Panny Marie, 16. července svátek Panny Marie Karmelské, 5. srpna svátek Posvěcení římské baziliky Panny Marie, 15. srpna slavnost Nanebevzetí Panny Marie, 22. srpna Památka Panny Marie Královny, 8. září svátek Narození Panny Marie, 12. září svátek Jména Panny Marie, 15. září památka Panny Marie Bolestné, 7. října památka Panny Marie Růžencové, 21. listopad závazná památka Zasvěcení Panny Marie v Jeruzalémě. Viz ŠUBOVÁ, Helena. *Mariánské svátky během liturgického roku*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2008. s. 7-42.

o devět měsíců předchází. Tento svátek se začíná slavit koncem 7. a počátkem 8. století.⁷⁴

Na Západě se Panna Maria stala známou až při oslavě Vánoc ve 3. století při čtení o Kristově narození. Mezi 5. stoletím a polovinou 8. století se začal na více místech slavit mariánský svátek. Jeho datum, podoba i název není jasný. V Římě se postupně slaví čtyři svátky, které měly původ na Východě. První byl svátek Hypapanté (tzn. Setkání s Pánem) a byl slaven 2. února. Byl vypočítán na čtyřicátý den po Kristově narození. Druhý svátek, Zesnutí neboli Nanebevzetí, vznikl kolem roku 650 a slavil se 15. srpna. Dalším svátkem bylo Zvěstování, připadal na 25. březen a koncem 7. století to bylo Narození Panny Marie, slavené 8. září.⁷⁵

V lidové zbožnosti je Panna Maria uctívána různými projevy. Lidová zbožnost, pokud jsou její projevy autentické, není k ústřední roli liturgie v protikladu. Lid ji považuje za svůj přirozený náboženský projev a je přípravou ke slavení posvátných tajemství.

Liturgie je středem života církve a nelze připustit, že by jí jiný náboženský projev mohl nahradit, či by jí byl roven. Pokud je mezi těmito dvěma projevy víry takto nastavený vztah, což vyžaduje pevné principy, má být nejen oceňována, ale i podporována.⁷⁶ Lidová zbožnost je považována za opravdový poklad Božího lidu, který žízni po Bohu, tak jak to cítí jen prostí a nemajetní lidé. Podporuje a plodí ctnosti jako je trpělivost, vnitřní svoboda, snášení kříže každodenního života, soucit s druhými a živou zbožnost.⁷⁷

Gesta či slova se mají v lidové zbožnosti vyznačovat ušlechtilostí. Spontánní projev a prostota mají spolu s pravdami víry vyjadřovat velikost křesťanských tajemství. Mezi gesta patří zvyk políbení či dotek posvátných obrazů, míst a předmětů. Zvykem je i podnikání poutí a procesí. Některé úseky cest podnikají poutníci jinak než běžnou chůzí, např. chůzí po kolenou nebo bez obuvi. Zvykem je také přinášení svící, obětních a votivních darů. Oblékání zvláštních oděvů, nošení různých přívěsků, medailek, odznaků apod. Některé projevy se předávají po staletí z rodičů na děti. Jedná se nejen

---

⁷⁴ Srov. *tamtéž*, s. 53.

⁷⁵ Srov. *tamtéž*, s. 60-61.

⁷⁶ Srov. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. s. 10.

⁷⁷ Srov. *tamtéž*, s. 19.

o projevy citů srdce, ale také o úsilí křesťanského života. Tato vnitřní složka je důležitá proto, aby symbolická gesta neupadla do prázdných zvyků.⁷⁸

Čechy mají více než 200 mariánských poutních míst, Morava okolo stovky. Poutní kostely a kaple jsou zasvěceny Panně Marii Pomocnici křesťanů. Původ těchto zasvěcení lze hledat v Písmu svatém, a to ve Skutcích apoštolů. Církevní otcové nazývají Pannu Marii Auxilium (Pomoc) nebo také Auxiliatrix (Pomocnice). Celý titul lze nalézt až v loretánské litanii v roce 1558. Vítězství křesťanů u Lepanta přispělo k rozšíření titulu. Při bitvě 7. října 1571 padlo 32 000 Turků, 120 000 křesťanů bylo osvobozeno. V roce 1526 byla bitva u Moháče. Sultán Suleyman I. se chtěl zmocnit Vídně a dále postupovat na Rýn. Vídeň byla Turky obléhána v roce 1529, 1532 a v roce 1683, kdy 12. září došlo k bitvě. Turecké vojsko bylo poraženo. Tímto vítězstvím začala klesat vojenská osmanská moc. Papež Inocenc XI. z vděčnosti za pomoc Panny Marie zavedl svátek Jména Panny Marie. V Mnichově zřídil arcibratrstvo Panny Marie Pomocnice bulou, papež Inocenc XI. 18. 8. 1684. To se pak rozšířilo v roce 1790 do Čech.⁷⁹

Z úcty k Panně Marii vznikala v pozdním středověku Mariánská bratrstva, která byla charakterizována zvláštní formou mariánských pobožností. Mariánským prvkem v jeho činnosti byly sobotní pobožnosti. Každou sobotu byly mariánské hodinky⁸⁰ a příslušná kolekta⁸¹ nebo antifona⁸² Salve Regina (Zdravas Královno) nebo Regina Coeli (Královno nebes) či jiná mariánská antifona. Nad tím bylo kázání. Bohoslužby zajišťoval farář. Některá bratrstva nechávala sloužit v sudých dnech zádušní bohoslužby a starala se o pohřby zemřelých členů. Členy mariánských bratrstev byli většinou měšťané.⁸³ Náboženská bratrstva vznikala volně. Nebyla zřizována ani schvalována církevní autoritou. Zájemci je vytvářeli z vlastní iniciativy.⁸⁴

---

⁷⁸ Srov. *tamtéž*, s. 22.

⁷⁹ Srov. KOUTECKÁ, Helena. *Stručný místopis mariánské úcty v Čechách a na Moravě*. Praha: Portál, 1992. s. 65. Lepanto – řecké město Naupaktos při vjezdu do Korintského zálivu. V námořní bitvě tam byla zničena turecká flotila spojenou protitureckou ligou uzavřenou z podnětu papeže Pia V.

⁸⁰ *Malé hodinky k Panně Marii (lat. Officium parvum Beatae Mariae Virginis)* - římskokatolická modlitba z pol. 8. století strukturovaná na sedm denních částí po vzoru Breviáře-denní modlitby církve.

⁸¹ z lat. *Collecta*, modlitba, kterou přednáší kněz při mši sv. před bohoslužbou slova.

⁸² Antifona je liturgický verš zpívaný nebo recitovaný knězem střídavě se sborem při Breviáři.

⁸³ Srov. PÁTKOVÁ, H.: *Clavis monumentorum litterarum (Regnum Bohemiae)*, s. 21-24.

⁸⁴ Srov. *tamtéž*, s. 103.

2.5 Spiritualita poutě

V historii prošly poutě mnoha proměnami, ale rysy, které určují jejich spiritualitu, se dochovaly do dnešní doby. Pout' pomáhá člověku, aby si uvědomil její *eschatologický rozměr*. Křesťan, „člověk poutník“ (homo viator), se pohybuje mezi žízni po poznání a temnotou víry. Mezi časem, který nás omezuje, je plný úzkosti, touhou po životě bez konce, mezi námahou cesty a v očekávání odpočinku, namáhavou prací a touhou po klidné kontemplaci. Putování Izraelitů do zaslíbené země se také odráží ve spiritualitě pouti. Poutník jde dál, až za bezprostřední cíl poutní svatyně, napříč pouští života vstříc nebi, skutečně zaslíbené zemi.

Pout' má *kající rozměr*. Je „cestou obrácení“. Návštěva poutního místa bývá pro mnohé věřící vyhledávanou příležitostí, kdy přistupují ke svátosti smíření (ke zpovědi). Směřují se pak rozhodnějším způsobem k Bohu. Nejedni věřící má po návštěvě poutní svatyně snahu změnit svůj dosavadní život. Více přemýšlí o smyslu života, co je pro něho podstatné a co je pomíjivé. Spolu s kajícím rozměrem je přítomný také *sváteční rozměr*, protože pout' je svátkem, ve kterém se střetávají několikeré antropologické motivy.⁸⁵

Není pochyb o tom, že pout' je svojí podstatou aktem kultu. Člověk poutník jde ke svatyni, chce se přiblížit Bohu a spočinout v jeho přítomnosti. Klaní se mu, aby mu vzdal svoji úctu, a otevírá mu své srdce. V poutní svatyni provádí poutníci mnohé kultické úkony z liturgie nebo lidové zbožnosti. Poutníková modlitba nabývá podobu ve formě chvály a adorace (klanění) Ježíši Kristu pro jeho dobrotu a svatost. Za přijaté dary má modlitba formu díkůvzdání. Také modlitba k blahoslavené Panně, k andělům a svatým, kteří působí jako, mocní přímluvci u Pána vyjadřuje *kultický rozměr* poutě. Instalované ikony na poutních místech značí přítomnost Matky Boží a svatých po boku uctívaného Krista. Svatý obraz v poutní svatyni je posvátným znamením božské přítomnosti a jeho lásky. Svědčí o modlitbě poutníků z generace na generaci. *Apoštolský rozměr* je vyjádřen putováním Ježíše Krista a jeho učedníků apoštolů, kteří při svém putování Palestinou hlásali evangelium spásy. Poutníci jsou z tohoto důvodu putujícími

---

⁸⁵ Srov. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii*, s. 194.

hlasateli Kristova učení. Při pouti se poutníci setkávají spolu, ale také s Ježíšem ve společenství víry a bratrské lásky, proto má pouť také *rozměr společenství*.⁸⁶

2.6 Průběh poutě

Pouť je cesta modlitby. Její jednotlivé etapy oživuje modlitba a Boží slovo je jejím vůdcem, světlem a oporou. Pouť je projevem kultu, a proto, aby byl její výsledek dobrý, musí být zajištěn správný průběh mše svaté a přiměřeným způsobem zdůraznit jednotlivé fáze poutě.

Na počátku poutě je modlitba ve farním kostele či v jiném vhodném chrámu. Modlitba je součástí mše svaté nebo jen její části z Denní modlitby církve (tzv. Breviář). Závěr putování bývá oživen intenzivnější modlitbou. Je dobré, aby poslední část absolvovali poutníci pěšky v procesí a modlitbu načasovali tak, aby začala ve chvíli, když je poutní svatyně na dohled. U každé kaple, která je podél cesty, konat zastavení s modlitbou a zpěvem. Po přijetí poutníků správcem poutního místa u svatyně by mělo být setkání posunuto vhodným způsobem do roviny víry. Pokud to je možné, tak je vhodné, aby se správci poutního místa vydali poutníkům naproti a do posledního úseku šli společně. Nejintenzivnějším okamžikem poutě je samotné setrvání v poutní svatyni, které je charakterizováno snahou o obrácení a následným přijetím svátosti smíření, prosbami, přimluvami, modlitbami díkůvzdání či jinými vhodnými projevy, podle záměru poutě a povahy svatyně. Vrcholným bodem poutě je slavení mše svaté. Na závěr poutě se věřící pomodlí v kostele nebo v poutní svatyni, poděkují za dar poutě s prosbou o pomoc Boha, aby mohly ještě lépe prožívat svoje povolání po návratu do svých domovů.⁸⁷

Velká část poutníků ve středověku přinášela při pouti k poutním svatyním dary jako oběť. Poutník tímto zůstával na místě i po svém odchodu. Světcem byl tak připomínán dárcem a jeho prosby. Osobní dary ukládali co nejbliže k oltáři. Spolu se světcem byl přítomen při každé mši také Kristus v podobě chleba a vína. Darem chtěl člověk ukázat i vděčnost. Mnoho darů se vztahovalo přímo k osvobození (například řetězy) nebo k té

---

⁸⁶ Srov. *tamtéž*, s. 195.

⁸⁷ Srov. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii*, s. 197.

části těla, jež byla nemocná (například berle). Prameny připomínají, že pokud přinesli „dar“ vysoce postavené osoby nebo poutní svatyni navštívil někdo vznešený s „přiměřeným darem,“ neuvádělo se o jaké množství a jaký dar se jedná. Diskrétností bylo nutné předejít případnému nebezpečí na zpáteční cestě v hostincích.⁸⁸

2.7 Pout'ové umění a upomínkové předměty

Na poutích se lidé setkávali nejen mezi sebou, ale také s projevy lidového umění a s pout'ovým zbožím. Stávalo se, že lidé se na vzdálenější poutní místa dostali jedenkrát za život. Věřící si chtěli na upomínku poutě odnést nějaký předmět, který by jim pak tuto událost připomínal.

Pout'ové umění je lidové výtvarné umění náboženského charakteru. Jsou to drobné předměty pojmenované jako devocionálie a jejich účelem je povznesení zbožnosti a úcty věřících. Mají většinou upomínkový charakter, ale také užitkový, jsou zdobené poutními motivy. Jedná se o růžence, křížky, svaté obrázky, medailonky, svíce, stolní nádoby, svícny, lidové dřevořezby a můžeme sem zařadit i malovaný nábytek, zdobené pracovní nářadí a náčiní. Specifickým poutním uměním jsou obětiny - votivní dary.⁸⁹ Původ tohoto výrazu lze hledat v latinském slovu votum, což znamenalo ex voto – podle slibu.

Účelem votivních darů je projevení díkůvzdání za vyslyšení prosby o pomoc. Přinášení darů je prastarou zvyklostí související ze strachu z nemoci, smrti či vykoupením za domnělé i skutečně spáchané hříchy. Tím, že člověk daroval předmět Bohu, Panně Marii nebo světcům se vykupoval, mnohdy ve smyslu představy dar za dar, což lze chápat téměř jako způsob určitého vymáhání Boží pomoci.⁹⁰

Uvažování ve smyslu „dar za dar“ je typické pro lidskou společnost. Naproti tomu Bůh daruje lidem gratuitamente, tzn. zdarma bez jakékoliv podmínky, nezištně, bezdůvodně a od nikoho nečeká recipročně jakoukoliv odměnu. Starozákonní, tj. doba před narozením Krista, pojetí oběti vnímá slovy Mojžíše, jak se můžeme dočíst ve Starém

⁸⁸ Srov. OHLER, N.: *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, s. 175-176.

⁸⁹ Srov. KAFKA, Luboš. *Dárek z pouti. Poutní a pout'ové umění*. Praha: LIKA KLUB a Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., 2009. s. 78.

⁹⁰ Srov. *tamtéž*, s. 103.

zákonu, druhé knize Pentateuch v kap. 24, 3-8: Mojžíš vzal krev, pokropil lid a řekl: „Hle, krev smlouvy, kterou s vámi uzavírá Hospodin na základě všech těchto slov“. Oběť smlouvy mezi Hospodinem a jeho lidem se v celém Starém zákonu uskutečnila pouze jednou a smlouva měla trvalou platnost. Tato smlouva uzavřená formou oběti vyvrcholila hostinou a vyjadřovala plné společenství lidu s Hospodinem.⁹¹ Obětní dary nalezneme v kulturách starého Egypta, antického Řecka i Říma. V 6. století se o votivních darech zmiňuje Řehoř Tourský. V 6. - 10. století měla církev k votivním darům odpor. Postoj církve se změnil až v 10. století. Bylo to v době, kdy se začaly tyto předměty veřejně vystavovat v sakrálních prostorech. V 19. století měly votivní dary hlavní význam pro lidové vrstvy.⁹²

Votivní dary můžeme rozdělit do několika skupin. Prosebný dar se dával jako obětina již předem, aby byla prosba vyslyšena. Děkovný dar byl slibem v nouzi a potvrzoval vyslyšení prosby u Boha. Kající dary byly snahou o vykoupení viny a o smíření s Nejvyšším. Dále pak existovaly dary zádušní, obětované pozůstalými za spásu duše zemřelého.⁹³

Dary nebyly jen individuální, ale také kolektivní např. rodiny z jednoho hospodářství. V širším smyslu (tzv. vota publica) to byly dary celé farnosti, obce, města, cechu apod. Obětování předmětu na poutním místě bylo spojené s poutí.⁹⁴ Votivních darů byla celá řada od nejprostších předmětů po ta nejnákladnější, jak po stránce výtvarné i finanční. Záleželo na tom, z jaké společenské vrstvy dárce pocházel.

---

⁹¹ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad, Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. 3. vyd. Praha: nakl. Krystal OP a Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. s. 345.

⁹² Srov. KAFKA, L.: *Dárek z pouti. Poutní a pouťové umění*, s. 107.

⁹³ Srov. *tamtéž*, s. 109.

⁹⁴ Srov. *tamtéž*, s. 110.

3 Církev a stát v Československu

Mnichovská dohoda čtyř evropských států⁹⁵ uzavřená 29. září 1938, podle které mělo Československo přenechat pohraničí českých zemí Německu, byla pro českou společnost velkou frustrací a ponížením a prakticky se jednalo o počátek rychlého rozpadu našeho státu. České země přišly téměř o 30 000 km² a 3 860 000 obyvatel. Polsko z tohoto území zabralo 865 km². Ve východočeském regionu bylo odtrženo Podkrkonoší až ke Dvoru Králové nad Labem a Jaroměří, úzký pás území Orlických hor, Broumovsko, dále pak na jihovýchodě Kralicko, Lanškrounsko a Svitavsko. Od poloviny března 1939 okupovalo nacistické Německo vnitrozemí Čech a Moravy. Do strategie okupantů patřilo poněmčování protektorátní správy a hospodářství. Němčina byla zavedena jako úřední jazyk. Bylo omezováno základní a střední školství, uzavírány české vysoké školy a řada dalších opatření, včetně likvidace veškerých projevů vlasteneckého odporu.

Základní linie církevní politiky byla určována Úřadem říšského protektora. V církevních úřadovnách v Praze a Brně byly církevní podreferáty. V rámci preventivní akce Albrecht I. dne 1. září 1939 došlo k většímu zatčení kněží a v jednotlivých případech i k potrestání duchovních. V Hlavním říšském bezpečnostním úřadu v Berlíně se v září 1941 sešli na pracovním aktivu církevní referenti všech úřadoven gestapa, kde byli poučeni, jak mají postupovat proti „náboženskému protivníkovi“.

Římskokatolická církev byla nejpočetnější církví a na odtrženém pohraničním území tak přišla celkem o 1276 farností, převážně českých, což bylo 40%, 2253 diecézních i řeholních kněží a více než 3 176 000 věřících (37,9%). Všichni sídelní biskupové zřídili na odděleném území svých diecézí přechodnou církevní správu formou generálního vikariátu. V protektorátu se v šesti diecézích hlásilo k římskokatolické církvi 5 040 058 občanů (74,05%). Koncem září 1941 nastoupil do Prahy nový říšský protektor Reinhard Heydrich a počet zatčených kněží začal vzrůstat.

Primasem českým byl od začátku protektorátu arcibiskup Karel kardinál Kašpar, zemřel 21. 4. 1941. Až do konce války nebyl post českého primase obsazen. Královéhradeckou diecézí spravoval od roku 1931 sídelní biskup Mořic Pícha. Diecézí

---

⁹⁵ Účastnický stát Mnichovské dohody/ osoba která stát zastupovala: Německo/ Adolf Hitler, Velká Británie/ Neville Chamberlain, Francie/ Édouard Daladier a Itálie/ Benito Mussolini.

zůstalo v protektorátu 27 vikariátů (celkem 351 farností). Církev byla po celou dobu okupace českých zemí pospolitě v odporu proti společnému nepříteli. Působily legálně, ale od počátku okupace byly v zorném úhlu německých bezpečnostních orgánů. Role církve byla od 15. března 1939 vnímána jako významná autorita nejen pro věřící, ale také jako ta, díky které mohou manifestovat svůj odpor proti okupantům. Římskokatolická církev organizovala různé veřejné aktivity. Nejčastěji se jednalo o poutě na tradičních poutních místech s vlastenecky laděnými kázáními, což bylo většinou ukončené zpěvem Svatováclavského chorálu a hymny Kde domov můj. Poutě měly po celý rok 1939 charakter národních manifestací. Na konci dubna 1939 byla konaná pouť ke sv. Jiří na hoře Říp, které se zúčastnilo 60 000 poutníků. V podobném duchu a síle se odehrávaly poutní slavnosti od května do srpna 1939 s účastí několika desítek tisíc poutníků. Nejpamátelnější církevní poutí, která byla zároveň národní manifestací prvního okupačního léta, byla pouť ke sv. Vavřinci nad Domažlicemi 13. srpna 1939 s více než 100 000 poutníky. Okupační moc se tyto aktivity našich občanů snažila od konce srpna 1939 eliminovat. K přímému zákazu veřejných církevních slavností nedošlo, avšak byly vytvářeny různé přísné administrativní překážky k tomu, aby jejich pořádání bylo značně komplikované. Při oslavě svátku národního patrona sv. Václava koncem září 1939 se i přes všechny složitosti a překážky sešlo po celém protektorátu při bohoslužbách, poutích a jiných kulturních akcích na tisíce našich občanů.

V roce 1940 nebyly již poutě tak mohutné jako v předešlém roce, vlivem zásahů úřadů, ať to bylo odůvodněno bezpečnostním opatřením, zákazem propagace či omezováním dopravy. Pouti na hoře Říp se 28. 4 se i přes tyto těžkosti zúčastnilo 30 000 poutníků, na Radhošti jich bylo kolem 55 000. Od počátku okupace se konala i veřejná procesí v rámci církevních svátků Božího Těla⁹⁶ (dnes slavnost Těla a Krve

---

⁹⁶ Boží Tělo – Původ tohoto církevního svátku se vztahuje k blahoslavené Juliáně z Cornillonu, která se narodila kolem roku 1191 v Rétienne u Lutychu Belgii. Rodiče ji brzy zemřeli a tak byla od roku 1197 se svoji sestrou vychovávána v sirotčinci kláštera Mont Cornillon u Lutychu. V tamním klášteře sídlily kanovnice žijící podle řehole sv. Augustina. Obě sestry byly v tomto duchu vedeny. Juliána se po deseti letech rozhodla vstoupit do jejich komunity. Od roku 1215 mívala vidiny, kdy se jí zjevovalo světelné kolo (podle jiných to měla být luna s tmavou skvrnou). Vnitřním poznáním zjistila, že se to děje z důvodu, že v liturgii chybí svátek ke cti Eucharistie. Její vidiny se opakovaly a trvaly dvacet let. Po této době se s nimi svěřila své přítelkyni bl. Evě z Lutychu, poustevnici u kostela sv. Martina. Obě začaly propagovat myšlenku eucharistického svátku. Juliána byla v letech 1230-1247 převorkou kláštera v Mont Cornillonu, kde horlivě usilovala o dodržování přísných nařízeních řehole. Tím si nepřátelila kanovnice, které ji na určitý čas vyhnaly z konventu a postavily se proti jejím vizím a novému svátku. Juliána se seznámila s Janem z Lozany z řádu regulárních kanovníků z probošství sv. Martina, který její vidiny popsal a konzultoval s dominikány a jinými duchovními. Ti pak učinili prohlášení, že se nový svátek ve velké míře přičiní k Boží chvále. Juliána navrhla svému biskupovi, aby se svátek jmenoval Krvavý den.

Páně) a svátku Nanebevstoupení Páně. Tyto vycházely na všední dny, a proto vydal říšský protektor pro léta 1940 a 1941 jednorázová nařízení o jejich přeložení na následující neděli. Důvodem nařízení byly požadavky válečného hospodářství. Od října 1941 bylo toto omezení definitivně potvrzeno nařízením o svátcích v době války. Tímto byla veřejná církevní shromáždění utlumena a od roku 1942 prakticky znemožněna.

Na počátku naší okupace byli naši pronásledovaní kněží zavíráni v koncentračních táborech, a to nejvíce v Dachau, Buchenwaldu, Sachsenhausenu – Oranienburgu a Flossenbürgu, Osvětimi a Mauthausenu. Své tresty však vykonávali v celé řadě věznic a káznic na území Říše. V pozdějších letech bylo rozhodnuto o umístování duchovních do tábora v Dachau a tam byli od roku 1942 výlučně koncentrováni. Do konce války tam bylo vězněno 106 českých duchovních a z toho 17 katolických kněží tam zahynulo. Od roku 1939 do 1945 bylo perzekuováno 371 osob, jednalo se o diecézní a řeholní kněze, řeholní bratry i řeholnice a 75 z nich jich zahynulo.⁹⁷

Po osvobození se v českých zemích obnovuje náboženský život. Opětnou činnost obnovují četné náboženské spolky, jako byl Orel, mariánské družiny, skauti a katolické oddíly, začal vycházet katolický tisk. Za protektorátu se postihy a pronásledování nevyhnuly žádné církvi či náboženské společnosti. Bylo vězněno více než 500 českých duchovních a více než 100 jich nacisté připravili o život.⁹⁸ V nacistických koncentračních táborech a věznicích bylo mj. žalářováno 195 německých duchovních z Čech, Moravy a Slezska, z nichž 23 zemřelo.⁹⁹

Zajímavý obrázek o poválečné religiozitě nám poskytne první systematický výzkum náboženství v českých zemích. Ten byl v roce 1946 proveden Československým ústavem pro výzkum veřejného mínění, který byl v tu dobu založený při Ministerstvu

---

Ustanovená zvláštní církevní komise návrh přijala a od roku 1246 biskup Lutychu Robert zavedl na území své diecéze svátek Božího Těla. Současně s ustanovením svátku sestavil augustinián emerita Jan z Cornillonu sestavil breviářové modlitby o Božím Těle, jejichž text i hudební zápis se dochovaly. Nadšení pro novou formu eucharistického svátku sdílel i arcijáhen z Lutychu, který byl později zvolen papežem jako Urban IV. Ten pak roku 1264 rozhodl o tom, že se svátek Božího Těla bude slavit v celé církvi. Bl. Juliána vizionářka důležitého církevního svátku, Božího Těla byla v důsledku intrik v roce 1247 natrvalo vykázána z kláštera a v roce 1248 se nechala zavřít do rekluze St. Feuillon ve Fosses u Lutychu. Zazděna pak strávila v modlitbě a pokání deset let. Zemřela 5. dubna 1258 a byla pohřbena na hřbitově cisterciáckého opatství ve Fosses. Viz STEFANIK, Piotr. *Prorokyně svátku Božího Těla*. In: *Immaculata - Neposkvrněná*, roč. 14, č. 91, 3/2007, s. 7.

⁹⁷ Srov. STŘÍBRNÝ Jan, *Církev a náboženský život za nacistické okupace*. In: MACH, Jiří. *Vlastenectví, církev a společnost v proměnách 19. a 20. století*. s. 93-142.

⁹⁸ Srov. VÁCLAVÍK, D. *Náboženství a moderní česká společnost*, s. 94.

⁹⁹ Srov. STŘÍBRNÝ, Jan. *Katolická církev v čase dvou totalit*. In: JAN, Libor. *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*. s. 81. dle zdroje: GRÜNWARD, Leopold. *Sudetendeutscher Widerstand gegen Hitler*. Der Kampf gegen das nationalsozialistische Regime in den Sudetendeutschen Gebieten 1938-1945. I., München 1978, s. 38.

informací ČR. Původně se měl tento výzkum věnovat souboru náboženských (křesťanských) věr a praktik, ale také hodnotovým preferencím občanů. Hlavním iniciátorem výzkumu byl katolický intelektuál Milan A. Tesař, který byl jedním z vedoucích činitelů ústavu. Výzkum ukázal, že v Boha věří a jeho existenci připouští 80 % české populace, 12 % jeho existenci odmítá a 8 % se touto otázkou nezabývalo. Náboženské obřady navštěvovalo pravidelně 20 %, občas chodilo 43 %, pouze o velkých svátcích 13 % a nikdy na bohoslužbu nešlo 24 % občanů.¹⁰⁰

Po skončení války byla hospodářská situace uspokojivá. Stát znárodnil 28. 10. 1945 doly, hutě, těžký průmysl a banky a 28. 10. 1946 vyhlásila vláda dvouletý hospodářský plán (dvouletku) k obnově země. Pracovní morálka byla špatná. V rámci zlepšení hospodářské situace stát se snažil snižovat počty zasvěcených svátků, což vyvolalo u obyvatel značnou nevoli.¹⁰¹ Arcibiskup Beran ve svém prvním pastýřském listě z 8. 12. 1946 (den jeho biskupského svěcení) věnoval pozornost svěcení nedělí a svátků. Občany nejprve vyzval k aktivnímu zapojení do dvouletky a pak píše: „*Nechejte nás světit neděle a svátky, jak nám to naše víra ukládá. Nenuťte k práci ty, kdož se cítí ve svědomí zavázáni světit neděle a svátky. Zvýšíme pracovní tempo i výkonnost ve dny pracovní a předstihneme ostatní výsledky. Kde Bůh žehná, tam se všechno daří...*“ Vláda nakonec pod tlakem mnoha protestů ustoupila. Zákon o úpravě svátkového práva z 20. 12. 1946 přiznal pracovní volno u jedenácti církevních svátků, o Velikonocích, svatodušním pondělí a u šesti památných dnů republiky. Paragraf tří tohoto zákona však umožňoval zrušit pracovní volno z hospodářských důvodů. Výjimku tvořily Vánoce, Nový rok a svátek Všech svatých. Plnění dvouletého hospodářského plánu mělo být posíleno zaváděním tzv. národních směn o nedělích. Rozšíření pracovního fondu mělo také posloužit k protináboženskému boji. První „národní směna“ byla vyhlášena na neděli 26. 10. 1947. Na toto datum připadla církevní slavnost Krista Krále. Ústředí katolické mládeže ve svém prohlášení proti tomuto datu protestovalo a zavázalo se, že si „směnu“ odpracují v předchozích dvou sobotách a na slavnost Krista Krále pak budou vyprošovat požehnání a mír, pro naši drahou zem. Začal tak boj o svěcení neděle.¹⁰²

Stát po převratu potřeboval, aby lidé pracovali více, proto docházelo k omezování procesí a poutí. Pro kláštery byl zaveden numerus clausus, aby ztráta pracovních sil

---

¹⁰⁰ Srov. *tamtéž*, s. 95.

¹⁰¹ Srov. DEMEL, Zdeněk. Neděle a totalita. In: FIALA, Petr – HANUŠ, Jiří (ed.). *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*. Brno: CDK, 2001, s. 97.

¹⁰² Srov. *tamtéž*, s. 98-99.

nebyla velká. Stát měl snahu dostat majetek klášterů pod svoji kontrolu. Docházelo také k rušení klášterů. Vzájemné styky řádů se zahraničím byly zakázány. Byl vydán příkaz, aby jakýkoliv písemný styk mezi duchovními a římskou kurií byl možný pouze a výhradně státní kanceláři (předchůdce ministerstva zahraničí). Mezi další zákazy patřilo uveřejňování a vyhlásování papežských bul, pokud to neschválila vláda. Stát se snažil mít pod kontrolou všechny teologické spisy, zasahoval do teologického studia, modlitebních knih a náboženské literatury všeobecně. Rušily se náboženské svátky, zakazovaly se procese a poutě do ciziny. Likvidovala se náboženská bratrstva, kostely, kaple, diecézní kněžské semináře. Státní aparát komunistického režimu prováděl i jiná restriktivní opatření, omezení a zákazy, jen proto, aby se náboženský život v zemi zredukoval na minimum. Je faktem, že podobná opatření u nás byla praktikována již v minulosti v době vlády císařovny Marie Terezie a následně pak následníkem habsburského trůnu, jejím synem Josefem II.¹⁰³ Císař Josef II. měl představy o vytvoření jednotného moderního státu s jedním úředním jazykem a jednotnou státní správou. Jeho úsilí směřovalo k tomu, aby si celou společnost vazalsky podmanil. Z církve se měla stát taková služebnice státu, která by měla pod patronací veřejný pořádek, morálku a tvořila by v nové společnosti nejnižší stupeň státní správy. Následně prováděná opatření a změny byly ne vždy pro jejich ukvapenost vůči církvi prospěšné. Císařovo myšlení v otázce církve bylo do značné míry ovlivněno febronianismem.¹⁰⁴

V poválečném období došlo k vylidnění pohraničí z důvodu odsunu Němců a česká část republiky ztratila během několika měsíců více než 3 miliony Němců, čímž došlo ke značnému úbytku pracovních sil, které pak chyběly při obnově země. Tímto zásahem také došlo v pohraničních lokalitách k podstatnému poklesu religiozity, jelikož Němci

---

¹⁰³ Srov. BALÍK, Stanislav; HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2013. s 15.

¹⁰⁴ Srov. BASTL, Ondřej; VEJVODA, Česká a moravská církev od Josefinismu k modernismu. In: Rudolf. JAN, Libor (ed.). *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*. Brno: CDK, 2000, s. 60-68. Od 17. století se zvedaly uvnitř církve opoziční síly namířené proti centralismu kurie. Všechna hnutí, která se mezi roky 1600-1800 nejvíce dotýkala církve (galikanismus, státní absolutismus, jansenismus a episkopalismus), vzešla z Francie. Mnoho biskupů mělo zájem na omezení plné papežské moci v diecézích. V 18. století shrnul trevírský světcí biskup J. Nikolaus von Hontheim pod pseudonymem Justinus Febronius episkopalistické ideje, podepřené konciliaristickými a státně církevními principy, v knize *De státu ecclesiae et legitima potestate Romani Pontifici* (O stavu církve a legitimní moci římského velekněze – 1763). Papež měl podle tohoto spisu velmi omezenou řídicí pravomoc. Místo papežské monarchie musí nastoupit větší počet autonomních církví, které mají být sdruženy v generálním koncilu jako nejvyšším církevním orgánem. Tyto ideje se nazývají *febronianismem*. Viz FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. Praha: ZVON, 1995. s. 241-242.

byli většinou katolíky. Závažnější změny odsunu však byly demografické a socioekonomické.¹⁰⁵

Po roce 1948 začala násilná sovětizace zemí východní a střední Evropy. V Československu se komunisté snažili navázat na latentní předválečný antiklerikalismus. Jejich taktika byla v každé zemi jiná. Rozdíly by dále vynikaly ve srovnání situace v českých a moravských regionech v různém časovém období.

Dříve než Klement Gottwald odjel z moskevského exilu do naší osvobozené země, došlo mezi komunisty k rozdělení odpovědnosti. Bylo rozhodnuto, že Gottwald se bude věnovat hlavně vládě a státním záležitostem. Výstavbu a činnost KSČ dostal na starosti Rudolf Slánský. Gottwald se z exilu vracel jako sebevědomá uznávaná autorita politického života v naší republice, avšak pod dohledem a v podřízenosti Kominterny.¹⁰⁶ V roce 1946 bylo v Komunistické straně Československa okolo jednoho a čtvrt milionu organizovaných členů. Gottwald od prvních dnů po osvobození trval na plnění rozhodnutí vedení KSČ. Proti svévolným změnám, které odporovaly dřívějším principům bolševizace, ostře vystupoval.¹⁰⁷

Vztah k Vatikánu a katolické církvi měl Gottwald od počátku jeho vládních funkcí velmi složitý. Měl trvalou tendenci k omezování vlivu a postavení církve ve společnosti. Na jednu stranu mu vzhledem k mezinárodnímu postavení republiky záleželo na obnovení diplomatických vztahů s Vatikánem. Neměl např. námitek ke jmenování biskupů, kteří byli vězněni v nacistických koncentračních táborech nebo byli účastníky odboje. Na druhou stranu se nebyl schopen smířit s tím, že Vatikán neodvolal některé slovenské biskupy. Při jednání s církevním klérem se snažil ukazovat jako vstřícný vůči náboženství a církvi. Nejprve bylo jeho snahou vyhnout se radikálním a razantním zásahům proti duchovním. Stejný postup zachovával i k církevní hierarchii. Po ztroskotání snahy o podrobení si církve dohodou přešel k sérii administrativních opatření, která byla nátlaková a represivní. Klement Gottwald ve svých projevech na schůzích vedení KSČ vyzvedával a zdůvodňoval důsledky nátlaku na církve, jako velký úspěch komunistů k proticírkevnímu tažení. Vůči církvi a náboženství vystupoval nadřazeně a pohrdavě. Vnímal Vatikán jako nástroj světového imperialismu a církve za dobře organizovanou sílu proti komunistickému režimu.

---

¹⁰⁵ Srov. VÁCLAVÍK, D.: *Náboženství a moderní česká společnost*, s. 96.

¹⁰⁶ Srov. KAPLAN, K.: *Kronika komunistického Československa. K. Gottwald a R. Slánský*, s. 30-31.

¹⁰⁷ Srov. *tamtéž*, s. 33.

Klement Gottwald se ve svém projevu na ÚV KSČ 9. června 1948 vyjádřil k církvi: „...musí se mít uznání k protivníkovi [církvi]. Ono je to těžké, aby nás chválili, když ho vrtáte do kolena, a my jsme jim pořádně zavrtali. Víte, co to je, když církev ztrácí materiální bázi, své statky? To je poprvé v historii, kdy do takové situace přišla. Do situace, kdy je odkázána na naši dobrou vůli. Prostě, když to vezmeme vcelku, i když oni nám to prohlášení [kladné] ve volbách nedali a trvají na zákazu účasti kněží na politickém životě, myslím, že se nám podařilo katolickou církev jakž takž [udržet] v neutrálních mezích. A to dokonce i na Slovensku, kde jsou to kohouti bojovní. Není sporu o tom, že katolická církev má všechny předpoklady pro to, aby se stala v budoucnosti základnou reakce pod rouškou náboženství, náboženstvím maskované protistátní činností. O tom si nesmíme dělat žádné iluze. My musíme nyní, jak si to vyřídíme s prezidentem, znovu se s nimi posadit a říci pánům arcibiskupům: buďto pánové budete jednat jako občané Československé republiky se všemi důsledky, anebo budete poslouchat Vatikán, cizí moc... Když budete poslouchat vládu, tak dostanete to a to. Když budete poslouchat Vatikán, tak nedostanete nic. Současně se budeme snažit, abychom uvnitř kléru diferencovali. Postavili nízký klérus proti církevním knížatům... A další perspektiva: Myslím, že bychom měli [vzít] kurz na to, odpoutat katolickou církev od Vatikánu. Dostat je tak daleko, aby se s Vatikánem rozešli a stali se národní církví... žádné nové spory rituální věst nechceme, ale pryč od Říma a směrem k národní církvi. To je úloha velmi těžká... je nutné církev neutralizovat a dostat ji do svých rukou tak, aby sloužila režimu...“¹⁰⁸ Strategie komunistů vůči církvi byla v tomto Gottwaldově projevu jasně a přímočaře vyřčena a po dobu trvání jejich vlády striktně uplatňována nejvíce v období od jejich uchopení moci v únoru 1948 do konce Gottwaldova vládnutí v roce 1953.

V tomto zakladatelském období svého režimu si komunisté podrobili všechny masové a zájmové organizace pod trvalou kontrolu prostřednictvím svých komunistických institucí. Státní bezpečnost byla k této činnosti hojně využívána. Byla zaváděna opatření, která likvidovala občanskou společnost, což odporovalo spolčovacím právu v ústavě z roku 1948. Největší konflikty vznikaly v situacích, kdy se komunisté snažili podrobit své nadvládě církev, která jimi byla vnímána jako politická síla. Církev měla dobré styky s Vatikánem a byla dobře organizována. Počáteční snaha komunistů o dohodu s církevní hierarchií vyzněla naprázdno, jelikož ve

---

¹⁰⁸ Srov. *tamtéž*, s. 108-109.

skutečnosti měla dohoda sloužit k ovládnutí církve. Dohoda s církví nebyla realizována, a proto se komunisté v dubnu 1949 rozhodli ke konfrontaci. Nastávající dva roky konflikt státu a církve gradoval. Vládnoucí garnituře se podařilo mocensky a administrativně církev ovládnout, nikoli však duchovně.¹⁰⁹

3.1 Vztah státu a církve po II. světové válce do února 1948

Jak jsem se již zmínil, únorovým událostem a totalitnímu komunistickému režimu předcházely události již z období od 1945. Na rozdíl od církve na Slovensku patřila církev v českých zemích k neporaženým. Bylo s ní však naloženo stejně.¹¹⁰

Za války byly diplomatické styky mezi československou vládou a Svatým stolcem přerušeny. K jejich obnově došlo na základě stále platného Modu vivendi z roku 1928 v polovině roku 1946 a ve stejném roce se 11. června vrací do Československa apoštolský internuncius arcibiskup Saverio Ritter.¹¹¹

V říjnu poskytl interview novinářům a na otázku ohledně zahraniční politiky Vatikánu vůči Československé republice mj. řekl, že před válkou byl vztah k naší zemi velmi přátelský, čehož on sám byl svědkem. Za války nepůsobil Vatikán nikdy proti Československu, ale vždy ve prospěch míru. Mons. Ritter na závěr prohlásil, že věří v dobrou vůli československé vlády a v dobré vlastnosti českého lidu.

Československý vyslanec ve Vatikánu dr. Artur Maixner odevzdal své pověřovací listiny papeži Piu XII. v Římě 13. 8. 1946, který při této příležitosti projevil přání udržovat přátelské vztahy ku prospěchu celého Československa, všech věřících i katolické církve. Zmínil se také o tom, že je znepokojen, jak se u nás vede tažení proti církvi a jeho osobě. Připomněl, že neudržoval nikdy přátelské styky s Hitlerem a ani s ním nikdy nemluvil.¹¹²

Novým českým primasem se po II. světové válce stal rektor semináře Josef Beran. Papež Pius XII. se pro něho rozhodl 4. listopadu 1946 a jmenování bylo v Praze i Římě

¹⁰⁹ Srov. KAPLAN, K.: *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953 – 1956*, 26 - 27. s.

¹¹⁰ Srov. FIALA, P.; HANUŠ, J.: *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*. Brno, 2001. s. 16.

¹¹¹ Rozdíl mezi nunciem (z lat. Nuntius - posel, reprezentant Vatikánu) a internunciem je jako mezi velvyslancem a vyslancem (diplomat druhého řádu).

¹¹² Srov. VAŠKO, V.: *Dům na skále I*, s. 139.

zveřejněno 7. listopadu. Arcibiskup Beran se narodil 29. prosince 1888 v Plzni. Teologii vystudoval v Římě a tam byl také v roce 1911 vysvěcen na kněze. Po návratu do naší republiky byl kaplanem v Chýši na Žluticku, v Proseku u Prahy a v Praze - Michli. V učitelském ústavu sv. Anny v Ječné ulici byl od roku 1917 do roku 1929 profesorem náboženství a pedagogiky. Od roku 1929 začal přednášet pastorální teologii na teologické fakultě UK v Praze. V roce 1932 byl rektorem bohosloveckého semináře a rektorem seminárního kostela v Praze – Dejvicích. V červnu 1942 byl zatčený gestapem a poznal na vlastní kůži několik koncentračních táborů. Z Dachau se vrátil do vlasti 25. 5. 1945 a začal pracovat v Dejvicích tam, kde působil před válkou. Jezdil kázat na poutě, národní slavnosti a manifestace. Mnozí mu vyčítali, že potom, co se stal arcibiskupem, přijímá pozvání od komunistů. Řekl jim na to: „*Zvou mě jako komunistu, ale s vědomím toho, že zvou arcibiskupa katolické církve. A chtějí-li mě tam jako takového, proč bych jim to měl odmítnout, když i mezi nimi mám své ovce.*“

Před svým jmenováním řekl, jako kdyby měl tušení, co bude následovat: *Chci nést všechny kříže radostně a ochotně. Musíme ukázat světu, co nám dává víra, a že sloužíme tomu, který řekl: „Nebojte se, já jsem přemohl svět!“ Na sebe nespolehám, ale jen na toho, který mi pomáhá.* Jeho biskupské heslo znělo: „*Eucharistia et labor – Eucharistia a práce.*“¹¹³

Ústřední akční výbor Národní fronty vydal dne 18. března 1948 *Prohlášení o náboženské svobodě*. Jeho obsah mj. prohlašoval, že: „...svoboda náboženství a vykonávání náboženských obřadů jsou jednou ze základních zásad našeho lidovědemokratického režimu. Dále obsahoval následující text, který měl v budoucnu daleko k jeho realizaci: „*Odsuzujeme samovolné zásahy do církevního školství a všechny akty, které by náboženskou svobodu mohly porušit. Takové zásahy mohou být pouze výsledkem neporozumění nebo dílem provokačních živlů, které chtějí nábožensky cítící občany popouzet proti lidovědemokratickému řádu.*“ Závěr *Prohlášení o náboženské svobodě* nabádal, aby odsoudil: „...některé pokusy reakce o zneužití některých kazatelen, kněžských úřadů, náboženského tisku k politickým vystoupením proti republice, proti vládě a lidovědemokratickému režimu.“¹¹⁴

¹¹³ Srov. VAŠKO, V.: *Neumlčená I*, s. 141.

¹¹⁴ Srov. VAŠKO, V.: *Dům na skále I*, s. 72-73.

Následující nový zákon č. 95/1948 Sb. – Zákon o základní úpravě jednotného školství (tzv. školský zákon), přijatý dne 21. 4. 1948 s účinností od 1. 9. 1948,¹¹⁵ nenechal nikoho na pochybách, že nedávno vzniklý text v *Prohlášení o náboženské svobodě* má k jeho naplnění hodně daleko a není myšlen vůbec vážně.

Dne 25. února 1948 komunisté zakládali ve školách, úřadech, podnicích, ale i tam kde to bylo možné akční výbory Národní fronty, které v tehdejší právní řádu nebyly vůbec zakotveny. Vedení akčních výborů mělo v čele Ústřední akční výbor Národní fronty. Akční výbory podněcovaly revoluční změny v kulturním, hospodářském a politickém životě. Významně zasahovaly do personálních záležitostí, jejich moc byla absolutní. Prověřovací komise, složené většinou z komunistů, posuzovaly, kdo je a není pokrokový. Věřící učitelé neposkytovali záruky, že budou vychovávat a učit v duchu marx - leninské ideologie, a proto byl výsledek prověrky akčních výborů pro ně nemilosrdný. Předsedou ÚAV NF byl předseda Ústřední rady odborů Antonín Zápotocký, který se po Gottwaldově smrti stal prezidentem ČSR. Místopředsedou byl generální tajemník ÚV KSČ Rudolf Slánský, za sociální demokraty Zdeněk Fierlinger, Alois Neumann za národní socialisty a lidovce zastupoval Josef Plojhar.¹¹⁶

Po válce u nás docházelo postupně k obnově církevního školství, katolických spolků a tisku. Dne 28. března 1948 došlo k násilnému sjednocení všech tělovýchovných a sportovních organizací. Před únorem 1948 vycházela tato katolická periodika: KATOLÍK, týdeník pro kulturu a život z víry, řídil ho jezuita P. Adolf Kajpr. NEDĚLE, týdeník pro katolíky, řídil Josef Papica. ROZSÉVAČ, týdeník pro katolický lid, řídil P. Adolf Pelikán. DOBRÝ PASTÝŘ, týdeník katolického kněžstva, vedoucí redaktor P. Rudolf Schikora CSsR. VYŠEHRAD, list pro křesťanskou kulturu, řídil redakční kruh v čele s Janem Čepem. AKORD, měsíčník pro literaturu, umění a život, řídil Jan Zahradníček. VYCHOVATELSKÉ LISTY, odborný katolický časopis pro výchovu a školství, řídil František Tomášek (pozdější arcibiskup pražský). DOROST, časopis pro katolickou mládež, řídil P. František Mikulášek SJ. ÚSVIT, výchovný časopis pro mládež, řídil P. Dominik Pecka a Jaroslav Vrána. RADOSTNÉ MLÁDÍ, čtrnáctideník katolických dětí. ANDĚL STRÁŽNÝ, měsíčník katolických dětí. DOPISY, měsíčník Nové pracující mládeže. APOŠTOLÁT SV. CYRILA A METODĚJE, měsíčník pro snahy o sjednocení Slovanů v Kristu, Olomouc. CYRIL, časopis pro duchovní hudbu.

¹¹⁵ www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-95

¹¹⁶ Srov. VAŠKO, V.: *Dům na skále I*, s. 70-71.

CHARITA, časopis pro sociální a zdravotní práci, řídil dr. František Kolman. OREL, čtrnáctideník katolické tělovýchovy. PRAPOR, časopis o životě, práci a radosti v duchu sv. Serafinského. HOSTÝNSKÉ HLASY. Dominikánská edice Krystal v Olomouci vydávala následující periodika: NA HLUBINU, revue pro duchovní život, řídil P. Silvestr Braitó OP. FILOSOFICKÁ REVUE, odborný čtvrtletník pro filozofii, řídil P. Metoděj Habáň. VÍTĚZOVÉ, měsíčník pro hagiografii a katolickou biografii. STUDIJNÍ ARCHY, ucelené studie z filozofie, náboženství, vědy a umění. RŮŽE DOMINIKÁNSKÁ. VÝHLEDY. CESTA POKOJE, zprávy českých benediktýnů, vydávalo dvakrát ročně benediktýnské opatství v Praze-Břevnově, vedoucí redaktor Anastáz Opasek.¹¹⁷

Byl omezen dovoz zahraničního tisku a zakázán jeho prodej. Celkem bylo zlikvidováno 111 novin a časopisů. Přestaly se vydávat všechny krajské deníky nekomunistických stran, včetně regionálních tiskovin a časopisů zájmových organizací. Vydávaly se pouze deníky komunistické strany a zájmových organizací, které byly ovládnuty komunisty. S velmi omezeným nákladem byly povoleny čtyři deníky nekomunistických stran podléhající kontrole a schválení komunistickému vedení.¹¹⁸ Nově byly vydávány závodní a podnikové časopisy odborovými a stranickými organizacemi. Bezprostředně po státním převratu převzali komunisté přímé řízení tisku a to tak, že o personálním obsazení vedoucích míst v redakcích rozhodovali vedoucí komunisté a jeho aparát na krajských a okresních úrovních. Šéfredaktoři byli přímo zodpovědní za dodržování stranického směřování úkolů vytyčené vedením KSČ a směrnici tiskového útvaru kulturně propagačního oddělení ÚV KSČ. Tiskový útvar organizoval porady šéfredaktorů a učil je mj., jak mají noviny informovat o politicky závažných událostech.¹¹⁹

Oblast Rychnovska a Orlickoústecka byla v nemalém počtu do konce II. světové války osídlena německým obyvatelstvem. Po mnichovské dohodě v roce 1938, kdy byla část českého území připojena k Německu a jeho čeští obyvatelé se museli vystěhovat do vnitrozemí, bylo pohraničí v roce 1945 vráceno Československu. Po odsunu Němců začaly na uprázdněná místa přicházet tisíce nových osídlenců z různých sociálních

---

¹¹⁷ Srov. VAŠKO, V.: *Neumlčená I*, s. 188-190.

¹¹⁸ Srov. KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti 1948 – 1960. Část první*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. s. 48.

¹¹⁹ Srov. *tamtéž*, s. 49.

vrstev. Chyběly všechny možné profese od učitelů, lékařů, duchovních po řemeslníky. Velký nedostatek pracovních sil byl v zemědělství.¹²⁰

Osídlování pohraničí začalo vzápětí po válce. Bylo stejně živelné tak, jak probíhal odsun Němců. Ten začal 24. ledna 1946 a skončil 28. října 1946. Bylo vystěhováno 1,95 milionů Němců. V době od září 1945 až do ledna 1946 byl odsun pozastaven, ale i přesto bez vědomí českých úřadů, tak jak svůj odhad uvádí osídlovací úřad, odešlo 150 tisíc Němců. Vlna osídlování pohraničí doznala vrcholu v období od srpna 1945 do listopadu téhož roku. S odchodem německých rolníků v době žní začaly našemu zemědělství nemalé problémy při sklizni obilí.¹²¹

3.2 Stav po komunistickém puči v roce 1948

Po komunistickém převratu v únoru 1948 začal nový režim své tažení proti římskokatolické církvi na venkově. Žila tam většina věřících. V roce 1950 se k římskokatolické církvi přihlásilo 6,438 milionů občanů v českých zemích. Pro srovnání s předválečným stavem, kdy počet římskokatolických věřících dosahoval v roce 1930 počtu 8,378 milionů (sčítání lidu 28. 2. 1950), jich ubylo, ale i tak to byla pro komunistickou vládu zpráva alarmující. Státní moc zvýšila své úsilí a začala okamžitě pracovat na ovládnutí domácích vrcholných představitelů církve, eliminaci její činnosti a vyčlenění její činnosti na okraj společnosti. Komunistický záměr zvýšit tlak na biskupy a vytvořit „národní církev“,¹²² se ukázal velmi nereálný. Nezákonné jednání se nedotýkalo pouze církevní hierarchie, ale i duchovních ve venkovských farnostech. Z těchto perzekucí nebyli vyloučeni ani venkovští farníci, pracujících převážně v zemědělství. Kněžím byl odnímán státní souhlas, aby nemohli vykonávat kněžskou službu, docházelo k jejich přemísťování, internacím. Vše vrcholilo církevními monstr

---

¹²⁰ Srov. KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti 1948 – 1960. Část druhá. Venkov*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i., 2012. s. 98.

¹²¹ Srov. *tamtéž*, s. 99 – 101.

¹²² Zejména církev československá byla nejvyššími komunistickými orgány zpočátku považována za dobrý základ tzv. *národní církve*, sloužící režimu. Viz JÄGER, Petr. Svoboda vyznání a právní poměry církvi a náboženských společností v letech 1948-1989. In: Bobek Michal, Molek Pavel, Šimíček Vojtěch. *Komunistické právo v Československu*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita, 2009, s. 769-810.

procesy a následným mnohaletým žalářováním, kdy nelidské podmínky a trýznivé chování vězňů připravilo mnohé nejen zdraví, ale i o život.¹²³

V roce 1948 měla katolická církev 7042 duchovních, 1051 klášterů a domů s 2856 řeholníky a 12 095 řeholnic, kteří v převážné většině vykonávali sociální, charitativní a kulturně náboženské činnosti. Dále měla ve vlastnictví 319 000 hektarů zemědělské a lesní půdy, přes 200 dvorů a dřevařských podniků, pivovarů, lihovarů, mlýnů a pil. Církev jejich hodnotu v roce 1945 odhadovala na 4,38 miliardy. Státní úřady v roce 1948 tento majetek odhadovaly na 10 miliard korun. V českých zemích církev provozovala 134 škol a na Slovensku 1877 škol a 30 internátů. Teologické studium bylo možné realizovat na třech teologických fakultách (327 posluchačů) a na třinácti bohosloveckých seminářích (více než 530 posluchačů).

Významnou institucí byla Charita, spravující celkem 268 sociálních ústavů. Sociální, náboženská a kulturní činnost byla převážně zabezpečována vlastními zdroji a z darů. Jen jedna třetina duchovních pobírala tzv. kongruu, jako odměnu za úřední výkon, např. vedení matrik, výuka náboženství apod., kterou poskytoval stát.¹²⁴

Komunisté po uchopení moci měli snahu omezit vliv řeholí. Od léta 1949 začali s uskutečňováním svých plánů. Předsednictvo ÚV KSČ schválilo dne 22. srpna 1949 návrh „církevní šestky“¹²⁵ a ten si kladl za cíl soustředit řeholní řády na určitá místa. Realizaci tohoto návrhu měl uskutečnit Státní úřad pro věci církevní. V plánu zatím nebyla úplná likvidace řádů, ale do budoucna k němu mělo dojít. Formulace jak k jejich likvidaci má dojít nebyla ještě vyřčena, avšak následující vyjádření byla velmi vypovídající, např: *zabrzdit jejich další růst*: čímž bylo myšleno omezení řádů na vliv mládeže, zrušit internáty, které vedli, zrušit řádová bohoslovecká učiliště, omezit činnost třetích řádů; *vyprázdnit kláštery, zmenšit jejich počet*: v duchovní správě doplnit uvolněná místa řeholními kněžími, ošetrovatelský personál v nemocnicích doplnit řeholnicemi, umožňovat řeholnicím a řeholníkům výjezdy do ciziny, cizince řeholníky vypudit ze země, zrušit některé řehole s odůvodněním jejich provinění proti státu, zbylé

---

¹²³ Srov. KAPLAN, K.: *Proměny české společnosti 1948-1960. Část druhá. Venkov*, s. 47 – 48.

¹²⁴ Srov. KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu 1948-1953*, s. 6.

¹²⁵ „církevní šestka“ – ustanovena 25. 4. 1949. Církevní komisi ÚV KSČ předsedal Alexej Čepička, dalšími členy byli Vladimír Clementis, Zdeněk Fierlinger, Jiří Hendrych, Václav Kopecký a Viliam Široký. Viz BALÍK, Stanislav; HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno 2013, s. 20.

řeholníky koncentrovat na jednom místě;¹²⁶ *zúžit materiální základnu řeholí: dosadit zmocněnce do významnějších klášterů a na poutní místa, nepovolovat finanční sbírky; regulovat činnost řeholí: misijní činnost byla povolována pouze vybraným řádům; přerušit řeholím styky se zahraničím.* V plánu byly další jiné návrhy.

Dne 18. ledna 1950 došlo církevní komisí ÚV KSČ k upřesnění, jak se bude postupovat proti klášterům. Jednotlivé řády budou soustředěny v tzv. centralizačních kláštorech a v nich bude provádět dozor spolehlivý personál, oddaný komunistické vládě. Tímto mělo být zabráněno tomu, aby se kláštery nestaly střediskem reakčního kléru. První mělo být provedeno opatření proti jezuitům. Mimo tzv. centralizační kláštery byl také zřízen internační klášter pro představené a vedoucí jednotlivých řádů. Stranické a státní výbory neustále plány na akci „K“ upřesňovaly.¹²⁷ Ke konečnému rozhodnutí ohledně akce „K“ došlo na předsednictvu ÚV KSČ dne 27. února 1950:

„K zahájení akce „K“ dojde po ukončení procesu Machalka a spol. (měly tím být kompromitovány řády); akce „K“ bude administrativním opatřením provedena najednou; po zestátnění salesiánských internátů budou dosazeni státní zmocněnci, aby nebylo možné ovlivňovat chovance salesiány; zakázány budou misie; exercicie a rekolekce budou upraveny novými právními předpisy sankcionováno bude vydávání pastýřských listů, oběžníků apod.“¹²⁸

Akce „K“ se uskutečnila ve dvou etapách, a to v noci na 14. dubna 1950 a v noci 4. května 1950. Zátah proti mužským řeholím byl proveden formou vojenské operace a to tak, že příslušníci StB, SNB a LM obklíčili klášter a ve 23,00 hodin v Českých zemích a ve 24,00 hodin na Slovensku se začali domáhat vstupu. Ne všude proběhla akce bez problémů a v některých případech musela StB proniknout do objektu násilím. Tato policejní akce se od této doby začala v české církvi nazývat jako „bartolomějská noc“. Na Slovensku se ujal název „barbarská noc“.¹²⁹ Na Orlickoústecku se akce „K“ týkala kláštera v Králíkách, poutní místo Hory Matky Boží, který patřil redemptoristům. Hlavně ti tady byli po „bartolomějské noci“ soustředěni. Stav internovaných osob byl na počátku 224, což bylo nad ubytovací možnosti kláštera. Z tohoto důvodu byla část redemptoristů přemístěna do Oseku a do Želiva. Mladých řeholníků se zbavili tak, že je

¹²⁶ Srov. VAŠKO, Václav. *Dům na skále 2. Církev bojující 1950 – květen 1960*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. s. 52.

¹²⁷ Srov. *tamtéž*, s. 53.

¹²⁸ Srov. *tamtéž*, s. 53.

¹²⁹ Srov. *tamtéž*, s. 54, 55.

odveleli do PTP nebo na přeškolení do Hájku. Staré a nemocné kněze odvezli do Charitního domova v Moravci. V Králíkách pracovali řeholníci na poli, v opravárenských dílnách, při chovu ptactva a kácení stromů v lese. Státní úřad pro věci církevní zde řeholníkům povolil volný pohyb i mimo¹³⁰ objekt kláštera. Mohli se také nábožensky realizovat podle svého náboženského řádu.¹³¹

3.2.1 Dvě Katolické akce

Papež Pius XI. byl uveden do svého papežského úřadu 12. února 1922. V čase svého pontifikátu, který trval do 10. února 1939, vydal celkem 31 encyklik. Vytvořil tím základ pro Katolickou akci. Snahou této papežské aktivity bylo, aby kněží a řeholníci vedli laiky k účasti na církevní činnosti. Skupiny věřících katolíků se tvořily v jednotlivých státech po celém světě. Pro vznik Katolické akce měla velký význam první papežova encyklika *Ubi arcano*,¹³² která vymezovala rámec pro její činnost a byla reakcí na postupující sekularizaci ve světě.

Během roku 1949 začala v Československu kampaň proti římskokatolické církvi. Komunistická vláda chtěla katolickou církev v očích prostých lidí zdiskreditovat. Demagogicky šířily pomluvy nejen o církvi, ale také o vysokém katolickém kléru, což se odehrávalo každodenně. Agitátoři dostávali návody v Rudém právu, např.: „*Dokud jim nesáhli na církevní statky, tak šli s lidem, a teď, když jim sáhli na církevní statky, jsou proti lidu!*“ Prezident Klement Gottwald si chtěl podmanit římskokatolickou církev. V tom, jak to provést, mu byl vzorem Sovětský svaz. Stalin si z pravoslavné církve udělal nástroj pro svoji vnitřní politiku. V pozadí všeho stála NKVD (zkratka pro Narodnyj komissariat vnutrennich děl – česky Lidový komisariát vnitřních záležitostí), což byla obdoba naší StB (Státní bezpečnost).¹³³

Stát se snažil odstavit z vlivu biskupy včetně Vatikánu a k tomu mělo posloužit ustanovení tzv. Katolické akce vytvořené z pokrokových katolíků. Dne 10. června 1949

¹³⁰ Srov. VAŠKO, V.: *Dům na skále 2*, s. 65.

¹³¹ Srov. *tamtéž*, s. 66.

¹³² Encyklika Pia XI. „*Ubi arcano Dei consilio*“ - O pokoji Kristově dosažitelném v království Kristově, vydaná v Římě dne 22. prosince 1922.

¹³³ Srov. RADOSTA, Petr. *Protikomunistický odboj (historický nástin)*. Praha. s. 60.

byla na konferenci v Praze Katolická akce ustavena. Takto vytvořené hnutí mělo být hlavním mluvčím církve a partnerem státu při jednání. Do čela Akce měli být ustanoveni „pokrokoví kněží“ a také známí umělci. Tento záměr vyšel naprázdno, a tak byli do výboru jmenováni laici. Název této komunistické „*Katolické akce*“ byl použit z dlouholetého církevního hnutí, jak jsem již uvedl výše. Úvodní prohlášení podepsalo pod nátlakem okolo 1500 duchovních a několik tisíc věřících. Stát v budoucnu počítal s vytvořením národní církve, která by byla úplně odtržená od Vatikánu. Reakce vysokého kléru byla okamžitá a biskupové vydali pastýřský list „*Hlas československých biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky*“. Vatikán na to reagoval vydáním prvního exkomunikačního dekretu, kterým byli členové Katolické akce tlačeni k tomu, aby svůj souhlas se svým členstvím odvolali. Větší část duchovních svoji účast v hnutí odvolala. Nakonec vyjádřili nesouhlas i ti „nejpokrokovější“ kněží Josef Buchta a Josef Plojhar. Záměr státu, aby Katolická akce vyvolala rozkol uvnitř církve, se nezdařil, a proto ji v roce 1951 zrušil.¹³⁴ Od roku 1951-1954 bylo v Čechách odsouzeno 96 příslušníků Katolické akce celkově k jednomu doživotnímu žaláři, 885 letům a 8 měsícům vězení. Soudní procesy probíhaly s příslušníky KA nadále až do srpna 1959. Mnohaletým trestům v komunistických věznicích neunikli významní intelektuálové, lékaři, vědci, učitelé náboženství, studenti, pracovníci Charity, katolických nakladatelství, úředníci a ani příslušníci dělnické třídy.¹³⁵

Lidé, kteří nesouhlasili s politikou komunistů, žili ve strachu z teroru. Nemohli vykonávat své povolání, nadaní studenti nemohli na studia nebo z něho byli vyloučeni. Pravidelní návštěvníci bohoslužeb zůstávali raději doma a mše sv. přestali navštěvovat. Většina duchovenstva zaujala vůči státu neutrální postoj a raději s komunistickou mocí vycházela po dobrém. Po nástupu Alexeje Čepičky na ministerstvo spravedlnosti a jeho proticírkevního tažení se začalo k církvi přiklánět stále více lidí a z ateistů tak se stávali věřící. Náboženské mešní rituály se konaly v soukromí a tajně.¹³⁶

Dříve než byla Katolická akce ustanovena, byl 7. června 1949 vydaný *Oběžník pro české katolické duchovenstvo* vydaný biskupskou konferencí v Olomouci. Jménem všech biskupů a ordinářů v ČSR byl oběžník podepsán arcibiskupem Josefem Beranem. V prvním bodě tohoto oběžníku se píše: „*Tvoří se přípravný výbor tzv. Katolické akce.*

¹³⁴ Srov. BALÍK, S.; HANUŠ, J.: *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 23.

¹³⁵ Srov. KOURA, Petr a kol. *Diktatura versus naděje. Pronásledování římskokatolické církve v Československu v letech 1948-1989*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. s. 83.

¹³⁶ Srov. RADOSTA, P.: *Protikomunistický odboj (historický nástin)*, s. 60.

Kdyby někdo z Vás byl pozván, necht' si uvědomí, že je to hnutí schizmatické a bude stíháno církevními tresty. Upozorněte na to ostatní. Zůstaňte věrni svému čistě náboženskému poslání. Nenechejte se strhnouti do nějaké nenáboženské a zejména politické činnosti. Zůstaňte věrni Kristu. Bděte nad svobodou Církve a svobodou hlásání pravd Kristových bez ohledu na to komu líbí, nebo ne“.¹³⁷ Státem ustanovena Katolická akce byla církví vnímána jako hnutí schizmatické, což znamená, že její členové se odštěpili od církevního společenství a odpírali poslušnost církevní autoritě. Podle Kodexu církevního práva je odpírání poslušnosti přečinem proti víře. Ve druhém bodě Oběžníku se píše: „Nezapomeňte nikdy na to, že papež a biskupové jsou Vaší řádnou církevní vrchností a že dle platných zákonů nikdo nesmí zasahovati do výkonu jejich jurisdikce ve věcech církevního a náboženského života. V důsledku toho žádný úřad ani orgán nesmí zasahovati rušivě do této autonomie církevní. Dbejte tedy jen těch příkazů, které vycházejí z těchto církevních autorit nebo jsou jimi schváleny“.¹³⁸

Arcibiskup pražský Josef Beran a biskupská konference v Praze vydala dne 15. června 1949 oběžník katolickému duchovenstvu a věřícímu lidu, který začíná následujícím textem: „V poslední době jsou rozšiřována za použití všech propagačních prostředků nepravdivá tvrzení, že jednání o vyřešení poměru Církve a státu ztroskotalo zaviněním nás, biskupů. Tato obvinění jsou nepravdivá. Prohlašujeme, že vůči státu byli jsme a jsme loajální. Při nastoupení do svého úřadu složili jsme přísahu republiky a prohlašujeme, že této přísaze zůstaneme věrni“.¹³⁹ Církev se snažila obhájit a vyvrátit lži, které byly ze strany komunistické vlády, nadále zesilující a nepochybně byla postupně tlačena do kouta.

V Oběžníku arcibiskup Beran znovu prohlašuje, že nepravá Katolická akce (ustanovená komunisty) je hnutí rozkolné a každá účast na ní a spolupráce s ní musí být stíhána církevními tresty. Podle CIC (Codex Iuris Canonici), can. 2334, odst. 2 a 2331, § 2, upadají její inspirátoři a svolavatelé do exkomunikace, tzn., jsou vyloučeni z Církve.¹⁴⁰

---

¹³⁷ VHA, fond 100/52, sv. 9, a. j. 52 – cyklostyl; sv. 15, 97 – aktofot. Viz *Církevní komise*, s. 150.

¹³⁸ VHA, fond 100/52, sv. 9, a. j. 52 – cyklostyl; sv. 15, a. j. 97 – aktofot. Viz *Církevní komise*, s. 151.

¹³⁹ VHA, fond 100/52, sv. 9, a. j. 52 – stroj. Kopie, cyklostyl. Viz *Církevní komise*, s. 169.

¹⁴⁰ Srov. *tamtéž*, s. 170.

3.2.2 Vatikánské exkomunikační dekrety

Reakce Vatikánu na vznik komunistické schizmatické Katolické akce na sebe nenechala dlouho čekat a Nejvyšší Posvátná Kongregace svatého Officia vydává dne 20. června 1949 první tzv. exkomunikační dekret odsuzující Katolickou akci v ČSR. Dne 19. července t. r. vydal královéhradecký biskup Mořic Pícha oběžník „*Rozhodnutí sv. Otce o tzv. Katolické akci*“ s výkladem dekretu:

„*Nejvyšší Posvátná Kongregace svatého Officia vydala dekret, kterým se odsuzuje rozkolnická tzv. Katolická akce.*“ Dekret zní:

V poslední době vyvolali protivníci katolické církve v Československu podvodně falešnou Katolickou akci a její pomocí se snaží přivést katolíky této republiky k odpadu od katolické Církve a odvésti je od poslušnosti řádných pastýřů Církve. Tato akce je tím horší a nespravedlivější, že její propagátoři neváhali násilím i podvodem nutiti mnohé, aby se k nim přidali, ba došli tak daleko, že mezi členy této akce uvedli a vyhlásili i mnohé kněze a katolíky laiky, kteří projeví zřejmý nesouhlas s touto akcí.

Proto Nejvyšší Posvátná Kongregace sv. Officia, plníc svůj úkol, totiž hájiti ryzost víry a mravů, jménem a autoritou sv. Otce Pia XII. zmíněnou akci podvodně nazvanou Katolická akce zavrhuje a odsuzuje a zároveň prohlašuje, že všichni a každý jednotlivě, ať osoby duchovní či laické, kteří k ní dobrovolně a vědomě přistoupili nebo k ní v budoucnu přistoupí, a jmenovitě její původci a šířitelé, jako rozkolníci (schizmatikové), a odpadlíci (apostaté) od katolické Církve, samým činem upadli neb upadnou do exkomunikace, zvláštním způsobem vyhražené Svaté Stolicí, o níž je řeč v kan. 2.314 církevního práva. Mimoto zůstávají v platnosti ostatní trestní ustanovení kanonického práva, jimiž budou exkomunikováni stíženi, jestliže by – což nechat' Bůh nedopustí – tvrdošjně a nekajičně setrvali v tomto církevním trestu.

V Římě, Kongregace sv. Officia, dne 20. června 1949

Petr Vogorita, notář Nejvyšší Posvátné Kongregace sv. Officia

Podle tohoto dekretu upadli do exkomunikace (vyobcování z Církve) všichni ti, kdo vědomě a dobrovolně k této tzv. Katolické akci přistoupili. Kdo však se podepsal, aniž by přesně věděl, že souhlas s touto Katolickou akcí jest stížen církevními tresty, neupadli do exkomunikace. Tím méně kdo podepsal jen prohlášení, že jest pro dohodu

Církve a státu. Budoucně však všichni, kteří přistoupí k této Katolické akci, nebo podepíší její prohlášení, nebo se stanou jejími členy, dokonce kdož přijmou v ní jakoukoliv funkci, upadají do trestů, jelikož povaha této tzv. Katolické akce jsou známy. Neomlouvá tedy ani výmluva na nátlak nebo velký strach ohrožení existence, jak jasně praví kan. 2.229, § 3, odst. 3: „Velký strach neomlouvá od trestů církevních, pakliže přečin pohrdá vírou nebo církevní autoritou nebo směřuje k veřejné škodě duší.“

Církevní trest exkomunikace má za právní důsledek vyloučení ze společenství věřících. Takový exkomunikovaný nesmí být připuštěn ke sv. svátostem, nesmí být kmotrem při svatém křtu a při svatém biřmování, jest vyloučen z účasti na modlitbách, přímlovách Církve a z účasti na odpustcích. Pakliže nečiní pokání a zemře bez známek kajícího, nemůže být rozřešen a zaopatřen a nesmí mít, církevní pohřeb Katolíku se zakazuje uzavírat s ním sňatek.

Exkomunikovanému knězi jest zakázáno sloužiti mši svatou a udělovati sv. svátosti. A byl-li takový kněz církevními představenými výslovně za exkomunikovaného prohlášen, nesmějí věřící od něho žádati udělování sv. svátostí, vyjma nebezpečí smrti. Zpověď u takového kněze jest – vyjma nebezpečí smrti – neplatná. Rovněž neplatné jest i manželství uzavřené před tímto knězem.

Tento dekret s vysvětlením budiž příští neděli přečten a vyvěšen na dveřích chrámových. Zpovědníky upozorňujeme na možnost rozřešení kajícího dle kan. 2.254 a 2.252.

V Hradci Králové, dne 19. července 1949

N. O. 2805

+Mořic, biskup¹⁴¹

Další, druhý exkomunikační dekret byl vydaný dne 1. července 1949 Dekret o komunismu. Této nejvyšší posvátné Kongregaci byly položeny tyto dotazy (původní text je v latině, níže uvádím soudobý překlad:

- 1. Zda je dovoleno vstoupiti do komunistických stran nebo je podporovati.*
- 2. Zda je dovoleno vydávati, rozšiřovati nebo čísti knihy, časopisy nebo letáky, které se zastávají nauky komunistů nebo podporují jejich činnosti; nebo do nich psát.*
- 3. Zda věřící, kteří vědomě a svobodně činí něco, o čem se mluví v bodech 1 a 2, mohou být připuštěni ke sv. svátostem.*

¹⁴¹ VHA, f 100/52, a.j. 84, sv. 13 – stroj. opis. Viz *Církevní komise*, s. 180.

4. *Zda věřící, kteří vyznávají materialistickou protikřesťanskou nauku komunistickou a především ti, kteří ji hájí nebo rozšiřují, tím samým (ipso facto) jakožto odpadlíci od katolické víry upadají do exkomunikace zvláštním způsobem (speciali modo) Svaté Stolici vyhrazené.*

Jejich Eminence nejdůstojnější Otcové, kteří jsou ustanoveni k hájení věci víry a mravů, přihlédnuvše k vyjádření veledůstojných konzultorů, na plenárním zasedání v úterý (místo obvyklé středy) dne 28. června 1949, usnesli se (takto) odpověděti:

*K 1. bodu **záporně**: neboť komunismus je materialistický a protikřesťanský. Komunističtí pak vůdcové, i když slovy vyznávají, že nebojují proti náboženství, přece ve skutečnosti, ať už naukou nebo činností projevují se jako odpůrci Boha a pravého náboženství a Církve Kristovy.*

*K 2. bodu **záporně**: neboť to je zakázáno právem samým (ipso iure), srov. kan 1399 CIC.*

*K 3. bodu **záporně**: podle obvyklých principů, že je nutno odeprítí svátosti těm, kteří nejsou připraveni (disponováni).*

*K 4. bodu **kladně**.*

Následujícího pátku, dne 30. Téhož měsíce a roku, jeho Svatost Pán Náš Pius z Boží Prozřetelnosti papež XII. V obvyklé audienci udělené Jeho Excelenci nejdůstojnějšímu pánu Assesorovi svatého Officia schválil rozhodnutí, jež mu předložili Jejich Eminence Kardinálové a přikázal, aby bylo uveřejněno v oficiálním věstníku Acta Apostolicae Sedis.

Petr Vigorita, notář Nejvyšší Posvátné Kongregace sv. Officia

Dáno v Římě dne 1. července 1949.¹⁴²

Jelikož se exkomunikační zákony začaly uplatňovat v praxi, tak předsednictvo ÚV KSČ přistoupilo k následujícímu rozhodnutí, kdy soudruh Rudolf Slánský poslal na krajské úřady následující dálnopis:

(Všem krajům včetně Prahy a Bratislav)

Všem krajským tajemníkům!

---

¹⁴² VHA, f. 100/52, a.j. 100, sv. 15 – stroj. prvopis. Viz *Církevní komise*, s. 207.

Na několika místech bylo zjištěno, že biskupové a ordináři přikročili k provedení exkomunikace kněží, kteří se účastní činnosti v Katolické akci. Někde jsou kněžím doručovány písemné dekrety s výzvou, aby předali faru knězi, který je nově ustanoven. Jinde je exkomunikace prováděna ústně, zvláštními důvěrníky biskupů nebo ordinářů. Na jiných místech opět bez jakéhokoliv upozornění exkomunikovaných kněží jsou na vesnice vysíláni zvláštní poslové, kteří navštěvují obyvatelé a varují je před návštěvou bohoslužeb a doporučují návštěvu v jiných kostelích.

Vláda ve svém prohlášení oznámila, že neuznává exkomunikaci, ani jiné církevní tresty a že tato opatření církevní hierarchie pokládá za politické pronásledování. Nyní jde o to, aby toto prohlášení vlády bylo také v každém jednotlivém případě uskutečňováno a církevní hierarchii znemožněno provedení exkomunikace.

Proto je třeba,

- 1. aby jste ihned spolehlivě zjistili, zdali ve vašem kraji nehrozí některému knězi exkomunikace, nebo se již neprovádí.*
- 2. Zjistíte-li takový případ, je třeba zajistit, aby takový kněz bezpodmínečně zůstal na svém místě. Doporučte mu, aby písemně protestoval proti exkomunikaci s tím, že ji nebere na vědomí a že bude svou funkci dále vykonávat. Orgány lidové správy včetně bezpečnosti ať mu zajistí vhodným způsobem podporu a ochranu. Nejdůležitější však je, aby za ohroženého kněze se postavili všichni katolíci v obci a znemožnili, aby církevní hierarchie mohla organizovat bojkot proti němu. Je třeba zajistit účast všech katolíků na jeho bohoslužbách, mších, kázáních atd. a nedopustit, aby takový kněz zůstal osamocen. Nestačí-li pro to síly jedné obce, je třeba organizovat návštěvy bohoslužeb z okolí. V případech, kde by kněz byl opatřením hierarchie vystaven nouzi, necht' je mu vhodným způsobem poskytnuta hmotná i finanční podpora. Všechna tato opatření je třeba provést vhodným způsobem, aby jich reakční síly nemohly použít k nějakým srážkám, demonstracím apod.*
- 3. Proti těm, kteří se stanou povolnými nástroji biskupů a ordinářů k provádění exkomunikace, je třeba ihned zakročit. Jde především o vikáře, děkany, zvláštní důvěrníky a posly, jichž biskupové a ordináři k provedení exkomunikace užívají. Všem těm nástrojům církevní hierarchie je třeba prostřednictvím orgánů lidové správy dát krátkou lhůtu k odvolání všech opatření proti vlasteneckým kněžím.*

Neposlechnou-li a nezruší svá opatření, nechť je přistoupeno k vyměření peněžitých trestů. Je možno užít podstatně vyšších sazeb, než byly určeny při čtení pastýřského listu v červnu t.r. Ve zvláště pobuřujících případech je možno zavést trestní řízení podle zákona na ochranu republiky.

O výsledku všech opatření podejte nám zprávu. Obsah tohoto dálnopisu předejte krajským sekretariátům Národní fronty.

*Slánský*¹⁴³

Československá vládní moc na tyto zákony reagovala s tím, že církevní tresty, které uložila československým občanům pro spolupráci s komunistickým režimem, jsou neúčinné a neplatné. Ministerstvo školství vydalo ve stejném znění výnos. Bylo zakázáno čtení obou exkomunikačních zákonů a nařízeno potrestat přísně každého, kdo neuposlechne. Kdo se u nás pokusil realizovat exkomunikační dekrety, byl zbaven úřadu a postaven před soud. Komunistická propaganda obviňovala církev, že uplatňováním exkomunikace v praxi se uchyluje k metodám středověké inkvizice.¹⁴⁴ P. Alois Fajstl byl jedním z těch, kdo byl odsouzen na 8 let do vězení, protože odmítnul udělit svátost pomazání nemocných (poslední pomazání) jedné ženě, pokud nevystoupí z Komunistické strany Československa.¹⁴⁵

3.2.3 Komunistické církevní zákony

V březnu 1949 zasedalo vedení komunistické strany v Karlových Varech a vytyčilo tzv. Karlovarský program. Klement Gottwald při svém vystoupení a karlovarském zasedání řekl: „*Musíme v církvi vidět nepřítel. Nesmíme v tom případě ztrácet nervy...s tím třeba počítat a boj svedeme...nechceme vést formální boj na zlom, ne takový Únor“* církve, to ještě nechceme, ale musíme vytvořit pro to předpoklad a ten boj, který vede církev proti nám...že zvedneme a že budeme vést ránu tak, že taktiku nebudou určovat oni, ale my...boj, tj. otázka správná, ale není dosud jasno, z jaké platformy vyjít. Jestli stačí cyrilometodějská tradice, obřady, v české a slovenské

¹⁴³ SÚA, f. 021, sv. 1, a.j. 12, D-144-12-stroj. kopie. Viz *Církevní komise*, s. 215-216.

¹⁴⁴ Srov. VAŠKO, V.: *Neumlčená II*, s. 91.

¹⁴⁵ Srov. PAULAS, Jan; ŠEBEK, Jaroslav. *Katolické noviny 1949-1989*, s. 14.

řeči...jestli to stačí k vyvolání obrodného katolického hnutí. Ale na každý pád za pokus to stojí rozhodně. Jedním z prvních kroků by to mělo být, abychom dostali nad nimi legální kontrolu státním aparátem. Třeba říci, že musíme mít pádnou, ale elastickou ruku a být si vědomi toho, že se do křížku s nimi dostaneme a že oni nakonec musí pryč od Říma a všechno, co s tím souvisí. Vytvořit takový stav, abychom mohli nakonec říci „národní církve.“¹⁴⁶ Co myslel Gottwald nejen tím, že komunisté musí mít „pádnou a elastickou ruku“ o tom se mohlo přesvědčit v nastávajících letech mnoho poctivých občanů našeho státu.

„Karlovarský program“ se stal základem pro církevní politiku československých komunistů. Byl vypracován s pečlivostí „odborníků“ kteří se specializovali na církevní otázky včetně církevního práva. Součástí programu bylo také to, aby byl veškerými způsoby vrážen klín mezi biskupa a kněze, mezi věřící a kněze. Byly podporovány snahy, aby byla vyhlášena národní církve, která by nebyla spojena s Vatikánem. Nakonec tomu veškerému proticírkevnímu tažení by byla zlikvidována národní církve a likvidovány řehole. Ministr spravedlnosti Alexej Čepička ve svém referátu při zasedání stranického vedení 25. dubna 1949 inicioval následující rozhodnutí: „Je třeba získat kontrolu státu nad církví, zbavit ji závislosti nad na Římu, směřovat k národní církvi, zřídit „obrodné hnutí katolíků“, které by postupně pomáhalo uskutečňovat záměry strany v církevní oblasti, propagovat cyrilometodějský kult se zdůrazňováním národní liturgické řeči místo latiny.“ Byly zakázány katolické spolky, katolický periodický tisk. Povinností církve bylo také žádat o schválení při pořádání církevních shromáždění mimo kostel, kontrola církevních sbírek aj.¹⁴⁷

Dne 15. června 1949 se v Praze konala tajná biskupská konference, na které čeští a slovenští biskupové schválili společný pastýřský list, známý pod názvem: *Hlas československých biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky.*¹⁴⁸ To co následovalo v životě církve lze nazvat ztrátou autonomie, které vedlo církev do absolutní podřízenosti komunistického státu. Dne 14. října 1949 byl Národním shromážděním schválen soubor právních norem. Zákonem č. 217/1949 Sb. byl zřízen Státní úřad pro věci církevní; zákon č. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem. Následovala řada Vládních nařízení, a to č. 219/1949 Sb. upravující vztah státu k církvi katolické, č. 220/1949 Sb. k církvi

¹⁴⁶ Srov. RADOSTA, P.: *Protikomunistický odboj (historický nástin)*, s. 61.

¹⁴⁷ Srov. VAŠKO, V.: *Neumlčená II*, s. 62.

¹⁴⁸ Srov. VAŠKO, V.: *Neumlčená II*, s. 74.

československé, č. 221/1949 Sb. k církvím evangelickým, č. 222/1949 Sb. k církvi pravoslavné a č. 223/1949 Sb. k náboženským společnostem. Smyčka se zatahovala a nad všemi církvemi i náboženskými společnostmi stál jako neomezený vládce Státní úřad pro věci církevní.¹⁴⁹

---

¹⁴⁹ Srov. VAŠKO, V.: *Dům na skále 1*, s. 166.

4 Královéhradecká diecéze v letech 1945 - 1960

Zákonem č. 280/1948 Sb. o krajském zřízení a následujícím vládním nařízením č. 3/1949 Sb. o územní organizaci okresů v českých zemích byly vytvořeny kraje Královéhradecký a Pardubický, což bylo území, které z větší části pokrývalo královéhradeckou diecézi.¹⁵⁰ Rychnovsko a Orlickoústecko bylo součástí královéhradecké diecéze na severovýchodě území Čech. Pohraniční oblast tvoří Orlické hory, oblast v povodí řeky Divoké Orlice, dále pak po Králický Sněžník. Jedná se o území bývalých Sudet a odsunem Němců po II. světové válce došlo k vylištění obyvatelstva, jelikož tito tvořili většinu zdejšího obyvatelstva. Do obcí se následně stěhovalo nové obyvatelstvo, které nesdílelo vysokou religiozitu, jako tomu bylo u německého obyvatelstva. Odsunuti byli i katoličtí duchovní německé národnosti a tak se nelze divit, že jejich nástupci ve farnostech byli značně přetíženi správou v několika farnostech.¹⁵¹

Biskupský stolec v období let 1945, až do své smrti v roce 1956, zastával sídelní biskup Mořic Pícha.¹⁵² Po uplatňování Benešových dekretů musel řešit nedostatek kněží. V diecézi jich zůstalo 107 a do toho musela církev čelit střetu se státní mocí, aby si zachovala svoji existenci. Dne 11. června 1947 schválil parlament zákon č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy z roku 1919, což vyvolalo silný nesouhlas ze strany československých biskupů i Vatikánu, který to vnímal jako nedodržení ustanovení Modu vivendi. Tímto opatřením vznikala hospodářská závislost církve na státu. Reakcí na nesouhlas zmíněného pozemkového zákona byl pastýřský list „*Slovo biskupů českých a slovenských v otázce způsobu jakým se provádí pozemková reforma na statcích církevních*“, jehož autorem byl s největší pravděpodobností Mořic Pícha. Text pastýřského listu měl být dán ve známost ve 2. čísle bývalého Ordinariátního listu

¹⁵⁰ Srov. BABIČKA, Vaclav. Vývoj katolické religiozity v českých zemích v letech 1949-1989 (na základě Státního úřadu pro věci církevní a ministerstvo kultury-sekretariát pro věci církevní). In: *Sborník archivních prací*. Praha: Odbor archivní správy MV, 2005, s. 379-506.

¹⁵¹ Srov. KAFKA, Jan. Církevní politika KSČ v severovýchodních Čechách v letech 1949-1960. In: KUBÍN, Petr (ed.). *Brány pekelné ji nepřemohou. Kapitoly z pronásledování církví v Československu kolem roku 1950*. Praha: Karolinum, 2013. s. 42.

¹⁵² Mořic Pícha-narozen 18. dubna 1869 v Šebetově, zemřel 13. listopadu 1956 v Hradci Králové. Královéhradeckým sídelním biskupem byl jmenován 22. října 1931 a měsíc po svém jmenování, 22. listopadu byl konsekrován arcibiskupem Karlem Kašparem spolu se svěřícími biskupy Janem Remigerem a Antonínem Podlahou v katedrále sv. Víta v Praze. Konsekrace se zúčastnila kompletní hradecká kapitula s duchovenstvem, delegací města a katolickými spolky. Podle ustanovení Modu vivendi složil Mořic Pícha předepsanou přísahu věrnosti republice. Viz CROŮ, J.: *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*. Hradec Králové 2014, s. 257.

(Acta Curiae Episcopalis Reginae – Gradecensis 1948). Zásahem státní bezpečnosti bylo jeho publikování zakázáno.¹⁵³

V červnu 1949 byli na okresních a krajských národních výborech ustanoveni do funkcí církevní tajemníci. Na biskupství byli státem dosazováni tzv. zmocněnci, kteří měli dohled nejen na činnost biskupa, nýbrž nad celou biskupskou konzistoří. Dne 18. června téhož roku, převzal státní zmocněnec všechna razítka biskupství, klíče od kanceláří a ostatních místností. V rámci zlepšení dohledu obsadil místa svými lidmi, kdy i na vrátnici byl příslušník StB v civilním oblečení. Státní zmocněnec měl nad konzistoří absolutní moc a bez jeho vědomí nebylo možné provést jakýkoliv úkon. Prvním státním zmocněncem na královéhradeckém biskupství byl Jan Dolek v minulosti vykonávající funkci předsedy ONV v Jaroměři a tajemníka KV KSČ v Hradci Králové. V roce 1949 odchází Jan Dolek do Prahy na nově zřízený SÚC a na post státního zmocněnce na biskupskou konzistoř přichází Václav Pešek, vykonávající v minulosti práci okresního církevního tajemníka v Dobrušce.

Propagandistická Katolická akce, kterou se komunisté v polovině roku 1949 snažili vnést rozkol mezi biskupy, duchovenstvo a věřící nevyšla dle plánů, ale některé duchovní se získat podařilo. Bylo jich ani ne deset v celé diecézi. Aktivní kněží spolupracující s komunistickým režimem byli označováni jako „vlastenečtí“ a těm pak byl slibována vyšší mzda, lepší kariéerní postup a další jiné výhody. Papežská kurie, Kongregace Nejvyššího officia na tzv. Katolickou akci zareagovala vydáním tzv. exkomunikačních zákonů. Arcibiskup Beran vydal pastýřský list „*Hlas biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky*“, který biskup Pícha 15. června spolu s dalšími biskupy podepsal a následně Beranův pastýřský list doplnil doprovodným oběžníkem pro hradeckou diecézi a ten pak měl být vyvěšený a čtený při nedělních bohoslužbách dne 19. června 1949 v kostelích. Mořic Pícha, znám jako velký odpůrce komunistů, pak četl ono poselství při mši svaté v královéhradecké katedrále sv. Ducha. Komunistická vláda se bránila šíření zmíněných dokumentů a těm, kteří šířili zprávy o exkomunikaci, hrozilo zatčení za provinění proti zákonu na ochranu republiky. Z hradeckých duchovních byl mezi prvními zatčenými rektor biskupského semináře ThDr. Hugo Doskočil, kanovník František Škeřík, faráři Josef Špelda z Plotiště a Karel Výprachtický z Kuklen. První obětí v královéhradecké diecézi se stal farář Josef Toufar, obviněný z tzv. číhošťského zázraku, který zemřel na následky surového mučení

---

¹⁵³ Srov. CROŽ, J.: *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*. Hradec Králové 2014, s. 264-265.

v únoru roku 1950. Vlna zatýkání a psychóza strachu, která následovala, vedla biskupa Píchu k rozhodnutí, aby v těchto pohnutých dnech pro církve hledal svého následovníka. Na jeho rozhodnutí měl vliv i jeho zhoršující se zdravotní stav, kdy musel být hospitalizován a 30. ledna 1950 podstoupit již druhou operaci melanomu. Netušil, že ani v nemocnici si nemůže být jistý životem. V záznamu výpovědi člena ZO KSČ v Hradci Králové na Velkém náměstí, soudruha Fukse, ze dne 25. února 1950, bývalého zaměstnance fakultní nemocnice se píše: „*Biskup je fysicky i duševně velmi čilý. Jsou u něho stále sestry a jeho osobní sekretář a ceremonář Rykýř. Sestry o něho velmi starostlivě pečují.*“ Dále Fuks informuje: „...*že mluvil s doktorem, který je dobrý soudruh a který říkal, že by panu biskupovi pomohli do nebe, ale že se to nijak nevede, protože je stále u něho nějaká návštěva, buď sestry, ceremonář aj.*“ V hlášení dále pokračuje: „*že však ani on sám, ani doktor neztrácí naději, že se mu [to]nějak podaří. Mluvil též o injekci, která by oslabila biskupovi srdce.*“ Pod trvalým dohledem na nemocničním lůžku stačil vybrat a napsat de Livovi do Prahy dva kandidáty pro vysvěcení pomocného biskupa a to docenta pedagogiky Josefa Doležala a třicetiletého vicerektora diecézního semináře Karla Otčenáška¹⁵⁴. Pius XII. se rozhodl 3. března 1950 jmenovat Karla Otčenáška pomocným biskupem s titulem biskupa chersonského na Krétě.¹⁵⁵ Dne 30. dubna 1950 byl Karel Otčenášek tajně vysvěcen biskupem Mořicem Píchou na pomocného biskupa. Netrvalo dlouho a již 3. května 1950 dochází k úplné izolaci biskupa Píchy i jeho sekretáře P. Rudolfa Rykýře. Měli zákaz vycházet z biskupské rezidence a nesměli přijímat žádné návštěvy z venku. Pro řádové sestry, pečující o biskupovu domácnost, platil také zákaz vycházení z budovy biskupství.

---

¹⁵⁴ Karel Otčenášek se narodil 13.4.1920 v Českém Meziříčí. Po gymnaziálních studiích na arcibiskupském gymnáziu v Praze Bubenči, kde maturoval s vyznamenáním, byl rozhodnutím biskupa Mořice Píchy dne 11.8.1939 přijat do Biskupského semináře v Hradci Králové a ještě téhož roku začal studovat na Lateránské univerzitě v Římě. V roce 1945 se vrátil do Československa. Od 1.10.1945 do 31.10.1948 vykonával kaplanskou funkci v Týnci nad Labem a od 1.11.1948 do 31.10.1949 v Horní Rovni. Mladého kněze povolal biskup Pícha do Hradce Králové a ustanovil ho dne 1.11.1949 vicerektorem Bohosloveckého semináře. Dne 30. 4. 1950 byl Karel Otčenášek v kapli biskupské rezidence tajně vysvěcen Mořicem Píchou na pomocného biskupa. Spolusvětiteli byli profesor církevních dějin v bohosloveckém semináři v Hradci Králové ThDr. Josef Hájek (strýc Karla Otčenáška) a profesor fundamentální teologie a filozofie, ThDr. Karel Gregor. Aktu se také účastnil biskupský sekretář Rudolf Rykýř. Po uzavření biskupského semináře v červenci 1950 byl Karel Otčenášek ustanoven od 1.1.1950 administrátorem ve Vrchlabí a zároveň vykonával funkci druhého kaplana do 9.7. 1951. Ve svém působišti podporoval a organizoval tajnou aktivitu zrušených spolků a mládeže. Po návratu z poutní cesty na Svatý Hostýn byl 9.7.1951 ve Vrchlabí zadržen a internován v želivském klášteře. Po internaci v Želivě následovala roční vazba ve věznicí v Pardubicích do listopadu 1953. Ve vykonstruovaném soudním procesu ve dnech 27. – 29. prosince 1953 v Hradci Králové, byl Karel Otčenášek odsouzen na 13 let odnětí svobody. Z vězení byl propuštěn až na druhou amnestii 9. května 1962. Viz RECHTORIK, Martin. *Vykonstruovaný proces s Karlem Otčenáškem a společníky*. In: 350 let královéhradecké diecéze. Červený Kostelec 2015. s. 187-196.

¹⁵⁵ Srov. CROŮ, J.: *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*. Hradec Králové 2014, s. 269-272.

Biskupův sekretář Rykýř měl výhrady k obsazování farností „pokrokovými“ kněžími a byl státním zmocněncem považován za toho, který manipuluje v neprospěch jeho rozhodnutí s biskupem Píchou. Dne 10. května 1950 došlo k zatčení sekretáře Rudolfa Rykýře. Od této chvíle se postoj biskupa ve věci odporu proti komunistické zvlášti začal měnit a nebyl již tak zatvrzelý. Souhlasil s žádostmi o přeložení duchovních podle plánů komunistů. Karel Otčenášek na jeho pokyn musel vypracovat výzvu bohoslovcům, aby po zrušení diecézního kněžského semináře pokračovali ve studiu na teologické fakultě v Praze. Na biskupství přišla prověřená civilní ošetřovatelka Julie Bílková a příslušník StB Vlastimil Kamínek, aby měli pod dohledem biskupovu domácnost, proti čemuž neměl námitek. Vrcholem jeho zlomeného odporu vůči komunistickému režimu bylo složení slibu věrnosti republice s dalšími biskupy dne 12. března 1951. Jeho vztah s krajským církevním tajemníkem a státním zmocněncem na biskupství se začal vyvíjet nečekaně vstřícně, když se vyjadřoval s velkým nepochopením pro ty biskupy, kteří slib věrnosti republice nepodepsali. Překvapivě se vyjádřil, jak uvedl ve své situační zprávě ze dne 1. 4. 1952 zmocněnec o brněnském biskupovi Skoupém, který slib věrnosti nesložil: „*Je vidět, že se mi nevyvedl, já jsem ho totiž vysvětil na biskupa.*“ Komunisté měli snahu dosadit do vedení biskupství někoho z „pokrokových“ duchovních. To se jim na podzim roku 1950 podařilo, když donutili biskupa Píchu, aby do úřadu generálního vikáře jmenoval děkana Ladislava Hronka z Cerekvice. Státní zmocněnec při biskupství Hronka vyzdvihoval, jak je aktivní, píše články do novin, neustále má snahu v politickém vzdělávání a má vliv na vikariátních poradách přesvědčovat duchovní v pokrokovém myšlení. Pro komunisty bylo pozitivním zjištěním, že je ve víře vlažný.¹⁵⁶

Generální vikář královéhradecký Ladislav Hronek nepožíval obliby u duchovních, ale pro účely orgánů státní moci byla jeho osoba vyhovující, jak o tom svědčí hlášení krajského církevního tajemníka z KNV Pardubice Františka Krádla: „*...je ve styku s duchovními někdy až příliš ostrý a snaží se svoji autoritu udržovati až netaktickou tvrdostí. Příliš velkou oblibu mezi duchovními však nemá, neboť někteří jej znají z doby, kdy jako duchovní byl příliš úzkostlivý na finanční otázku a domnívají se, že do funkce generálního vikáře, šel jen pro peníze. Značné procento kněží v něm vidí skrytého ateistu. Ve styku s orgány státní správy je velmi ochotný, splní každý úkol, který je mu*

---

¹⁵⁶ Srov. KAFKA, Jan. *Církevní politika KSČ v severovýchodních Čechách v letech 1949-1960*. In: KUBÍN, Petr (ed). *Brány pekelné ji nepřemohou. Kapitoly z pronásledování církve v Československu kolem roku 1950*. Praha 2013, s. 38-42.

*svěřen a politicky vystupuje někdy až levičácky. Zdá se však, že právě proto jest na svém místě.*¹⁵⁷

Po jmenování Hronka měli komunisté pocit, že mají na královéhradeckém biskupství vše pod kontrolou, a proto nechali občas biskupa Píchu sloužit mše v katedrále. Důvod byl i ten, aby se rozptýlily pochybnosti o tom, zda je Pícha naživu, jelikož se po městě šířili zvěsti, že zemřel nebo byl uvězněn. Biskup se dožil zrušení ostrahy StB. Ta byla zrušena pro ordináře se státním slibem v roce 1955. Přes veškeré zdravotní potíže celebroidal mše svaté o velkých svátcích a do roku 1953 uděloval svátost biřmování. Věřící byli z každého biskupova veřejného vystoupení potěšeni. Těžce nemocný byl 13. října 1956 hospitalizovaný na Vojenské lékařské klinice a ve večerních hodinách 12. listopadu 1956 umírá. Pohřeb se konal v katedrále sv. Ducha 19. listopadu. V den pohřbu byl zvolen katedrální kapitulou zvolen kapitulním vikářem královéhradecké diecéze Václav Javůrek z Nového Města nad Metují. Začalo období dlouhých 34 let, kdy byla diecéze spravována katedrální kapitulou v čele s kapitulním vikářem.¹⁵⁸

4.1 Státní úřad pro věci církevní a dopad církevních zákonů v regionech

Necelý měsíc po komunistickém převratu, dne 18. března 1948 vydal Ústřední akční výbor Národní fronty Prohlášení o náboženské svobodě. Píše se v něm: „... *svoboda náboženství a vykonávání náboženských obřadů jsou jednou ze základních zásad našeho lidovědemokratického režimu.*“ Důvěryhodně zněla také slova: „*Odsuzujeme samovolné zásahy do církevního školství a všechny akty, které by náboženskou svobodu mohly porušit. Takové zásahy mohou být pouze výsledkem neporozumění nebo dilem provokačních živlů, které chtějí nábožensky citící občany popouzet proti lidovědemokratickému řádu.*“ Prohlášení o náboženské svobodě na závěr odsuzuje: „...*některé pokusy reakce o zneužití některých kazatelen, kněžských úřadů, náboženského tisku k politickým vystoupením proti republice, proti vládě a lidovědemokratickému režimu.*“

¹⁵⁷ SOA Zámorsk, f. KNV Pardubice 1949-1960, kart. 1424, inv. č. 1755, zpráva KCT na SÚC ze dne 5. 2. 1953 k rukám s. Ševčíka.

¹⁵⁸ Srov. CROŮ, J.: *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*, s. 277.

Pius XII. při svém papežském velikonočním poselství Urbi et Orbi (městu a světu) 28. března 1948 před závěrečným požehnáním řekl: „*Velká hodina křesťanského svědomí udeřila. (...) Ve vašem svědomí, jež se probudilo k plnému uvědomění si své odpovědnosti, není místa pro slepou důvěřivost těm, kteří nejdříve oplývají slibováním úcty k náboženství, ale potom se bohužel ukáží popěrači všeho toho, co je nám nejposvátnější.*“ Papež takto reagoval na události v Československu. Reakce komunistické moci na sebe nenechala dlouho čekat a již 15. dubna 1948 byla při Ústředním akčním výboru Národní fronty (ÚAV NF) byla ustavena Komise pro církevní a náboženské otázky (dále jen Komise). Hlavní náplní Komise bylo jednání s církevní hierarchií v otázkách nového uspořádání církevně politických poměrů a evidence duchovních. Předsedou komise byl zvolen Alexej Čepička.¹⁵⁹

Snaha komunistů, aby měli církve pod stálou a systematickou kontrolou vyústila tvorbou zákona č. 217/1949 Sb. ze dne 14. října (viz kapitola 3.2.3 Komunistické církevní zákony), kterým se zřizoval Státní úřad pro věci církevní (SÚC). Nově vzniklý úřad byl neoficiálním „ministerstvem vnitra pro církevní záležitosti“ a působil v období, kdy komunisté utvrzovali svůj režim nejtvrdsí linií proti církvi. Jakým způsobem uplatňoval stát aktivitu SÚC v regionu Rychnovska a Orlickoústecka bude uvedeno na příkladu archívních materiálů v následujících kapitolách.

4.2 Úkoly církevních tajemníků

Činnost kněží byla ovlivňována dvěma směry, a to po stránce církevní ze strany konzistoře a ze strany státu prostřednictvím okresních a krajských církevních tajemníků. Kvalita práce OCT a KCT se odvíjela podle jejich autority, dále velikosti religiozity v příslušném regionu a dle ochoty ke vstřícné či záporné spolupráci ze strany duchovních. Státní moc se na začátku uplatňování církevních zákonů a s následným nástupem církevních tajemníků do úřadu, opírala o stávající církevní úředníky na jednotlivých biskupstvích.¹⁶⁰

¹⁵⁹ VAŠKO, V.: *Dům na skále I*, s. 72-73.

¹⁶⁰ Srov. HANUŠ, Jiří. *Tradice českého katolicismu ve 20. století*. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2005. s. 154.

Při odpoledním jednání na schůzi církevních tajemníků akčních výborů Národní fronty po seznámení s referátem od soudruha Alexeje Čepičky o nové linii církevní politiky dne 13. dubna 1949 byly předneseny úkoly pro církevní tajemníky. Přítomni byli: dr. Čepička, s. Felcman, generální tajemník ÚAV NF s. Holdoš, s. dr. Hub, částečně s. Kopenec, Lorenc, Hlavsa, Reich. Za církevní oddělení: s. Chváta, Charouz, Adamcová, Bauerová. Dále byli účastni pracovníci KAV z celého Československa.¹⁶¹

V následujících bodech je představil soudruh dr. Hub:

1. *Dodávání důvěrných věcí bylo by nejlépe posílat poslem.*
2. *Je nutné, aby zprávy krajských církevních tajemníků byly posílány pravidelně jednou za 14 dnů, k 1. a 15. v měsíci.*
3. *Připomínky ke kádrovým věcem:*
zasílat řádné posudky, mluvíme již o nich přes půl roku a potřebujeme je mít nutně pohromadě ze všech krajů. Tento materiál je velmi důvěrný. Jsou kraje, které nám neposlaly ani jeden posudek. V Praze chybí 16 okresů. Brno nedodalo nic.
4. *Žádám všechny kraje, aby nám okamžitě zasílaly mapy svých krajů s označením diecézí a farností.*
5. *Je nutné posílit československou církev. My jsme od vás žádali laiky, spolehlivé členy církve, a dostali jsme je jenom z Liberce.*
6. *Acta curiae budou vycházet jenom v Trochtově diecézi.*
7. *Krajští tajemníci musí jezdit dvakrát týdně na okresy, kde musí navázat úzkou spolupráci s okresními referenty. Budou provádět porady s místními důvěrníky jednou měsíčně. Pokud možno navážou spolupráci s pokrokovými duchovními. Pokud se týká okresních konferencí církevních referentů s důvěrníky, oznamte nám jejich konání a po poradě zašlete stenografický záznam.*
8. *Podávání zpráv. Je nutná jednotná úprava zpráv:*
  - a) *Plán*
  - b) *Situační zprávy podle církví, římskokatolické, CČs, evangelické a různé,*
  - c) *Podrobně popsat náladu věřících a celkovou situaci církví,*
  - d) *Akce, kampaň proti Vatikánu, mírová kampaň, kampaň za popularizaci NF.*
9. *Instruktáže budou prováděny pomocí přednášek ve stranických [školách] i školách NF.*

---

¹⁶¹ Srov. VHA, 100/52, sv., a.j. 53 – stroj. prvopis. Viz *Církevní komise*, s. 57.

10. *Stranický tisk a regionální rozhlas musí vám být úplně k dispozici.*
11. *Kádrová politika v kraji. Jak se vyvíjejí duchovní a pohyb duchovenstva.*
12. *Duchovenstvo po stránce politické i hospodářské. V místech, kde je konzistoř, dobré informátory.*
13. *Kláštery a řády. Seznam a styk s nimi.*
14. *Seznam církevních objektů. Školy, nemovitý majetek. Toto musí zjistit místní důvěrníci. Místní důvěrníci musí být s informátory v pravidelném styku, ale tak, aby o tom nikdo nevěděl.*
15. *Úkoly místním důvěrníkům budou dávat okresní referenti a jen takové, které se přímo od kteréhokoliv důvěrníka požadují.*
16. *Okresní referenti musí dbát na to, aby pokrokoví a spolehliví duchovní se mohli opírat o lid. Naproti tomu diferencovat reakční faráře.*
17. *Okresní referenti musí podávat pravidelné měsíční zprávy.*
18. *Místní důvěrníci: sledovat kázání faráře, jeho styk s lidmi, pastorační činnost, náladu věřících, prověřit lidi, kteří se s farářem stýkají.¹⁶²*

Dr. Hub dále poznamenal: „Vyskytují se případy 50-75% slevy na drahách pro poutníky.“ Soudruh Alexej Čepička nařídil řešení: „Úředníka, který povolí nějakou věc pro církev, nechte hned zavřít. Zařídít zrušení na ministerstvu dopravy.“

Církevní tajemníci KAV NF dostali na poradě následující úkoly:

1. *Krajský církevní tajemník musí mít přehled o stavu církevního majetku v kraji, o církevních pozemcích, jsou-li ještě jaké.*
2. *Musí mít přehled o formách církevní práce v kraji.*
3. *Musí si pořádit soupis budov, kostelů, far, cenností, obrazů, soch, sbírek a musí ve spolupráci [s] finančními úřady lidosprávy opatřit spravedlivé ocenění všeho toho.*
4. *Spolupráce musí být navázána i s berními správami a finančními referáty lidosprávy v kraji.*
5. *Navázat spolupráci s bezpečnostními referenty při KAV a KNV.*
6. *Navázat spolupráci s StB.*
7. *Nedovolit konání sbírek bez dovození úřadů.*
8. *Nedovolit tištění jakýchkoliv náboženských tiskovin bez povolení.*
9. *Provést soupis všech chystaných církevních akcí.*

¹⁶² VHA, 100/52, sv., a.j. 53 – stroj. prvopis. Viz *Církevní komise*, s. 74.

10. *Provést soupis poutí a sbírek v kraji.*
11. *Církevní tajemník musí mít nejméně jednu spolehlivou a pověřenou administrativní sílu, jež by dělala jenom církevní práce, nic jiného.*
12. *V kraji nenápadně a postupně zlikvidovat všechny církevní školy a přidružené k nim internáty.*
13. *Všechna shromáždění nutno hlásit StB. Tím se dostává činnost církevního tajemníka pod dosah trestních sankcí při jakékoliv nedbalosti.*
14. *Při likvidování škol znemožnit shlukování rodičů nebo jejich dorozumění, aby bylo zamezeno jakýmkoliv masovým akcím.*
15. *O třech budovatelských úkolech v církvi (boj proti Vatikánu, podpora tradice cyrilometodějské, akce pro české bohoslužby) se nesmí na schůzích ani mluvit, natož o nich diskutovat.*
16. *Jest nutno podávat důvěrné zprávy důvěrnou cestou.*
17. *Vytvořit pravidelné pracovní porady s funkcionáři z okresů a organizovat si užší kádr lidí, se kterými budou prováděny akce.*
18. *Při likvidování církevních škol jest dobře znát školský zákon, aby byla vyhmátnuta vždy příčina k zavření školy. Při znovuotevření po postátnění nutno vyměnit učitelský sbor a dosadit spolehlivé lidi.*
19. *Při zavření školy nedopustit, aby o budovu nastal boj mezi zájemci. Nezapomínat, že leckde je potřeba budovy pro školení funkcionářů NF nebo pro potřeby církve československé.*
20. *Exercicie na půdě kostela kontrolovat, na půdě mimokostelní nepovolovat.*
21. *Znát zvláště dobře smýšlení všech orgánů církve československé a sledovat je, co dělají, co plánují atd.*
22. *Na obsah tohoto jednání nutno upozornit krajské tajemníky KSČ a NF, o církevní politice si promluvit důvěrně i s předsedou KNV a KAV.*
23. *Prověřit spolehlivost církevního referenta KNV a v kladném případě navázat s ním spolupráci, v záporném případě vyměnit.*
24. *Razit kurz spolupráce s učiteli jako s ev. okresními referenty nebo místními důvěrníky.*
25. *Dbát na to, aby zprávy z krajů byly včasné, přesné a pravdivé, a hlavně konkrétní.*
26. *Dnem 13.4. končí jakákoliv fluktuace funkcí. Ještě je čas si vše rozmyslet.*

27. *Tato zásada nefluktuace a definitivní práce v církevní politice musí být prosazena i pro okresní referenty.*
28. *Navázat spolupráci s organizacemi Rady žen.*
29. *Jest poučné sledovat zprávy Act curiae z loňského i letošního roku.*
30. *Nedovolit, aby mládež v SČM byla ovlivňována kněžími.*
31. *Zrušit dopravní výhody a slevy pro návštěvníky církevních shromáždění, poutí atd.*
32. *Co nejdříve oznámit ÚAV NF jména 4-5 pokrokových laiků a kněží třídy I pro pokrokovou akci.¹⁶³*

4.3 Úkoly státních zmocněnců na biskupství

Velkou překážkou pro komunistickou moc byli římskokatoličtí biskupové. Měli autoritu u věřících a schopný úřednický aparát. Součástí církevních zákonů bylo zřízení úřadu tzv. státního zmocněnce, který byl ustanoven na každé biskupské konzistoři. Zmocněnec měl pravomoc omezovat biskupovu činnost, pokud nebyl internován nebo uvězněn. Záměrem komunistů byla přeměna základní formy církve, která stavěla na tradicích budovaných po staletí. Zmocněnec měl na biskupství následující náplň práce:

1. Přebíral a otevíral došlou poštu bez účasti duchovního. K dopisům, které došly, pokud uznal za potřebné, poznamenával své připomínky, jakým způsobem má být věc vyřízena.
2. Všechny spisy a koncepty vypracované biskupem či kapitulním vikářem (po ukončení úřadu biskupa) byly podrobeny kontrole zmocněnce, zaevidovány a pak napsány čistopisy, které byly pod jeho dohledem odeslány.
3. Veškeré příkazy a rozvrh práce duchovním na biskupství určoval biskup, avšak zmocněnec o nich musel být informován. Civilní zaměstnance řídil zmocněnec přímo.
4. Ekonomické záležitosti řídil biskup, ale v těsné spolupráci se zmocněncem a hlavním účetním. Pro laické zaměstnance určoval výkonnostní odměny zmocněnec s hlavním účetním. Veškeré oběžníky byly zpracovány po vzájemné domluvě biskupa se

---

¹⁶³ *Tamtéž, s. 75-77.*

zmocněncem. Následně byly odesílány všem krajským a okresním církevním tajemníkům. Pokud se jednalo o složitější záležitost, byl jejich obsah vypracován ve spolupráci s KCT.

5. Při pravidelných poradách biskupa, krajským tajemníkem a zmocněncem (zpravidla třikrát do týdne) bylo projednáváno vše aktuální. V individuálních záležitostech navštěvoval biskup se zmocněncem krajského církevního tajemníka dle potřeby.

Další novinkou po příchodu zmocněnce na biskupství bylo zrušení pravidelných generálních vizitací určených kodexem kanonického práva. Byly povoleny jen příležitostné návštěvy biskupa u děkana. Před volbami musel biskup, na popud KCT a OCT, promluvit s „neuvědomělými duchovními“ a připomenout jim, aby nezapomněli na své povinnosti ve prospěch socialismu.¹⁶⁴

Státní zmocněnec si během svého působení na biskupství přetransformoval církev do podoby svých představ o tom, jak má působit nová církevní agenda. Záměrně využíval tradice církve, aby díky této její zkušenosti získávané po staletí, ji uměl využít pro potřeby nově vznikajícího komunistického režimu. Úspěšnost činnosti jednotlivých zmocněnců byla dána tím, zda se jednalo o člověka inteligentního či méně intelektově zdatného.¹⁶⁵

4.4 Katolická akce

Církevní tajemník Emanuel Nejedlý z ONV Rychnov nad Kněžnou píše ve své situační zprávě o stavu církevní otázky v politickém okrese Rychnov nad Kněžnou o Katolické akci: „*Podpisové akci KA věnuje se stále nepřetržitá práce, její výsledky však jsou minimální. Z kněží podepsal jediný, který selhal v zápětí přečtením ordinariátního listu, ale ani mezi laiky situace se zatím nevytváří tak, jak by bylo naším přáním. Proto také naše další akce, tj. příprava okresní konference KA, neprobíhá tak, jak je třeba. V některých místech nenašel se dosud ani jediný člověk do farního výboru, valná část katolíků reaguje na naše kladné vývody velmi pobouřeně. Je zřejmo, že je z druhé strany dokonale zpracována. Otázkou zůstává, kdo, kdy a jak věřící informuje,*

¹⁶⁴ Srov. HANUŠ, J.: *Tradice českého katolicismu ve 20. století*. Brno 2005, 151-153 s.

¹⁶⁵ Srov. *tamtéž*, s. 158.

přestože v každém místě snažíme se být o vývoji věci dokonale informováni. Je také obava, že povětrnostní situace ohrožující hladký průběh žní, ohrozí i naši okresní konferenci KA. Bude-li v pátek pěkné počasí, půjdou venkovští hospodáři na pole! Samozřejmě, že jsme udělali a dále děláme vše, co je vůbec možno, abychom zdar tohoto důležitého sněmování zajistili! Závěrem musíme říci, že se nemůžeme zbavit dojmu, že odpor k této akci nebo předstíraná netečnost jsou někým soustavně organisovány. (...) Zájem o katolickou akci v široké veřejnosti byl

*a snad i trvá, ale zdá se, že se lidé něčeho bojí, protože váhají aktivně se jakkoliv projevit.*¹⁶⁶

Týdenní zpráva tajemníka OAV - NF z Lanškrouna ze dne 22. 8. 1949 na „kraj“ v Pardubicích nebyla v jejím závěru příliš optimistická, píše v ní: „Na dnešní den byly plakáty vydané výborem Katolické akce přemalovány velkými písmeny asi 20 cm a červenou fermežovou barvou slovem „LEŽ“. Bylo celkem 9 plakátů tímto slovem přemalováno.“¹⁶⁷

Církevní referent Bohumil Kotyza podává v roce 1949 zprávu o čtení pastýřského listu v kostelích na okrese Ústí nad Orlicí: „Po nedělním přečtení pastýřského listu ve všech kostelích v okrese všichni katolíci, kteří až do této doby souhlasili s katolickou akcí, odmítli účast na této věci s poukazem, že mají obavu z exkomunikace, kterou jim bylo v tomto pastýřském listě vyhrožováno. Je to například profesor Vokas z České Třebové, který až do té doby plně souhlasil s katolickou akcí a nyní odmítl úplně účast, dále poštovní tajemník pan Šplíchal Josef a celá řada jiných. Dne 1. 7. 1949 byla uspořádána schůzka katolíků za přítomnosti předsedy ONV a církv. referenta, na které byl ustaven přípravný výbor katol. akce pro okres Ústí nad Orl. Po delší diskusi o rozvíjející se katol. akci, byl ustaven výbor takto: JUDr. Janeček, Ústí nad Orl., MUDr. Helmut, primář okresní nemocnice v Ústí n. Orl., Wolf Boris, profesor, Ústí n. O., Štarman Karel, učitel Čes. Třebová, Hájek Jindřich, učitel Dol. Dobrouč, Šplíchal Josef pošt. tajemník Čes. Třebová. JUDr. Kukačka, Ústí n. Orl., Scháněl Zdeněk, úředník Ústí n. Orl. (...) Po nedělních bohoslužbách navštívil církevní referent všechny duchovní v okrese, kde s nimi rozmlouval o přečtení pastýřského listu. Všichni tvrdili, že pastýřský list nebyl protistátního zaměření, nýbrž že to bylo vysvětlení biskupů

¹⁶⁶ SOkA Rychnov n. K., f. ONV Rychnov n. K. 1949-1960, kart. 90, inv. č. 1828, sign. 379, zpráva OCT Emanuela Nejedlého z 21. 7. 1949.

¹⁶⁷ SOA Zámorsk, f. KNV Pardubice 1949-1960, kart. 1417, inv. č. 1719, sign. 371. Zn.: 2.315/49.

k současné situaci věřícím. Bylo též poukazováno, že biskupové byli napadeni v tisku i rozhlase a proto že se bránili. Dosud se nepodařilo přesvědčit duchovní, že katolická akce není namířena proti církvi. ¹⁶⁸

Jak reagovali na Katolickou akci naši biskupové vydáním pastýřského listu, tak Vatikán vydal dva exkomunikační zákony. Královéhradecký biskup Mořic Pícha vydává „*Rozhodnutí sv. Otce o t. z. Katolické akci*“. V textu se odkazuje a cituje znění vatikánských exkomunikačních zákonů a v závěru píše: „*Tento dekret vysvětlením budiž v kostele přečten a vyvěšen na dveřích chrámových.*“ ¹⁶⁹

4.5 Pastýřský list z 15. června 1949

Pastýřský list, který biskupové nazvali „*Hlas biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky*“ měl být přečten při nedělní mši dne 19. června 1949, kdy se slavil přenesený svátek Božího Těla, ve všech kostelích v Československu. O tom, jak vypadala situace na Orlickoustecku, v okrese Lanškroun, vypovídá „*Podrobná zpráva o čtení oběžníku arcibiskupa Berana v okrese lanškrounském.*“ Její znění zpracoval soudruh Emil Schellong z OAV NF v Lanškrouně: „*Josef Boček, farář v Lanškrouně četl v neděli dne 19. června 1949 při ranní sv. mši o 8 hodině pastýřský list, vydaný arcibiskupem pražským Beranem. Před čtením listu pronesl krátký úvod, že kněží, kteří podepsali kat. akci stojí plně za dnešní vládou a režimem podepsanými 6 ti body církevních zákonů a nařízení představených. Nato potom přečetl oběžník arcibiskupa Berana. Po přečtení ještě dodal adm. Boček vlastními slovy, že kněžstvo okresu lanškrounského se se plně staví za 6 body v kat. akci uvedených, že nikdy nebyly a nebudou proti našemu státu a jeho režimu a zmínil se o podepsaných 6 ti bodech. Adm. Boček při bohoslužbě v Žichlítku v 10 hod. dopoledne v kostele prohlásil, že o politice v kostele mluvit nebude, ale ovšem že list přečetl. Václav Zemek z Třebovic oběžník arcibiskupa Berana nečetl, ale v Rudolticích při kázání řekl, že dostal pastýřský list, ale pro nedostatek času, že jej nemůže přečíst, ale že tak učiní až podruhé. Urban, farář z Tátenic při mši sv. v Lubníku v 10,30 hodin přečetl oběžník a dokonce se*

¹⁶⁸ SOA Zámorsk, f. KNV Pardubice 1949-1960, kart. 1417, inv. č. 1719, sign. 371. Zpráva z 2. 7. 1949.

¹⁶⁹ SOA Zámorsk, f. KNV Pardubice 1949-1960, kart. 1417, inv. č. 1719, sign. 371. Zpráva z 19. 7. 1949.

s 50 účast. pomodlil za papeže, aby mu Bůh dal sílu, aby mohl podpořit katolíky v celém světě. Čeněk Ptáček farář z Dolní Čermné prohlásil při kázání, že dnešní neděli měl číst pastýřský list, ale před mši svatou, že mu bylo SNB z Lanškrouna řečeno, že tento jest zamítnutý a odvolaný a proto se čísti nebude, ale s tou podmínkou, že jakmile nedostane od vyšších hodnostářů zákaz, že jej po druhé přečte. Josef Mareš, farář z Výprachtic oběžník arcibiskupa Berana přečetl, ale bez velkých ceremonií. Josef Čech, býv. biskup vikář v Damníkově oběžník vůbec nečetl ani se věřícím slovem nezmínil, že by něco takového vůbec obdržel. Je to jeden z nejpokrokovějších kněží v našem okrese. Josef Bibus, farář z Bystrce četl při mši sv. v Bystrci oběžník, rovněž tak v Orličkách jmenovaný tento oběžník přečetl. K tomuto chceme podotknouti. Že kněží se bojí biskupů a arcibiskupa a v některých případech i lidí, jinak by se podřídili. Dále této nezdařené akci můžeme přičítati zásah SNB u kněží, na které to dobře nezapůsobilo a nedivíme se OV SNB, nýbrž, že takové rozkazy přišly s hora, když se dalo čekat, že i přes rozkaz bude oběžník teprve čten.¹⁷⁰

Reakce komunistů na sebe nenechala dlouho čekat. Dne 23. června 1949 se na ONV v Lanškrouně muselo po písemném předvolání k předsedovi ONV dostavit sedm kněží. Tři z nich se nedostavili, ani neomluvili (Čech, Zemek, Bibus). Z přítomných četl Pastýřský list pouze duchovní Boček, který si ještě „přidal“. Farář Ptáček sice nečetl, ale upozornil: „... , že pastýřský list čísti nemůže, že poněvadž SNB zakročilo.“ (...) „Při diskusi upozorňovali duchovní, že obdrželi nepodepsané odvolání pastýřského listu, které prý nevyšlo z biskupských kanceláří a že tento způsob není správný. Duchovní P. Mareš užíval často výrazů, že podobných method užíval i Hitler. (...) V pastýřském listě prý nebyly dle jejich názorů žádné protistátní věci.“¹⁷¹

4.6 Slib věrnosti duchovních

Po vydání nových církevních zákonů v roce 1949 byl po duchovních vyžadován slib věrnosti republice. Bez složení slibu a bez státního souhlasu nemohl kněz vykonávat kněžskou činnost. Podle *Modu vivendi* byl slib skládán již od roku 1928. Jiné znění bylo

¹⁷⁰ SOA Zámorsk, f. KNV Pardubice 1949-1960, kart. 1417, inv. č. 1719, sig. 371. Hlášení ze dne 19.6.1949, s. Emil Schellong.

¹⁷¹ SOA Zámorsk, f. KNV Pardubice 1949-1960, kart. 1417, inv. č. 1719, sign. 371. Zpráva č. 5.

pro ordináře a jiné pro duchovní. Skládání slibu věrnosti bylo zahájeno dne 10. ledna 1950. V českých zemích bylo vyzváno ke složení slibu celkem 2916 kněží z celkového počtu 3214, složení slibu odmítlo 16 kněží. Církevní tajemníci měli za úkol tento akt zorganizovat tak, aby proběhl důstojně za plné účasti kněží.

Slib duchovních dle vládního nařízení č. 219/1949 Sb., § 19 zněl: „*Slibuji na svou čest a svědomí, že budu věren Československé republice a jejímu lidově demokratickému zřízení a že nepodniknu nic, co by bylo proti jejím zájmům, bezpečnosti a celistvosti. Budu jako občan lidově demokratického státu plnit svědomitě povinnosti, jež vyplývají z mého postavení, a vynasnažím se podle svých sil podporovat budovatelské úsilí směřující k blahu lidu.*“¹⁷² Pomocní duchovní a duchovní I. stupnice (např. samostatní duchovní správcové do rukou předsedy Okresního národního výboru, duchovní II. stupnice (např. představení kněžských seminářů, učitelé bohosloveckých učilišť a sídelní kanovníci) do rukou předsedy Krajského národního výboru, duchovní III. stupnice (generální a kapitulní vikáři, světící biskupové a opati) do rukou ministra pověřeného řízení Státního úřadu pro věci církevní a duchovní IV. stupnice (arcibiskupové diecézní biskupové a apoštolští administrátoři) do rukou předsedy vlády.

Biskupové vydali k vládnímu nařízení o slibu tyto směrnice: „*Slib máte učinit před Bohem, z toho zcela nutně vyplývá, že slibujete a že státní moc na vás žádá to, co se shoduje s nezadatelnými právy, jejich přímým a nepřímým původcem je Bůh Proto káže nám správné svědomí připojit k formulaci slibu ústně nebo písemně: „pokud to není v rozporu s božskými a církevními zákony a přirozenými právy člověka.*“¹⁷³

Státní úřad pro věci církevní v Praze vydal pro církevní tajemníky na KNV „Zásady pro sliby duchovních“. Píše se v nich m j.: „*Sliby se skládají individuálně. Každý duchovní je volán k předsedovi KNV/ONV/ zvlášť. Se sliby započít u duchovních pokrokových. Nekatolické duchovní zváti ke slibům až po všech duchovních katolických. Na jeden den pozvati asi 7 duchovních, nejlépe vždy z jedné části okresu/kraje/. Pozvání určití pro jednotlivé duchovní na 8 hod. 9,30, 11,00 apod. asi v půldruha hodinových intervalech tak, aby se nesetkali.*“¹⁷⁴

O tom, jaký byl průběh slibu v okrese Rychnov nad Kněžnou, byl proveden zápis ze dne 26. ledna 1950 adresovaný k rukám církevního tajemníka KNV v Hradci Králové:

¹⁷² Srov. VAŠKO, V.: *Neumlčená II*. Praha, 1990. s. 115-116.

¹⁷³ BALÍK, Stanislav; HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2013. s. 34-35.

¹⁷⁴ SOA Zámorsk, f. KNV Pardubice 1949-1960, kart. 1415, inv. č. 1705, sign. 370. V. Ekart 9. 1. 1950.

„František Hašek, farář z Černíkovice, je politicky vyspělý, slib složil ihned, bez jakýchkoliv výhrad a připomínek a naopak prohlásil, že je nutno složit slib věrnosti vládě. Josef Roháč, farář z Potštejna složil slib bez jakýchkoliv výhrad a neměl žádné námítky, neb připomínky. Josef Kosek, farář z Častolovic složil slib bez jakýchkoliv připomínek a výhrad a uznával nutnost věrnosti svému státu. Václav Burda, farář z Lukavice podepsal rovněž slib ihned, bez výhrad, připomínal jen, že pokud se týká náboženství, že musí býti též poslušen svých církevních zákonů. Josef Kašpar, farář z Borohrádku podepsal rovněž slib bez výhrad a připomínek. Ladislav Honsnejman, farář ve Vamberku podepsal slib jako první a to bez jakýchkoliv výhrad a uznával, že celý postup je správný. Josef Bezdíček, farář ze Sopotnice podepsal slib doma, neb je stár a nemocen a neměl ani té nejmenší námítky. Severin Pařil, farář z Javornice podepsal slib ihned a bez výhrad a staral se jen o to jak to bude s udržováním kostelů. Eduard Maličský ze Solnice složil slib ihned, bez jakýchkoliv připomínek a uznával správnost postupu. František Jelínek, katecheta z Kostelce nad Orlicí, složil slib ihned a neměl ani nejmenší připomínky a uznával správnost tohoto postupu. Josef Nývlt, administrátor z Rychnova nad Kn. složil slib ihned a to bez výhrad a připomínek. Josef Hubálek, farář ze Skuhrova nad B. složil rovněž slib bez jakýchkoli výhrad a připomínek a uznával nutnost slibu ČSR. Josef Rychter, farář z LičnaJosef podepsal rovněž slib ihned a bez připomínek a námitek. Ptáček, děkan z Týniště nad Orl. podepsal slib bez námitek a uznával správnost postupu v této věci. Ladislav Michalička, kaplan z Rychnova nad Kn. podepsal slib ihned bez výhrad. Jaroslav Haněl, kaplan z Kostelce nad Orl. podepsal rovněž ihned slib bez výhrady. Josef Ježek, katecheta z Rychnova nad Kn. podepsal slib bez jakýchkoliv připomínek a uznával správnost postupu. Josef Scheitz, farář z Rychnova nad Kn podepsal ihned bez nejmenších připomínek slib věrnosti našemu státu a vládě. Tomáš Chromý z Kostelce nad Orl. podepsal rovněž slib bez výhrady. To byli všichni duchovní církve římsko – katolické. Scházejí ještě dva. Josef Portman, farář z Chlen, který leží v nemocnici v Hradci Králové. Bohuslav Blecha, farář z Voděrad, který je někde na cestách a pozvání nemohlo býti doručeno.“¹⁷⁵ Ve zmíněné zprávě o složení slibu věrnosti republice jsou mimo katolických duchovních uvedeni tři duchovní z církve československé a dva duchovní z církve evangelické. Všichni složili slib bez jakýchkoli výhrad a připomínek.

---

¹⁷⁵ SOkA Rychnov n. K., f. ONV Rychnov nad Kněžnou 1949 – 60. kart. 90, inv. č. 1828, sign. 379. Zn.: 190/. církev. 50.

Ze slibu věrnosti republice byla vysílána reportáž v Československém rozhlasu, studio Pardubice, jak o tom svědčí průvodní dopis z rozhlasu na církevní referát krajskému tajemníkovi v Pardubicích: „*Posíláme Vám kopie dvou zpráv/O podpisování věrnosti a O besedách duchovních s lidem/, které jsme po Vašem předchozím schválení postoupili uveřejnění zpravodajskému oddělení Čs. rozhlasu v Praze. Současně Vám zdvořile děkujeme za Vaši laskavost, s jakou jste nám poskytli informace o vývoji církevní otázky v pardubickém kraji.*“¹⁷⁶

Krajský církevní tajemník z KNV v Hradci Králové s. Josef Škop posílá dne 31. 1. 1950 na SÚC o slibu duchovních následující hlášení z kraje Hradec Králové: „*římskokatolická církev: počet duchovních – 225, slib vykonali – 210, odepřeli – 5, omluva – 10, (československá církev: počet duchovních - 44, slib vykonali – 44, evangelická c.: počet duchovních – 16, slib vykonali 16).*“¹⁷⁷

Reakce komunistů za nesložení slibu duchovních na sebe nenechala dlouho čekat a soudruh Jan Dolek (přednosta kádrového odboru) z SÚC Praha žádá dne 20. 2. 1950 církevní referát KNV v Hradci Králové o písemné sdělení: „*(...) kterým duchovním byl zastaven plat v důsledku nesložení slibu věrnosti.*“¹⁷⁸

4.7 Kategorizace duchovních

Církev se proti vzrůstajícímu nátlaku komunistické moci bránila zvýšenou činností. Konaly se desítky poutí a jiných náboženských aktivit na celém území naší republiky, kterých se účastnilo tisíce a desetitisíce věřících.¹⁷⁹ Stupňující napětí mezi státem a církví podnítilo komunisty k radikálnímu postupu proti církvi. Součástí stranických opatření bylo vytváření sítí svých církevních referentů a oddaných informátorů i v těch nejmenších obcích, kde byly fary. Církevní oddělení NF počátkem listopadu 1948 navrhovalo změny v církevní politice, jelikož nevěřilo v trvalou spolupráci s církví, která by byla pro stát prospěšná. Proticírkevní kampaň byla neúspěšná, což vedlo pracovníky církevního oddělení NF k pesimismu. Závěr návrhu důrazně doporučoval

¹⁷⁶ SOA Zámorsk, f. KNV Pardubice, kart. 1415, inv. č. 1424, ze dne 10. 2. 1950, Zn.: Kol./43.

¹⁷⁷ SOA Zámorsk, f. KNV Hradec Králové, kart. 208, inv. č. 536, sign. 292.2, Zn.: 196/31/1-50/I/5-Šk/Ná.

¹⁷⁸ *Tamtéž*, č. j.: 1069/50-II/2.

¹⁷⁹ Srov. KAPLAN, K.: *Stát a církev v Československu 1948-1953*, s. 46.

odstoupení od požadavku, aby se co nejdříve založila národní církev. Dalším úkolem církevního oddělení bylo vedení evidence kněží. Součástí byl záznam o jejich poměru ke komunistické moci a jejich možná spolupráce s nimi. Duchovní byli rozděleni do čtyř kategorií: 1. naprosto spolehliví, 2. s kladným poměrem, 3. nepolitičtí, 4. reakční.¹⁸⁰

V listopadu 1949 probíhala v naší republice podpisová kampaň k sedmdesátým narozeninám generalissima J. V. Stalina. Komunisté organizovali masové podpisové akce, kterým neunikli ani kněží všech církví. Je jisté, že míra ochoty jednotlivých duchovních, podepsat se pod zdravici Stalinovi, měla vliv na jejich zařazení do příslušné kategorie. KCT v Pardubicích vypracoval souhrnný seznam, podle došlých zpráv od OCT z jednotlivých okresů kraje. Pro představu uvádím jen některé okresy a to především ty, ve kterých jsou popisovaná poutní místa v této práci: „*Okres Lanškroun: všichni podepsali. Okres Litomyšl: všichni podepsali až na Seidla Rudolfa, kaplana z Litomyšle, o kterém není známo zda podepsal, neboť v době podpisové akce se vrátil z vězení a odjel okamžitě na dovolenou ke svým rodičům. Okres Ústí nad Orlicí: farář Flégr Josef, Dolní Dobrouč, odmítl s tím, že se za tatíčka Stalina modlí, což prý stačí. Okres Vysoké Mýto: Říha František, farář, Nové Hrady, odepřel s tím, že byl již jednou podveden a to když podepsal souhlas dohody církve se státem a jeho podpis pak byl uveřejněn v souvislosti jakoby schvaloval Katolickou akci. Po vysvětlení celé věci církevním referentem byl ochoten podpis na zdravici dáti, avšak archy nebylo již možno sehnati, neboť byly staženy a u vazby.*“¹⁸¹ V okrese Hlinsko nepodepsalo pět duchovních (Leopold Sokol, vikář z Hlinska, Josef Dřínovský, admin. z Kameniček, Karel Kavřík, admin. Ranná, Josef Pípal, farář, Rychnburk, František Král, farář, Včelákov), což byl největší počet ze všech okresů v kraji Pardubice. V okrese Chrudim podepsali zdravici všichni duchovní, ale 33 řeholnic z Chrudimi a 45 ze Slatiňan nepodepsalo ani po rozmluvě s církevním tajemníkem, s dovětkem: „...že mají své instrukce a že se vždy veřejného života stranily.“. Podobně statečně se zachovaly řádové sestry z nemocnice v Pardubicích. Církevní tajemník ve zprávě poznamenal, že: „...*tyto se hlásily o podpisový arch v té době kdy již byly archy staženy a dány k vazbě – snad úmyslně to bylo provedeno.*“¹⁸²

---

¹⁸⁰ Srov. *tamtéž*, s. 53.

¹⁸¹ SOA Zámorsk, f. KNV Pardubice 1949 – 60, kart. 1415, inv. č. 1703, Seznam duchovních, kteří podepsali zdravici k 70. nar. generalissima J. V. Stalina.

¹⁸² *Tamtéž*

Církevní tajemník z ONV v Rychnově nad Kněžnou Emanuel Nejedlý píše 16. března 1950 na církevní oddělení KNV v Hradci Králové posudky na duchovní a do strojopisné zprávy zapisuje ručně červenou tužkou před jména duchovních jejich zařídění: „4, *Bezdiček Josef, Sopotnice, děk. – není a nebude zapojen/sl. Vatik./4, Blecha Bohuslav, Voděrady, vikář, - není a nebude zapojen/sl. Vatik./ 3, Burda Václav, Lukavice, farář, zap. ve spořitelně/dosud se boji/ 2, Hašek Frant. Černíkovice. farář, není zap. intelig./úvaha na vikáře/ 4, Honsnejman Lad. Vamberk, děk. dříve agilní, od Ú. vše ignoruje. 4, Hubálek Jos. Skuhrov/B. nebezpečný intrikán, není oblíben/farář/ 3-4, Kašpar Jos. děk, Borohrádek, není zapojen, umí chytře obcházeti. 3, Kosek Jan, Častolovice, farář, není zapojen, apolitický/ hezké ženy/ 3, Maličský Ed. Solnice, do Ú. byl zapojen, apolitický /matka fan. nábož./ Nývlt Václ. Rychnov n. Kn. Adm. není zapojen, není ztracen /vikr. sekr./ 3, Michalička Lad. Rychnov n. Kn. Kaplan, novosvéc./ve vleku hierar./ 3, Pařil Severin, Javornice, farář, apolit. Není zapojen ani ztracen. 4, Portman Jos, Chleny, Monsg, sluha Vatik. /2 papež. vyznamenání/ 3, Ptáček Jos. Týniště /O. děk. dětin. apolit. stařík, /chodí do schůzí NF/ 3, Roháč Jos. Potštejn, děk. ve veř. Knihovně, apolitic. vznětlivý bručoun. 3, Haněl Jar. Kostelec/O. kapl. adm. ve vleku míst. lidovec. fanatiků. 3, Rychter Jos. děk. Lično, dobrý stařík, demokrat nad hrobem. 3, Scheitz Jos. titl. děk. Rychnov/K. kněz – mater. má 3 potomky. stár. 4, Kuchta Jan. děk. Kostelec /O. tr. výměr vojen, soudu na 12 let. Ú. 1950.“¹⁸³*

Soudruh Václav Pešek, dříve než začal vykonávat funkci zmocněnce SÚC na biskupství, byl církevním tajemníkem na ONV v Dobrušce a píše na ONV v Rychnově posudek na duchovního Mihulku: „Jaroslav Mihulka, farář/děkan v Bílém Újezdě, okres Dobruška je pánovité, sebevědomé a spíše hrubší povahy. Je znám jako člověk skoupý a stýká se pouze s lidmi, kteří jsou příslušníky církve římskokatolické. Týž nemá kladného poměru k našemu lid. dem. zřízení našeho státu. Ke KA staví se záporně a nenávidí každého, kdo s touto akcí souhlasí. Není členem žádné polit. strany NF, nebo některé masové organizace. Děkan Mihulka dne 19. 6. 1949 nabádal věřící v kostele, aby se nesúčastňovali podpisování KA. Dne 27.4 1949 přečetl z kazatelny pastýřský list a vybízel věřící proti KA, apod. Jeho kázání jsou zaměřena většinou nepřátelsky proti stávajícím dnešním poměrům politickým.“¹⁸⁴

¹⁸³ SOKA Rychnov n. K., f. ONV Rychnov n. Kn., kart. 90, inv. č. 1828, sign. 379, Zapojení duchovních v lidosprávě a kategorie duchovních. Zpráva ze dne 16. 3. 1950.

¹⁸⁴ SOKA Rychnov n. K., f. ONV Rychnov n. K. 1949-1960, kart. 90, inv. č. 1828, sign. 379, posudek od Václava Peška ze dne 10. 11. 1949. Zn: 169/49Pk.

Zmocněnec Státního úřadu pro věci církevní při biskupské konzistoři v Hradci Králové Václav Pešek odesílal na církevní oddělení KCT v Pardubicích žádost, pod označením *Tajné!*, o zaslání etapního rozdělení nástupu duchovních, kteří podléhají vojenské povinnosti v pořadí od nejstarších i s uvedením jejich kategorie spolehlivosti. V následném strojopisném seznamu duchovních odeslanému státnímu zmocněnci s. Peškovi byly kategorie kněží připsány ke každému jménu modrou tužkou.¹⁸⁵

4.8 Poutě a procesí

V Praze se dne 13. května 1949 konala v ÚAV NF porada s tzv. pokrokovými kněžími. Jedno z mnoha usnesení, které vzešlo při tomto jednání se týkalo opatření, která mají být učiněna, pokud se budou konat poutě bylo uvedeno pod bodem č. 23, ...*písm. a) Církevní oddělení ÚAV NF pořídí přesnou evidenci všech poutí. b) Podle okolností budou se poutě omezovat neb obsazovat pokrokovými řečníky – knězi, kteří budou plánovitě delegováni na význačné poutě. Církevní oddělení ÚAV NF zajistí v takových případech dopravu pro účastníky na poutě i bezpečnostní opatření. c) V kraji vytvoříme kádry pokrokových řečníků – kněží – na poutě.*¹⁸⁶

Situační zpráva OCT z ONV Dobruška, s. Kubečky z května 1951, popisuje církevně politickou situaci: „*V tomto měsíci byl náboženský život v okrese velmi čilý, neboť mimo každodenních májových pobožností byly pořádány řím. katol. církví jednak procesí do polí za úrodu, k sochám sv. Jana Nepomuckého a průvody Božího těla. Z poutí, které nejsou však nijak většího významu byly konány do Dřízdne u Přepych dne 6., 13., 20. A 27. května t. r. Bylo vždy přítomno asi 300 až 500 lidí. Do Rokole u Nového Hrádku nad Metují dne*

27. 5. t. r. již se účastnilo asi 150 lidí v průvodu a asi 300-400 lidí celkem na místě. Do Studánky u Dobrušky z Dobrého dne 14. 5. t. r. a přítomno asi 150-200 lidí. Jsou to pouhé odhady, jelikož přesný stav pro rozháranost průvodu a konání nebylo možno podchytili. Daleko větší a početně silnější byly průvody Božího těla, které byly všude

¹⁸⁵ SOA Zámorsk, f. KNV Pardubice 1949-1960, kart. 1424, inv. 1755, č.j. 253/Zm/51., žádost s. Peška ze dne 24. 5. 1951.

¹⁸⁶ SÚA, fond 100/4, sv. 17, a.j. 115 – stroj. kopie. Viz *Církevní komise ÚV KSC 1948-1951*. s. 133.

konány po pracovní době. (...) Duchovní našeho okresu všech církví, až na malé výjimky se zdržují spolupráce s ostatními složkami národní fronty, ale veřejně neškodí. Pokud se dalo zjistit duchovní řím. katol velmi málo propagovali nábor na fakultu bohosloveckou, takže se do dnešního nikdo nepřihlásil. Nejstálejší poměr k našemu zřízení vykazuje řím. kat. duch. Josef Volf, farář z Deštné. Tento však má srdeční chorobu a cukrovku, takže jeho práce nemůže být agilnější. Poměrně dobře se také zapojuje řím. kat. farář František Mandys z Přepych. (...) Klášter Kapucínů v Opočně je již od 16. 3. t. r. prázdný a nebylo dosud rozhodnuto, co s tímto objektem bude. Místnosti jsou sice staré, ale zahrady zelinářská a ovocnářská jsou pěkné a je škoda, že nejsou plně využity. Zatím ji udržuje Sdruž. komunál. podnik v Opočně, ale smlouva nemohla býti dosud uzavřena. Nepříznivě je některými duchovními i věřícími kritizováno, že nemocní duchovní, kteří z tohoto kláštera byli převezeni na Velehrad, byli opět stěhováni z Velehradu pryč. Je to v jejich očích nehospodárnost, neboť takto promrhané prostředky mohly býti použity na opravy církevních budov.¹⁸⁷

Na církevní oddělení KNV v Pardubicích byla v prosinci 1951 odeslána OCT Josefem Škopem z ONV Lanškroun zpráva o situaci v Anenské Studánce: „*Neustále řeholnice prosí o penzionovaného kněze, který by jim sloužil bohoslužby. (...) Podnikají vše, aby toto získali. Byli již v Hradci Králové u zmocněnce Peška, který jim sice slíbil, že se přeptá na SÚC, zda by bylo možné použít toho duchovního, který bude propuštěn z vazby. Dosud jim neodpověděl.*“¹⁸⁸

Situační zpráva z 27. 12. 1955 od OCT Josefa Kozla z Lanškrouna nevyovídá, stejně jako výše zmíněná zpráva z roku 1951, že by se v Anenské Studánce konaly poutě, ale svědčí o konání bohoslužeb v tamní poutní kapli: „*Situace mezi řeholnicemi v domově důchodců Anenská Studánka je celkem dobrá. K různým opatřením a mírovému hnutí se staví velmi kladně. Jak jsem již mnohokrát uvedl, není zde spokojenost se zpovědníkem, který zde vykonává bohoslužby v místní kapliče. Jinak se řeholnice starají o chovance s velkou pečlivostí.*“¹⁸⁹ Je možné, že řádové sestry z Kongregace Nejsvětější Svátosti poutní tradici udržovaly, ale nejspíš jen pro obyvatelé domova důchodců. Dostupné písemné zprávy církevních tajemníků se o poutích v kapli Panny Marie Pomocnice křesťanů nezmiňují.

¹⁸⁷ SOkA Rychnov n. K., f. ONV Dobruška 1949-1960, kart. 57, inv. č. 322, sign. 290.2. Zn.: I-290.2-1951. Situační zpráva OCT Kubečky.

¹⁸⁸ SOA Zámorsk, f. KNV Pardubice 1949-1960, kart. 1422, inv. č. 1735, sign. 290.0. Zpráva z 28.12.1951.

¹⁸⁹ SOA Zámorsk, f. KNV Pardubice 1949-1960, kart. 1430, inv. č. 1783, sign. cír. 3.

Dne 24. 4. 1953 vydává Biskupská konzistoř v Hradci Králové jménem generálního vikáře P. Ladislava Hronka oběžník pro všechny duchovní správy v královéhradecké diecézi ve věci hlášení církevních slavností konaných mimo kostel: „Dle výnosu ministerstva vnitra ze dne 11. dubna 1953 č. II/2-264.21-1/4, 1953 a dle § 11 vyhlášky min. vnitra č. 320/1950 – Ú. l. o dobrovolných organizacích a shromážděních ukládáme všem duchovním správám, aby napříště byly okresním národním výborům hlášeny nejméně

14 dní předem veškeré církevní slavnosti, pokud mají být konány pod širým nebem (průvody, procesí, pouti, polní mše sv. apod. V hlášení je nutno udati program, místo a datum konání slavnosti. O došlých oznámeních rozhodne ONV, III. referáty, přičemž přihlédnou ke všem okolnostem, které mohou působiti na rozhodnutí /bezpečnost nebo plynulost silničního provozu, ochrana úrody, nakažlivé nemoci apod.).“¹⁹⁰

V poutním kostele Panny Marie na Nanebevzetí v Neratově se po požáru dne 10.5.1945 poutě nekonaly. Snahu o nápravu vzniklých škod dokládá třístránkový „Protokol“ ve věci „Vyhoření kostela v Neratově v Orlických horách“ ze dne 22. června 1945: „Přítomni: Ing. Jan Lyer, techn. kom.; Josef Richtr, z pověření za patronát panství Rokytnice; František Suchdol, komisař v Neratově; Josef Kalous, mistr tesařský v Dlouhé vsi.“ Následuje zápis: „Předmětem je komisionální prohlídka vyhořelého kostela na Nebevztoupení Panny Marie v Orl. horách /pohran. území/ provedená k žádosti zástupce patronátního úřadu panství Rokytnice p. Josefa Richtra pověřeného Místní správní komisí v Rokytnici k jednání.“ Dále je v protokolu uvedeno: „Kostel sám i svým místem je historickostavitelemskou památkou, která požívá také ochrany státního památkového úřadu. Kostel při květnových válečných operacích v tomto roce vyhořel po zapálení vypálené pancéřové pěsti dne 10. května 1945 a vyhořelo veškeré zastřešení až na pozednicové zdivo. Poněvadž kostel má cihelné klenby zůstal vnitřek s cennými starými malbami od škod uchován. (...) Vzhledem k tomu, že se jedná o starý barokní kostel a že jsou veškeré stavební hmoty jakož i úhrada zajištěny, žádá, technický znalec, aby oprava kostela byla urychleně všemi nadřízenými úřady schválena a tak kostel zachován v původním stavu na další časy. (...) Komisař v Neratově prosí, aby bylo povolení co nejdříve uděleno, přičemž bude sám působiti k tomu, aby zajistil potřebné pracovní pomocné síly v místě a obstaral vozidla pro dopravu nebo přípravu stavebního materiálu. Žádá však, aby opravy byly

¹⁹⁰ SOA Zámorsk, f. KNV Pardubice 1949-1960, kart. 1422, inv. č. 1735, sign. 290.0. č. j. 1417/53.

provedeny urychleně, poněvadž již září začíná deštivé mlhavé horské období. Josef Richtr zastupující na této komisi patronát panství v Rokytnici z pověření Místní správní komise v Rokytnici prosí rovněž o urychlené povolení.¹⁹¹ Všichni ti, co se snažili, o urychlenou opravu této cenné památky si uvědomovali, že pokud nebude realizována co nejdříve, může dojít k nenapravitelným škodám. Bohužel, opravy neprobíhaly dle představ těch, kteří apelovali na včasnou sanaci památky. Důvody, proč se nezdařila záchrana kostela, byly různé. Vzniklá situace na dlouhá léta na tomto místě poutím nepřála.¹⁹²

Zprávy o tom, kde se poutě konají a o jejich průběhu v jednotlivých okresech byly podávány na příslušná KNV krajským církevním tajemníkům a ti ho dále posílali na SÚC do Prahy. OCT v Pardubickém kraji měli za úkol poslat seznam poutních míst, kde se konají poutě. Uvedeny jsou jen lokality, které se vztahují k Orlickoústecku. Vypovídá o tom následující hlášení na SÚC ze dne 17. února 1950 od M. Uhlířové z KNV Pardubice „Seznam poutních míst Pardubického kraje, zaslaný SÚC. III. odbor, 14. a 27. února 1950“: „Okres Lanškroun - Dne 8. - 10. 9. 1950 pouť na Mariánské Hoře v Horné Čermné dříve měla význam krajský, nyní jen nejvýše okresní. Hlavní pouť dne 8. září, vedlejší 10. září. (...) Okres Ústí nad Orlicí - Ve zmíněném okrese není žádných poutních míst většího významu. Je zde pouze jedno malé poutní místo, na které chodí jen místní procesí a to Na Horách v České Třebové. OCT Kotyza Bohumil. (...) Na Váš dopis ze dne 3. 2. 50 Vaše č. j. 370/U-I/5 sděluji na okrese vysokomýtském jsou tato poutní místa: Vraclav. Tato pouť se koná koncem měsíce května. Lze-li říci, že tato pouť je rázu okresního. Na tuto pouť se scházejí občané z blízkého okolí, převážně z Vysokého Mýta. (...) Pouť na Homoli u Brandýsa n. Orl. – Homol patří k farnosti Sudslavské. Větší návštěvy jsou ve svátcích mariánských což je asi 1x do roka. Ráz této poutě je okresní. Jednou do roka bývá skutečně větší účast, jinak to bývá procesí, kterého se zúčastní věřící z blízkého okolí. (...) Hemže u Chocně – Tato pouť se koná dne 15. srpna 1950. Je zastoupena účastníky z blízkého okolí. Bohoslužby jsou jen v kostele.“ Na závěr zprávy OCT uvádí: „Většinou jsou tyto poutě bezvýznamné,

¹⁹¹ SOKA Ústí nad Orlicí, f. ONV Žamberk 1949-1960, kart. 68, inv. č. 469, sign. VII/20.

¹⁹² První pouť od požáru kostela v roce 1945 se zde konala dne 15. srpna 1990 na louce před kostelem. Ten byl v té době ještě zavalen sutinami, které byly v některých místech navršeny až do výšky 2 metrů. Mši sv. sloužil P. Josef Suchár. První poutě se po více než 40 letech zúčastnilo 300-400 poutníků. Viz ŠINDAR, Petr. *Obnova poutního kostela Neratov*. Olomouc, 2010. Rigorózní práce. Cyrilometodějská teologická fakulta v Olomouci. Katedra církevních dějin a dějin křesťanského umění. s. 56.

poněvadž když jsou zastoupeny lidmi, je to omladina, která jde za tancem a ne za náb. úkony.“¹⁹³

Církevní tajemník Kubeček z ONV Dobruška píše dne 29. prosince 1952 na KNV do Hradce Králové „*Úhrnnou zprávu o konání poutí v roce 1952*“ a uvádí v ní následující informace: „*V našem okrese nejsou poutě, které by měly nějaký významnější ráz. Snad pouze poutní místo Rokole/ve farnosti Slavoňov/ a poutní místo Dřízdná/ve farnosti Přepychy jsou početněji navštěvovány věřícími z okolních obcí a event. okolního okresu. V poutním místě Dřízdná se konaly poutě s procesími dne 4./5., 11. 5., 18. 5., 25. 5. Účast kolísala mezi 200 až 900 lidmi. V poutním místě Rokole 25. 5. a 14. 9. rovněž s procesími a účast kolísala mezi 500 – 1000 věřících. Porovnáme-li účast proti dřívějším rokům, pak můžeme konstatovati, že dřívější vliv pomalu, ale jistě mizí, neboť ještě před několika roky to bývalo hodně navštěvováno. Tato poutní místa jsou více navštěvována staršími lidmi, ovšem nechybí mezi nimi mládež a to hlavně z venkova, avšak to je mizivé, neboť na místech samých nejsou příliš zastoupeny atrakční podniky. (...) Mimo toho je ještě jedno malé poutní místo v našem okrese Studánka ve farnosti Dobruška, kam však chodí pouze věřící z Dobrušky, Dobrého a okolí a nepřesahuje rámeček okresu. Také tam konají bohoslužby naši duchovní. Letos to bylo konáno dne 7. září a přítomno bylo asi 300 lidí, jelikož bylo nepříznivé počasí. Tam žádné zábavní podniky nejsou.*“¹⁹⁴

Dobrušský administrátor P. Miroslav Paclík žádá o povolení pouti ve farnosti Dobruška ke kapličce „U Studánky“ u Chábor na den 5. září 1954 a ve své žádosti uvádí, jaký bude program pouti: „*9,00 hod. promluva a mše svatá; 15,00 pobožnost křížové cesty; 16,00 kázání; 16,00 mše svatá poutní. Odpoledne ve 14,00 hod. má vyjít procesí z děkanského kostela v Dobrušce k této kapličce. Žádám o laskavé povolení tohoto průvodu. Nešli bychom přes náměstí, nýbrž postranní ulicí Rychnovskou a od chábořského kříže, opět polní cestou, takže bychom nikde nepřekáželi.*“ Pod podpisem administrátora je tužkou dopsáno od OCT z ONV Dobruška V. Kubeček: „*Projednáno osobně s p. admin. Paclíkem dne 30. 8. 1954 a nejsou námitky.*“¹⁹⁵

Soudruh V. Kubeček píše v hlášení KCT na KNV v Hradci Králové o konání pouti v Dřízně: „*...vzhledem k tomu, že se rozsah konaných procesí na toto místo ztenčuje,*

¹⁹³ SOA Zámorsk, f. KNV Pardubice 1949-1960, kart. 1418, inv. č. 1726, sign. 379. Zn.: 370/U-I/5.

¹⁹⁴ SOkA Rychnov n. K., f. ONV Dobruška 1949-1960, kart. 58, inv. č. 326, sign. 296.1. Zn.: I-296.1-1952.

¹⁹⁵ SOkA Rychnov n. K., f. ONV Dobruška 1949-1960, kart. 58, inv. č. 326, sign. 296.1., 17. 4. 1954.

neprovedli jsme žádné zajištění atrakcemi či obchodními stánky distribučními. Místo toho jsou plánovány trhy s veselicemi přímo v obcích. (...) „...snažíme se však i ostatní místní poutě z rázu náboženského přeměnit na poutě civilní, což je vždy projednáváno s příslušnými činiteli.“¹⁹⁶

Ve zprávě „*Stručný výkaz poutí a posvícení jež jsou v okrese Dobruška*“, píše OCT z ONV Dobruška o pouti konané 6. června 1955 ve hřbitovním kostele sv. Ducha v Dobrušce a pouti - porciunkuli konané 31. 7. 1955 v Opočně.¹⁹⁷ O konání poutě v kostele sv. Ducha v Dobrušce píše také OCT z Dobrušky ve své situační zprávě ze dne 27. června 1956: „*V našem okrese kromě Rokole a poutních míst Dřízna a Studánka – větších akcí není, ale bylo s osvětou projednáno. Poutě u sv. Ducha v Dobrušce tak i v Krčíně, byly zajištěny odborem pro obchod a Jednotou po stránce prodeje, ale jinak nebylo průvodů a nebylo kromě vikáře Mandyse žádáno. Žádost vik. Mandyse byla osobně projednána, aby tuto nekonal, aby provedl jen pobožnost, že jest jediný jež požaduje průvody do Dřízny a k sv. Jánu.*“¹⁹⁸

OCT z ONV Lanškroun s. Chromec píše do situační zprávy KCT v Pardubicích: „*Na zdejších okrese byly v posledních letech pořádány každoročně poutě na Mariánskou horu, které jsou záležitostí oblastního měřítko, jelikož tato pouť bývá navštívena i s okr. Žamberk a jsou pořádány i do Dolní Čermné průvody z tohoto okresu. Loňského roku se průvod na Mariánskou horu nekonal, jelikož duchovnímu jsme naznačili, že tato mu nebude povolena z Dolní Čermné. Ovšem průvody z okresu Žamberk byly konány. V loni účast cca 1500. Ostatní poutě jsou pořádány jen tehdy, když připadne na svátek, kterému je zasvěcen kostel, a tyto poutě jsou pak odbyty v kostele.*“¹⁹⁹

Soudruh Ladislav Pávek vykonával funkci OCT na ONV v Ústí nad Orlicí a ve své situační zprávě o církevně politické situaci z 21. září 1956 hlásí Krajskému církevnímu tajemníkovi na KNV do Pardubic: „*Začátkem září navštívil farnost Sudslava zmocněnec s. Pešek z Hradce Králové. 8. září se totiž konala 2. Pout' na Homoli. Hovořil i s dp. Vikářem, kterého pověřil kázáním na této pouti.*“²⁰⁰ V roce 1957 píše ve

¹⁹⁶ SOKA Rychnov n. K., f. ONV Dobruška, 1949-1960 kart. 58, inv. č. 326, sign. 291.1., Zn.: I-296.1-1954. Hlášení ze dne 15. 3. 1954.

¹⁹⁷ SOKA Rychnov n. K., f. ONV Dobruška 1949-1960, kart. 71, inv. č. 409, sign. 460, čj. 788/55.

¹⁹⁸ SOKA Rychnov n. K., f. ONV Dobruška. 1949-1960, kart. 71, inv. č. 409, sign. 460. Hlášení OCT ONV Dobruška ze dne 27. června 1956.

¹⁹⁹ SOA Zámorsk, f. KNV Pardubice 1949-1960, kart. 1436, inv. č. 1796. Hlášení OCT z ONV Lanškroun. Zn.: I-290-18/IV-1951-Ch, ze dne 18. 4. 1951.

²⁰⁰ SOA Zámorsk, f. KNV Pardubice 1949-1960, kart. 1430, inv. č. 1783, sign. cír/3, situační zpráva ze III. čtvrtletí 1956.

svém hlášení: „*Velkou událostí bývala pouť na Homoli, farnost Sudslava. Letos administrátor Volný využil známosti, které má a pozval na kázání kan. Dr. Beneše z Prahy. Účast věřících byla asi 300-400 lidí. Jinak nebylo rušivých jevů, které by zasluhovaly zákrok nebo zvýšení pozornosti.*“²⁰¹ Ve témže roce píše výše jmenovaný OCT ve zprávě o církevně politické situaci za IV. čtvrtletí: „*Chřipková epidemie a s ní spojené uzavření kostelů omezila některé připravované církevní akce, a to pouť na Horách v České Třebové...*“²⁰²

Hlášení krajskému církevnímu tajemníkovi na KNV Pardubice o poutích provedl OCT z ONV Vysoké Mýto 10. 4. 1951 a konstatoval: „*V okrese Vysoké Mýto se konají stále poutě v obci Hemže u Chocně. Poutě se koná 15. srpna a má náboženský charakter. Koná se v kostele, ne na volném prostranství. Ráz místní. Vraclav – kostel sv. Mikuláše. Návštěvníci z Vysokého Mýta a okolí Vraclavi. Mše dopoledne v kostele. Hlavní účast odpoledne. Ráz jarmareční. Poutě se koná v květnu.*“²⁰³

OCT s. Bohumil Kotyza z ONV v Ústí nad Orlicí píše o pouti v České Třebové na „Horách“: „*...konají se procesí, při kterých bývá 50, nejvýše 100 účastníků.*“²⁰⁴

Z Letohradu podávala v roce 1954 hlášení na církevní oddělení na KNV v Hradci Králové o konání poutí OCT s. R. Kalousková z ONV Žamberk: „*V dohledné době konání poutí v okrese Žamberk, které by zapadaly do předvolební kampaně, neb samotných voleb, lze brát v úvahu tradiční pouť v Letohradě. Tato pouť je známa v širokém okolí a jest vždy značně navštěvována 3000 až 4000 osob. Odbývá se na svátek sv. Jana Nepomuckého a právě letošního roku připadá na den 16. května. Vzhledem k tomu, že nastávající volby budou probíhati za nejširší demokracie a účast ve volbách je tedy dobrovolná, mohla by tato pouť míti do značné míry vliv na volby, neboť jak již uvedeno přicházejí a přijíždějí věřící i občané ze sousedních obcí. Z těchto důvodů by bylo vhodné použít záminky pro odklad konání poutí v tom smyslu, že pravděpodobně se vši určitostí bude vydán zákaz v den voleb do stanovené doby čepovat lihoviny. Ostatní poutě, které by připadaly v uvedenou dobu v úvahu jsou tak bezvýznamné a nemohou míti rušivý vliv na průběh voleb.*“²⁰⁵

²⁰¹ SOA Zámorsk, f. KNV Pardubice 1949-1960, kart. 1430, inv. č. 1783, sig. cír. /3, situační zpráva z 26.6.1957.

²⁰² *Tamtéž*, situační zpráva OCT ze IV. čtvrtletí 1957.

²⁰³ SOA Zámorsk, f. KNV Pardubice 1949-60, kart. 1436, inv. č. 1796. Hlášení OCT, Zn.: 4661/5-Kd-51.

²⁰⁴ SOA Zámorsk, f. KNV Pardubice 1949-60, kart. 1436, inv. č. 1796. Hlášení o poutích ze 17. 4. 1951, Zn.: 448-1951/Ko/Do.

²⁰⁵ SOA Zámorsk, f. KNV Hradec Králové 1949-60, kart. 208, inv. 519. Hlášení OCT z 13. 3. 1954.

Podívejme se na hlášení o výše zmíněné pouti v Letohradu, jak o ni referoval KCT Josef Merta z KNV v Hradci Králové ve své zprávě adresované do rukou s. Ševčíka na SÚC do Prahy: „*Tradiční svatojánská pout' – letos plánovaná na 16. 5. 1954. Tato pout' má masový charakter, je tradičně navštěvována z dalekého okolí a za příznivého počasí se zde soustředí 6 – 10 tisíc lidí. U této pouti převažuje ráz jarního výletu, atrakce, trhy, tanec a jest organisována za spolupráce MNV v Letohradě. Jest využita i nábožensky, poněvadž značná část návštěvníků se účastní pobožnosti na tzv. Kopečku, který láká výhledem do okolí a romantikou jara. Náboženské průvody a procesy z okolí na tuto pout' již zanikly.*“²⁰⁶

4.9 Slavení Božího Těla a Vzkříšení

Hlášení OCT ze Žamberku R. Kalouskové na církevní oddělení KNV HK o konání slavnosti Božího Těla ze dne 9. června 1953: „*Podávám zprávu o průběhu Božího Těla v okrese Žamberk. Ve většině případě konaly duchovní průvod v neděli, kdy zároveň byly konány oslavy MDD. Tím, že bylo ustanoveno Boží tělo na neděli, kdy probíhaly oslavy MDD docílili jsme pravého opaku, neboť účast byla větší v průvodě Božího Těla než na oslavě MDD, které byla věnována velmi malá pozornost a příprava. Duchovní, kteří mají více farností/exurendo/konaly tyto pobožnosti ve čtvrtek večer, kdy účast nebyla tak silná. Průvody byly konány většinou jen kolem, neb v blízkosti kostela.*“²⁰⁷

Následující rok posílá OCT Kalousková hlášení ze dne 20. dubna 1954 na CO KNV HK o konání Božího Těla a o průběhu velikonočních svátků – průvodu vzkříšení: „*Pořádání průvodů vzkříšení bylo farními úřady hlášeno 3-4 dny předem. Průvody vzkříšení byly konány ve všech farnostech v okrese Žamberk, bez ohledu na veřejné komunikace s tím, že v sousedním okrese bylo duchovním rozesláno dovolení povšechně. Průvody byly oproti roku loňskému nepatrně vyšší. Zvláště se zúčastnili děti a mládež i ze řad členů strany. Na př. v Letohradě bylo zúčastněno v průvodě, který se konal po náměstí asi 500-600 lidí. Rovněž tak v Žamberku asi 350-400 osob. V Rokytnici, v Králíkách a v Jablonném n. Or. byla účast průměrná. V ostatních farnostech bez*

²⁰⁶ Tamtéž, hlášení KCT z 19. 3. 1954.

²⁰⁷ SOA Zámorsk, f. KNV Hradec Králové 1949-60, kart. 159, inv. č. 368. Hlášení OCT z 9. 6. 1953.

jakýchkoliv zvláštních změn. (...) Průvody měly klidný průběh, taktéž kázání bylo bez závad. Návštěva kostelů o svátcích velikonočních i přes nepříznivé počasí vstoupila.“²⁰⁸

Ze stejného data pochází situační zpráva o konání Vzkříšení (Velikonoc) v okrese Dobruška od OCT Václava Kubečka z ONV v Dobrušce: „*Deštné: průvod nebyl konán. Také o něj duchovní nežádal. Slavnost konaná pouze v kostele asi v 18 hod. Přítomno asi 60-70 lidí. Počet lidí o něco menší než-li v r. min./100/. (...) Dobruška: Průvod konán v 19 hod. a šel po náměstí a zpět. Přítomno asi 780 lidí, z toho asi 380 mužů a asi 170 dětí. Hudba 24 lidí. Klid zachován. V průvodu šli tři duchovní /Dejl, Šebestík a Pohorský/. Asi stejná účast jako loni. Opočno: Průvod s hudbou konán kolem 18. hod. kolem kostela, za přítomnosti asi 350 lidí. Většinou z okolních vesnic. Účast o něco nižší než loni/400/. Přepychy: Průvod šel kolem kovárny a školy asi v 19. hod. s hudbou, za přítomnosti asi 200-250 lidí z okolí i místa. Klid byl všude zachován. Účast přibližně stejná jako v minulém roce.*“²⁰⁹

Zpráva pro KNV v Hradci Králové o průběhu slavnosti Božího Těla je datována dnem 6. června 1956 od OCT Václava Marvana z ONV Dobruška: „*V okrese Dobruška se uskutečnilo celkem 16 BT, z toho mimo komunikace 3, na veřejném prostranství mimo komunikace 4, s použitím komunikace jak na náměstí, tak návsi 6, v kostele 3. V blízkosti kostela provedl duchovní v Č. Meziříčí, Přepychy, Bohuslavice. Na veřejném prostranství mimo komunikaci bylo konáno ve farnostech: Opočno, Dobré, Vysoký Újezd, Slavoňov. Na náměstích a návších bylo konáno ve farnostech s použitím komunikací: Dobruška, Nové Město nad Metují, Bílý Újezd, Sedloňov, Olešnice, Nový Hrádek. V kostele konáno v Deštném, Bystrém a v Dobřanech. (...) Většina duchovních při projednávání neměla žádných námitek a provedli oznámení, na jehož základě pak odbor pro vnitřní věci dal souhlas, aby BT bylo konáno v rozsahu jako v roce 1955. (...) „...farář Mandys zapříčinil, že bylo přeloženo promítání filmu z odpolední hodiny na večerní hodinu 18, aby účast BT nebyla narušena. Snahy o atraktivnost byly možno říci u všech duchovních, což se projevilo v nadměrném stavu ministrantů jak před nebesy tak kolem nebes. Tito byly převážně složeny ze školní mládeže. Závadou bylo, že nebyl proveden MDD, který byl v důsledku konání majálesu v Dobrušce přeložen na neděli 10. června.*“²¹⁰ K výše uvedené zprávě je přiložený přehled o účasti na Božím Těle v jednotlivých farnostech v okrese Dobruška. Pro představu, jak hojná byla účast v roce

²⁰⁸ SOA Zámorsk, f. KNV Hradec Králové 1949-60, kart. 159, inv. č. 368, hlášení OCT z 20. 4. 1954

²⁰⁹ SOA Zámorsk, f. KNV Hradec Králové 1949-1960, kart. 159, inv. č. 368, hlášení OCT z 20. 4. 1954.

²¹⁰ SOKA Rychnov nad Kněžnou, f. ONV Dobruška 1949-1960, kart. 71, inv. č. 409, sign. 460.

1956/ a v roce 1955, uvádím, např.: „*Dobruška 730/1075; Slavoňov 472/650; Opočno 592/620; Přepychy 382/400; Deštné 182/200 (...) Celkem v celém okresu v roce 1956 bylo 6 898. O proti roku 1955, menší účast o 1544.*“²¹¹

OCT z Ústí nad Orlicí s. Pávek ve své zprávě ze dne 11. 6. 1956 informuje o účasti na Božím Těle. Celkový počet dospělých a zvláště uvádí, kolik bylo dětí: „*Ústí n. O – BT průvod kolem náměstí – účast cca 200, děti 50. Souběžná akce - motocyklové závody. Dolní Dobrouč – účast 250, děti 50. Souběžná akce nebyla. Sudslava (Homol) – 130, děti 20. Souběžná akce nebyla.*“²¹²

4.10 Výuka náboženství

Výuka náboženství probíhala ve školách, a jelikož rodiče museli podávat přihlášku na výuku u vedení školy, byl tímto způsobem důkladně evidován počet žáků. Ze strany škol byl na rodiče vytvářen nátlak, aby nepřihlašovali děti k výuce náboženství. Vedlo to dokonce tak daleko, že školy mezi sebou soutěžily o co nejmenší počet žáků přihlášených na náboženství. Z těchto důvodů se mnozí věřící rodiče ujímali osobně výuky náboženství svých dětí v domácím prostředí a kněží pak nepřímou při svých kázáních na mších. Oficiální statistické údaje o počtu přihlášených dětí k výuce náboženství nemusí z těchto důvodů vypovídat přesně o stavu dané věci. V oblastech, kde byla religiozita silná, tam se snaha vládní proticírkevní politiky mýjela s účinkem, což bylo z těchto statistických údajů patrné.²¹³

OCT z ONV Dobruška podává ve své situační zprávě za měsíc červenec a srpen 1957 hlášení o zajišťování vyučování náboženství: „*Otázku VN jsem projednal se školským odborem ONV, který zaslal (dle připomínek k instruktaži z KNV, odboru církevního, bod 2-5) směrnice, jak se má akce VN provádět. Dne 27. srpna jsem se zúčastnil okresní školské konference, kde jsem v diskuzním příspěvku promluvil*

---

²¹¹ *Tamtéž*

²¹² SOA Zámorsk, f. KNV Pardubice 1949-1960, kart. 1436, inv. č. 1796, 11. 6. 1956.

²¹³ Srov. BABIČKA, Václav. Vývoj katolické religiozity v českých zemích v letech 1949-1989 (na základě Státního úřadu pro věci církevní a ministerstvo kultury-sekretariát pro věci církevní). In: *Sborník archivních prací*. Praha: Odbor archivní správy MV, 2005, s. 379-506.

o spolupráci ředitelů škol při zajišťování VN. (...) Varovný pohovor s faráři nebyl do dnešního dne nutný, nikde nebylo k náboru se strany farářů agitováno. ²¹⁴

Církevní tajemník s. Pávek píše ve své zprávě o církevně politické situaci v okrese Ústí nad Orlicí za IV. čtvrtletí roku 1957: „V Ústí nad Orlicí bylo zjištěno, že bývalá katechetka a učitelka řím. kat. náboženství, nyní vedoucí stravovny textilní školy, o vánočních prázdninách ve školní jídelně nacvičovala náboženské vánoční písně asi s 15 dětmi. Jistě, že nezůstalo jen při nacvičování písní, ale bylo při tom doplňováno vyučování náboženství. Tím byl porušen zákaz vyučování náboženství mimo školu osobou, která k tomu nemá oprávnění. Věc vyšetřuje odbor pro školství a kulturu na MNV v Ústí nad Orlicí. (...) Zmíněná učitelka ř. k. náboženství L. Ehlová žádala ved. A kult. o neplacené volno/a byla s tím i na KNV/ protože si potřebuje duševně odpočinout a že by po tu dobu šla učit někam na hradecký kraj náboženství. Když zjistila, že může být jediné propuštěna, prozatím od toho upustila. Vzhledem k její bigotnosti bych ji nikam učit náboženství nedoporučoval.“ ²¹⁵

Vedoucí církevního odboru rady KNV Pardubice Stanislav Fousek píše zprávu na SÚC do Prahy o přihlašování dětí na výuku náboženství ve školním roce 1958/1959, které proběhlo ve dnech 1. až 8. září 1958. Pro představu uvádím stav ve třech okresech pardubického kraje: „V okrese Lanškroun je celkový počet dětí 2 854, z toho je přihlášeno na VN 1 230, t. j. 43,0 %. Snížení oproti loňskému roku o 2 %. Pokud jde o agitaci ze strany duchovních římskokatolické církve nebylo zjištěno žádných případů, ale duchovní církve českobratrsko evangelické se na agitaci zaměřili a tím dokázali zvýšení přihlášek o 48 dětí. (...) U ředitelů škol v okrese Lanškroun byl vidět zájem o snížení počtu přihlášených dětí. Je nutné, aby v tomto okrese se s otázkou náboženství vyrovnali nejdříve členové strany, neboť v minulém roce 130 členů strany své děti na VN přihlásilo a letos je tomu stejně tak. Vymlouvají se na babičky a manželky. Nejsmutnější na tom je to, že to jsou to většinou soudruzi a zaměstnanci ONV. Bude pořízen jmenný seznam a předán vedoucímu taj. OV KSC. V okrese Litomyšl je celkový počet dětí 3 263, z toho je přihlášených na VN 1 648, t. j. 50,5 %. Snížení oproti loňskému roku o 5,1 %“ Snaha duchovních před podáváním přihlášek se projevila v tom, že prováděli i během prázdnin agitaci u rodičů. Děti již v prvních dnech nosily přihlášky. (...) Někteří funkcionáři KSC přihlásili děti rovněž na VN. V obci Lubná je

²¹⁴ SOKA Rychnov n. K., f. ONV Dobruška, kart. 71, inv. č. 409, sign. 460. 4. 9. 1957 OCT V. Marvan.

²¹⁵ SOA Zámorsk, f. KNV Pardubice 1949-1960, kart. 1430, inv. č. 1783, sign. cír. /3.

přihlášeno 5 dětí členů strany, které loňského roku na náboženství nechodily. Vyskytl se také případ, že člen strany bránil svému dítěti chodit do pionýrské organizace, ale 1. září donesl osobně sám přihlášku na VN řediteli školy a prohlásil, že to činí proto, aby nezmeškal termín. V okrese Ústí nad Orlicí je celkový počet dětí 4 328 dětí, z toho je přihlášeno 1 196 na VN, t. j. 27,6 %. Snížení oproti loňskému roku o 8,4 %. Se strany duchovních nebyla zjištěna žádná agitace. Nedošlo k žádným stížnostem se strany rodičů. Průběh přihlašování byl hladký.²¹⁶

OCT měli za úkol sledovat, kdo přihlásil své děti na výuku náboženství. V okrese Lanškroun o tom vypovídá „Seznam členů KSCĚ a některých bezpartijních, kteří přihlásili děti do vyučování náboženství ve školním roce 1958/59“ od OCT soudruha Kozla. V závěru uvedeného třístránkového seznamu je konstatováno: „Celkem 142 členů KSCĚ + 8 bezpartijních zaměst. ONV přihl. svoje děti do vyučování nábož. t. j. celkem 150. Jsme jeden z 5 okresů našeho kraje, který má poměrně vysoké % přihlášených žáků do VN – jsou to okresy nad 40 %. Počet přihl. žáků uvedeného seznamu, představuje asi 200 dětí v % to představuje 16% z celkového počtu přihl. žáků. Pokud jde o počet rodičů, zvýšil se proti min. roku o 20. Na jedné straně bojujeme, nebo se snažíme bojovat o každé děcko a na druhé straně je tam členové strany strkají. Doporučuji projednat v okresním orgánu KSCĚ a zajistit projednání s jednotlivými prostřednictvím ZO v uvedených obcích již během roku, neboť je možné ještě během roku počet docházky na VN snížit. (...) Přehled byl pořízen na základě seznamů jednotlivých škol, které nám byly zaslány.“²¹⁷ Pro soudruhy nebylo určitě potěšitelné zjištění, že více jak tři čtvrtiny uvedených rodičů, kteří své děti na náboženství přihlásili, byli dělnického původu.

4.11 Sledování křtů a církevních sňatků

Státní úřad pro věci církevní vydal 7. října 1952 nařízení k výkonu sňatkových obřadů náboženských a zosledal je na všechny biskupské konzistoře v českých krajích. S odkazem na § 7, zákona č. 265/1949 Sb. o rodinném právu (zákon nabyt účinnosti od

²¹⁶ SOA Zámorsk, f. KNV Pardubice 1949-1960, kart. 1436, inv. č. 1796, sign. církJ/9, Zpr. z 30. 9. 1958.

²¹⁷ SOA Zámorsk, f. KNV Pardubice 1949-1960, kart. 1436, inv. č. 1796, sign. církJ/9, Zpr. z 24. 10. 1958, č. j. 132.

1.1.1950) se v něm uvádí, že „...sňatkové obřady náboženské mohou být vykonány až po uzavření sňatku podle § 2 cit. zákona před místním národním výborem, pověřeným vésti matriky. Sňatkové obřady náboženské jsou pak církevním požehnáním platného sňatku, uzavřeného před místním národním výborem, resp. udělením svátosti manželství podle předpisu kodexu církevního práva. Proto musí býti ve všech stádiích provádění sňatkových obřadů náboženských jasně patrné, že jde již o požehnání již platného sňatku uzavřeného podle zák. č. 265/49 Sb. Nesmí býti tedy ani v ohláškách oznámeno, že „sňatek hodlají uzavřít snoubenci“ s udáním stavu jako svobodní a pouze dívčího jména ženy, o jejíž církevní sňatek jde, nýbrž musí býti oznámeno výslovně, že „sňatku pana X s Paní Y, rozené Z bude požehnáno“. Rovněž při samotném výkonu obřadu sňatku nesmí býti užíváno oslovení „ženichu a nevěsto“ a nesmí býti při pojmenování příjmení ženina užíváno pouze jejího dívčího příjmení, nýbrž musí býti použito označení „paní Y, rozená Z“ s použitím příjmení, které tato žena přijala při sňatku podle zák. č. 265/49 Sb. /§17/ a teprve na druhém místě smí býti uvedeno dívčí jméno ženy, o jejíž církevní sňatek jde.“²¹⁸ V závěru oběžníku je uvedeno varování pro farní úřady svého obvodu, že v případě porušení výše zmíněného zákonného ustanovení se vystavují případným trestním sankcím dle zák. č. 266/49 Sb. a trestního zák. č. 86/50 Sb.²¹⁹

Církevní tajemník z ONV ve Vysokém Mýtě píše dne 27. 11. 1949 do svého týdenního hlášení na „kraj“ do Pardubic: „...někteří lidé chápou a jsou spokojeni tím, že bude sňatek prováděn předsedou MNV v matr. střediscích. Toto je převážně mezi nekatolickým občanstvem. Naproti tomu jsou lidé, příslušníci řím. kat., kteří spěchají se svatbou, aby dle zjištění mohli mít svatbu v kostele. Snad toto vyplývá s toho, že tiskem poměrně nebyla tato otázka rozvířena a že občané se domnívají že jiný sňatek než úřední nebude.“²²⁰

Problémem se stalo to, jakým způsobem se mají provádět ohlášky církevního sňatku v kostele. OCT v Náchodě s. Petřík proto učinil dne 26. 1. 1950 dotaz na příslušném oddělení SÚC: „...jakým způsobem mají ohlašovat duchovní církve římsko-katolické ohlášky v kostele, když chtějí mít novomanželé ohlášky podle rytu římsko-katolického.

²¹⁸ SOA Zámorsk, f. KNV Pardubice 1949-1960, kart. 1424, sign. 292.1, inv. č. 1755, č. j. 295/52-I/1-Č, oběžník SÚC ze dne 7. října 1952 o sňatkových obřadech náboženských.

²¹⁹ Zákon č. 266/1949 Sb. Zákon o zatímních změnách v některých občanských věcech právních, zák. č. 86/1950 Sb. Trestní zákon.

²²⁰ SOA Zámorsk, f. KNV Pardubice 1949-60, kart. 1415, inv. č. 1703. Týdenní zpráva č. j. 187/49.

Prosím, aby mi byl zaslán vzor ohlášek, abychom o tom mohli duchovní včas vyrozumět.“²²¹

Odpověď dr. Černého z SÚC na sebe nenechává dlouho čekat a 2. 2. 1950 odpovídá OCT s. Petříkovi následující instrukcí: „..., že pro tyto ohlášky nebyla předepsána žádná zvláštní forma. Ohlášky musely obsahovat jméno a příjmení obou snoubenců, jejich místo narození, stav a bydliště, a byly prohlašovány příslušným duchovním ústně v kostele. (...) K sňatkovým obřadům patří i církevní ohlášky. Nesmějí tedy býti církevní ohlášky konány před občanským sňatkem. Jestliže má býti církevní sňatek vykonán téhož dne, co sňatek občanský, musí si snoubenci opatřiti dispens od církevních ohlášek, které se tedy v tomto případě nekonají. Státní úřad ve věci církevní podotýká, že směrnice o konání církevních sňatků byly vydány zdejším výnosem z 29. prosince 1949, č. 4947/49-S/1, který byl zaslán též všem řím. kat. farním úřadům.“²²²

Přednosta III. odboru SÚC v Praze Dr. František Hub, rozeslal na všechna církevní oddělení KNV oběžník, ve kterém požaduje od krajských církevních tajemníků provedení průzkumu ohledně nového způsobu uzavírání sňatků. Dále v něm uvádí: „Cílem našeho průzkumu je získání zpráv o reakci a chování jak věřících tak, tak i duchovních. V příloze zasílám tabulky, do kterých laskavě napište souhrnná čísla všech vykonaných sňatků civilních a opakovaných sňatků církevních.“²²³

Okresní církevní tajemník Emanuel Nejedlý z ONV Rychnov nad Kněžnou píše ve své zprávě o odmítnutí křtu: „Neděle 7. 8. 1949 proběhla ve všech kostelích v našem okrese klidně. Příklad odmítnutí křtu novorozeněte za přítomnosti kmotra, který podepsal KA a který se udal dne 7. 8. 1949 ve farnosti Velká Zdobnice, okr. Rychnov n. Kn. a byl zaviněn farním administrátorem Václavem Schröfrem z Nebeské Rybné, okr. Žamberk, byl vyšetřen SNB, okamžitě hlášen do Hradce Králové a protokol, který jest u mne bude Vám na požádání předložen. Křest se uskutečnil za přítomnosti jiného kmotra. Jaký postoj k případu zaujme Žamberk dosud nevím. Trestních sankcí nebylo v tomto případě u nás zatím použito.“²²⁴

---

²²¹ SOA Zámorsk, f. KNV Hradec Králové 1949-60, kart. 159, sign. 196, inv. č. 368, Zn.: 6/50-Pet. - dotaz OCT Náchod na SÚC ve věci ohlašování církevních sňatků.

²²² Tamtéž, instrukce Dr. Černého ve věci ohlášek církevních sňatků ze dne 2. 2. 1950, č. j. 353/50-IV.

²²³ Tamtéž, oběžník Dr. F. Huba ve věci provedení průzkumu nového uzavírání sňatků ze dne 7. 2. 1950.

²²⁴ SOKA Rychnov n. K., f. ONV Rychnov n. K. 1949-60, kart. 90, inv. č. 1828, sign. 379, hlášení OCT Emanuela Nejedlého ze dne 13. srpna 1949.

Okresní církevní tajemník s. V. Kubeček na ONV v Dobrušce vypracoval přehled: „...jak reagovalo občanstvo v jednotlivých matričních obvodech na uzavírání sňatků. Celkově možno charakterizovati dosud vykonané sňatky jako velice hodnotné, při kterých nebyla shledána žádná závada. Všeobecný úsudek veřejnosti jest velice příznivý a bude podporou při dalších připravovaných sňatcích. Také určitá počáteční nedůvěra a zdrženlivost v uzavírání sňatků byla prolomena a díky pečlivosti příslušných MNV, který tento úkol zvládly skutečně dobře, lze očekávati, že bude ještě více zájem o vstup do manželského stavu. Také církevní doplňovací obřady proběhly všude bez jakéhokoliv porušování jak ze strany duchovních, tak ze strany věřících. Výroky nebo ztížnosti nebyly nikde zjištěny, spíše určitá snaha a ochota, aby věřící doplňovali sňatky církevními obřady.“²²⁵ Ve zprávě také neopomněl OCT pochválit proběhlé sňatky v Opočně: „...nejlépe prováděné sňatkové obřady /předseda MNV Netík/. Občanstvo velice spokojeno a dokonce bylo možno slyšeti poznámky jako „kam se hrabou v kostele na takovýhle proslov a pořad“ nebo „ani takhle pěkné to v kostele není“ nebo “kdo by to býval řekl, že se takhle MNV vytáhne“ a pod. Římsko-katol. Obřady vykonal ochotně a bez poznámek jednak farář Mandys v Přepychách a jednak vikář Barviř v Opočně.“²²⁶ V lednu 1950 bylo okresu Dobruška uzavřeno celkem 12 sňatků civilních a 7 církevních z toho 1 evangelický.²²⁷

Dne 12. 1. 1950 posílá dopis církevnímu tajemníkovi na ONV v Rychnově nad Kněžnou s. J. Diblík z AV NF Sopotnice²²⁸ s následujícím obsahem: „Sděluji Vám výsledek dvou prvních občanských sňatků uzavřených v Sopotnici dne 7. 1. 1950. První pár byli: Kulhavý Jiří, dělník, a Lžíčarova Edita, dělnice oba svobodní ze Sopotnice, příslušníci církve řím. katol. Oba byli řádně ustrojeni, nevěsta s kyticí. Po obřadě při cestě domů se zastavili na místním farním úřadě o ohlášky. Děkan Bezdiček řekl: To jste se na to nějak ustrojili. Nevěsta odpověděla: No, jako do kostela. Při jejich ohláškách dne 8. 1. 1950 ji ohlášel jménem svobodným. /Doufám že takový postup dle zákona není správný, neb již byla provdána /.

Druhý pár byli: Kubelka Karel, podmistr, z Brné a Marie Syrová, dělnice, oba svobodní a příslušníci církve řím. katol. Při hlášení na M N V se oba chovali dosti neslušně. V sobotu 7. 1. t. r. v den jejich občanského sňatku ráno oba ještě přišli do

²²⁵ SOA Zámorsk, f. KNV Hradec Králové 1949-60, kart. 159, inv. č. 365, zpráva OCT ONV Dobruška, Zn. 85/50., ze dne 16. 2. 1950. s. 1.

²²⁶ Tamtéž, s. 2.

²²⁷ Srov. tamtéž, Příloha.

²²⁸ Sopotnice - obec 10 km severozápadně od Ústí nad Orlicí. Dostupné z: <http://www.mapy.cz>

práce, ale když dělníci takové jednání odsuzovali, asi za hodinu odešli. Otec nevěsty byl rovněž celý den v práci, což mu bylo spoludělníky vytykáno a matka nevěsty byla doma rovněž ustrojena jako ve všední den. Snoubenci přišli pak ustrojeni jako když jdou z vesnice do kostela.²²⁹ Na cestě přihlížející je směšně i rozhořčeně odsuzovaly. Ze všeho bylo zřejmé, že jak rodiče, tak i snoubenci to za nic nepovažovali. Dle předpokladu, až bude obřad v kostele doufáme, že to bude slavné i s hostinou. My jsme přesvědčeni, že chování všech, jest přímo neuznávání a zlehčování občanského obřadu i zákonitého ustanovení. Jest to rodina malého rolníka, náboženský založená, proto vše bylo tak zúmyslně a provokativně připraveno. Doufáme, že patřičné kroky v této záležitosti budou učiněny. Pětiletce zdar.²³⁰

---

²²⁹ Slovo „kostela“ bylo přeškrtnuto a za něj připsáno „města“.

²³⁰ SOA Zámorsk, f. KNV Hradec Králové 1949-60, kart. 159, inv. č. 368, opis dopisu.

5 Významné osobnosti poutních míst

5.1 Děkan Josef Jakubec

V poutním místě s děkanským kostelem Nanebevzetí Panny Marie ve městě Ústí nad Orlicí se narodil jeden z mnoha duchovních, kteří okusili tvrdost komunistického žalářování, a kterého můžeme bez nadsázky nazvat mučedníkem, jmenoval se Josef Jakubec. Narodil se dne 8. 2. 1899 v Ústí nad Orlicí. Jeho otec František Jakubec se narodil v roce 1863 a pracoval jako tovární dělník. Matka Marie, rozená Brožková, se narodila v roce 1864 a byla v domácnosti. Děkan Jakubec pocházel z devíti dětí. V roce jeho uvěznění 1950 v plzeňské trestnici uváděl v „dotazníku“ pouze tři sourozence. Sestra Eliška byla narozena v roce 1896, provdána za kamnáře Duška z Ústí nad Orlicí č. p. 327. Bratr František Jakubec, narozený v roce 1895, byl vyučen řemeslu čalounickému a bydlel v Ústí nad Orlicí č. p. 29. Nejstarší byla sestra Anna Jakubcová, která se narodila v roce 1891 a bydlela se svým bratrem Josefem v Žamberku budově děkanství římskokatolické církve v Kostelní ulici č. p. 65. Pracovala u svého bratra na faře jako hospodyně a byla svobodná.²³¹

Josef Jakubec se začal nejprve vzdělávat v Ústí nad Orlicí a do obecné školy nastupuje v roce 1905, kterou v roce 1910 končí. V roce 1911 pokračuje v měšťanské škole a základní vzdělání úspěšně absolvuje v roce 1913. Dále jeho cesta za vzděláním vedla do Hradce Králové, kde 1. září 1913 zahajuje studium na gymnáziu. Po sedmi letech končí studium maturitní zkouškou. Jeho další cesta vedla od 1. října v témže roce ke studiu bohosloví v Kněžském semináři Hradci Králové, který sloužil pro přípravu budoucích kněží. Studium v semináři končí 29. června 1924 a pak mu již nic nebránilo v jeho kněžské dráze.

Prvním působištěm Josefa Jakubce po studiu bohosloví byla farnost v Libštátě u Semil. Nastupuje zde 1. 7. 1924 a je ustanoven jako kooperátor (kaplan). Byl mu vyměřen nástupní plat ve výši 550 Kč měsíčně. Pobyt v Libštátě končí 1. 12. 1925 a ještě téhož dne nastupuje na kaplanské místo v Třebechovicích pod Orebem. Od 21.1.1927 je ustanoven v nedalekém Vysokém Újezdě nad Dědinou jako administrátor (správce farnosti) a začíná vykonávat samostatnou kněžskou službu. Ve Vysokém

---

²³¹ NA Praha, vězeňský spis Josefa Jakubce. „Vstupní dotazník“, Trestní ústav pro muže Plzeň – Bory ze dne 3. listopadu 1950. s. 1-2. Neuspořádáno.

Újezdě nepobývá dlouho a od 1. 8. 1927 je ustanoven kaplanem v Městci Králové. Měsíční plat je mu zvýšen na 600 Kč měsíčně. Dalším působištěm P. Josefa Jakubce se stává od 1. 8. 1930 místo administrátora ve Zvoli. Na Nový rok 1932 je ustanoven farářem v Nových Hradech u Vysokého Mýta a jeho měsíční plat je mu zvýšen na 700 Kč měsíčně. Od 1. 8. 1937 začíná působit jako děkan v Žamberku až do 31.1.1949. Od 9.2.1949 do 17.5.1949 je vězněn v Pardubicích. Následuje jeho věznění v Chrudimi od 17.5.1949 a do 3.6.1949.²³²

Vedení Komunistické strany Československa projednávalo 20. září 1948 zákon o táborech nucených prací. Bylo zdůrazněno autorem zákona, že tento je zaměřen hlavně „*proti řemeslným pomlouvačům a štváčům.*“ Národní shromáždění zákon č. 247/1948 Sb. o TNP dne 25. října 1948 schválilo. Tábory měly sloužit pro osoby, které ohrožovali socialistickou výstavbu a těm co se vyhýbali práci. Byli tam zařazováni také ti, kteří byli odsouzení podle zákona na ochranu lidově demokratické republiky a zákona proti černému obchodu. Vedení KSČ vědělo, že zavádí „*trestní sankce za činy, které nejsou trestné.*“ Prohlašovali, že je to opatření „*preventivní a jakýsi druh vyšší ochrany.*“ Alexej Čepička doporučoval v rámci bezpečnosti založit ústřední evidenci, „*kde by byli pojati všichni, kteří byli posledními událostmi jakkoliv postiženi a sloužili by jako rezervoár pro pracovní tábory.*“ Ministerstvo vnitra mělo k dispozici patnáct bývalých sběrných středisek pro odsun Němců. Jejich kapacita byla 20 – 32 tisíc osob. Bylo plánováno, že v nejbližší době bude kapacita zmíněných „středisek“ o počtu 30 tisíc osob naplněna. Vedení KSČ nařídilo „*zajistit, aby nebyly zveřejněny zprávy v tisku*“ o táborech, jelikož Antonín Zápotocký byl znepokojen předešlou tiskovou kampaní, ve které se po zřízení táborů nucených prací volalo.

Kdo bude zařazen do táborů, o tom rozhodovala tříčlenná tajná komise jmenována krajskými národními výbory, které přijímaly návrhy od komisí z okresních národních výborů. Komise mohla dotyčnou osobu poslat do tábora v rozmezí od tří měsíců do dvou let. Ve své pravomoci mohla komise také zakázat nebo určit místo pobytu, nařídít vyklizení bytu.²³³ Dále měla v případě potřeby dosazovat národní správu do živnostenského podniku či do majetkových podstat a nakonec odejmout živnostenské

---

²³² NA Praha, vězeňský spis Josefa Jakubce. „*Pracovní dotazník*“, Trestní ústav pro muže Plzeň – Bory ze dne 3. listopadu 1950. s. 1-2. Neuspořádáno.

²³³ Srov. HEJL, Vilém. *Zpráva o organizovaném násilí*, s. 313.

oprávnění. Proti rozhodnutí komise nemělo odvolání odkladný účinek a zákon ani neřešil, jak a kdo odvolání projednává.²³⁴

S formou mimosoudních represí se lidé setkávali nejen v civilním životě, ale také v československé armádě. Dne 1. října 1948 byly vytvořeny zvláštní vojenské jednotky pro osoby politicky nespolehlivé – pomocné technické prapory. Jejich cílem byla izolace vojáků základní služby a vojáků v záloze. Prvními jednotkami byly ženijně silniční prapory u ženijních pluků. K PTP byli zařazováni ti, co měli jiný názor na politický vývoj v zemi, jiné přesvědčení nebo lidé věřící v Boha. Výcvik „pétépáků“ v armádě spočíval v jejich pracovním nasazení na „zakázkách“ socialismu ať už se jednalo o jejich nasazení v zemědělství a lesních pracích nebo v hutích či dolech. Jednotkám se neoficiálně říkalo „černí baroni“, jelikož na vyřazených uniformách, ve kterých chodili, měli černé výložky. První vojáci základní služby nastoupili do PTP 1. listopadu 1948. O necelé dva roky později, dne 1. září 1950 byly vytvořeny čtyři pomocné technické prapory - lehké. Přednostně do nich byli zařazováni duchovní, řeholníci a seminaristé. Manuální prací, politickým školením a další převýchovou se snažila komunistická moc o změnu jejich myšlení ve prospěch socialismu. Vznikly tzv. „kněžské a farářské“ roty, např. 5. a 6. rota u PTP 51. Služba trvala dva roky, protože jen tak mohla být „převýchova“ účinná. Výjimka byla dána pouze seminaristům, kteří měli možnost studia na nově vzniklé prorežimní bohoslovecké fakultě v Litoměřicích, což se nesetkalo s předpokládanou odezvou. Roty měly povoleny nedělní mše a denní patnáctiminutové čtení breviáře.²³⁵

Prostředí a podmínky v táboře nucených prací měl možnost poznat děkan Josef Jakubec na vlastní kůži. Byl odsouzený na dva roky k pobytu v TNP v Pardubicích. Do tábora nastoupil po věznění v Chrudimi 3. 6. 1949 a propuštěn byl předčasně dne 26.11.1949. Následující den 27.11.1949 se vrací na své poslední působiště do Žamberka, kde dále vykonává funkci děkana do 12.12.1949.²³⁶

---

²³⁴ Srov. *tamtéž*, s. 314.

²³⁵ Srov. JUZA, Josef. *Svědectví o PTP okresu Rychnov nad Kněžnou*. 2. vyd. Rychnov nad Kněžnou: Státní okresní archiv v Rychnově nad Kněžnou, Okresní úřad Rychnov nad Kněžnou, Svaz PTP – okresní klub Rychnov nad Kněžnou, 1996. s. 28-33. Z okresu Rychnov nad Kněžnou byli u jednotek PTP římskokatoličtí duchovní ThDr. František Hašek z Černíkovice; Josef Jakubec, Václav Netuka a Jan Rybář z Rychnova nad Kněžnou, Josef Novotný z Janovic a Josef Sedláček ze Spáleníště-m. č. Dobruška. Viz *Svědectví o PTP okresu RnK*, s. 339.

²³⁶ Srov. NA Praha, vězeňský spis Josefa Jakubce. „*Vstupní dotazník*“, Trestní ústav pro muže Plzeň – Bory ze dne 3. listopadu 1950. s. 2. Neuspořádáno.

K létům padesátým ve 20. století patřily tzv. monstrprocesy. Ty byly vedeny velmi cíleně už od jejich počátku a to při výběru na ÚV KSČ, které rozhodovalo o všem: od vedení vyšetřování, přes přípravu žaloby, soud až po samotný výkon trestu.²³⁷ Byla zakázána činnost všech mužských i ženských řeholí a jejich kláštery byly zabráný. Děkan Josef Jakubec byl také odsouzeným v monstrprocesu, i když účastníci tohoto procesu nebyli výlučně jen o duchovní.

Josef Jakubec byl 19.9.1950 státním prokurátorem v Praze spolu s třinácti spoluobviněnými v protistátní skupině Josef Hrabáček a spol. obviněn z těchto důvodů: „...všichni obvinění přivoditi zvrát politických poměrů v republice se v době od března 1948 až do svého zatčení do protistátní a vyzvědačské organizace, vytvořené hlavně reakčními příslušníky a přívrženci lidové strany. Skupina byla řízena Hrabáčkem a Jakubcem podle pokynů zahraniční emigrace, a podle směrnic agentů západních imperialistů. Byla utvořena na přísně konspirativních základech a navázala spojení s vyzvědačskými skupinami Petra Dudy a ing. Žemly, které udržoval zejména Hrabáček. Členové skupiny rozšiřovali letáky a tiskoviny s protistátním obsahem, připravovali rozsáhlou síť důvěrníků v celém kraji, aby mohli snáze vyzvídati skutečnosti z hospodářského a politického života, přijímali instrukce pro svou činnost od agentů cizí vyzvědačské služby a předávali jim zprávy o určitých skutečnostech celostátního významu, shromažďovali peněžité částky za účelem podpory osob, které obcházeli ilegálně za hranice, aby tam navázali spojení se zrádnou emigrací. Do této činnosti se jednotliví obvinění zapojili takto: (Josef Jakubec je v seznamu obžalovaných uvedený druhý v řadě za Josefem Hrabáčkem) „Byl horlivým vykonavatelem zrádné politiky vysoké církevní hierarchie. Záhy po únoru 1948 chopil se první naskytnuvší se příležitosti k šíření rozvratu ve státu, když spolu s obviněnými Kopeckým a Dostálem rozmnožil ve větší počtu protistátní letáky a tyto rozšiřoval mezi věřící, aby tak rozvracel lidově demokratické zřízení republiky. Dále upravil rukopis a stylisaci protistátního letáku, který k němu přinesl Jan Pávek.

V květnu 1948 navázal spojení s bývalým poslancem lidové strany Desenským, kterého informoval o protistátní činnosti jejich skupiny, pozval jej na ilegální schůzku skupiny, která se konala v květnu 194...(poslední číslice letopočtu není v žalobě napsána, ale nejpravděpodobněji se jedná, vzhledem k předešlému textu, o rok 1948) na děkanství v Žamberku. Na této schůzce, kde se setkala 10 zavilých nepřátel lidově

---

²³⁷ Srov. RÁZEK, Adolf. *Scénář církevního procesu*, s. 85-108.

demokratického zřízení odhodlaných k jakýmkoliv zločinům proti republice, proti vývoji socialismu, mezi nimi vedle Jakubce Duda, vedoucí jiné zločinecké protistátní organizace, bývalý poslanec Desenský a jiní a projednávali další ilegální činnost, která by rozvracela republiku... (v textu chybí písmeno „a“) zamezila vývoj. Při dalších schůzkách, které Jakubec svolával, se jednalo o získání dalších osob pro protistátní činnost a rozšíření ilegální sítě a získání zpráv, které by se podávaly cizí výzvědné službě. Na jedné ze schůzek byl Jakubec zvolen velitelem a pokladníkem pro okres Žamberk. Od června 1948 do září téhož roku obdržel pro ilegální účely od Dudy 35.000.- Kčs, od Mitvaldovského 8.000.-Kčs, od Vohníka 3.000.- Kčs. Z těchto peněz vyplatil později 45.000.-Kč Mitvaldovskému, který odcházel do zahraničí, Nastrahovi 20.000.- Kčs, z příkazu Dudy, Plocovi, bývalému tajemníku lidové strany 3.000.- Kčs a Dudovi 5.000.- jako náhradu za cestovní vydání. Celkem vyplatil 72.000.-Kčs, 46.000,-Kčs z obnosů vybraných pro ilegální činnost, 10.000.-Kčs z fondu vlastního a zbývajících 16.000.-Kčs ze sbírek na opravu kostela a příspěvků do spolku na podporu katolického dorostu. Obviněný Jakubec nejen, že se zapojil do činnosti i proti státu, ale šel ve své zášti proti republice tak daleko, že i peníze, které věřící věnovali na opravu kostela a náboženské účely, vzal a použil je pro účely protistátní, proti lidu, proti těm, kteří v důvěře v něj peníze pro církevní účely věnovali. “

P. Josef Jakubec byl obžalovaný ze spolčování, zločinu velezrady podle § 1, odst 1c/ odst2, zák. č. 231/1948 Sb., zločinu vyzvědačství podle § 5, odst. 1, cit. zák. a byl odsouzen rozsudkem Státního soudu v Praze dne 25. 10. 1950 k trestu odnětí svobody nepodmíněně v trvání 20 let, k peněžitému trestu v částce 20 000,- Kčs, ke ztrátě čestných práv občanských na dobu 10 let a k propadnutí celého jmění. Děkan Josef Jakubec ukončil svoji životní pouť ve věznicí Mírov, kde 27. 6. 1955 v 0,15 skonal na zhoubné onemocnění plic. V monstrprocesu s ním byli mj. obžalováni ještě dva duchovní z římskokatolické církve, a to: *Karel Šrajbr z Kyšperku, Náměstí č. p. 57* (od roku 1950 přejmenován na Letohrad, okr.: Žamberk) a *Miloslav Kopecký, kaplan z Velké Jesenice č. p. 1, okr.: Jaroměř*.²³⁸

---

²³⁸ NA Praha, f. Státní soud Praha, trestní spis: TS I/III 81/50 Josef Hrabáček a spol. Neuspořádáno.

5.2 Děkan Václav Boštík

Poutní místo Ústí nad Orlicí je spojeno nejen s již zmíněným rodákem P. Josefem Jakubcem, ale také s knězem Václavem Boštíkem. Ve zdejší farnosti působil většinu času svého života a zapsal se tak významně do její historie. Narodil se v nedalekém Vysokém Mýtě 21. února 1897. V roce 1914 absolvoval gymnázium v Hradci Králové a po studiích byl povolán do C & K Rakousko – Uherské armády, aby se pak účastnil v letech 1914-1917 bojů v I. světové válce. V letech 1918-1923 absolvuje teologická studia, kněžský seminář a kněžskou formaci v Hradci Králové a v Římě, kde je také 9. července 1923 vysvěcen na kněze.

Po studiu začíná v letech 1923-1927 jako kaplan v Pardubicích a Libchavách. V Ústí nad Orlicí v děkanském kostele Nanebevzetí Panny Marie začal v roce 1927 nejprve ve funkci kaplana. V roce 1933 se stal administrátorem a již následující rok byl v tamní farnosti ustanoven děkanem. Úspěšně se rozvíjející služba duchovního byla přerušena jeho zatčením gestapem v době Protektorátu Čechy a Morava v roce 1942.

Děkan Václav Boštík se na podzim roku 1940 setkal s poštovním revidentem Robertem Vašíčkem a toto se mu stalo osudným. Vašíček patřil mezi přední osobnosti orlickoústeckého Petičního výboru „Věrní zůstaneme“ (dále jen PVVZ) a ten mu ukázal ilegálně vyhotovenou tiskovinu „V boj“. Děkan si ji zběžně prolistoval a vrátil. Později měl být více zasvěcen do celé záležitosti a podílet se dále na ilegální činnosti finančními prostředky. Vašíčkovi dal peněžní hotovost na vysílačku a jiným peněžním darem, předaným panu Františku Zábrodskému mělo být pomoheno rodinám, jejichž živitelé byli zatčeni.

Odbojáři z PVVZ a ze skupiny Obrana národa (bývalí příslušníci československé armády) počítali s patnácti lidmi k vytvoření přípravného výboru (MNV) až správa naší země přejde do rukou Čechů. Osm členů bylo z PVVZ a děkan Boštík měl působit v oblasti sociálních záležitostí a ovlivňovat katolické duchovenstvo. Čeští vlastenci si chtěli 7. března 1942 připomenout 92. výročí narození našeho prvního presidenta Tomáše Garigue Masaryka. Gestapo z pardubické služebny se den před tímto výročím rozhodli, že pojedou do Ústí nad Orlicí pozatýkat odbojáře. Děkana Boštíka spolu s jinými vlastenci zatkli dne 6. března 1942. Odbojářskou skupinu vedli nacisté pod

názvem „*Národní revoluční výbor*“ také známou jako ÚVOD (Ústřední vedení odboje domácího).

Začaly výslechy, které byly psychickým i fyzickým utrpením. K výpovědím je nutili bitím „bejčákem“, silným rákosem a kaučukovým obuškem hlava nehlava. Do obličejů pěstí, plochou rukou v rukavici, nevyhýbaje se kopancům, kterými je nutili, aby opět povstali. Vyslýchání pak zmučení a utýrání přiznali souhlasně vše, co po nich gestapáci chtěli.

V srpnu 1942 byl děkan Boštík předán vyšetřujícímu soudci za přípravu velezrady. Dne 17. srpna vyhotovila pardubická služebna gestapa Příkaz k přijetí pro Správu vyšetřovací vazební věznice v Drážďanech. Z Pardubic byli vězni přepraveni vlakem a na místo určení přijeli 21. srpna. Vyšetřující soudce Lidového soudního dvora v Berlíně (Volksgerichtshof, dále VGH) soudil Václava Boštíka jako člena osmičlenné skupiny vedenou Norbertem Vašíčkem v trestní věci přípravy vlastizrady. Děkan byl obviněn z velezrádného chování v letech 1940-1941, kterým chtěl násilím či pod pohrůžkou násilí zcela či částečně včlenit území říše k cizímu státu. Původní osmičlenná skupina se v březnu 1943 rozrostla o další dva členy, kteří byli ve spojení s Vašíčkem. Věrným a oddaným pomocníkem, který s děkanem udržoval styk se světem, byla farní hospodyně z děkanství v Ústí nad Orlicí paní Filomena Kalousová.

VGH uvalil dne 15. května 1943 na děkana Boštíka novou soudní vazbu a tak jeho vězeňské martyrium mělo pokračování. 9. června 1943 byl převezen do Prahy a umístěn do německé vyšetřovací vazební věznice na Pankráci. V hlavním přelíčení 1. července 1943 byl Václav Boštík uznán vinným a odsouzen k trestu na dva roky žaláře za neoznámení povědomí o protistátní činnosti. Z celkové doby sedmnáctiměsíčního věznění mu bylo odečteno pouze 12 měsíců, jelikož se při hlavním líčení nepřiznal ke všemu. 21. července 1943 byl děkan převezen do věznice v Landsbergu nad Lechem, aby si odpykal zbytek trestu. Po vypršení trestu následovala tříměsíční samovazba na Pankráci a dále jeho přemístění 26. září do Terezína. Sběrným transportem byl 10. října 1944 převezen do koncentračního tábora Flossenbürg. Jeho věznění zde skončilo 23. dubna 1945. Na závěr svého pobytu měli vězni posloužit jako živý obranný štít před Rudou armádou a proto byli vyvedeni z tábora na pochod smrti Flossenbürg – Roding.

Děkan Václav Boštík trýzeň pochodu přežil a vrací se v polovině května 1945 do své farnosti v Ústí nad Orlicí. Po třech letech, které strávil ve vězení, slyší 15. května 1945

znít zvony poutního kostela Nanebevzetí Panny Marie, které zahajovaly oslavu jeho slavnostního přivítání. 5. května 1945, se v budově děkanství sešel porevoluční národní výbor, jehož členem se stal také děkan Boštík. Jeho činnost děkana v Ústí nad Orlicí trvala do roku 1961, kdy mu byl 10. září téhož roku odebrán státní souhlas k výkonu kněžské služby. V posledních letech svého života od roku 1961 – 1963 byl duchovním správcem sester Kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka v domově důchodců v Ústí nad Orlicí. Jeho pozemská životní pouť končí 26. července 1961, kdy umírá.²³⁹

5.3 P. František Halík

Páter František Halík, se narodil 15. 11. 1909 v Záborné v okrese Havlíčkův Brod. Pocházel ze selské rodiny, která vlastnila 10 ha půdy. Páter Halík byl vysvěcený 23.6.1935 na kněze. Nejdříve působil jako kaplan v Hradci Králové, a to od 1.8.1935 do 30.6.1940. V Sadské na Nymbursku pracoval od 1.7.1940 do 30.4.1941. V Přibyslavi byl farářem od 1.5.1941 do 30.6.1951. Na místo svého posledního působiště do farnosti v Klášterci nad Orlicí přišel 1.7.1951. Od roku 1972 začal administrovat také v Bartošovicích.²⁴⁰ Aby se dle vyjádření tehdejšího tzv. církevního tajemníka nenudil. Sloužil zde do roku 1990.

Při studiu materiálu se mi dostal do rukou spis, který o páteru Halíkovi vedla Státní bezpečnost a kde se mj. můžeme dočíst: „*Místní organizace KSČ v Přibyslavi projednávala dne 8. 7. 1950 přeložení jmenovaného (Fr. Halíka) na jiné místo. Důvody jen heslovitě: - věrný sluha Vatikánu, v roce 1949 13.11. kázal o násilí a přirovnával je k násilí fašistickému, dále vybízel lid k tomu, aby se nenechal zaprodat za jidášský peníz, - je falešně mluvit o ráji na zemi, je jen jeden a ten je na nebi, - půjčoval mládeži brakovou literaturu, - prováděl řadu drobných činů, jimiž úmyslně škodil socialisaci*

---

²³⁹ Srov. DOLEŽALOVÁ, Jarmila. Václav Boštík v době protektorátu. In: *Náš pan děkan. Sborník k 50. výročí děkana Václava Boštíka*. Ústí nad Orlicí: OFTIS a Římskokatolická církev a děkanství Ústí nad Orlicí. 2013, s. 41-51.

²⁴⁰ *Schématismus římskokatolické církve*. Biskupská knihovna Hradec Králové.

*a štvál v kázáních proti lidově demokratickému zřízení. Jmenovaný byl dne 27. července 1950 v akci „C“ přechodně zajištěn, internován v Želivě a propuštěn v červnu 1951“.*²⁴¹

Dále je v materiálech STB psáno: „Činnost jmenovaného v okrese Ústí nad Orlicí se změnila pouze v tom, že neštvě otevřeně proti našemu zřízení, ale skrytě a především přes svoji hospodyní, bývalou katechetku Marii Staříkovou. Ve své činnosti ve vztahu k ONV neporušuje zákonná ustanovení mezi státem a církví. Různá opatření směrem k církvi se strany státu přijímá s nelibostí – se sklopenou hlavou a k jejich plnění se vyjadřuje více heslovitě. (...) Je typ tvrdého sedláka. Na veřejnost vystupuje jako skromný až ošumělý kněz. V tomto vystupování se však odráží jeho přesvědčení, že náboženství u nás je stále diskriminováno. Je velkým stoupencem Vatikánu a hierarchie. Ve své činnosti je aktivní a snaží se dělat pro náboženství akce mimo rámec svých povinností. Dělá chytře, skrytě a vše zapře. Lze ho nazvat nepřítelem našeho zřízení.“²⁴² Estébácké zápisy pokračují ve stejném duchu dále a je z nich patrné, že farář Halík nebyl vhodným kandidátem pro spolupráci s režimem.

Otec František Halík byl děkanem kapituly sv. Ducha v Hradci Králové, biskupským notářem, vikářem a pro všechny místní panem farářem. Své kněžské povolání vykonával 64 roků, z toho 48 let sloužil ve farnosti klášterecké. Staral se o kostely v Klášterci, Kunvaldu, Českých Petrovicích a Bartošovicích. Péči o ně věnoval mnoho své energie a mnohdy i peněz. To vše v době, kdy nadřízenými institucemi nebyla tato činnost vítána a podporována. Je jeho velkou zásluhou, že všechny jmenované kostely jsou dnes zachovalé a zůstávají důstojnou dominantou vesnic, ve kterých se nacházejí.

Byl nejen vzdělaným a obětavým knězem, ale i velkým vlastencem. Velmi dobře znal českou literaturu, ovládal několik jazyků. Díky jeho vlasteneckému cítění a lásce k historii se budoucím generacím zachovalo mnoho cenných dokumentů o životě lidí ve zdejším kraji.

Vzhledem ke svému selskému původu rozuměl hospodaření. Rád pracoval na poli u pana Hovada, potěšením a odpočinkem mu bylo i několik ovcí v chlévě.²⁴³ Páter Halík poskytl azyl salesiánům, když v době socialismu přišli o své ústavy v Ostravě a Frýštáku. Několik frýštáckých studentů ubytoval v obci Dvorek u Přibyslavi. Dále pro salesiány hledal vhodná místa pro pořádání duchovních obnov mládeže.

²⁴¹ Soukromý archív katechetky p. Marie Staříkové, Kláštere nad Orlicí č. p. 1. Kopie spisu z archívu MV vyzvednuta P. Františkem Halíkem 31. 1. 1990.

²⁴² Osobní archív katechetky paní Marie Staříkové, Kláštere nad Orlicí č. p. 1.

²⁴³ Srov. *Osobnosti naší obce*. Dostupné z: <http://www.sokolklasterec.cz/index.php>,

Matrika, založená v Bartošovicích roku 1591 duchovním Thomasem Prausem st., byla ještě roku 1980 uchována na faře v Klášterci nad Orlicí. Pan farář Halík pořídil její strojopisný přepis. Kniha obsahuje důležitý onomastický materiál, dokumentující zejména německé obyvatelstvo z blízkých i vzdálenějších obcí a měst. Je zdrojem dalších zajímavých a důležitých demografických údajů, jako jsou například dětská úmrtnost, počet sňatků, zaměstnání farníků, jména kmotrů, pastorů atd. Někteří badatelé tuto kroniku nesprávně označovali jako Marienthalskou a domnívali se, že v roce 1945 došlo k jejímu zničení.²⁴⁴ Do posledních dnů svého života se páter Halík zajímal o dění v obci. Každý, ať věřící či bezvěrec, u něho našel pochopení a bylo-li nutné i pomoc. Byli tací, kteří toho dovedli zneužít. Páter František Halík zesnul dne 14.8.1999 v Klášterci nad Orlicí.

Po II. světové válce se v Klášterci nad Orlicí pořádaly poutě a byly hojně navštěvovány nejen místními, ale také poutníky z daleka. Svědectví o konání poutí po roce 1945, ale také po nástupu komunistů k moci v roce 1948, podala klášterecká pamětnice paní Marie Kalousová.²⁴⁵ Vyprávěla, že v období mezi léty 1945-1948, do nástupů vlády komunistů, byly poutě hojně navštěvovány, doprovázeny stánkovým prodejem na travnatém pozemku, vedle kostela, kterou vlastnil místní mlynář a majitele pily pan Kupka. Paní Kalousová vzpomínala, že u nich poutníci přespávali. Po roce 1948 byla návštěvnost poutníků menší a stánkový prodej byl značně omezen. Místní rodák pan Rudolf Mitvalský²⁴⁶ pamatuje, že se zdejší poutě konaly i za Protektorátu.

5.4 P. Karel Šrajbr

V letech 1936-1949 působil v kyšperské farnosti duchovní Karel Šrajbr, narozený 21.8.1912 v obci Žáky u Čáslavi. Jeho otec padl v 1. světové válce, a tak se jeho ovdovělá maminka, mimo něj, starala ještě o jeho sestry Marii a Gustu. Hospodařili na malém hospodářství v Krchlebech. Po ukončení studia na čáslavském gymnáziu odešel mladý Karel do kněžského semináře v Hradci Králové. Po úspěšném studiu v semináři

---

²⁴⁴ Srov. ŠŮLA, Jaroslav. *Počátky osídlení horního toku Divoké Orlice*. In: Panorama, Dobré: SEN, 2005, sv. 13, s. 113-120.

²⁴⁵ Svědectví p. Marie Kalousové, roz. Dolečková, nar.: 20.7.1924, bytem Klášterec nad Orlicí, č.p. 116.

²⁴⁶ Svědectví p. Rudolfa Mitvalského, nar. 15.5.1939, bytem Klášterec nad Orlicí č.p. 68.

byl 29.6.1936 vysvěcen na kněze a v srpnu téhož roku nastupuje na své první místo kaplana do Kyšperku. Tam se mu dostalo vřelého přivítání od děkana Adolfa Hubálka (*1871+1959) a stali se z nich přátelé. Kaplan Šrajbr se stal aktivním členem kyšperského fotbalového klubu, fotbal byl jeho velkou zálibou. Pan Jiří Šťovíček z Orlice má na něho mnohé vzpomínky a jednu z nich uvádí: *„Šrajbr byl vynikající člověk, léta jsem mu ministroval. Byl velmi společenský, humorista a šprýmař. Kam přišel, tam byl oblíbený. Tím samozřejmě provokoval komunisty...“* Paní učitelka Věra Machková, jeho bývalá žačka na něho vzpomíná: *„Páter Šrajbr byl velmi oblíbený a od přírody společenský, chodíval si třeba s kluky na hřiště zahrát kopanou. Moje první setkání s ním bylo asi v deseti letech, když k nám do školy přišel učit náboženství. Velmi na mě zapůsobil, byl mladý a s námi dětmi to uměl. Před ním jsme měli starého katechetu, který nás strašil peklem. Pamatuji také, když vstupoval do cizího bytu, vždycky pozdravil: „Pokoj tomuto domu!“ Zkrátka, měl nás rád a staral se o nás, takže jsme s naprostou přirozeností přijímali vše, co nám říkal.“*

Páter Karel Šrajbr měl v srpnu 1939, těsně po přepadení Polska, při Mariánské pouti na Vrchách v Horní Čermné vlastenecké kázání. Tehdy se sešli poutníci z Kyšperku, Orlice, Kunčic, Dolní Čermné, Petrovic, Jablonného a okolí. Páter Šrajbr pronesl k tomuto shromáždění vlastenecky procítěný projev. V této pohnuté době vyzval poutníky k modlitbám za český národ a jeho budoucnost. Pouť byla ukončena svatováclavským chorálem a československou hymnou. V době druhé světové války dával nepokrytě najevo svůj odpor k nacistickým okupantům. Perzekuce vůči jeho osobě ze strany protektorátní moci nebyly.

Po ukončení války se začal páter Šrajbr s velkou chutí věnovat své farnosti, sloužil mše, vyučoval náboženství, navštěvoval farníky v Kyšperku i v jeho okolí. Poválečný vývoj se však ubíral jiným směrem, než očekávali demokraticky smýšlející lidé. Při svých kázáních dával jasně najevo jaký je jeho postoj k společenskopolitickému vývoji v naší zemi. Při svém kázání před květnovými volbami v roce 1948 nabádal své farníky: *„Panna Maria má ráda bílé lístky květin.“* Mluvil v jinotajích, ale všichni pochopili. Voliči mohli při volbách vyjádřit svůj nesouhlas s jednotnou kandidátkou Národní fronty odevzdáním bílého lístku. Komunisté přesvědčovali občany, aby volili jednotně a „manifestačně“, když už měli od únorových voleb v roce 1948 moc ve svých rukách. Lidé měli strach a za plentu šlo s bílým lístkem moc málo lidí, ale v Kyšperku a v okolních vesnicích jich bylo do volební urny vhozeno hodně. Páter Šrajbr k tomuto

volebnímu výsledku uvedl: „*V Mistrovicích volební debakl (pro NF jen 3%) umocnil ještě školník Dušek, který po odkládání volebních lístků umístil velký uhrabeční koš. Tak se mohl každý dovtípit, co se volí. Ihned v pondělí přijel do školy okresní inspektor Kábrt ze Žamberka a nařídil ředitelovi Jiráskovi vyvěsit na plot u školy transparent s nápisem: My děti se stydíme za své rodiče, že volili imperialistickou válku!*“

Kardinál Josef Beran vydal 19. června 1949 pastýřský list odsuzující státní schizmatickou Katolickou akci v čele s kolaborantským knězem Josefem Plojharem. Páter Karel Šrajbr byl jedním z odvážlivců, který i přes zákaz církevních tajemníků, Beranův list na kazatelně přečetl. Reakce komunistické státní moci na sebe nenechala dlouho čekat a StB zostrila nad knězem dohled. K jeho zatčení došlo 12. prosince 1949 ve dvě hodiny v noci, kdy jeden ze sousedů přivedl pětičlenné zatýkací komando zadem a po rozbití okna, které si pak zevnitř otevřeli kličkou, vnikli do budovy fary. Páter Šrajbr je uslyšel, probudil kaplana Mokrého se slovy: „*Už jsou tady pro mě!*“ se s ním rozloučil. Před farou již stálo auto a v něm seděl zatčený žamberecký děkan Josef Jakubec. StB mu sdělila, že ho potřebují jako svědka v procesu s vyššími velezrádnými důstojníky. Jeho vyšetřování začalo až 21.1.1950 a šest vyšetřovatelů ho vyslýchalo 36 hodin bez možnosti odpočinku. Z vyšetřovací vazby psal své mamince: „*K dovršení radosti jsem k Tvé návštěvě dostal dopis od našeho p. děkana. První dopis vůbec. Jak je p. děkan za to hodný, že mi dal pohledem svého přátelství a svých zpráv uvidět farnost – mou první a jedinou lásku mého 14 letého působení kněžského. Stejně jsme všichni kaplani stavěli nebo fušovali celoživotní práci tohoto kněze Páně. Jak rád bych Vám, drahý pane děkane, půjčil své nohy, abyste nemusel trpět bolestí revma a mohl do školy k těm strapatým hlavičkám dětí a k oltáři...*“²⁴⁷

P. Karel Šrajbr byl 19. 9. 1950 obžalován Státním prokurátorem v Praze ze stejných důvodů a odsouzen ve stejném monstrprocesu jako děkan Josef Jakubec (viz kap. 3.2.5). Dále je v žalobě k jeho jménu uvedeno: „*...v létě r. 1949 jako věrný služebník reakční církevní hierarchie slíbil pomoc vedoucímu ilegální skupiny Dudovi, a sice to, že zjistí, zda je možné v Králíkách v klášteře ukrýt parašutisty agenty, vyslané sem cizí nepřátelskou mocí. Za tím účelem odjel do Králík zjistit, zda úkryt by byl možný.*“ Dále je v žalobě uvedeno: „*...že se spolčil s organizací, která se pokusila zničit lidově demokratické zřízení republiky, společenskou a hospodářskou soustavu republiky,*

---

²⁴⁷ ADAMEC, Stanislav; BALÁŠ, Josef; SVOBODA, Ladislav.: Až mi budeš maminečko psát, přilož mi větvičku vřesu do psaní... *Okénko do farnosti*, roč. 12, 2013, č. 4, s. 9 – 11.

zaručené ústavou.“ Za spáchaný zločin velezrady byl odsouzen dle zák. č. 231/48 Sb. k trestu odnětí svobody v trvání sedmi roků a uložen peněžitý trest ve výši 10 000,- Kčs.²⁴⁸

5.5 Státní bezpečnost a soudní procesy

Nově vznikající právní řád a reorganizace justice směřovaly ke vzniku tzv. třídní justice. Jejím hlavním úkolem bylo pronásledování, perzekuování a následné věznění příslušníků bývalé buržoazie, jejich rodin, tzv. vesnických boháčů, bývalých vysokých státních úředníků, vysokých církevních hodnostářů, bývalých vysokých důstojníků armády a policie, předúnorových funkcionářů nekomunistických politických stran. Tažení komunistů proti tzv. třídnímu nepříteli bylo konstantním prvkem oficiální politiky. V období po únorovém převratu dosáhlo vrcholu a trvalo až do konce padesátých let. Komunistické vedení ovládalo justici i soudy v trestných věcech. Celá společnost byla poznamenána rozvratem právního systému a úpadkem spravedlnosti.

První vlna poúnorových čistek byla politická a byla prováděna ve všech obcích, městech, závodech, národních výborech, ve společenských organizacích a nekomunistických stranách. Členové těchto stran i jejich rodinní příslušníci byli trvale vyřazeni z veřejného života a důsledky tohoto pronásledování nesli na svých bedrech. Hlavními aktéry čistek byly akční výbory Národní fronty. Druhé dějství čistek následovalo v roce 1949. Úřady práce měly za úkol vypracovat seznamy osob, které byly postiženy čistkami z první vlny. Následně prověřovali, jestli skutečně pracují manuálně a sjednávaly nápravu, pokud tomu tak nebylo.²⁴⁹

Církev byla do poloviny 50. let na institucionální rovině citelně ochromena a činnost duchovních se omezovala na liturgii v kostelích. V této době byla již uvězněna bezmála třetina duchovních a většina z nich na více než 10 let. Je obdivuhodné, že i přes různá restriktivní opatření byla velmi odolná. V roce 1956 došlo k určitému uvolnění poměrů. Počet věřících na náboženských obřadech se začal zvyšovat, avšak v souvislosti

²⁴⁸ NA Praha. Trestní spis: TS I/III 81/50, soudní proces Josef Hrabáček a spol. Neuspořádáno.

²⁴⁹ Srov. KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti 1948-1960. Část první*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. s. 64-65.

s protikomunistickými událostmi v Maďarsku na podzim roku 1956 nastaly obavy či strach státní moci z možné aktivizace katolické církve. Uvěznění kněží si museli počkat na amnestii až do roku 1960 a 1963. Byly případy, kdy opouštěli vězení i později.²⁵⁰

Po nabytí účinnosti nového trestného zákona a trestního řádu 1. srpna 1950 zorganizovalo ministerstvo spravedlnosti celostátní pracovní poradou. Byly na ni mj. vyhodnocovány zkušenosti z procesu s Miladou Horákovou a spol. Ministr spravedlnosti dr. Štefan Rais na této poradě řekl: „...*Nejpodstatnější změnou je, že nový trestní zákon vytváří prokurátora zcela nového typu. Prokurátor nesmí, jak tomu bylo dříve, čekat, co mu bezpečnostní orgány předloží k rozhodnutí, nýbrž musí být ústřední osobou celého přípravného řízení...Má-li prokurátor tento úkol splnit, musí být...zejména po politické stránce vždy na svém místě. Spolupráce prokurátora s bezpečnostními orgány musí být ještě více prohloubena. Prokurátor tedy se zúčastní...při samém zrodu vyšetřování, vyšetřování podle potřeby usměrní...*“²⁵¹

Soudní procesy, které v tehdejší době hýbaly veřejností, neměli v rukou pouze prokurátoři, což je dohledatelné v archívních materiálech. Jejich příprava byla od 2. února 1950 řízena pracovní skupinou ministerstva spravedlnosti na pokyny ÚV KSČ. Skupina pod názvem koordinační komise (komise K) řídila postihy církve, nejprve jejich představitelů a aktivistů. V komisi K byli zástupci z ministerstva spravedlnosti a národní bezpečnosti, Státní prokuratury a Státního úřadu pro věci církevní.

2. sektor Státní bezpečnosti zformoval oddělení církve, s referátem 50 – římskokatolická církev a velitelem se stal B. Košař. Církevní referáty pak vznikly na všech Krajských velitelstvích StB. Členy koordinační komise byli mj. prokurátoři Karel Čížek a Ján Feješ. Druhý jmenovaný získal zkušenosti z procesů s církevními představiteli na Slovensku.

Prokurátor měl za úkol dohlížet na postup podle předem vypracovaného scénáře. Přesný název byl „*plán technických opatření k hlavnímu líčení ve věci...*“, stejně tak „*procentí plán ve věci...*“, což byl časový harmonogram hlavního líčení. Nejprve byli vytipováni hlavní pachatelé představiteli strany a vlády a následně z nich byla sestavena „protistátní skupina“. V těchto aktivitách byly zejména činné tzv. krajské bezpečnostní pětky, složené z krajského tajemníka KSČ, bezpečnostního tajemníka KV KSČ, bezpečnostního referenta KNV, velitele KV StB a velitele KV NB. Státní bezpečnost

²⁵⁰ Srov. PAULAS, Jan; ŠEBEK, Jaroslav. *Katolické noviny 1949-1989*, s. 9.

²⁵¹ Srov. RÁZEK, Adolf. *Scénář církevního procesu*, s. 85.

měla za úkol usvědčení „pachatelů“. Nejprve proběhlo „zatčení“, což bylo nejčastěji provedeno únosem. Samotnému zatčení předcházela organizovaná činnost StB spočívající v provokaci s pomocí svých spolupracovníků. Následovalo nezákonné rozhodnutí o uvalení vazby a jejím výkonu. Bohužel spolupracovníky byli lidé, kteří znali dobře prostředí, požívající důvěry zatčených, a to často ne komunisté nebo jejich sympatizanti, ale křesťané.

Při vyšetřování zatčeného byla uplatňovaná hlavně metoda fyzického násilí a slibů poskytování úlev, psychický tlak, nedůstojné podmínky vězení apod. Účinné a hojně používané byly také tzv. udržovací výslechy, což bylo stálé opakování tzv. opakovacího protokolu. Vyšetřovatel StB pak vyfabuloval výpověď vězně podle vnitřních směrnic pro provádění výslechů. V mnoha případech „správné formulaci“ odpovědí napomáhali sovětské poradci.

V procesu měli všichni předem rozdělené role, počínaje prokurátory, soudci, svědky až po obžalované, kteří byli cvičeni udržovacími výslechy, aby svoji roli před soudním tribunálem zvládli. Státní bezpečnost pak byla hlavním aktérem v přípravě a provedení monstrprocesů.

Mezi KSČ a KSSS je známa korespondence z první poloviny roku 1951, která se zabývá názory na činnost sovětských poradců a zmiňuje se i o jejich pozvání do naší země. Zvyklosti z činnosti NKVD z období II. světové války byly do československé bezpečnosti importovány neoficiálně po ukončení války v roce 1945 (Pich-Tůma). V říjnu 1949 však již přišli oficiálně sovětské poradci generál Lichačev a plukovník Makarov. Do vyšetřování začali zavádět specifické vyšetřovací metody. Jednalo se např. o noční vyčerpávající výslechy, kdy vyšetřovaný musel po celou dobu výslechu stát. Sezení bylo zakázáno i na celách. Buzení a celonoční svícení byla ve vyšetřovací vazbě běžnou praxí. Formulace tzv. otázkového protokolu byla často zpracována vyššími náčelníky na popud sovětských poradců.²⁵²

První veřejné procesy, ve kterých chtěla, komunistická státní moc demonstrovat svůj aktivní přístup v boji proti třídnímu nepříteli byly koncem roku 1948 a začátkem roku 1949. Každý týden proběhly desítky politických procesů, ale v dobovém tisku moc zpráv o rozsudcích z těchto procesů nebylo. Lze to přičítat ministru spravedlnosti Čepičkovi, který na pravidelné poradě s vedoucími pracovníky a náměstký zakázal bez

---

²⁵² Srov. *tamtéž*, s. 87-90.

jeho svolení zveřejňování zpráv v tisku, které se týkaly trestních věcí politických, vojenských a šmelinářských.

Byly zpracovány směrnice pro nový způsob zpravodajství z politických procesů. Pro představu uvádím část textu: „*Politické procesy u Státního soudu: mají být veřejnosti dokladem o existenci různých protistátních živlů, mají dokumentovat, že slova o zostřeném třídním boji nejsou žádnou frází, a tak především udržovat potřebnou míru politické bdělosti a ostražitosti všech našich občanů. Soustředit pozornost na tyto okolnosti: Odhalovat pravou tvář podzemních živlů (špioni, teroristé, cizí agenti, zrádná domácí reakce...) a pravé důvody jejich činnosti, osvětlovat spojení s válečnickými imperialisty – jejich zaměstnavateli, pranýřovat před ničím se nezastavující metody a prostředky jejich boje...*“²⁵³

Nařízením vlády č. ČSR č. 48/1950 z 23. 5. 1950 bylo zřízeno ministerstvo národní bezpečnosti (MNB). Tím byl dán impuls ke vzniku krajských velitelství Státní bezpečnosti a velitelství Veřejné bezpečnosti. Krajská velitelství byla nadřizena okresním velitelstvím a ty pak stanicím SNB. Dne 8. října 1953 bylo zrušeno MNB a bezpečnostní složky byly opět převedeny k ministerstvu vnitra. Od 1. ledna 1954 byly zřízeny krajské správy MV a okresní oddělení MV s krajskými a okresními velitelstvími StB a VB. U StB byly zřízeny čtyři odbory z čehož III. odbor – vnitřní zpravodajství se mj. zabýval sledováním církve a náboženských organizací. Od 1. dubna 1960 byla v Československu provedena územní reforma a ve východočeském kraji byla zřízena Krajská správa MV Hradec Králové.²⁵⁴

Jedním z nejznámějších případů z proticírkevního tažení se začal odehrávat 11. prosince 1949 v obci Číhošť (náležící církevně do královéhradecké diecéze) nedaleko města Ledec nad Sázavou. Číhošťský farář Josef Toufar²⁵⁵ sloužil třetí

---

²⁵³ Srov. *tamtéž*, s. 92-94.

²⁵⁴ Srov. TOMEK, Prokop. *Okres na Východě 1960-1989. Občané a nejnižší článek Státní bezpečnosti na příkladu okresu Havlíčkův Brod*. Praha: Vyšehrad, 2008. s 18-19.

²⁵⁵ Josef Toufar se narodil 14. července 1902 v obci Arnolec, okres Jihlava. Dne 15.7.1902 byl ve farním kostele sv. Markéty ve Zhoří pokřtěn ŘKC farářem P. Františkem Mičou. V letech 1908-1916 navštěvoval osmiletou školu v Arnolci. Vyučil se truhlářem. V roce 1922-1923 absolvoval v Brně vojenskou prezenční službu. Ve svých šestadvaceti letech se rozhodl pro dráhu kněze a tak v roce 1928 nejprve nastupuje studovat gymnázium v Německém (dnešním Havlíčkově) Brodě. V září 1932 přestupuje do sexty na gymnázium v Chotěboři. Po jeho úspěšném absolutoriu v červnu 1935 nastupuje v témže roce studovat teologii na biskupský seminář do Hradce Králové. Po podjáhenském a jáhenském svěcení přijal dne 29. června 1940 svátost kněžství v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové z rukou biskupa Mořice Píchy. Svoji primici sloužil P. Josef Toufar 5. července 1940 ve farním kostele sv. Markéty ve Zhoří. Svoji kněžskou dráhu začal jako kaplan v městečku Zahrádka na Vysočině, kam ho svým dekretem z 1. dubna 1946 ustanovil sídelní biskup Mořic Pícha. Od 1. dubna 1948 je ustanoven

adventní neděli mši svatou. Před kázáním vystoupil na kazatelnu a ve chvíli, kdy řekl: „*Zde ve svatostánku je náš Spasitel*“ se pohnul křížek nad svatostánkem. Jeho pohyb ustal a zůstal ve vychýlené poloze. Opat Vít Tajovský, představený želivského kláštera o této události uslyšel, ale vůbec nevěřil, že se udála. Osobně navštívil faráře Toufara v Číhošti, aby zjistil více informací o „zázraku“, který se šířil mezi lidmi. Toufar mu na jeho dotazy nedokázal odpovědět, protože on sám při mši nic nezpozoroval. Tajovský ho varoval, aby byl opatrný, že komunistická moc začíná stupňovat svůj boj proti církvi a vše by mohlo posloužit jako záminka k jeho zatčení a uvěznění. Farář Toufar byl bezradný, ale v okamžiku, kdy se mu devatenáct místních farníků dušovalo, že na vlastní oči viděli při mši pohyb křížku, tak nemeškal a vše oznámil královéhradeckému biskupovi Mořici Píchovi. Při této příležitosti požádal sídelního biskupa, aby Číhošť navštívila církevní komise, která by nastalou situaci posoudila a vyhodnotila.²⁵⁶ Páter Toufar se nikdy k domnělému zázraku, který mu byl jako hlavnímu iniciátorovi přičítán, nikdy nepřiznal. Tato skutečnost nebránila tehdejšímu ministru vnitra Václavu Noskovi, aby dne 6. března 1950 veřejně prohlásil, že se Josef Toufar se k činu doznal.²⁵⁷

V případě faráře Josefa Toufara sehráli příslušníci StB velmi smutnou roli, kdy pod vlivem jejich trýznivých vyšetřovacích metod došlo doslova k umučení nevinného člověka jen proto, že odmítl přiznání k něčemu, co nikdy nespáchal. Estébák Ladislav Mácha,²⁵⁸ který měl největší podíl na smrti římskokatolického kněze Toufara²⁵⁹, dle

---

jako administrátor v Číhošti. Srov. Viz DOLEŽAL, M. *Jako bychom dnes zemřít měli*. Pelhřimov, 2012. s. 15-102

²⁵⁶ Srov. VAŠKO, Václav. *Dům na skále 2*, s. 26-27.

²⁵⁷ Srov. KOURA, Petr a kol. *Diktatura versus naděje. Pronásledování římskokatolické církve v Československu v letech 1948-1989*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. s. 34.

²⁵⁸ Ladislav Mácha se narodil 19. 6. 1923 v obci Višňová, okres Příbram. Byl pokřtěný 24. července 1924 v kostele sv. Kateřiny ve Višňové farářem ŘKC P. Antonínem Křížem. Obecnou školu navštěvoval v letech 1929-35 ve Višňové, měšťanskou školu v Příbrami v letech 1935-37. Odbornou školu průmyslovou pokračovací v Praze absolvoval v letech 1937-39 a začal pracovat u firmy JAS v Praze. Na podzim roku 1941 byl totálně nasazen do továrny Aero. V roce 1943 založil v Aeru, s totálně nasazenými spolupracovníky Josefem Pomrem a Štěpánem Borákem ilegální skupinu PIUS. Dne 13. února 1944 byl za svoji ilegální činnost dopaden a uvězněn v pankrácké věznici. V lednu 1945 mu byl soudem v Drážďanech navržen trest smrti, který byl pak zmírněn na osm a půl roku. 13. února 1945 při bombardování Drážďan uprchl z vězení. Byl dopaden 15. února a při transportu, do Königsteinu se mu podařilo uprchnout na Příbramsko. Navazuje kontakt s partyzánskou skupinou a účastní se pořádkové služby v obcích na Příbramsku a v brdských lesích. Od 17. 6. 1945 začal pracovat u SNB. Pracuje ve funkci osvětáře v rámci oblastního velitelství SNB v Benešově. V roce 1946 vystoupil z ŘKC církve. Od 1. ledna 1948 se stává příslušníkem OV StB v Mladé Boleslavi. Koncem listopadu 1949 je jmenován velitelem instruktážní skupiny. Viz DOLEŽAL, M. *Krok do tmavé noci*. Praha, 2015, s. 532-575. - Vyšetření číhošťského zázraku bylo svěřeno sedmičlenné instruktážní skupině ve složení: Ladislav Mácha-velitel, členové-Stanislav Cvíček, Stanislav Řezníček, Václav Hrabák, Miloš Hrabina, Josef Zikmund a Václav Němec. Viz DOLEŽAL, M. *Jako bychom dnes zemřít měli*. Pelhřimov 2012, s. 167-168.

svědectví Miloše Doležala, autora knihy o Josefu Toufarovi²⁶⁰, nemá za podíl na jeho smrti žádné výčitky. Jeho cynismus lze dokumentovat svědectvím M. Doležala, který se Máchy při osobním setkání s ním zeptal, zda v životě něčeho lituje. Odpověděl mu: „*že jsem se nestal lesníkem jako otec.*“ Litoval toho, že svůj život prožil v uzavřených kancelářích a ne na čerstvém vzduchu. Na otázku, jestli by se zachoval stejně jako v roce padesát (1950), tak odpověděl záporně, ale neměl tím vůbec na mysli lítost nad Toufarovou smrtí, ale to, že by si již podobným způsobem nenechal pokazit svoji kariéru.²⁶¹ Reakce lidí na usmrcení pátera Toufara, byly sledovány komunistickou mocí, o čemž svědčí hlášení OCT Emanuela Nejedlého z ONV Rychnov nad Kněžnou ze dne 22. března 1950: „*Situace, která nastala na Slovensku a potom v Čihošti se v našem okrese nijak neprojevila, ani nelze říci, že by se v kostele bylo o něčem podstatně mluvilo. Duchovní zachovali klid, za což jsem jim na vikar. sch. poděkoval.*“²⁶² Případem v Čihošti se v pozdějších letech zabýval novinář z lidové demokracie Jiří Brabenec.²⁶³

Státní bezpečnost sloužila komunistické státní moci k její ochraně. Jejím úkolem bylo vyhledávání, sledování, kontrola, vyšetřování a likvidování trestných činů. Všechny tyto byly vyjmenovány v I. hlavě zvláštní části trestního zákona, což byly trestné činy proti republice.²⁶⁴ StB se při své činnosti koncentrovala na propojování zpravodajské a policejní činnosti, což není v demokratickém státě možné, jelikož jsou tyto činnosti odděleny. Její činnost a struktura byla upravována podzákonnými normami

---

²⁵⁹ První kněžskou obětí komunistického režimu byl administrátor Vojtěch Rygal z Holešova, zastřelený 27. března 1948 u Aše při pokusu o přechod hranic. P. Josef Toufar byl prvním umučeným duchovním z řad římskokatolické církve. Od jeho smrti se začala stupňovat represe vůči církvi. Viz KOURA, Petr a kol. *Diktatura versus naděje. Pronásledování římskokatolické církve v Československu v letech 1948-1989*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. s. 97.

²⁶⁰ DOLEŽAL, Miloš. *Jako bychom dnes zemřít měli*, 446 s.

²⁶¹ Srov. DOLEŽAL, M. *Krok do tmavé noci*, s. 566.

²⁶² SOkA Rychnov n. K., f. ONV Rychnov n. K. 1949-60, kart. 90, inv. č. 1828, sign. 379.

²⁶³ Novinář z Lidové demokracie Jiří Brabenec se začal zajímat o události v Čihošti a v roce 1968 provedl důkladné a solidní pátrání o zákulisí tzv. čihošťského zázraku. Jeho reportáž uveřejňovaná v Lidové demokracii na pokračování, přinesla řadu cenných zjištění a mj. odhalila i Toufarova sadistického mučitele Ladislava Máchu. Některé detaily „čihošťského zázraku“ nejsou dosud objasněny, ale skutečnost, že se jednalo o podvod připravený StB po domluvě s nejvyššími politickými místy je zřejmá. Viz DVOŘÁKOVÁ, Zora. *Z letopisů třetího odboje*. Praha: Hříbal. 1992. s. 160.

²⁶⁴ Jednalo se o tato ustanovení: § 91 – vlastizrada, § 92 – rozvracení republiky, § 93 – teror, § 95 záškodnictví, § 97 – sabotáž, § 98 – podvracení republiky, § 99 – poškozování státu světové socialistické soustavy, § 100 – pobuřování, § 101 – zneužívání náboženské funkce, § 102 – hanobení republiky a jejího představitele, § 104 – hanobení státu světové socialistické soustavy a jejího představitele, § 105 – vyzvědačství, § 106 – ohrožení státního tajemství, § 108 – vyzvědačství a ohrožení státního tajemství ke škodě státu světové socialistické soustavy, § 109 – opuštění republiky, § 112 – poškozování zájmů republiky v cizině. Viz TOMEK, Prokop. *Okres na Východě 1960 – 1989. Občané a nejnižší článek Státní bezpečnosti na příkladu okresu Havlíčkův Brod*. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 15.

a rozkazy nadřízených a náčelníků StB. Podrobně byly úkoly estébáků uvedeny v zákoně č. 149/1947 Sb. V novém zákoně č. 286/1948 Sb. o SNB již informace o složce StB není.²⁶⁵

Dosavadní zemské uspořádání bylo v ČSR zrušeno dne 1. ledna 1949. Nově bylo nahrazeno územním členěním na 19 krajů a 270 okresů. V sídlech krajských národních výborů byla zřízena krajská velitelství StB, včetně krajských velitelství Sboru národních bezpečnosti. Ve významných místech byly úřadovny a v sídlech okresů oddíly StB. Krajská velitelství kromě velení měla také týlové služby, tři operativní oddělení, které se soustředily na obranné (kontrarozvědné) oddělení, politické (vnitřní zpravodajství) a hospodářské (ekonomická rozvědka). Do pomocných oddělení patřily výkonné (referát zajišťovací a operativní techniky) a realizační (vyšetřovací). Do oddělení tzv. „malé Státní bezpečnost“ patřily oddělení spravující věci cizinecké a pasové.²⁶⁶

---

²⁶⁵ Srov. TOMEK, Prokop. *Okres na Východě 1960–1989. Občané a nejnižší článek Státní bezpečnosti na příkladu okresu Havlíčkův Brod*, s. 16.

²⁶⁶ Srov. *tamtéž*, s. 17-18.

6 Poutní místa na Rychnovsku

Území námi sledovaných poutních míst na Rychnovsku je vymezeno plochou bývalého okresu Rychnov nad Kněžnou dle členění od roku 1949 do roku 1960. Nachází se na severovýchodu východních Čech a je z větší části tvořeno pásmem Orlických hor a oblastí Podorlicka. Oblast Orlických hor byla před II. světovou válkou lokalitou, kde se v převážné většině obcí hovořilo německy. Odsun Němců po II. světové válce měl za následek značný úbytek tamního obyvatelstva a tím i pokles religiozity v tomto regionu. Záměrem této práce je mimo jiné sledovat i tento fakt a pomocí narativních, archívních, ale také jiných pramenů zjistit, zda a jak se vůbec tamní poutní tradice udržela, rozvinula či ustrnula, případně zanikla.

Soudní, finanční a veřejná politická správa byla do roku 1849 vykonávána patrimoniálními úřady a magistráty některých měst. Na území bývalého okresu Rychnov nad Kněžnou byla sídla panství Kostelec nad Orlicí, Rokytnice v Orlických horách, Opočno, Rychnov nad Kněžnou, Solnice a Častolovice. Statky v Borohrádku, Borovnici, Doudlebech nad Orlicí, Hoděšíně a Potštejně. Magistráty byly v Rychnově nad Kněžnou, Solnici, Kostelci nad Orlicí, Vamberku a v Dobrušce. V roce 1848 po zrušení patrimonií a regulovaných magistrátů se stávají, výnosem ministerstva vnitra č. 352/1849 říšského zákoníku (dále ř. z.) ze dne 9.8.1849, nejnižším správním celkem okresní hejtmanství. Království České bylo rozděleno na sedm krajů, ty se pak dělily na 79 politických okresů, ve kterých byla vytvořena okresní hejtmanství. Území okresu Rychnov n. K. bylo začleněno do jičínského kraje a malá část zasahovala do pardubického kraje (1850-1855), od roku 1855 byla tato část okresu začleněna ke kraji Hradec Králové a z toho malá část ke kraji Chrudim. Sídla okresních hejtmanství byla pro území okresu Rychnov nad Kněžnou v Rychnově n. K., Novém Městě nad Metují, Žamberku, z části v Pardubicích a Hradci Králové. Od 1.1.1850 bylo odděleno soudnictví od státní správy a v jednom politickém okrese působilo několik okresních soudů. Výnosem č. 170 ř. z. ze dne 17.3.1849 bylo vydáno tzv. provizorní obecní zřízení v němž bylo ustanovení o samosprávě. Zákonem č. 18 ř. z. z 5.3.1862 byla stanovena základní pravidla obecního zřízení. V Čechách pak dochází k vyhlášení nového obecního zřízení dne 16.4.1864 č. 7 z. z. V roce 1868 je rozdělena státní správa od soudnictví dle zákona z 19.5.1868. Obce okresu Rychnov nad Kněžnou jsou opět

organizovány v okresních hejtmanstvích, což zůstalo až do roku 1919, kdy byla přejmenována na okresní správu politickou a v roce 1928 na okresní úřady.

Mnichovskou dohodou došlo k odtržení pohraničních oblastí, které byly připojeny k Německu. Právně bylo sloučení sudetoněmecké území s německou říší provedeno zákonem ze dne 21. 11. 1938, o „opětném sjednocení“. Na Rychnovsku byla část okresu přičleněna k Landrátu (zemská rada) v Králíkách, podléhající vládnímu prezidentu v Opavě. V Protektorátu byly po 15. březnu 1939 zavedeny zvláštní německé správní úřady Oberlandraty a ty byly nadřazeny politickým úřadům. Okresní úřady v Rychnově nad Kněžnou., v Novém Městě nad Metují a Žamberku podléhaly Oberlandratu v Hradci Králové.²⁶⁷

Po skončení druhé světové války bylo obnoveno územní uspořádání platné v roce 1938 dekretem prezidenta republiky č. 121/45 Sb. ze dne 27.10.1945, avšak okresní úřady byly nahrazeny okresními národními výbory. V roce 1949 dochází k územní reorganizaci, kdy vlivem vládního nařízení č. 3/49 z 18.1.1949 s platností od 1.2.1949 bylo ustaveno krajské zřízení, čímž došlo ke zrušení dosavadního zemského zřízení.²⁶⁸

Rychnovsko bylo součástí Krajského národního výboru v Hradci Králové. Okresní národní výbory (ONV) byly mj. v kraji zřízeny v Rychnově nad Kněžnou, Dobrušce a Žamberku. Při každém KNV a ONV byly zřízeny funkce krajských a okresních církevních tajemníků (KCT a OCT). V Dobrušce byl jmenován OCT s. Kubeček, v Rychnově nad Kněžnou OCT s. Nejedlý a v Žamberku OCT s. Merta.²⁶⁹

---

²⁶⁷ Na nátlak nacistů byl vytvořen tzv. biskupský generální vikariát královéhradecké diecéze v Sudetech se sídlem v Trutnově, který spravoval msgr. Richard Popp. Byl jmenován „*biskupským komisařem pro část diecéze, která novou státní hranicí byla připojena k Německu*“ dne 21. října 1938. Jeho vytvoření oznámil biskup dr. Mořic Pícha latinským (nikoliv německým) ordinariátním listem ze dne 18. prosince 1939. Viz ŠŮLA, Jaroslav. Církevně správní vývoj na území dnešního římskokatolického vikariátu Rychnov nad Kněžnou od nejstarších dob po dnešek. In: *Sborník / Hradec Králové: Katedra náboženské výchovy a charitativní práce* [1], (2008,) s. 195-241.

²⁶⁸ Srov. JUZA, Josef; ŠROM, Jindřich. *Správní vývoj okresu Rychnov nad Kněžnou*. Rychnov nad Kněžnou. Okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, 1982. s. 9-11.

²⁶⁹ SOA Zámorsk, f. KNV Hradec Králové 1949-60, kart. 159, sign. 196, inv. č. 365, hlášení KCT KNV Hradec Králové s. Františka Tomáška ze dne 23. 5. 1950, č. j. 196/20.19.5.50.I/5.Sl., k rukám s. Dolka na SÚC v Praze. Hlášení obsahuje jména okresních církevních tajemníků z regionu KNV Hr. Králové: ONV Hradec Králové-s. Navrátil, ONV Broumov-s. Rudolf, ONV Dvůr Králové n. L.-s. Cír, ONV Hořice v Podkrkonoší-s. Středa, ONV Jaroměř-s. Vacek, ONV Jičín-s. Vrána, ONV Náchod-s. Petřík, ONV Nová Paka-s. Hylmar, ONV Nový Bydžov-s. Drbohlavová, ONV Trutnov-s. Soukal, ONV Vrchlabí-s. Balcar.

6.1 Deštné v Orlických horách

Obec Deštné v Orlických horách (Deschney) byla založena před rokem 1350. Nejstarší písemná zmínka je z roku 1362. Obec leží v Deštnské pahorkatině v severovýchodních Čechách ve výšce 650 m. n. m. v údolí říčky Bělé a Deštnského potoka. Na severovýchodní straně obce je rozprostřen hřeben Orlických hor s Velkou Deštnou (1115 m. n. m.) a Malou Deštnou (1082 m. n. m.), na západě leží Špičák (839 m. n. m.).

Obec patřila cisterciákům z kláštera Svaté pole u Třebechovic pod Orebem. Místní obyvatelé těžili dřevo a pracovali při jeho dalším zpracování, ve sklářských hutích a horském zemědělství. V obci je farní kostel zasvěcený sv. Máří Magdaléně a k jeho stavbě byl základní kámen položen v roce 1716.

V roce 1850 byla obec se všemi osadami připojena k okresu Nové Město nad Metují. V roce 1938 byla obec včetně osad Olešnice, Sedloňov, Plasnice, Polom bez místní části Lužany, Šediviny, Trčkov a Lomy podstoupena Mnichovskou smlouvou Německu. V roce 1945 došlo k začlenění obce do obvodu MNV v Dobrušce a od roku 1946 bylo začleněno pod ONV v Novém Městě nad Metují. V roce 1949 došlo k opětovnému začlenění obce pod správu ONV Dobruška a od roku 1960 pod okres ONV Rychnov nad Kněžnou. Po ukončení II. světové války a po odsunu německého obyvatelstva žilo v Deštném a jeho osadách v roce 1950 celkem 922 obyvatel, v roce 1961 to bylo 632 obyvatel.

Dříš je místní část obce Deštné. Od farního barokního kostela sv. Maří Magdalény, postaveného v letech 1723-1726 stavitelem J. A. Santinim v centru obce, je poutní kaple Panny Marie vzdálena 1 km směrem jihozápadním. Původní plebánie v Deštném patřila pod pražskou arcidiecézi. Nově založená fara patřila do biskupství královéhradeckého (zal. r. 1664) a to do vikariátu rychnovského. Od 1. ledna 1882 do vikariátu opočenského. K obci Deštné byla také přifařena osada Dříš (Wiederdriess). Po záboru českého pohraničí Německem v roce 1938 byla farnost v Deštném a německá část diecéze přifařena ke zvláštnímu generálnímu vikariátu v Trutnově.²⁷⁰

---

²⁷⁰ Srov. DOMŠOVÁ, Václava. *I. almanach obce Deštné v Orlických horách*, s. 1-3.

Písemné doklady o založení zdejší poutní kaple²⁷¹ se nedochovaly. Dřív byla známým poutním místem. Lidé si ústně předávali pověst o tom, jak někdo pověsil na strom nad pramenem pitné vody desku s obrazem Panny Marie. Obraz s Matkou Boží Bolestnou visel u studánky mnoho let a zbožný lid ji tam chodil vzdávat úctu. Povětrnostními vlivy byl strom vyvrácen a tak byl obraz zavěšen u pramene na jiný strom. Deštenským občanům se tento stav nezamlouval, a proto začali uvažovat o realizaci stavby poutní kaple. Požádali biskupskou konzistoř o povolení k její stavbě. Biskupský ordinariát zjišťoval u duchovních z blízkého okolí jaký je skutečný stav, než stavbu povolí. Konzistoř rozhodla v této záležitosti kladně, a proto již dne 1. června 1809 byla sepsána listina (originál je uložen ve f. FÚ Deštné v O. h.) podle které jsou všichni obyvatelé obce povinni finančně přispět na stavbu kaple a být nápomocni při stavebních pracích. Mezi nejaktivnější osadníky patřili na počátku stavby Andreas Liebich z č. p. 24 a Antonín Baumgärtner z č. p. 18 z Deštného, kteří přispěli finančním obnosem. Kaple byla postavena ze dřeva, pobita prkny, měla malý oltář zobrazující Pannu Marii. Stěny zdobily votivní obrazy a zvonička byla opatřena zvonkem s nápisem Ave Maria. Kaple byla vysvěcena v roce 1809 na svátek Narození Panny Marie farářem Petrem Lašmanským, avšak mešní licence nebyla kapli udělena.²⁷²

Traduje se, že po uzdravení jakéhosi slepce, syna tkalcova, obliba studánky vzrostla. Lidé začali považovat vodu za zázračnou a putovali k ní jednotlivě i v průvodech. Biskupská konzistoř měla při povolení ke stavbě kaple podmínku, že obec Deštná se o ní postará.²⁷³

V květnu 1866 biskupská konzistoř schválila tzv. Aulischovu mešní nadaci a následoval i oltářní kámen. Tímto rozhodnutím se z modlitebni kaple stává veřejná mešní kaple. Dne 26. července 1866 je zde sloužena první svatá mešní oběť, když před tím byl při procesí z farního kostela donesen posvátný oltářní kámen. Roku 1870 na

---

²⁷¹ Slovo „kaple“ je zdrobnělina latinského *cappa* s významem plášť, přehoz. Podle legendy daroval sv. Martin (+ 397) za velké zimy polovinu svého pláště mrznoucímu žebrákovi. Příští noci se prý Martinovi ve vidění zjevil Ježíš oděný půlkou jeho pláště. Polovinu tohoto pláště (*cappa*) uctívali Frankové a uchovávali ji ve zvláštní místnosti, která se pak nazývala *capella*. Klerikové, kteří o tuto drahocennou relikvii pečovali, se nazývali *kaplani*. Slovo *kaple* nabylo časem řady jiných významů. Za kapli se později označoval i postranní prostor většího kostela, později pak také skupina zpěváků či hudebníků (odsud hudební „kapela“). Nakonec slovo *kaple* označovalo i samotný kostel a rovněž zvláštní místnost (např. v nemocnici), v níž se příležitostně slaví bohoslužba. Velikost církevní stavby nikterak nesouvisela s jejím postavením: existovaly a existují velké kaple a malé katedrály. Viz OHLER, Norbert. *Katedrála*. Jinočany: H&H Vyšehradská, 2006. s. 27.

²⁷² SOkA Rychnov nad Kněžnou, f. FÚ Deštné v Orlických horách, Pamětní kniha fary církve ř. k. c. Deštné v Orlických horách 1838-1989, sign. C-0009/př., s. 18-19.

²⁷³ Srov. KOŠNÁŘ, Julius. *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, s. 318-319.

svátek sv. Magdalény je slavnostně vysvěcena nově postavena polní křížová cesta při Mariánské poutní kapli.²⁷⁴

Odsun německého obyvatelstva po II. světové válce znamenal úpadek poutí. Kaple Panny Marie chátrala a křížová cesta byla poničena.

6.2 Dobruška

Poutní a hřbitovní kostel sv. Ducha²⁷⁵ najdeme 1 km severovýchodně od města Dobrušky. Kostel je součástí hřbitova a zápis o jeho vzniku se nedochoval. S největší pravděpodobností byl vystavěn jako gotický a kolem roku 1550 byl přestavěn do renesanční podoby. Roku 1606 byl kostel vykraden Matoušem Kubkou. Usvědčen na mučidlech byl téhož roku oběšen v Solnici. V roce 1687 byla postavena nová zvonice s cibulovou bání. Ze dvou instalovaných zvonů byl zachován původní zvon z roku 1588 z dílny královéhradeckého zvonaře Eliáše. Druhý zvon pořídilo město v roce 1607, byl však roku 1917 zrekvírován pro válečné účely.

Kostel byl po léta zanedbáván o čemž svědčí zápis dobrušského kaplana Spirocha zápis do farní pamětní knihy v roce 1760²⁷⁶: „*Vypadal jako pokrytý mechem a ne šindelem, okna a dveře maje vyvráceny.*“ Kostel byl zachráněn díky sbírkám. Na vratech nově vyzděného vchodu byl umístěn nápis *Duše svatých, naplň srdce svých věrných.* Roku 1761 byla ke kostelu přistavěna sakristie, později poustevna. Poustevník vykonával v opuštěném kostele službu kostelníka až do roku 1782, kdy byly řádové poustevny zrušeny. Byl ve svém obydlí vystřídán hrobníky, kteří svoji práci vykonávali až do roku 1945.

V interiéru kostela byla v roce 1877 v presbytáři na zdi, naproti kazatelně, byla umístěna deska z nejmanovské hrobky, která stávala uprostřed chrámové lodi před

²⁷⁴ SOKA Rychnov nad Kněžnou, f. FÚ Deštné v Orlických horách, Pamětní kniha fary církve ř. k. c. Deštné v Orlických horách 1838-1989, sign. C-0009/př., s. 56-57.

²⁷⁵ P. Josef Spiroch (*1715 v Hradci Králové, + 23. 10. 1793 v Dobrušce) byl prvním, kdo se zabýval historií kostela sv. Ducha v Dobrušce. P. Antonín Flesar *14. 5. 1828 v Sirákově, + 29. 7. 1898 v Dobrušce) byl druhým, koho zajímala historie kostela. Viz PTÁČEK, Josef. Dějiny hřbitovního kostela svatého Ducha za Dobruškou pohledem kronikářů a pamětníků. In: *Panoráma*. Dobré: Sen, 2017. sv. 25, s. 41-65.

²⁷⁶ V roce 1760 byl renesanční hřbitovní kostel sv. Ducha u Dobrušky přestavěn. Viz PTÁČEK, Josef. *Zmizelé Čechy, Dobruška a Opočno*. Praha, Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2008. s. 13.

prodloužením kostela. Tento kamenický výtvar je nejcennější historickou památkou kostela. V hrobce byl pohřben úředník opočenského panství. Nápis na náhrobním kameni odhaluje jméno zesnulého: „*Urozený pán Andreáš Nejman z Riglic a Lewensteinu zemřel léta spásy 1639 dne 13. března ve stáří 69 let. Jeho duše necht' dlí v Kristu.*“

Na konci 19. století byla provedena rekonstrukce interiéru kostela do podoby pseudogotické. V roce 1890 byly zhotoveny nové varhany a provedeny nástěnné malby, které byly mj. realizovány akademickým malířem Františkem Kavanem. Do oken byly vsazeny vitráže s postavami světců a donátora kostela. Celý interiér byl dobově vymalován včetně zhotovení nového oltáře. Původní oltář a varhany byly přemístěny do poutní kaple ve Studánce u Chábor. Na podpěrném sloupu kůru najdeme znak rodu Trčků, letopočet 1761 a iniciály J. K., patřící dobrušskému děkanovi Josefu Killingerovi. V době svého působení v Dobrušce nechal provést opravy poutního kostela. Na druhém podpěrném sloupu je zobrazen znak města Dobrušky a letopočet 1896.²⁷⁷

6.3 Dřízna u Přepych

Poutní místo Dřízna najdeme v lese na samotě 1 km od Přepych a 4 km jižně od Opočna. Nejstarší dochovaná písemná zmínka o slovanském osídlení pochází z roku 1068 a je uvedena v Kosmově kronice. Jednalo se o původní hradiště Slavníkovců nad Zlatým potokem, kde byl později vybudován hrad Opočen. Roku 1361 byl v Přepychách postaven farní kostel sv. Prokopa.

Farní kronika obce Přepychy informuje o tom, že již před stavbou dřevěného kostela sv. Prokopa, opata v Přepychách (zapsaný v seznamu farních kostelů z roku 1350), stával u lesního pramene dřevěný kříž již v dobách, kdy se na místě prováděly pohanské kultické obřady. Legenda vypráví, že na kmeni stromu nad pramenem visel obrázek Panny Marie s Ježíškem s letopočtem 1764 a monogramem M. P. Měl ho tam kdysi pověsit ruský důstojník, kterému se navrátil zrak po otírání očí vodou ze studánky.

---

²⁷⁷ PETR, Karel. *Vyprávění o zašlých časech z rodného kraje*. Podbřezí: Obec Podbřezí, 2000. s. 56-57.

Podle kříže u pramene dostalo místo a jeho bezprostřední okolí pojmenování Křížovka. Dřevěný kříž byl postaven v roce 1819 a nový pak v roce 1839. Zdejší kaplan P. Alois Mádr se rozhodl pro pořízení kříže z trvanlivějšího materiálu, aby tak lépe odolával klimatickým vlivům. Nechal proto v hutích arciknížete Albrechta ve Slezsku odlít nový litinový kříž a ten na místě stojí od roku 1883. Kámen na podstavec pochází z pískovcového lomu ve Skuhrově od kameníka Nováka z Rovného.

V roce 1850 byl kolem pramene postaven roubený přístřešek se šindelovou střechou. Iniciátorem dřevostavby byl revírník Vobořil z obce Záhornice. Dřevěná stavba časem zchátrala a místo bylo uzavřeno. Zbožní farníci se rozhodli k důstojné úpravě místa, které si tolik oblíbili. Nevyhovující dřevěný přístřešek měl být nahrazen kamennou lurdskou jeskyňkou nad nově upravenou kamennou studánkou. Kámen na stavbu byl dopraven do Dřízny z rozvalin hradu Rychenvaldu u Dobřan 17. května 1883. Nákras a prováděcí práce díla dozoroval zdarma opočenský purkmistr a stavitel Václav Hrubý. Stavba počala 9. června 1883 vykopáním základů, 11. června začaly práce zedníků Dvořáka z Dobříkovic a Javůrka z Přepych. Zdatně jim v jejich díle pomáhali zedníci z Přepych, a proto ještě téhož roku 14. července stavbu dokončili. Náklady na stavbu činily 158 zlatých a 19 krejcarů. Zápisy z pamětní farní knihy se dále zmiňují o velkém nasazení a obětavosti místních i okolních farníků. Mnozí z nich darovali materiál, peněžní obnosy či své pracovní úsilí bez nároku na jakoukoliv odměnu.

Při dvoustém výročí osvobození Vídně od Turků 9. září 1883 v den Jména Panny Marie byla slavnostně vysvěcena lurdská jeskyňka se sochou Panny Marie a kříž. Účast věřících byla okolo čtyř tisíc za přítomnosti několika hasičských sborů, hudebních kapel a vysloužilců. Mši celebroidal biskupský vikariátní sekretář Antonín Flesar za asistence dobrušského děkana P. Václava Killingera, P. Josefa Jodase, faráře ve Vysokém Újezdě, domácího kaplana Aloise Mádra a bohoslovce Antonína Rejzka. Svěcení začalo o třetí hodině odpolední při zpěvu chorálu „*Hospodine pomiluj ny*“. Kázání měl kaplan Mádr a po něm bylo provedeno posvěcení Lurdské jeskyně s křížem na ní a soškou Panny Marie uvnitř, na závěr pak posvěcen velký kříž. Na podstavci kříže jsou zlatené nápisy. Vpředu: „*Vezmi kříž svůj a následuj mě*“(Mt 16,24), po stranách nápisy: „*Tento kříž posvěcen 9. září 1883 o slavnosti jména Panny Marie Pomocnice křesťanů*“ a „*K dvoustoleté památce osvobození Vídně od Turků roku 1663 Janem Sobieským králem polským*“. Litý kříž přišel i s postavením na 250 zlatých. Starý dřevěný kříž byl opraven nákladem několika zlatých od Františka Chudého č.p. 129 a postaven u cesty

v „Kozině“, posvěcen v neděli 29. července 1883. Závěr mše svaté tvořily modlitby loretánských litaní. Celebrant v obavě před blížícím se deštěm ukončuje závěrečným slovem slavnost a po navrácení do chrámu následuje „Te Deum“ s požehnáním.²⁷⁸

Roku 1888 při čtyřicetiletém výročí císaře Františka Josefa se rozhodl P. Alois Mádr zrealizovat stavbu kaple v dřízenském údolí. Následující rok bylo 22. dubna započato se stavbou poutní svatyně zasvěcené Panně Marii Lurdské a byla v témže roce dokončena. Dne 15. září 1889 byl biskupskou konzistoří pověřen jejím vysvěcení biskupský vikariátní sekretář Antonín Flesar za asistence dalších duchovních. O měsíc později 16. srpna 1891 byla se svolením biskupské konzistoře v dřízenské kapli sloužena první tichá mše a P. German Hegr, kvadrián z opočenského kapucínského kláštera ji za vydatného deště posvětil. Po stavbě křížové cesty se dřízenské údolí stalo vítaným místem pro poutníky. Křížová cesta a Boží hrob byly zřízeny nákladem 2000 zlatých.

Zakladatel dřízenského poutního místa P. Alois Mádr umírá 31. října 1892 v klášteře Milosrdných bratří v Praze. Pochován je na farním hřbitově v Přepychách. Desku na hrob a pomník v Dříně mu postavili jeho vděční ctitelé na podnět jeho nástupce P. Františka Honců.²⁷⁹ V oblíbě byly zdejší poutě, procesí a májové pobožnosti v polovině 20. století

6.4 Homol u Borovnice

Poutní místo Homol leží v severním výběžku Svitavské pahorkatiny 7,5 km od Kostelce nad Orlicí a 6 km od Vamberka, je dostupné po vozové komunikaci z Malé Lhoty přes zalesněný hřbet nebo po schodišti začínajícím od silnice Lhotou a Koldínem.

Poutní kostel Panny Marie Bolestné založila roku 1692 hraběnka Terezie Eleonora z Ugarte, rozená Žďárská ze Žďáru. Byla manželkou císařského generála a vlastnila zámek v Borovnici. Jejím bratrem byl František Adam Eusebius ze Žďáru, zakladatel kláštera při loretánské kapli v Hájku u Prahy.²⁸⁰ Poutní svatyně na Homoli byla dokončena v roce 1692 a ještě téhož roku ji dne 12. května vysvětil královéhradecký

²⁷⁸ SOkA Rychnov nad Kněžnou, Pamětní kniha fary církve římskokatolické Přepychy 1840-1948/př., sign. C-711/1, s. 122-124.

²⁷⁹ Srov. *tamtéž*, s. 67-68.

²⁸⁰ Srov. BOHÁČ, Zdeněk a kol. *Poutní místa v Čechách*. Praha, s. 85.

biskup Jan František Milíč z Talemberka ke cti a slávě Bolestné Matky Boží. Slavnostní událost vysvěcení trvala po tři dny od 12. do 14. května. Paní hraběnka měla představu, jak prostý kostel zkrášlit, proto se rozhodla realizovat stavbu schodiště na vrchol návrší ke kostelu.²⁸¹

Před průčelím kostela, tak bylo zrealizováno roku 1696 přímé široké schodiště se 153 schody a 16 odpočívadly. Jejich počet nebyl náhodný, protože měl symbolicky vyjadřovat celkový počet Zdravasů a Otčenášů při modlitbě Růžence. Na konci schodiště, v jeho horní části, byly po obou stranách postaveny v roce 1703 dvě kaple. Zábradlí schodiště bylo ozdobeno sochařskými výtvary v roce 1767. Proslýchá se, že celé dílo, včetně výzdoby, bylo nákladnější než stavba celého kostela. V roce 1740 došlo ke zřícení věže kostela vlivem silné vichřice a roku 1864 byl kostel zničen požárem. Kostnice a hřbitov okolo kostela byly vybudovány v roce 1778. Zvonice byla dokončena v roce 1805.²⁸² Ve zvonici jsou zavěšeny dva zvony. Větší zvon (hmotnost 40 centů)²⁸³ je zasvěcen Panně Marii Bolestné a menší (hmotnost 24 centů) je zasvěcen sv. Anně. Oba zvony byly odlity v roce 1693.²⁸⁴ Zvony nechala zhotovit zakladatelka poutního kostela. Dne 10. října 1916 byl zrekvírován menší zvon i se sanktusovým zvonem. V meziválečném období byly pořízeny nové zvony, ale i ty posloužily za II. světové války Němcům k válečné výrobě.²⁸⁵

Cestou po schodišti na návrší ke kostelu nejprve mjíme kamenosochařská díla světců instalovaných ve dvojici, Vincence z Pauly a Antonína z Padovy, Felixe z Valois a Jana z Mathy, Vojtěcha a Linharta v doprovodu andělů, kteří v rukách třímají nástroje Kristova umučení. Následuje odpočívadlo se sochami Panny Marie Sedmibolestné a Panny Marie Staroboleslavské. Po stranách na vrchu schodiště jsou instalovány statue sv. Jana Evangelisty a sv. Marie Magdalény. Součástí hřbitovní zdi jsou, na obou stranách vstupu, kaple Nanebevzetí Panny Marie a sv. Jana Nepomuckého. Barokní oltáře sv. Jana Křtitele a sv. Anny, instalované v jejich interiéru, byly dříve v kostele.

Poutní kostel Panny Marie Bolestné je jednolodní. Nad trojboce uzavřeným presbytářem je přistavena věž s voluntovým štítem v průčelí. Interiér kostela je ve slohu rokokovém a novodobém. Hlavní oltář je v barokním slohu a byl zhotoven v roce 1779.

²⁸¹ Srov. KOŠNÁŘ, Julius. *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, Praha, s. 325.

²⁸² Srov. BOHÁČ, Zdeněk a kol. *Poutní místa v Čechách*. Praha, s. 85.

²⁸³ 1 cent = 61,724 kilogramů

²⁸⁴ Srov. KOŠNÁŘ, Julius. *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, Praha, s. 326.

²⁸⁵ Srov. VANICKÝ, Jindřich. *HOMOL – turistická perla Orlických hor*. 2. vyd. Uhřetová: Ladislav Miček – Studio dokument a forma, 2015. s. 25.

Barokní plastika Piety instalovaná ve středu oltáře, pochází z konce 17. století.²⁸⁶ Součástí oltáře je svatozář s buclatými andílky. Na jejich rozpjatých perutích spočívá orlice rodu Žďárských ze Žďáru.²⁸⁷

V poutním chrámu se nachází dva boční oltáře. Na evangelní straně²⁸⁸ u kazatelny je instalovaný oltář zasvěcený Božskému Srdci Páně Ježíše a na epištolní straně oltář zasvěcený sv. Josefovi. Oltáře pochází z roku 1888. Na klenutém stropě najdeme malby Neposkvrněného Početí Panny Marie, Zvěstování a Navštívení Panny Marie s obrazy andělů.²⁸⁹ V presbytáři je umístěna kopie milostného barokního obrazu Panny Marie z Ústí nad Orlicí.²⁹⁰

Pod kostelem mezi presbytářem a lavicemi je v hrobce pochována zakladatelka poutního kostela Tereza Eleonora z Ugarte, která zemřela 30.1.1705. S hraběnkou je v hrobce pochován vnuk zakladatelky Norbert Záruba z Hustřířan, zesnulý v roce 1714 a Jan z Roggendorfu, syn Arnošta z Roggendorfu, zemřelý 15.6.1772.²⁹¹ V kostele bylo velké množství cenných votivních zlatých a stříbrných darů. Dne 27. září 1784 je nechal císař Josef II. zabavit a ve veřejné dražbě je dne 27. září 1784 prodala vrchnostenská kancelář v Chocni.²⁹²

6.5 Chábory - Studánka

Poutní místo Studánka s kaplí Narození Panny Marie leží 3 km jihovýchodně od Dobrušky na rozhraní Orlické tabule a Podorlické pahorkatiny. K poutní svatyni se dostaneme z osady Chábory, vzdálené 1 km od poutní kaple.

Původ vzniku kaple objasňuje Josef Spiroch, působící v 19. století jako kaplan v Dobrušce: „Roku 1699 oslepl dobrušský sládek Josef Tmej. Jelikož byl člověkem

²⁸⁶ Srov. BOHÁČ, Zdeněk a kol. *Poutní místa v Čechách*. Praha, s. 85.

²⁸⁷ Srov. VANICKÝ, Jindřich. *HOMOL – turistická perla Orlických hor*. 2. vyd. Uhřetín, s. 22.

²⁸⁸ Evangelní strana – čestná strana chrámu po levé ruce při pohledu na hlavní oltář. Její pojmenování bylo zvoleno podle skutečnosti, že na této straně presbytáře se až do reformy liturgie na II. vatikánském koncilu četlo evangeliu (2. čtení). Na evangelní straně se tradičně nacházejí zejména katedra a kazatelna. Druhá strana chrámu je nazývána stranou epištolní, protože zde docházelo ke čtení z epištol. Viz BUBEN, Milan. *Encyklopedie heraldiky*. 4. vyd. Praha: LIBRI, 2003. s. 139.

²⁸⁹ Srov. KOŠNÁŘ, Julius. *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, Praha, s. 327.

²⁹⁰ Srov. BOHÁČ, Zdeněk a kol. *Poutní místa v Čechách*. Praha, s. 86.

²⁹¹ Srov. VANICKÝ, Jindřich. *HOMOL – turistická perla Orlických hor*. 2. vyd. Uhřetín, s. 23.

²⁹² Srov. *tamtéž*, s. 42.

zbožným a snaha o jeho uzdravení byla marná, začal se intenzivně modlit a prosit Matku Boží o pomoc. Ve spánku se mu jedné noci zjevila Panna Maria a poradila mu, aby šel do hradišťského lesa, tak byl dříve nazýván chábořský les a vodou z tamního pramene si umyl oči. Ráno svůj sen vyprávěl své manželce a ta ho od jeho záměru, jít ke studánce, odrazovala s tím, že se jedná jen o sen. Josefu Tmejovi se zdál sen také druhý a třetí den, což přesvědčilo jeho manželku, a tak se k lesnímu prameni vydali společně i s místním hajným. Studánku našli a sládek se u hajného na tři dny ubytoval, aby mohl být blízko pramenité vody. Třetí den se začal Tmejovi vracet zrak a od té doby se studánka stala známou v širokém okolí.“

Našli se lidé pochybující o Tmejově zázračném uzdravení, a proto byla celá záležitost prošetřována, i když všichni, co znali sládka, věděli, že je opravdu slepý. Přihlásili se svědci Jiří Baltazar Reit, hraběcí rychtář dobrušský, Jan Michálek, radní, David Pojgr a Florián Kuset. Vedle světských osob svědčily osoby duchovní, že díky vodě ze studánky vyléčili své neduhy. Hrabě Colloredo Mansfeld požádal biskupskou konzistoř o povolení, aby mohl u pramene postavit kapli. Samuel Václav Heimšmidberský byl prvním dobrodincem, který na stavbu kaple přispěl 300 zlatých. Poutní kaple byla dostavěna a vysvěcena roku 1755 dobrušským děkanem Killingerem za velké účasti věřících. V okolí kaple byl vykácen les a na jeho místě pak postaven lázeňský dům s dalšími budovami. Poutní kaple byla hojně navštěvována v roce 1832, kdy se vyskytla cholera. V 19. století účast na poutích ustala a poutní kaple začala chátrat. Pozdějších letech byly poutě obnoveny.²⁹³ Pamětní kniha kostela sv. Ducha v Dobrušce uvádí případy zázračných uzdravení ze slepoty (sládek Tmej), z hluchoty, vředů a strupovitosti, oteklin, zimnice aj.²⁹⁴

V interiéru šestiboké poutní kaple je oltářní obraz Panny Marie Vambeřické. Původní obraz visel v malé kapličce nad pramenem. Vedle kaple stojí ruční pumpa s barokně zpracovaným odtokem pro vodu. Z jihozápadu od říčky Dědiny k Cháborám je postavena křížová cesta s Božím hrobem, končícím u poutní kaple. V její blízkosti stojí statue sv. Jana Nepomuckého, která neobvykle ikonograficky znázorňuje poutníka, putujícího do Staré Boleslavi. Kamenosochařské dílo bylo zhotoveno v roce 1760 a jejím fundátorem byl jakýsi úředník očištěný z křivého obvinění. Nápis na podstavci

²⁹³ Srov. KOŠNÁŘ, Julius. *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, s. 298-299.

²⁹⁴ SOKA Rychnov n. K., f.: MM Dobruška, Pamětní kniha kostela sv. Ducha v Dobrušce se zápisy o léčivé vodě a kapli Panny Marie ve Studánce, sign. 572/78, 26 B 7021.

je v latině a znamená: „*Místo kam kráčíš, není cílem poutníku Janovi; mnohem dále, až v nadhvězdné končiny stoupá. Putuj i ty s průvodcem tímto!*“²⁹⁵

6.6 Neratov

Osada Neratov se nachází v Orlických horách na pravém břehu Divoké Orlice v nadmořské výšce 650 m n. m., na hranici s Polskem, 10 kilometrů severně od Bartošovic v Orlických horách a 25 kilometrů jihovýchodně od Deštného v Orlických horách.

První písemná zmínka o Neratově pochází z roku 1550, a to z *Registru vejpovědních mezních úřadu nejvyššího purkrabství Pražského*. Jednalo se o spor „*vo meze a hranice u Černé a Lysé hoře při Neratově*“ majitele rokytnického panství Jana Licka z Rýzmburka a na Borohrádku s držitelem kladského hrabství Arnoštem vévodou bavorským. Roku 1590 se zmiňuje neratovský kronikář Eduard Alliger o vzniku prvního dřevěného kostela. V dřevěném kostelíku se sloužily mše svaté a měla zde i funkci pohřební kaple.²⁹⁶ Josef Vilém hrabě z Nostic a Rieneku vydává 17. dubna 1768 zřizovací listinu lokálie Neratov.²⁹⁷ V době působení neratovského lokalisty P. Eduarda Hornicha, dochází jeho snahou, *výnosem č. 2210 c. k. ministerstva kultu a vyučování* ze dne 14. února 1859, k povýšení lokálie na farnost.²⁹⁸

Tradice poutního kostela začíná vznikat na počátku 60. let 17. století. Filiální neratovský kostel byl pod farní správou Rokytnice v Orlických horách. Rokytnický farář P. Kryštof Florián Blažej Drick měl sen, ve kterém se mu zjevila Panna Maria. Nechal ji vyřezat ze dřeva a na svátek Panny Marie Nanebevzetí dne 15. srpna 1661 byla za velké slávy přenesena při procesí z Rokytnice do Neratova. V dřevěném kostelíku byla soška Matky Boží instalována na oltář. Již 8. září téhož roku byla na svátek Narození Panny Marie uzdravena v Neratově nejmenovaná žena z Rokytnice,

²⁹⁵ Srov. BOHÁČ, Zdeněk a kol. *Poutní místa v Čechách*. Praha: Nakl. Debora, s. 122.

²⁹⁶ Srov. OPPELTOVÁ, Jana. Historie poutního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Neratově: články a studie. In: *Orlické hory a Podorlicko*. Rychnov nad Kněžnou: Okresní muzeum Orlických hor: Státní okresní archiv, 1999, 9, s. 123-124.

²⁹⁷ SOkA Rychnov n. K., f.: FÚ Neratov, Kronika fary církve římskokatolické Neratov - *Liber Memorabilium Localiae Bärnwaldensis*.

²⁹⁸ SOkA Rychnov n. K., f. FÚ Neratov - Kronika fary římskokatolické Neratov, sv. 2 – *Gedenkbuch bei der Localie Bärnwald, Band 2*, něm., lat., čs., překlad: PhDr. Jana Šebová, 2006. s. 91.

čímž byla hmatatelným způsobem potvrzena tomuto místu Boží přízeň. Pověst o zázračném uzdravení se rychle šířila, a proto začaly vzrůstat návštěvy poutníků k milostné sošce Panny Marie. V roce 1668 dochází k výstavbě nového kamenného kostela Panny Marie Nanebevzetí na stejném místě, kde stával původní dřevěný kostelík.²⁹⁹ Milostné sošce Matky Boží se začalo říkat „*Bärwaldská madona*“. Byla ztvárněna jako stojící v oblacích na měsíčním srpku s vlídnou tváří a knížecí korunkou na hlavě. V levé ruce drží žezlo, v pravé ruce drží Ježíška a oblečena je do dlouhého šatu. Hlava i celé tělo Jezulátka je zdobeno paprsky.³⁰⁰

Do zděného kostelíku byly instalovány varhany a na oltář obraz Panny Marie Nanebevzaté. Zasluhou rokytnického faráře Dricka byly od papeže Klementa IX. získány v průběhu sedmi let stodenní odpustky pro každého, kdo se na poutním místě v Neratově pomodlí litanie ke cti a slávě Panny Marie. Kniha *Liber consignationis* zaznamenává mezi léty 1721-1734 tři sta až čtyři sta zázraků uzdravení a pomoci na přímluvu Panny Marie. Počet poutníků se nadále zvyšoval a velikost stávajícího kostela již nevyhovoval. Dne 28. července 1723 byly v Neratově zahájeny stavební práce na stavbě nového velkého poutního kostela. Základní kámen položil majitel rokytnického panství Jan Karel hrabě Nostitz-Rhieneck v předvečer svátku Nanebevzetí Panny Marie 14. srpna 1723. Slavnostní události byli přítomni, hejtman panství, rokytnický farář s kaplanem a stavitel italského původu Carl Antoni Reina. Kostel byl navržen jako jednododní a jeho půdorys je ve tvaru kříže. Ramena tvořila sakristie a kaple Božího hrobu s oratořemi v patře. Stavbu kostela dokončil stavitel kladské pevnosti Jakub Ondřej Carowe. Slavnostní vysvěcení poutní svatyně bylo provedeno 24. srpna 1733 rokytnickým farářem P. Kryštofem Ferdinandem Richterm. Milostná socha Panny Marie „*Bärwaldské*“ byla přenesena do nového kostela před jeho vysvěcením. Stavitel Reina se dokončení stavby nedožil, skonal na následky těžkého úrazu.

V interiéru kostela byly v nejširším místě chrámové lodi instalovány dva oltáře. Na epištolní straně oltář sv. Michala archanděla z roku 1743 a na straně evangelní byl instalovaný původní oltář Nanebevzetí z původního kostelíka se sochami sv. Petra a Pavla. Dále byly přeneseny varhany, zvon a křtitelnice. Jediný zvon nestačil, proto bylo v roce 1754 objednáno u pražského zvonaře Jana Henna zhotovení dvou zvonů. Větší s reliéfy sv. Rodiny a sv. Jana Nepomuckého měl hmotnost 3 centy (168 kg) a

²⁹⁹ Srov. OPPELTOVÁ, J.: *Historie poutního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Neratově*, s. 125.

³⁰⁰ Srov. NEUGEBAUER, Richard. *Dějiny Neratova (Bärwaldu): (od založení po zázrak)*. Opava: Vzdělávací a sociální dílo, 2016. s. 15.

druhý zvon měl 60 liber (33,6 kg), byl bez reliéfu s latinským nápisem o jeho zasvěcení Panně Marii Nanebevzaté. Na obou zvonech bylo uvedeno jméno autora a místo vzniku. V roce 1746 byly zahájeny práce na nových větších varhanách. Roku 1782 byl původní oltář sv. Jana Nepomuckého na evangelní straně nahrazen sochou sv. Jana Nepomuckého a doplněn sochami sv. Barbory a sv. Alžběty. Na epištolní straně oltáře byl později instalován obrázek sv. Josefa a jemu je oltář zasvěcený.³⁰¹

Dne 10. května roku 1945 v jednu hodinu ranní byl Neratov, tehdejší Bärnwald, obsazen postupujícími sovětskými vojsky. Osvobozené vojsko se utábořilo v centru obce a chtělo od místních obyvatel jen oves pro koně. Večer kolem sedmé hodiny sovětský voják začal střílet z pancéřových pěstí na poutní kostel Panny Marie. Jedna z vypálených střel zasáhla sanktusovou věž kostela a ta začala hořet. Místní obyvatelé se snažili vzniklý požár uhasit, ale dřevěný krov a schodiště shořelo. Silná klenba odolala, a tak nedošlo ke zničení interiéru kostela.³⁰² Touto nešťastnou událostí byla poutní tradice v kostele Panny Marie Nanebevzetí v Neratově na dlouhá léta přerušena.

6.7 Opočno

Město Opočno leží v severní části Opočenského hřbetu 27 km severovýchodně od Hradce Králové, 15 km jižně od Nového Města nad Metují a 5 km jihozápadně od Dobrušky. Kosmova kronika se o městě zmiňuje v roce 1068, avšak lze předpokládat, že existovalo již v době slavníkovského knížectví jako významné hradiště. Nedaleko od něho vedly obchodní stezky do Kladska. Opočno tak bylo nejen obranným pohraničním hradištěm, ale také obchodní stanicí. V první polovině 14. století přebírá od Opočna strážnou a správní funkci panský hrad, postavený na skalnatém ostrohu nad Zlatým potokem. Opočno vlastnil před rokem 1350 Mutina z rodu Drslavců z Dobrušky a po něm následují Sezema a Štěpán. Koncem 14. století se stává majitelem města Půta z Častolovic a následují páni z Lichtemburka. V době husitských válek vlastnil hrad Jan z Opočna, hlásící se k Husovu učení, který se v průběhu bojů obrací proti husitům a stává se jejich protivníkem. Za tento jeho čin mu byl hrad v roce 1423 zbořen polním

³⁰¹ Srov. OPPELTOVÁ, J.: *Historie poutního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Neratově*, s. 126-132.

³⁰² Srov. NEUGEBAUER, Richard. *Dějiny Neratova (Bärnwaldu): (od založení po zázrak)*, s. 50.

bratrstvem sirotků.³⁰³ Na místě zničeného hradu nechal nový majitel Opočna, Vilém Trčka, postavit v 16. století zámek, ale do barokní podoby ho dostavěli Colloredové. V roce 1716 byla bývalá zámecká kaple, postavená někdy kolem roku 1567, zvětšena o presbytář a o dvě věže v průčelí, a tím vznikl dnešní děkanský chrám Nejsvětější Trojice.³⁰⁴

Kapucínský konvent s filosofickým studiem a poutním kostelem Narození Páně byl postaven dříve, již v 16. století. Provinciál kapucínského řádu P. Martinus Freibergensis požádal hraběte Colloreda z Walsee, zda by ho finančně podpořil při stavbě kapucínského konventu v Opočně. Požadavek provinciála byl vyslyšen, a tak mohlo dojít k tomu, že dne 30. června 1674 byl položen základní kámen k jeho zrealizování. Stavební práce řídil v letech 1676-1677 kapucínský architekt P. Bruno z Českých Budějovic za pomoci stavitele Bernarda Minelliho. V roce 1733 došlo k požáru, po kterém začali Colloredové opětovně finančně přispívat ke stavebním činnostem na obnovu areálu. Křížová chodba s freskovou výzdobou a kaplí Panny Marie byla ke kostelu přistavěna v roce 1761. Řádový konvent ani kostel se podstatně neodlišují od stavební linie běžných kapucínských staveb. Trojúhelné zakončení průčelí kostela zdobí freska Narození Páně, mající vztah k patrociniu poutní svatyně.³⁰⁵ Roku 1678 byl kostel vysvěcen spolu s kostelem Kristova narození. Původně zde bylo osmnáct řeholníků, jejichž počet pak byl císařem Josefem II. roku 1785 omezen na dvanáct. Roku 1837 počet řeholníků klesl na devět.³⁰⁶ V děkanském kostele Nejsvětější Trojice jsou instalovány velmi vzácné vnitřní části mobiliáře z empírového kostela Panny Marie. Jedná se o obrazy Smrti sv. Josefa a Zmrtvýchvstání od F. Waldmüllera. Nejvýznamnějším uměleckým dílem je však pseudorenesanční oltář s kopií milostného obrazu Panny Marie čenstochovské. Vnitřní mobiliář děkanského kostela Nejsvětější Trojice je barokní, jeho dostavbu pravděpodobně realizoval G. B. Alliprandi. Kapucínský klášter byl době komunistické vlády v roce 1950 uzavřen.³⁰⁷

Opočenská pouť zvaná porciunkule se poprvé uskutečnila 1. a 2. srpna 1737. Pout' se konala v sídlech kapucínského řádu a ve stejném termínu jí byly účastny všechny

---

³⁰³ Srov. HEJNA, Antonín. *Opočno státní zámek a okolí*. 2. vyd. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1957. s. 1-2.

³⁰⁴ Srov. BOHÁČ, Zdeněk a kol. *Poutní místa v Čechách*. Praha 1995, s. 112.

³⁰⁵ Srov. FOLTÝN, Dušan; SOMMER, Petr; VLČEK, Pavel. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997. s. 401-402.

³⁰⁶ SOKa Rychnov n. K., f. AF Přepychy, Pamětní kniha farního území přepyšského založená léta Kristova 1836/překlad/, kart. č. 236, inv. č. 1463/2, s. 206.

³⁰⁷ Srov. BOHÁČ, Zdeněk a kol. *Poutní místa v Čechách*, s. 112.

kapucínské konventy. V roce 1738 vyšlo z Opočna první procesí a jeho dvoudenní putování vedlo do Dobrušky, pak přes Olešnici v Orlických horách a dále do Vambeřic v Kladsku.³⁰⁸ V 18. století byla za hojně účasti věřícího lidu pořádána mariánská procesí s velkou finanční podporou hraběte Rudolfa Colloreda z Valsee, do Vambeřic a do Varty³⁰⁹ k zázračnému obrazu Panny Marie. Procesí vycházela dva dny před svátkem Navštívení Panny Marie, tj. 2. července z opočenského kostela do Dobrušky, Olešnici, Dušníky a do Vambeřic. Dále procesí pokračovala do Mariánské kaple ve Vartě a stejnou cestou se vracela zpátky do Opočna. Poutní procesí bylo pětidenní. Slavné poutní mše byly slouženy u jezuitů v Kladsku, ve Vambeřicích a ve Vartě.³¹⁰

6.8 Rokole

Poutní místo Rokole najdeme v Podorlické pahorkatině u levého břehu řeky Olešky, vzdálené 6 km východně od Nového Města nad Metují a 1,5 km od obce Bohdašín.³¹¹

Legenda vypráví, že v lesích zabloudilo děvčátko a v nouzi se obrátilo o pomoc k Panně Marii. Ona se jí zjevila, podala jí ruku a z hlubokého lesa vyvedla. Na místě zjevení Matky Boží vytryskl pramen. Další legenda vypráví o uzdravení slepého lesníka syna. Lesník procházel lesem a uviděl slepého ptáka spadnout do pramene, jehož voda ho uzdravila. Muž vzal vodu domů a omyl synkovi oči a jemu se zrak navrátil. Věřící lidé zavěsili na strom u studánky s pramene obrázek s Pannou Marií. Později byla postavena dřevěná kaple. Roku 1859 byla na jejím místě postavena zděná kaple.³¹² Dne 11. 8. 1989 se konala v Rokoli 1. schönstattská pouť. Náklady na její výstavbu byly finančně podpořeny Antonínem Hartmanem.³¹³ Nad oltářem byl zavěšený obraz Panny Marie s Ježíškem na klíně. Na oltáři je nápis „Nic bez Tebe – nic

³⁰⁸ Srov. PTÁČEK, Josef. *Zmizelé Čechy, Dobruška a Opočno*. Praha, Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2008. s. 20.

³⁰⁹ Varta (dříve Brdo, polsky dnes Bardo, polsky těsně po druhé světové válce Byrdo, německy Wartha) je městečko na Kladské Nise v Dolnoslezském vojvodství na historické hranici Kladska a Slezska. Dostupné z: [http://cs.wikipedia.org/wiki/Bardo_\(Dolnoslezské_vojvodství\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Bardo_(Dolnoslezské_vojvodství))

³¹⁰ Srov. VOLF, Josef. Opočenské procesí do Vambeřic a do Varty. In: *Český lid: sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku*. Praha: F. Šimáček, roč. 23, 1914, s. 4-7.

³¹¹ Srov. BOHÁČ, Zdeněk a kol. *Poutní místa v Čechách*, s. 116.

³¹² Srov. DIBELKOVÁ, Irena. *Poutní místa v Čechách*. Praha: Olympia, 2004. s. 193.

³¹³ Srov. HORÁK, V.: *Poutní místo Panny Marie Rokole u Nového Města nad Metují*, 2. s.

bez nás“, který má vyjadřovat tzv. úmluvu lásky. V roce 1939 ji tady uzavřela první skupina českých duchovních po vzoru Mariánské družiny P. J. Kentenicha v Schönstattu. V roce 1874 byly postaveny kapličky křížové cesty. V roce 1930 nechal podnikatel Ferdinand Příbyl postavit nedaleko od pramene pseudogotický kostel Panny Marie.³¹⁴

Schönstattské hnutí sester Mariiných bylo založeno v roce 1914 pallotinem P. Josefem Kentenichem v německém Schönstattu. Hnutí se šířilo v mnoha zemích a hlásily se k němu skupiny kněží, řeholníků, řeholnic a laiků. V roce 1926 byl také založen sekulární institut Schönstattských sester Mariiných.

První dvě Češky, Marie Šťastná a Marie Šrutová, přijaly obláčku z rukou otce Kentenicha v roce 1941 v Schönstattu. Druhý den na to byl páter Kentenich zatčen gestapem a následně internován v koncentračním táboře Dachau. Sester bylo později celkem devět a rozhodly se vrátit do poválečného Československa. Hlásily se nejprve u českobudějovického biskupa Hloucha, jelikož s ním byly již dříve domluveny. Schönstattské sestry začaly se svou charitativní, sociální a výchovnou činností v českobudějovické diecézi. Biskup Hlouch je posílal do Třeboně, Domažlic, Českého Krumlova a Lomeček.³¹⁵

Sestra Marie Šťastná byla v březnu 1951 předvolána na Krajský národní výbor v Českých Budějovicích a dostala na vybranou: buď sestry odejdou do civilu a nebudou působit v Jihočeském kraji, nebo skončí v internaci jako ostatní řeholnice. Stanovy jim nebránily v tom, aby se rozhodly pro život mimo řeholi v občanském povolání. Sestry se rozhodly opustit Jihočeský kraj a stěhovaly se do Nového Města nad Metují. V apoštolátu působily na novém místě a do roku 1957 rozšířily svoji působnost na města Hradec Králové, Rychnov nad Kněžnou, Broumov, Nový Hrádek u Dobrušky a Prahu.

Státní bezpečnost jejich činnost monitorovala šest let a v únoru 1957 se rozhodla přejít do útoku. Zatkla sedm sester a začala připravovat proces, který byl v tu dobu obvyklý. Jeden proces byl konaný 26. června 1957 před senátem Krajského soudu v Hradci Králové. Dvě sestry zakladatelky s. Eva Jana Šrutová (1923) a s. Marie Šťastná (1922) byly odsouzeny za podvracení republiky. První sestra na 4 roky odnětí svobody a druhá na 3 roky, nepodmíněně. Podle vyjádření soudu podvracely republiku

³¹⁴ Srov. BOHÁČ, Z.: *Poutní místa v Čechách*, s. 116.

³¹⁵ Srov. VAŠKO, V.: *Dům na skále 2*, s. 175.

tím, že pokračovaly v řeholním životě a přijímaly do řádu nový dorost. V letech 1951 až 1957 se jednalo asi o 20 děvčat. Bylo jim také kladeno za vinu, že překládaly, rozmnožovaly a rozšiřovaly knihy náboženského obsahu, což byl podle vyjádření soudu nepřátelský čin. Ve stejném procesu byla odsouzena na 2 roky odnětí svobody nepodmíněně s. Věra Hrdinová (1924).

Druhý proces se konal 7. srpna 1957 u Krajského soudu v Praze, odsoudil s. Alenu Macháčkovou (1923) k trestu odnětí svobody na 18 měsíců, s. Marii Milenu Maixnerovou (1922) na 15 měsíců, s. RNDr. Helenu Kostkovou (1924) a sestru Jiřinu Pavlu Drimlovou (1924) na 1 rok. Všechny sestry byly odsouzeny za stejná provinění jako sestry v prvním procesu.³¹⁶

6.9 Rokytnice v Orlických horách

Rokytnice v Orlických horách je město ležící ve východní části Orlických hor v povodí řeky Rokytenky, 13 km severně od Žamberka a 24 km východně od Rychnova nad Kněžnou.

Křesťanský svátek sv. Anny³¹⁷ a sv. Jáchyma připadá na den 26. července. V tento památný den, rodičů matky Boží, Panny Marie, došlo v roce 1661 k tragédii, která otřásla všemi obyvateli města Rokytnice v Orlických horách. V Horní Orlici na dvoře domu č. p. 4 si místní sedlák vyklepával kolem poledního času svoji dýmku. Žhavý popel z dýmky zažehnul suchý hnůj. Vzniklý oheň se s podporou silného větru rozšířil na vedlejší stavení řeznického mistra Rudolfa Paukera. Oheň se rozšířil tak, že shořely

---

³¹⁶ Srov. VAŠKO, Václav. *Dům na skále 2*, s. 176.

³¹⁷ Roku 1584 přikázal papež Řehoř XIII. uctívání sv. Anny, matky Panny Marie, a to tak, že vždy 26. července se bude konat slavnostní pout' na její počest. V době rekatolizace v Čechách, ve druhé polovině 17. století, byla sv. Anna významně uctívána hlavně v pohraničních oblastech. Anin kult šířili především karmelitáni (solnicko-kvasinské panství) a kapucíni (kapucínský klášter Opočno, r. 1678), případně piaristé (Rychnov nad Kněžnou, r. 1714). Do Orlických hor byl přinesen kult sv. Anny karmelitány z Kvasin. Tento mnišský řád byl do Čech přiveden snahou Karla IV. roku 1357. V době josefínských reforem byl dne 3. července 1784 klášter a řád kvasinské vrchnosti karmelitánů zrušen a jeho správu přebírá Státní náboženský fond. V Rokytnici v Orlických horách se každoročně koná slavná Anenská pout'. V roce 2003 byla sv. Anna vyhlášena královéhradeckým biskupstvím církevní patronkou Orlických hor, čímž byla znovu obnovena bezmála třisetpadesátiletá tradice. Viz PTÁČEK, Josef. Sv. Anna – staronová patronka Orlických hor. In: *Panorama*. Dobré: SEN, 2012, sv. 20, s. 111-116.

všechny dřevěné domy v Žižkově ulici. Požáru odolaly pouze zděné stavby zámku a zámeckého kostela. Ušetřeno bylo dále ještě několik domů.

Majitel panství Otto svobodný pán z Nostitz vydal 10. června 1663 ustanovení, ve kterém svým poddaným ukládá v 19 bodech přísná protipožární opatření. Jedním z nařízení byl přísný zákaz svícení loučemi na půdách, v komorách, sýpkách a stájích. Bylo zakázáno přecházet s hořícími loučemi z domu do domu. Zákaz se také týkal drhnutí lnu, natož v noci při svitu louče. Bod číslo 18 ukládal povinnost, každoroční oslavy k uctění sv. Anny všemi obyvateli.³¹⁸

V letech 1719-1721 byla v Rokytnici velká neúroda, lidé měli nouzi a trpěli nemocemi. Vlastník rokytnického panství, říšský hrabě Jan Karel von Nostitz se 3. června 1719 spolu s rychtáři a šolci z okolních vesnic se vypravil na místodržitelství do Prahy s prosbou o prohlídku polí. Ustanovená komise z duchovních a světských osob, přijela do Rokytnice 5. června a začala s vyměřováním polí ve Vrchní Orlici, Hadinci, Neratově a Podlesí. Nakonec bylo provedeno měření v Rokytnici. Dne 8. června byl svátek Božího těla a velmi početný průvod procesí se vydal z farního kostela v Rokytnici na náměstí, kde se postupně zastavoval u čtyř oltářů. V modlitbách věřících byl vzýván Bůh, aby pomohl odvrátit bídu, hlad a nemoci.

Roku 1722 se majitel panství Josef Karel von Nostitz rozhodl, spolu se svojí manželkou, na paměť tohoto zlého času postavit nad panským pivovarem kapli a zasvětil ji sv. Anně. Roku 1723 došlo k jejímu dokončení a za velké účasti lidu byla slavnostně vysvěcena. Za vlády císaře Josefa II. byla roku 1787 uzavřena na základě dekretu z 12. července 1783. Ve veřejné dražbě ji pak koupil hospodářský ředitel panství pan Balthazar Kerb za 31 zlatých. V časech válečných v období 1805-1811 byla využívána ke skladování sena a slámy. Do roku 1852 byla kaple prázdná a nevyužitá, ale již v témže roce ji majitel rokytnického panství Josef von Nostitz se svojí chotí Arnoštkou (Ernestin) nechává 26. června 1852 slavnostně vysvětit. Její jméno nese Ernestinenberg – Arnoštka, rozená komtesa Valštejnová (nyní Anenský vrch u Neratova). Slavnost začala již za svítání za hojně účasti věřících. Procesí se vydalo za zvuků zvonu a hudby hrající píseň „Bože chválíme tebe“ a salv z náměstí k poutní kapli sv. Anny, kde bylo udělováno svaté požehnání. Anenská pouť se slaví každoročně

---

³¹⁸ Srov. HUDOUSEK, Petr. Ještě k historii Anenské pouti. *Horský kurýr*. Regionální měsíčník pro Orlické hory a podhůří. Vydal Městský úřad Rokytnice v Orlických horách, 7. září 1997, roč. 7, č. 9, s. 6.

26. července při poutních slavnostech, kdy věřící vzdávají úctu své ochránkyni sv. Anně.³¹⁹

---

³¹⁹ SOKA Rychnov nad Kněžnou, f. Archív města Rokytnice v Orlických horách, Kronika města Rokytnice v Orlických horách, 1. část, sign. C-0686/1, s. 54-55.

7 Poutní místa na Orlickoústecku

Území bývalého okresu Ústí nad Orlicí bylo po II. světové válce členěno dle již dříve zmíněného dekretu prezidenta republiky č. 121/45 Sb. a v roce 1949 vládním nařízením č. 3/49 (viz kap. 4.1), se rozprostírá v severovýchodní části Čech a hraničí s Polskem. Má rozlohu 1265 km². Obdobně tak jako na Rychnovsku byla velká část obyvatelstva na Orlickoústecku německé národnosti a poválečný odsun Němců z této oblasti měl velký vliv na religiozitu. Osvobozením v roce 1945 se z dosavadních obecních úřadů staly základním článkem státní správy okresní národní výbory, legalizované vládním nařízením č. 4/1945 Sb., z 9. 5. 1945. Obvody ONV měly odpovídat obvodům okresních úřadů z doby před říjnem 1938, a proto na území dnešního okresu Ústí nad Orlicí vznikl ONV ve Vysokém Mýtě a v Žamberku. Samostatný ONV v Lanškrouně se snažil vyplňovat své pravomoce na celé území bývalého okresu Ústí nad Orlicí. Po složitých a komplikovaných jednáních bylo na základě výnosu ministerstva vnitra 30. 6. 1945 nakonec zvoleno sídlo okresu v Ústí nad Orlicí. Územní organizace ONV byla stanovena na základě dekretu prezidenta republiky č. 121/1945 Sb. z 27.10.1945. Později se výnosem min. vnitra z 19.1.1947 s platností od 1.1.1947 stal také Lanškroun sídlem ONV. Po únoru 1948 nastaly výrazné změny i ve státní správě, a to novým ústavním zákonem č. 150/1948 Sb. z 9. května 1948 a zákonem č. 280/1948 Sb. z 21. prosince 1948 o krajském zřízení. Celé území Československa bylo rozděleno na 19 krajů a v nich zřízeny krajské národní výbory. Území bývalého okresu Ústí nad Orlicí připadlo do kraje Hradec Králové (z části Rychnov nad Kněžnou a celý kraj Žamberk) a KNV Pardubice (okres Ústí nad Orlicí, Lanškroun, Vysoké Mýto a část okresu Litomyšl). Vládním nařízením č. 3/1949 Sb. z 18. ledna 1949 byl každý kraj rozdělen na okresy. V polovině roku 1960 byla v Československu vyhlášena nová Ústava č. 100/1960 Sb. a státní útvar dostává nový název Československá socialistická republika.³²⁰

---

³²⁰ Srov. KŘIVOHLÁVEK, Jan F. *Znaky, prapory, pečeti a správní vývoj obcí okresu Ústí nad Orlicí*. Ústí nad Orlicí: OFTIS, 2005, s. 13-15.

7.1 Anenská Studánka

Obec Anenská Studánka³²¹ leží v horském úvalu Hřebečského masivu na staré cestě, která vedla z Litomyšle k dnes již neexistujícímu hradu *Krotenful*.³²² Vznik obce lze datovat do doby velké kolonizace v polovině 13. století a od roku 1350 je farní obcí. Místní fara zanikla v roce 1623, a proto byla obec přifařena k České Třebové. V roce 1761 k Třebovici, jelikož tam byla založena lokálie, roku 1859 povýšena na samostatnou farnost.³²³

O vzniku lázní se traduje několik legend. Jedna z nich se zmiňuje o Panillovi, králi Harmundurů, který byl při honu v parném dni sužován velkou žízňí. V lese našel pramen, ze kterého se napil a tak uhasil svoji žízeň. Po prvních doušcích vody začal pociťovat nově nabytou sílu. Na místo poslal odborníky, aby zjistili, zda je voda z pramene léčivá. Výsledek zjištění byl kladný, a proto se Panillus rozhodl ke stavbě dřevěné lázeňské budovy.

Podle jiné pověsti jel přes zdejší hluboké lesní hvozdy urozený rytíř na koni. Měl velké problémy se zrakem a zákeřná nemoc postupovala tak rychle, že mu hrozila úplná ztráta zraku. Sotva byl schopný se svoji chorobou vést svého koně. Při jízdě lesem se jeho kůň náhle polekal křiku divé zvěře a začal i s jezdcem zběsile cválat. Rytíř ho nebyl schopný zastavit a jen s velkými obtížemi se na něm udržel. Následoval jezdcův pád na zem, avšak nezraněn uslyšel v nedaleko od sebe zurčení vody. Pod skálou našel tekoucí stružku vody. Pokusil se odstranit kameny a po jejich odklizení vytryskl mohutný pramen vody, který se rozlil na palouku. Rytíř sledoval vytékající vodu a náhle spatřil v němém úžasu nad hladinou obraz Matky Boží, která mu nabízela pomoc, aby ukončila jeho problémy se zrakem. Umyl si oči pramenitou vodou a jeho dřívější zrak se mu navrátil. Na místo se pak opakovaně vracel a v léčebné proceduře svých očí pokračoval. Z vděčnosti k Všemohoucímu a k Panně Marii nechal u pramene postavit lázně a kapli.³²⁴

---

³²¹ Obec Anenská Studánka je připomínána roku 1292 v listině krále Václava II., kterou založil zbraslavský klášter. Viz KŘIVOHLÁVEK, Jan F. *Znaky, prapory, pečeti a správní vývoj obcí okresu Ústí nad Orlicí*. 2005, s. 84.

³²² Hrad *Krotenful* stál jižně od obce Žichlínek na břehu řeky Moravské Sázavy.

³²³ Srov. NOVÁK, Vlastimil. *Anenská Studánka kostel sv. Vavřince*. Česká Třebová: Římskokatolická farnost – děkanství Česká Třebová, 2007. s. 5.

³²⁴ Srov. *tamtéž*, s. 11.

Východně od obce byly roku 1678 zřízeny pramenné lázně s železitou minerální vodou. Kníže Josef Václav Vavřinec z Lichtenštejna nechal v roce 1736 postavit nedaleko od pramene lázeňský dům. Dále byla přistavěna kaple, která byla zasvěcena matce Panny Marie, sv. Anně. Lázně byly pojmenovány po této svätici – Anenské lázně (Annabad). Místo se tak stalo místem slavení anenských poutí.³²⁵

Kaple Panny Marie Pomocnice křesťanů stojí v centru areálu lázeňských domů. Byla postavena v roce 1756. Její půdorys je obdélníkový s půlkruhovým závěrem s přistavenou obdélníkovou sakristií, která byla přistavěna ve druhé polovině 19. století. Nad pískovcovým portálem v průčelí stavby v nice je instalováno sousoší sv. Anny s Pannou Marií, vytvořené v roce 1931. Na hřebeni střechy stojí sanktusník a první zvon v něm byl umístěn v roce 1736. Byl nekvalitně odlitý a po vzniklé trhlině byl vyměněn v roce 1897 za nový o hmotnosti 58 kg, zasvěcený Panně Marii. Dne 4. října 1916 byl zvon z důvodu válečných potřeb zrekvírován. Na svátek svaté Anny 26. července 1921 byl instalován nový zvon nákladem 1 000 Kč, uhrazen lázeňskými hosty. Byl však již skromnější, vážil pouhých 12 kg. Svěcení zvonu, zasvěcenému sv. Anně, za zpěvu lázeňských hostů provedl vikář P. Alois Dudek z Damníkova. Ani tento zvon nebyl ušetřen konfiskace pro válečné účely v roce 1942.³²⁶

V Interiéru kaple je hlavní oltář s obrazem Panny Marie držící v náručí malého Ježíška sedícího v oblacích nesený třemi anděly. Nad hlavou Matky Boží nese andělíček věnec kvítí s mariánským monogramem. Dílo bylo vytvořené malířem Janem Umlaufem.³²⁷

Zázračnou léčivou vodu vyhledávali nejprve hosté z blízkého okolí, především to byli občané Lanškrouna, Moravské Třebové a Svitav. V 19. století se okruh zájemců o léčivé účinky zdejšího pramene rozšiřuje na hosty z Brna i Vídně.³²⁸

U vodního pramene tradice zmiňuje ve zděném výklenku ve dřevě vyřezaný obraz Matky Boží, rokem 1738 je pak datovaná stávající u pramene umístěná pískovcová socha Panny Marie Pomocné, doplněná sochami sv. Jana Nepomuckého a, patrně, sv. Vavřince. Nad sochami a nad pramenem se studánkou byl někdy v 1. polovině 20. století vystavěn na způsob kaple zděný přístavek. Největšímu věhlasu se lázně těšily

³²⁵ Srov. KŘIVOHLÁVEK, J. F. *Znaky, prapory, pečeti a správní vývoj obcí okresu Ústí nad Orlicí*. Ústí nad Orlicí 2005, s. 85.

³²⁶ Srov. NOVÁK, Vlastimil. *Lázně Anenská Studánka*. Lanškroun 2011. s. 37-38.

³²⁷ Srov. *tamtéž*, s. 40.

³²⁸ Srov. NOVÁK, Vlastimil. *Anenská studánka kostel sv. Vavřince*. Č. Třebová 2007. s. 5.

v dobách rakousko-uherské monarchie, ale podrobnější analýzy pramene nepotvrdily jeho léčebné účinky. V první polovině 20. století se budovy ještě využívaly jako rehabilitační středisko pro zraněné německé vojáky, ale po druhé světové válce toto využití zaniklo a celé místo chátralo. Dne 1. října 1951 otevřel Krajský národní výbor v Pardubicích v Anenské Studánce pro potřebné občany Domov odpočinku, o které se staralo pět řádových sester z Kongregace Sester Nejsvětější Svátosti.³²⁹

7.2 Dolní Dobrouč

Obec Dolní Dobrouč leží v údolí u řeky Tiché Orlice, mezi Svitavskou a Podorlickou pahorkatinou, 7 km východně od Ústí nad Orlicí a 5 km jižně od Letohradu. V pramenech je první zmínka o obci z roku 1292, kdy byla majetkem zbraslavského kláštera. Dnešní hřbitovní kaple sv. Josefa pochází z gotického kostela z 15. století, jehož loď byla zbořena v roce 1834. V letech 1828-1829 byl nedaleko kaple postaven empírový kostel sv. Mikuláše. Asi 1 km západně od obce na svahu vrcholu Strážný se stala hlavním cílem poutníků tzv. Horákova kaple.³³⁰

Horákova kaple byla postavena v roce 1866 jako díkůvzdání za uzdravení v roce 1866 a byla zasvěcena Panně Marii, Matce ustavičné pomoci.

V lesním zátiší, které je mezi místními známé pod názvem Malá voda, se nalézá pramen, u kterého visel obrázek s Pannou Marií. Rolník Bernard Dušek (1813-1901) z Dolní Dobrouče onemocněl vážnou nemocí, kdy přišel o zrak, což mu dlouhodobě znesnadňovalo život. Nepomáhala mu žádná léčba a ani lékaři si s jeho nežádoucím zdravotním stavem nedokázali poradit. Chodil na procházku do lesa a vždy se zastavil u pramene vody, ze kterého se napil. Dal při tom slib Panně Marii, že v případě svého uzdravení postaví k její uctění kapličku. Dušek se skutečně uzdravil, ale místo ní, postavil jen Boží muka se soškou Panny Marie. Netrvalo dlouho a Bernard Dušek opět onemocněl, jeho zdravotní potíže se mu vrátily. Ve snu se mu připomněla Panna Maria, a tak po svém uzdravení nechal se svojí ženou Františkou v roce 1866 postavit kapličku. Následující rok byl do věžičky instalován zvonek.

³²⁹ Srov. NOVÁK, Vlastimil. *Lázně Anenská Studánka*. Lanškroun: OFFAXIS, 2011. s. 23.

³³⁰ Srov. BOHÁČ, Zdeněk a kol. *Poutní místa v Čechách*. Praha: Nakl. Debora, s. 77.

Jejich syn Jan Dušek (1845-1919) se o kapličku staral a nechal do ní namalovat oltářní obraz Panny Marie s Ježíškem.³³¹ Po studiích byl pomocným učitelem v Orlických horách, tak se mu začalo přezdívat „Horák“. Poutní kaple se proto začala nazývat jako „Horáková kaple“.³³²

7.3 Hemže

Osada Hemže leží v nejjihnější části Orlické tabule nedaleko pravého břehu Tiché Orlice 1,5 km severovýchodně od Chocně a 3 km západně od Brandýsa nad Orlicí.³³³

První zprávy o již farním kostele Zvěstování Panny Marie pochází z počátku 14. století. Zmínka o duchovních na Hemži je pozdější, a to z roku 1354, kdy je ustanoven jako plebán kněz Jan. Chocenská farnost byla ve druhé polovině 17. století spravována pražskou arcidiecézí. Arcibiskup pražský Jan Bedřich hrabě Waldštejn měl snahu o obnovení zpustlých nebo zchátralých kostelů, a proto kontaktoval majitele panství Choceň, Litomyšle a Brandýsa, Jana z Trautmannsdorfu, který dal na své náklady kostel v Hemži postavit.

Počátek poutní tradice je spojen s hrabětem Kurzem, který v roce 1622 přivezl z Uher milostnou sošku Panny Marie s děťátkem a daroval ji kostelu Zvěstování Panny Marie. Po této události začal být kostel navštěvován v nemalém počtu nejen místními věřícími, ale také z širokého okolí. Na základě této skutečnosti se hrabě Trautmannsdorf rozhodl starý kostel zbourat a začít se stavbou nového kostela, jehož základní kámen byl položen v roce 1679 a roku 1683 dokončen. Milostná soška Panny Marie s Ježíškem byla v čase mezi zbouráním starého a postavením nového kostela přenesena do farního kostela v Chocni, kde byla uctívána nadále.

Vedle nového kostela byla postavena věž s cibulovitou střechou a tam byly přeneseny ze starého kostela dva zvony. První z nich pochází z roku 1534, druhý byl přelit naposled v roce 1881 a roku 1916 zrekvírován pro válečné potřeby rakouské armády. O náhradu za druhý zvon se přičinil konzistorní rada Josef Kašpar, rodák

³³¹ Srov. Dostupné z: <http://www.pochod2016.akademi-shield.cz/turisticke-zajimavosti/>

³³² Srov. Dostupné z: <http://www.usti.cz/turista-volny-cas/zajimavosti-v-okoli/horakova-kaple/>

³³³ Srov. BOHÁČ, Zdeněk a kol. *Poutní místa v Čechách*, s. 83.

z Hemže, který věnoval kostelu nový zvon, zhotovený v roce 1929 zvonařem J. Heroldem z Chomutova. Tři roky po svatořečení sv. Jana Nepomuckého byla v přízemí věže zřízena kaple s jeho jménem.

V polovině 17. století byla v Hemži a v okolí mariánská úcta na vzestupu a věřící křesťané vyhledávali v hojném počtu její ochranu. Zajímavou skutečností je, že město Choceň přepustilo svoji poutní slavnost svého kostela sv. Františka, Hemži a 15. srpna slaví pouť Hemžskou, jako svou.

V roce 1799 byla v Hemži postavena, a to nákladem věřících, pískovcová statue neposkvrněného Početí Panny Marie. Po opravě v roce 1838 ji téhož roku 24. července posvětil královéhradecký biskup Edvard Brynych. V letech 1897-98 se zasloužil o opravu kostela choceňský děkan Jan Cvrk. Stropní obrazy jsou dílem akademického malíře Václava Vysekala z Kutné Hory, malby na stěnách provedl akademický malíř Vilém Vondřeje z Vídně.³³⁴ Presbytář je zakončený půlkruhově, po stranách se sakristií a oratoří. Hlavní oltář je zdoben milostnou sochou Panny Marie a pochází z konce 17. století. Na stranách oltáře stojí sochy sv. Jana Křtitele a sv. Františka a na nástavci archanděla Michaela. Autorem obrazů z roku 1880, na bočních oltářích sv. Anny a sv. Barbory, je malíř J. Umlauf.³³⁵

7.4 Hora Matky Boží - Králíky

Poutní místo Hora Matky Boží s poutním kostelem Nanebevzetí Panny Marie se nachází 1,5 km jihovýchodně od Králík v nadmořské výšce 765 m n. m., na rozhraní Kladské kotliny a Hanušovické vrchoviny. Cestu k poutní svatyni lze absolvovat autem po dopravní komunikaci z obce Dolní Hedeč nebo pěšky po strmé cestě lemované až na vrchol Lysé hory stromořadím a kaplemi křížové cesty.

---

³³⁴ Srov. CHYTIL, Karel; WIRTH, Zdeněk. *Panorama východočeských kostelů a církevních památek: Stručný průvodce památkami diecéze Královéhradecké*, (Svazek 2). Praha: Vydavatel A. Jiřina, 1940. s. 18-19.

³³⁵ Srov. BOHÁČ, Zdeněk a kol. *Poutní místa v Čechách*, Praha 1995, s. 83.

V Králíkách se narodil Tobiáš Jan Becher³³⁶, budoucí královéhradecký biskup, který již jako malý chlapec navštěvoval náboženské slavnosti na Lysé hoře. Místo si velmi oblíbil a rozhodl se, již jako dítě, že na vrcholu kopce postaví kapli. Tobiáš Becher vystudoval teologická studia u jezuitů v Kladsku a po jejich dokončení se stává kanovníkem u sv. Víta v Praze.³³⁷

V roce 1696 začala návštěvnost Lysé hory vzrůstat, o čemž místní farář Schlieman podal zprávu kanovníku Becherovi. Ten se rozhodl, za pomoci poutníků, zrealizovat své sny z dětství, a proto již 6. září 1696 byl položen základní kámen ke stavbě poutního kostela. Zároveň si umínil, že na barokní oltář instaluje k veřejné účtě kopii starobylého obrazu Matky Boží namalovaný podle originálu Madony s autorstvím od sv. Lukáše. Kopie obrazu byla dopravena z Říma do Čech P. Janem Vydrou a ten ho daroval své příbuzné ve Slatiňanech, která ho odkázala T. J. Becherovi. Poutní kaple byla za velkého úsilí a obětavosti všech věřících z blízka i z daleka, postavena za čtyři roky.³³⁸ Po dokončení poutního kostela Nanebevzetí Panny Marie se Lysá hora začala nazývat Horou Matky Boží.³³⁹ V neděli dne 21. srpna 1700 byl zázračný obraz Matky Boží dopraven do poutní kaple a mohl být umístěn na hlavním oltáři.³⁴⁰ Roku 1706-1710 dochází za ambitem ke zřízení kláštera servitů (služebníků Panny Marie). Ambit je otevřený do nádvoří a k jeho výzdobě posloužily zrušené barokní oltáře z kostela. Výzdobu jeho nádvoří tvoří obrazový cyklus Cesta pokání, střídající se s cyklem Bolesti Panny Marie, na pravé straně. Cyklus Cesta nevinnosti, se střídá s cyklem Radosti Panny Marie, na levé straně. U vnějších stěn ambitů jsou instalovány oltáře světců sv. Petra a sv. Pavla a sochy českých patronů sv. Jana Nepomuckého, sv. Vojtěcha a dalšími světci. Oltáře z větší části pochází z přelomu 17. století. Tobiáš Becher nechal podél strmé cesty pro pěší, vybudovat z Králík křížovou cestu, se sedmi šestibokými kaplemi. Klášterní areál je obdélníkového půdorysu, poutní kostel Panny Marie Nanebevzetí stojí uprostřed mezi dvěma nádvořími.³⁴¹

---

³³⁶ Tobiáš Jan Becher-5. diecézní biskup Královéhradecké diecéze. Viz HRUBÝ, Vladimír. *Královéhradecká diecéze*. Hradec Králové: Nadace na opravu církevních památek v diecézi Královéhradecké, 1994. 36 s.

³³⁷ Srov. Tamtéž, s. 86.

³³⁸ Srov. KOŠNÁŘ, Julius. *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, s. 309-310.

³³⁹ Srov. BOHÁČ, Zdeněk a kol. *Poutní místa v Čechách*, Praha 1995, s. 86.

³⁴⁰ Srov. KOŠNÁŘ, Julius. *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, s. 310.

³⁴¹ Srov. BOHÁČ, Zdeněk a kol. *Poutní místa v Čechách*. Praha: Nakl. Debora, s. 86-87.

V roce 1710 začala v kraji morová epidemie a na Horu Matky Boží přichází 10 tisíc poutníků prosit Matku Boží za odvrácení moru. Černá smrt³⁴², okamžitě ustala a sedm let po této události napsal šestý biskup královéhradecký, Adam hrabě z Mitrovic papeži do Říma: „Dotvrzujeme, že návštěva Hory Matky Boží jest taková, že ročně přes 60 tisíc poutníků tam přichází navštívit a uctít zázračného obrazu.“ Roku 1723 se poutě účastnilo 100 tisíc poutníků. Třicet zpovědníků muselo začít se svátostí smíření již ve čtyři hodiny ráno a při svátcích byly zpovědnice navštěvovány přes den a končily kolem 23. hodiny. V roce 1728 je zaznamenáno 152 tisíc poutníků u svatého přijímání. Pohromou se pro poutní svatyni stává v roce 1846 úder blesku. Klášter po vzniklém požáru vyhořel. Obětavému duchovnímu P. Bernardovi se podařilo s nasazením vlastního života zachránit milostný obraz Panny Marie útekem do sklepení, kde s obrazem přečkal až do uhašení požáru. Obraz Matky Boží byl umístěn na oltář do nově postaveného kostela. Řád servitů měl nedostatek členů, proto byli rozhodnutím královéhradeckého biskupa Haise dne 31. července 1883 vystřídáni řádem redemptoristů (Nejsvětějšího Vykupitele).³⁴³

Roku 1946 z důvodu vystěhování Němců, opouští klášter redemptoristé německé národnosti. V roce 1950 dochází k vystěhování posledních redemptoristů a komunisté z něho udělali internační tábor pro duchovní.³⁴⁴ První internace, začala po jejich svozu z různých míst dne 14. dubna 1950. V tuto dobu byli dočasně vystěhováni zaměstnanci zdejšího hospodářství, jelikož komunistická moc si nepřála přímé svědky tohoto počínání. Kněží byli v celách pro řeholníky umístováni po šesti až osmi. Při práci ve zdejších hospodářství byli zapřaháni do vozů místo tažných zvířat, hnůj nakládali a rozmetali holýma rukama. Pro toho, kdo byl neposlušný, následoval trest, kdy byl zavírán do kaple na barokních schodech, bez nároku na jídlo a možnosti vykonávat fyzické potřeby mimo kapli. Následné čištění kaple pak bylo jednou z dalších příležitostí k ponižování. Internační tábor měl v letech 1950-1956 „zprísňený“ režim. Od roku 1960, po velké amnestii, byl režim mírnější.³⁴⁵ Je nanejvýš pravděpodobné, že

³⁴² Morová epidemie se nazývala „Černá smrt“. Viz KRAJČA, Antonín; ŠORM, Antonín. *Mariánské sloupy v Čechách a na Moravě*. Praha: Antonín Daněk, 1939. s. 73

³⁴³ Srov. KOŠNÁŘ, Julius. *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, s. 311-312.

³⁴⁴ Srov. BOHÁČ, Zdeněk a kol. *Poutní místa v Čechách*. Praha: Nakl. Debora, s. 87.

³⁴⁵ Srov. DVOŘÁKOVÁ, Zora. *Z letopisů třetího odboje*, s. 241. V květnu 1956 bylo v Králíkách internováno sto jedna řeholníků. Začátkem července bylo centralizační středisko předáno do správy České katolické charity a řeholníkům bylo oznámeno, že jsou povinni se řídit pravidly a domácím řádem, platným pro sociální ústavy ČKCH (dovoloval i vycházky a návštěvy), že mají uvnitř objektu pracovat a že v prostorách „se mohou nábožensky vyžívat, neboť jejich řeholnímu životu nebudou uvnitř kláštera kladeny žádné překážky“. Nechyběla ovšem (již pouze jednočlenná) stráž SNB, a zejména odposlech

nelidský řád tamního internačního tábora, plný psychického a fyzického teroru, slavení poutí nedovoloval.

7.5 Horní Čermná

Mariánská Hora leží jihozápadním směrem 2 km od obce Horní Čermná a 6,5 km severně od města Lanškroun. Návrší nad obcí není vysoké (520,8 m. n. m.) a místní lid ji nazýval „Čepovou horou“. Dnes je pojmenována jako „hora Mariánská“.³⁴⁶

První písemná zmínka o poutích na Mariánskou Horu je z roku 1780. Začali se tady shromažďovat poutníci vždy před tím, než začali společné putování do Mariazell v rakouském Štýrsku. Zdejších poutí se od dětských let účastnil Leopold Fiala z Ústí nad Orlicí a rolník František Čepa, kterému se mnohokrát na vrcholu návrší vyjevovala zář, kterou považoval za nebeskou. Tato opakovaná událost ho podnítila k tomu, aby na vrcholu postavil v roce 1810 kříž a následně založil skromnou fundaci pro jeho údržbu. Lidé byli za jeho čin vděční, a proto od té doby začali ono návrší nazývat Čepovou horou.³⁴⁷

V obecní kronice je popisována následující událost, která se odehrála v roce 1814. Jistý Antonín Kepřta z Kunvaldu přepravoval ve večerních hodinách koňským povozem mlýnské kameny z Pruska na Moravu. Ten den měl v plánu dojet do hostince „U Bílého koníčka“ v Třešňovci. V úplné tmě projížděl cestou vedoucí přes Mariánskou horu. Tamní cesta však byla natolik rozježděná a neudržovaná, že se jeho povoz při jízdě nakláněl na obě strany tak, že ztrácel stabilitu. V místě, na kterém dnes stojí kaple, se na formana vůz s nákladem převrhl. Zavalen vozem i kameny, vzdálen daleko od jakékoliv pomoci od lidí z obce, začal prosit o pomoc Pannu Marii Marizellskou, aby mu z této svízelné situace pomohla. Přes jeho intenzivní prosby se před ním zjevila Matka Boží s lucernou v ruce a bez jediného slova vůz s nákladem zvedla. Forman Kepřta nasedl

---

StB. Řeholníci nadále považovali svůj pobyt v klášteře za omezování osobní svobody a žádali „aby byli propuštěni na svobodu, přičemž slíbili, že dodrží podmínky, za kterých bývalý Státní úřad pro věci církevní propouštěl řeholníky z internačních klášterů, tj. že se zapojí do pracovního procesu, nebudou nosit řeholní oděv ani vykonávat veřejně kněžskou činnost“. Viz NOVOTNÝ, Vojtěch. „*Běda církvi...*“: *Bonaventura Bouše burcující*. Praha: Karolinum, 2012. s. 70.

³⁴⁶ Srov. KOŠNÁŘ, Julius. *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, 325 s.

³⁴⁷ Srov. *tamtéž*, s. 329.

nezraněn na povoz a pokračoval dále po cestě vedený světlem, které ho nasměrovalo na zpevněnou cestu. Světlo pak zmizelo a Kepřta dojel bezpečně do hostince v Třešňovci.

Přeživší a šťastný forman Kepřta, zachráněný Kristovou matkou, až do konce svého života ustavičně oběma děkoval za záchranu svého života. Z vděčnosti za tento čin dal zhotovit obrázek, který vyjevoval onu událost a ten pak připevnil v místě na strom.³⁴⁸

Tradovaná událost s převráceným povozem a šťastně zachráněným formanem Kepřtou, ovlivnila již zmiňovaného Leopolda Fialu natolik, že na místě této příhody nechal v roce 1857 postavit pod lípou sloup s obrazem Matky Boží cellenské, aby k němu věřící lidé putovali. V roce 1864 byl v místě postaven kostelíček pro 200 lidí s povolením od královéhradecké konzistoře, zasvěcený ke cti a slávě Nejsvětější Trojice. V horní části oltáře byl instalován mariánský obraz, který byl sňat ze stromu. K vysvěcení svatyně došlo téhož roku místním farářem Josefem Tupcem.³⁴⁹

Zakladatel Leopold Fiala si v roce 1865 postavil nedaleko od kapličky malý domek. Počet poutníků na Mariánskou Horu se rozrůstal, a proto byl v letech 1867-1869 postaven větší kostel a vzorem se mu stal chrám v Marizell. Původní kaplička se novému kostelu stala jeho presbytářem. Náklady spojené se stavbou poutní svatyně ve výši 10 000 zlatých uhradili věřící dobrodinci. Nadále se zvyšující počty věřících si vyžádali rozšíření kostela směrem východním o polovinu jeho délky a tímto se Zellenská kaplička dostala do středu kostela. Po dokončení díla následovalo slavnostní vysvěcení kostela, kterého se jako hlavní celebrant ujmul již zmíněný P. Josef Tupec, již však jako vikář v české Třebové.

Při tisíciletém výročí úmrtí slovanského světce sv. Metoděje v roce 1885 byla Mariánská Hora ustanovena královéhradeckým biskupem Josefem Janem Haisem za jubilejní místo, kam může putovat každý, kdo nemůže z jakéhokoliv důvodu absolvovat pouť na Velehrad. Poutní svatyni pak navštívilo 50 000 poutníků a 42 duchovních. Příležitost významného výročí byla podnětem pro namalování dvou obrazů slovanských věrozvěstů, bratrů sv. Cyrila a sv. Metoděje. Jeden z obrazů byl ponechán na Mariánské Hoře, druhý je instalován v kostele v Dolní Čermné.³⁵⁰ Na Mariánské hoře byla v roce 1886 vybudována křížová cesta se čtrnácti zastaveními nákladem 1 200 zlatých, vysvěcena ve stejném roce 26. září. Je postavena do půlkruhu zasahující až na vrchol

³⁴⁸ Srov. NOVÁK, Vlastimil. *Drobné sakrální stavby v Dolní a Horní Čermné*. Dolní Čermná: Obecní úřad, 2003. s. 75.

³⁴⁹ Srov. KOŠNÁŘ, Julius. *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, s. 330.

³⁵⁰ Srov. NOVÁK, Vlastimil. *Drobné sakrální stavby v Dolní a Horní Čermné*, s. 76.

kopce. Roku 1890 byla zřízena nadace na udržování kaplí křížové cesty a její zakladatelka Amálie Löscherová z Rudoltic do ní dala počáteční vklad 100 zlatých.³⁵¹ Zbožný zakladatel poutního místa Leopold Fiala se posvěcení zvětšeného poutního kostela dožil a zemřel dne 25. září 1881.³⁵² Po jeho smrti byla malá chaloupka přestavěna na patrový hostinec s pokoji pro ubytování.

Kronikář Jan Jansa uvádí, že Češi byli o poutích uvnitř kostela, kde probíhala česká mše a Němci měli svoji mši svatou před kostelem u kříže. Před zabráním českého pohraničí po Mnichovské dohodě byla 8. září 1938 pořádána na Mariánskou horu pout', která se proměnila ve velkou národní manifestaci českého pohraničí při setkání 5 000 poutníků. Významný projev pronesl kanovník P. Bohumil Stašek z Prahy.³⁵³ Zdejší poutě se těšily velké návštěvnosti poutníků až do druhé světové války. V období komunistického režimu nastal jejich útlum.³⁵⁴

7.6 Hory u České Třebové

Poutní místo „Na Horách“ najdeme asi 3 kilometry západně do České Třebové. Byla zde postavena poutní kaple ke cti Panny Marie Pomocnice.³⁵⁵

---

³⁵¹ Srov. *tamtéž*, s.79.

³⁵² Srov. KOŠNÁŘ, Julius. *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, s. 331.

³⁵³ BOHUMIL STAŠEK se narodil v Klabavě 17. února 1886. Gymnasiální studia absolvoval v Plzni a poté začal studovat teologickou fakultu University Karlovy v Praze. Kněžské svěcení přijal 18. července 1909. Zprvu začal působit jako kaplan v Mýtě a později je ve stejné funkci přeložen do Plzně. V roce 1912 vikaristou na Vyšehradě. Stašek se stává jedním z předních představitelů katolického politického života v Čechách. V roce 1930 je mu udělen papežem titul monsignore a tři roky později se stává vyšehradským sídelním kanovníkem. Když bylo po začátku okupace v roce 1939, z podnětu Msgre. Staška, rozhodnuto o přenesení ostatků Karla Hynka Máchy z Litoměřic do Prahy na Vyšehrad, stal se pohřeb milovaného básníka manifestací národní svébytnosti. Staškova činnost proti okupantům kulminovala jeho statečným vystoupením a nezapomenutelným kázáním na celonárodní pouti ke sv. Vavřinečku 13. srpna 1939 u Domažlic. Emotivní vlastenecky laděné kázání vyvrcholilo přísahou 120 tisíc shromážděných, že „ať se děje cokoli, český národ svou matku Vlast nikdy neopustí“. Již za 14 dnů – 1. září 1939 – je Msgre. Stašek zatčen Gestapem. Po krátkém věznění v koncentračním táboře Oranienburg je přemístěn do Dachau, kde prožil celou válku. Zde také v důsledku věznění přichází o oko. Setkává se zde ovšem i s mnoha svými přáteli. Společný osud s ním sdílejí např. pozdější kardinál Josef Beran nebo vyšehradští kanovníci Josef Beneš či Svatopluk Láb. Po osvobození koncentračního tábora Dachau v květnu 1945 se Msgre. Stašek vrací do osvobozené vlasti a na Vyšehrad. 12.8.1945 jej nacházíme opět na Chodsku u sv. Vavřinečka na děkovné národní pouti. Stává se po zásluze proboštem své milované Vyšehradské kapituly, je vyznamenán Čsl. válečným křížem 1939 a získává mnoho dalších ocenění. Zdravotní stav mu však brání zapojit se zcela do boje o demokracii. Msgre. Bohumil Stašek umírá dne 8. srpna 1948 a je pohřben do rodinného hrobu na Vyšehradském hřbitově. Dostupné z: <http://www.kkvys.cz/obrazova-a-portretni/bohumil-stasek-17-unora-1886-8-srpna-1948/>

³⁵⁴ Srov. NOVÁK, Vlastimil. *Drobné sakrální stavby v Dolní a Horní Čermné*. Dolní Čermná: Obecní úřad, 2003. s. 76.

³⁵⁵ Srov. KOŠNÁŘ, Julius. *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, s. 332.

Existuje několik pověstí, které vypovídají o okolnostech vzniku kaple na Horách. Jedná se o pověsti, které se předávaly ústně i písemně. Zaznamenal je zakladatel muzea v České Třebové, učitel Jan Tykač a učitel Václav Zdeněk Hackenschmied.

První pověst vypráví o tom, jak Uherský král Matyáš vytáhl proti králi Jiřímu z Poděbrad. Část Matyášova vojska se oddělila a vydala se za kořistí k České Třebové. Vojsko v roklích a močálech zabloudilo, čímž bylo dáno onomu místu pojmenování Uhrovy doly. Obyvatelé České Třebové se o vojácích dozvěděli a spolu s občany s okolních vesnic se ozbrojili a vyrazili za zbloudilými uherskými vojsky. Při vzájemném střetu zahynul syn vznešené uherské paní. Navštívila místo, kde její syn zahynul, aby se na něm pomodlila. Na stromě zanechala obraz Panny Marie. Obraz našli dřevaři, když přišli do lesa pracovat. Mysleli si, že obraz je darem z nebes, jelikož o tom, co se na místě událo, nevěděli. Dub, na kterém obraz visel, pokáceli a na místě postavili dřevěnou kapličku. Obraz s Pannou Marií do ní pověsili.

Podle druhé legendy se uherský voják zachránil útekem z boje. Nedaleko místa, kde stojí kaple, se schoval v koruně stromu. Na památku, že se zachránil, pověsil na obraz Panny Marie dopis, který dostal z domova od své maminky. Na Hory se vrátil se svou maminkou po dvou letech. Na místě zakoupil pozemek a postavil na něm kapličku.

Třetí legenda vypráví příběh o dřevaři, kdy se mu při štípání dříví zjevil ve dřevě obraz Panny Marie. Nevšímal si toho a štípal dřevo dál. Panna Maria se mu ukazovala v každém polenu, které pak štípal. Pro svůj klid pověsil obraz Panny Marie na dub. Zpráva o tomto zázraku se šířila po celém kraji. Lidé pak na onom místě postavili kapličku.

Existuje ještě čtvrtá legenda, která je z časů, kdy lidé hromadně odcházeli z římskokatolické církve. Ti, kdo v římskokatolické církvi zůstali, začali se scházet na Horách v lesích. Při společných modlitbách si na strom pověsili obraz Panny Marie. Po čase postavili altán a později kapličku. Pamětní kniha o založení kaple a lázní na Horách, která je významným písemným pramenem, uvádí informace o vzniku kaple. Pověsti, výše uvedené, v této pamětní knize nejsou. Je v ní na začátku popisován zázrak. Od dávných dob byla známa účinnost léčivého pramene na Horách, který znám pod názvem Pavlova studánka. Lidé při návštěvě léčivého pramene vhadzovali do vody mince. Mladík Jakub Pivoňka tyto peníze vybíral a propíjel v alkoholu. Jeho hříšné chování bylo potrestáno. V noci neviděl vůbec nic a ve dne viděl velmi málo. Uvědomil

si, že zhoršený zrak bude trestem za jeho nevalné jednání, a tak obnos, který ze studánky vybral, věnoval na svíčky do kostela. Část z těch peněz vrátil do studánky. Na Horách se pak pomodlil a omyl vodou z pramene. Zrak se mu potom navrátil.

Zázračných uzdravení bylo více, a proto se poutníci rozhodli, že nad pramenem postaví kapli. Ne všichni byli tímto rozhodnutím nadšeni. Zápis v Pamětní knize uvádí: „*protivníci, kteří tomu dobrému oumyslu na odpor stáli a z toho si posměch dělali*“

Dělníci, kteří měli pracovat na stavbě kaple, svůj slib nesplnili a odešli za lépe placenou prací jinam. Byl mezi nimi i jistý tesař Mikuláš, kterému se v noci zdál sen, ve kterém dostal příkaz, aby kapličku postavil. Ráno o tom, co se mu zdálo, vyprávěl svému spolutovaryšovi, který chtěl odejít s ostatními dělníky. Rozhodli se, že zůstanou a svůj slib splní. Nakonec se i přes nedostatek finančních prostředků stavba dřevěné kaple začala realizovat dne 6. června 1744. K jejímu dokončení došlo 22. července v témže roce. V Pamětní knize je uvedeno více případů uzdravení poutníků z České Třebové a okolí. V letech 1743-1745 je uvedeno v pamětní knize 37 případů, kdy došlo k zázračnému uzdravení.

Dřevěná kaple byla šestiboká a stála blízko Pavlovy studánky. Obrázek, který dosud visel na stromě, byl zavěšen do kaple a později za úřadu faráře Kašpara Kaspera (1773-1747) přenesen z kaple do farního kostela sv. Jakuba. Kaple za faráře Bernarda Romedia Fontany (1747-1764) chátrala, ale v době působení faráře Václava Ondřeje Koblice (1764-1784) opět začala obnova její vážnosti. Vrátil do kaple obrázek Panny Marie z kostela sv. Jakuba, na který byla před tím zavěšena pečeť ústeckého vikáře, českotřebovského faráře, lanškrounského hejtmana a lanškrounského děkana.

Zpráva o zázračných uzdraveních se donesla do Říma. Papež Pius VI. udělil v roce 1777 kapli na Horách plnomocný odpustek na svátek Navštívení Panny Marie. Dne 16. srpna 1787 byl obrázek Panny Marie odnesen z kapličky do farního kostela sv. Jakuba a v témže roce na podzim kaple shořela.

Tato událost je v městské pamětní knize popsána: „*...od knězu spalena byla, který také však odplatu za tento spáchaný skutek vzal a z fary vejprachtický skoro vyhnán byl a svůj život dosti bídně skončil, však ale když tu kapličku zapálil, byl jen v zdejším městečku kaplanem a potom teprve na tu faru přišel, a zase po ztrátě té fary do městečka našeho se přistěhoval, jeho jméno, abys také věděl, páter Antonius Schwab, rodič z Hylvát...*“ Byla vyslovena domněnka, že důvodem k páterovu činu mohlo být

rozhodnutí císaře Josefa II., který svým patentem zrušil poutní kaple a nové zakázal stavět.³⁵⁶

Julius Košnář ve své knize o poutnických místech v Čechách píše, že v době josefínských byly poutě a procesí značně omezovány. Zmiňuje se také o tom, že nová kaplička byla po požáru při velké účasti lidí z blízka i z daleka roku 1839 posvěcena. Nová poutní svatyně je postavena z kamene a na jejím oltáři se vyjímá pěkný obraz Panny Marie Pomocnice. V roce 1858 byla přistavěna i vížka se zvonkem. Autor knihy píše, že procesí, která putovala do Vambeřic, se v poutní svatyni na Horách zastavovala a přednášela své prosby. Při zpáteční cestě zde vykonali také pobožnost a navíc si domů v láhvi odnesli trochu dobré vody z pouti.³⁵⁷

Poutní kaple Panny Marie Pomocné je v empírovém slohu a byla dostavěna roku 1819. Stavba je vedena jako nemovitá kulturní památka. Oltář je směřován na jih, délka je 13 metrů a šířka 12,8 m. Na atice v průčelí je nápis AVE MARIA, nad ním kruhové okno a samém vrcholu štítu jsou instalovány hodiny. V tomto průčelí je také hlavní vchod do kaple.³⁵⁸

7.7 Hůra u Petrovic

Historii úcty Panny Marie v Hůře je možné nalézt v době prusko-rakouské války v roce 1866. Zásobovací kolonu Pruské armády přepadli občané z Jablonného nad Orlicí. Při tomto střetu bylo hodně mrtvých na obou stranách. Ten, kdo přežil, se pak zachránil útekem. Jedním z utíkajících byl jablonecký mlynář Vencl. Chtěl se vyhnout potrestání, tak se schoval ve strži Hůry, na místě kde vyvěral pramen. Stravu dostával v nedalekém podhůrním mlýně od mlynáře Františka Marka. Mlynář Vencl prosil o ochranu Pannu Marii, aby nebyl vypátrán. Slíbil, že v případě pomoci od Matky Boží pověsí u své skrýše na stromě její obraz. Mlynáře nevypátrali a on svůj slib splnil. Jablonecký malíř Neškudla namaloval obraz Panny Marie s Kristem a pověsil ho na strom. V Čermné byl od roku 1857 do roku 1868 farář Josef Tupec, který se na místě

³⁵⁶ Srov. VOLESKÁ, Jana. *K dějinám církevních staveb farnosti Česká Třebová*, s. 176-179.

³⁵⁷ Srov. KOŠNÁŘ, Julius. *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, s. 334.

³⁵⁸ Srov. VOLESKÁ, Jana. *K dějinám církevních staveb farnosti Česká Třebová*, s. 176-181.

u pramene omýval. Zbavil se tím zdravotních problémů, které ho trápily. Po kraji se roznesla zpráva o Venclově záchráněni po jeho prosbách k Panně Marii. Informace o farářově uzdravení se šířily obdobnou rychlostí. Lidé na toto místo začali na toto putovat v touze po uzdravení svých neduhů či z vděčné úcty k Matce Boží za zázraky, o kterých slyšeli. Scházeli se na místě k pobožnostem a při tom rozvěšovali na stromy obrazy. Nákladem Filomény Markové z dolní části Čermné byla na sloupcích postavena křížová cesta. V roce 1982 se tři muži z Petrovic rozhodli, bez povolení komunistických úřadů, že v Hůře postaví kapličku. Pan Petr Dušek, Václav Vondra a Ladislav Bednář vozili stavební materiál na vozíku do Hůry. Po půl roce se podařilo kapličku dostavět. Dne 21. září 1982 v 8,00 hodin ráno bylo dokončené dílo tajně vysvěceno farářem Vincencem Ptáčkem z Dolní Čermné. Tato událost nezůstala utajena. Komunistický režim zahájil protiaksi, jejímž cílem byla likvidace kapličky. Dne 21. ledna 1983 byli všichni tři stavitelé poutní svatyně odvezeni ze zaměstnání na okresní oddělení SNB. Předseda MNV Petrovice spolu tammím předsedou MO KSČ byli odvezeni na OV KSČ. Občané Petrovic podepisovali petici, ale veškerá snaha byla marná. StB očekávala nepokoje místních občanů, a tak obklíčila obec a se psy pak i samotné poutní místo na Hůře. Lesní dělníci pak byli přinuceni kapličku zbourat. Sutiny ze stavby byly nahrnuté do dolíku před pramenem. Ponechán byl pouze dřevěný přístřešek nad pramenem a kamenné schodiště ke kapličce. Po zhroucení komunistického režimu výše zmínění stavitelé kapličky začali se stavbou nové kapličky na původním místě. Vysvěcena byla 20. července 1991 v 17,00 hodin královéhradeckým biskupem Karlem Otčenáškem. Slavnostní mše se zúčastnilo na 700 nejen dolnočermenských farníků a spolu se sedmi kněžími byl přítomen pan děkan Vincenc Ptáček.³⁵⁹

7.8 Klášterec nad Orlicí

Obec Klášterec nad Orlicí nalezneme na rozhraní Orlických hor a Podorlické pahorkatiny 8 km severovýchodně od Žamberku. V letech 1279-1290 byl vedle staré

---

³⁵⁹ Srov. JANSÁ, Vladimír. Kaplička Panny Marie v Hůře u Petrovic. In: *Vlastivědné listy Pardubického kraje*. Pardubice: Sdružení přátel Pardubického kraje, 2010. č. 3. s. 32.

zemské stezky z Čech do Kladska založen klášter řádu křížovníků s červeným srdcem - cyriaků.³⁶⁰

Kláštorec se původně jmenoval Orlitz (Orlík) a Orlička a první písemný záznam o obci byl nalezen ve veřejné listině, bulli papeže Bonifáce VIII. ze dne 15. prosince 1295. Další pramen informující o Klášterci lze najít ve „Formuláři“ Tobiáše z Bechyně, ve kterém se pochvalně vyjadřuje o možné realizaci stavby kláštera ve zdejším místě. Tyto archiválie pochází z let 1279 – 1290, což svědčí o tom, že Orlitz existoval již před rokem 1280. Názvy Orlík a Orlička jsou také uvedeny ve veřejných listinách z roku 1395. Ve spisu Bienerberkt se uvádí, že v místech, kde dříve v Čechách a na Moravě stávaly kláštery, zůstalo po nich většinou jen jméno, a tak došlo k přejmenování Orlíku (Orlitz) na Kláštorec (Claustrellum – Klösterle).

Kláster cyriaků, postavený v druhé polovině 13. století, byl malou pevností hradištního typu. Měl významnou roli při kolonizaci pohraničních území, vojenský význam v případě německých nájezdů na východ Evropy. V neposlední řadě poskytoval také přístřeší pro ty, kdo cestovali po staré zemské stezce z Čech do Kladska.³⁶¹ V klášteře byl postaven gotický kostel Panny Marie, který se stal v dalších letech základem pro současný poutní kostel Nejsvětější Trojice. Poutní svatyně je postavena v centru obce na pravém břehu Divoké Orlice, severně od bývalého kláštera.³⁶²

V období husitských bouří cyriaci spolu se slezskými knížaty podporovali tažení proti husitům, a proto jejich kláštery husité ničili. V Klášterci došlo k jeho vypálení v roce 1421. Mniši utekli do polského Krakova a do svého působiště v blízkosti Divoké Orlice se již nevrátili, i když do Čech se občas na jiná místa vraceli.³⁶³ Zdevastovaný kostel byl obnoven až roku 1453 a současně s ním byla zřízena fara. O obnovu kostela se pravděpodobně podstatnou měrou zasloužil Jan z Litic a Žampachu. Kdy se stal kostel Nejsvětější Trojice poutní svatyní a začal být navštěvován poutníky z Čech, Moravy a Slezska, nelze z určitostí zjistit.³⁶⁴ Mezi místním lidem se traduje pověst o tom, jak měl být kostel po obnově znovu vysvěcen a když začal biskup kropit zdi kostela svěcenou vodou, spustil se déšť. Lidé účastni na slavnosti stáli v němém údivu,

³⁶⁰ Srov. BOHÁČ, Zdeněk a kol. *Poutní místa v Čechách*, s. 95.

³⁶¹ Srov. KAČENA, Oldřich a kol. *Almanach 1980 k 700. výročí vzniku obce Kláštorec nad Orlicí, k 70ti letému výročí založení MO Tělovýchovné jednoty Sokol Kláštorec n. Orl.* Kláštorec nad Orlicí: Kulturní středisko při MNV v Klášterci nad Orlicí, 1980. s. 5-7.

³⁶² Srov. BOHÁČ, Zdeněk a kol. *Poutní místa v Čechách*, s. 95.

³⁶³ Srov. KAČENA, Oldřich a kol. *Almanach 1980 k 700. výročí vzniku obce Kláštorec nad Orlicí, k 70ti letému výročí založení MO Tělovýchovné jednoty Sokol Kláštorec n. Orl.*, s. 8.

³⁶⁴ Srov. BOHÁČ, Zdeněk a kol. *Poutní místa v Čechách*, s. 95.

protože déšť z nebes dopadal pouze na kostel. Biskup přerušil svěcení a pronesl tato slova: „*Hle, Bůh mne předešel a kostel vás sám posvětil rosou své milosti. Nesluší se, abych já, nehodný sluha chtěl dokonati to, co Bůh v plné míře učinil i k spasení vašemu.*“³⁶⁵

Poutní kostel Nejsvětější Trojice je jednolodní gotická stavba. Na severní boční straně kostela je přístavek s předsíní a sakristií ze 17. století. Na západním vstupním průčelí bylo původně dvouvěží, nyní dřevěná věž se šindelem pocházející z roku 1882. Za vstupní předsíní následuje gotický vstupní portál. Obraz Nejsvětější Trojice na hlavním oltáři pochází z roku 1691 a je dílem mistra Brandla. Boční oltáře v presbytáři ze druhé čtvrtiny 18. století jsou zasvěceny Panně Marii a sv. Janu Nepomuckému. Na dalších bočních oltářích v chrámové lodi lze vidět obraz Ukřižování z druhé poloviny 17. století, patrně od Karla Škréty a obraz sv. Anny od J. Umlaufa z roku 1887. Část zobrazení křížové cesty pochází od malíře J. Greippela z poloviny 18. století. V interiéru kostela je instalována pozdně gotická Kalvárie z let kolem roku 1500, původně umístěna v kostele v Orlickém Záhoří.³⁶⁶

7.9 Knířov

Knířov leží v údolí říčky Loučná ve Svitavské pahorkatině vzdálený 2 km od Vysokého Mýta. Osada Knířov bývala známým poutním místem již v předbarokní době. Ve vysokomýtském purkmistrovském rejstříku z roku 1619 je záznam o tom, že město dalo knířovským kostelníkům k pouti dle starobylého obyčeje 10 grošů.

První zmínka o farním kostele Zvěstování Panny Marie v Knířově je uvedena v seznamu far roku 1345, které příslušely k litomyšlskému biskupství. Traduje se pověst, že pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic postavil na svém statku svatyni zasvěcené Panně Marii. Po husitských válkách se stal knířovský farní kostel filiálním vysokomýtského kostela. Do roku 1864 byl vysokomýtský děkan také administrátorem v Knířově. Budova kostela je gotická a přístavky vznikaly kolem roku 1730. Plochu hlavního oltáře vyplňuje zasklený obraz Panny Marie v postříbřeném zarámování.

³⁶⁵ Srov. KOŠNÁŘ, Julius. *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, s. 316.

³⁶⁶ Srov. BOHÁČ, Zdeněk a kol. *Poutní místa v Čechách*, s. 95.

Madona je renesančního typu upravena barokně. Vysokomýtský děkan František Scherzer z Kleinmühlu inicioval v roce 1729 setkání komise, která měla za úkol vypracovat návrh na obnovení poutního místa a opravu milostného obrazu Panny Marie. První pouť do Knířova byla dne 8. září 1730 a následně začala přicházet procesí z Vysokého Mýta a okolí. Podle zachovaných zpráv vyšlo po ranní mši svaté z chrámu sv. Vavřince procesí s bubny a troubami. V Knířově pak byly slouženy dvě mše, následovalo kázání a velká zpívaná mše. Ve stejný den přišla do Knířova další procesí ze Zámrsku, Cerekvice a Morašic. Ke svátosti smíření (zpovědi) přišlo 700 lidí. V roce 1731 dne 2. července bylo u zpovědi 600 lidí a 8. září 825 osob. V roce 1736 dosáhl počet zpovídajících 1600 osob. V roce 1742 přišla první procesí z Litomyšle.

Občané z Vysokého Mýta připisovali knířovskému milostnému obrazu Panny Marie ochranu města proti moru v roce 1730 a po požáru města v roce 1774 věřili, že Panna Maria knířovská je ochránila před ještě větší katastrofou. Votivní obraz vysokomýtských občanů, umístěný v kostele je o této události svědectvím. V roce 1733 se za účasti vysokomýtského děkana, rychtáře, konšelů a radních uskutečnilo jednání o založení hospody, aby bylo zlepšeno pohodlí poutníků. Po postavení hospody vznikl spor o tom, jaké pivo se v ní bude čepovat. Jednalo se o to, že do Knířova na mše docházeli věřící ze sousedního heřmanoměsteckého panství a z toho důvodu dávala tamní vrchnost každoročně do Knířova čtyři sudy piva. Jelikož se se jednání natahovalo a nemělo konce, musel se nakonec správce fary zavázat, že bude prodávat jen vysokomýtské pivo a žádné jiné. Mariánský kult měl podstatný vliv na vzrůstající počet poutníků do Knířova v 18. století.³⁶⁷

V roce 1755 byla manželé Josefovými z Vysokého Mýta zřízena nadace pro nově ustanoveného duchovního správce Knířova. V roce 1837 prošel kostel stavební úpravou, která spočívala ve zvýšení chrámové lodi včetně věže. Hlavní oltář knířovského kostela je z poloviny 18. století a byl zakoupen ze zrušeného sedleckého kláštera. Součástí oltáře je empírový svatostánek a milostný obraz Panny Marie knířovské ze 17. století. V kostele jsou dva boční oltáře z let 1766-1768. Zachován byl z tohoto období pouze oltář sv. Anny, druhý oltář se v původním stavu nezachoval. Byl nahrazen v roce 1879, darem od vysokomýtského kostela, oltářem Nejsvětějšího Srdce Ježíšovým. Sochy světců sv. Josefa a sv. Jana Křtitele, pocházející z druhé poloviny

---

³⁶⁷ Srov. SEKOTOVÁ, V.; SVATOŠ, M.; SVATOŠ, M. *Vraclav – genius jednoho místa*, 2. vyd. Vysoké Mýto 2004. s. 53-54.

18. století, jsou instalovány v presbytáři. Ze stejného období je v jižní oratoři umístěna votivní soška Panny Marie a sv. Václava. V severní oratoři se nachází rokokový obraz Karla Velikého a obraz sv. Jana Nepomuckého. Nad bočními dveřmi je umístěn votivní obraz mýtských občanů s pozadím hořícího města.³⁶⁸

7.10 Letohrad

Město Letohrad má svůj dnešní název od roku 1950. Do té doby se jmenoval Kyšperk, (německy Geiersberg) podle hradu, který stával nad městečkem Kyšperk, na návrší zvaném Hradisko.

V historických pramenech o tomto hradu mnoho není, zmiňován však byl roku 1308 v souvislosti s Ješkem z Kyšperka. Někdy před rokem 1396 spojil Mikuláš Žampach z Potštejna panství hradu Kyšperk se žampašským panstvím, hrad přestal být obývaný a brzy zpustl. Součástí žampašského panství zůstal hrad Kyšperk až do roku 1568, kdy se opět stal centrem samostatného panství.

Když byl v těsné blízkosti hradu vybudován zámek, hrad přestával mít svůj význam a tím začal jeho zánik. Ke konečné zkáze hradu přispělo jeho rozebrání na stavební materiál při stavbě poutní kaple Jana Nepomuckého, kterou v roce 1714 začal stavět tehdejší majitel kyšperského panství František Karel Libštejnský z Kolovrat. Zbytek hradu také rozebrali obyvatelé města. Koncem 60. let 19. století byla při stavbě železniční trati Kyšperk - Ústí nad Orlicí odlámána část hradního návrší a tím poškozeny zbytky opevnění na jihovýchodní straně. Dnes zůstaly zachovány jen zbytky valů a příkopy.³⁶⁹

Kolovratská vrchnost, které tehdy patřil kromě Rychnova také Kyšperk, dala vystavět na Kopečku nad městem roku 1714 na místě dosavadních misionářských křížů malou kapličku sv. Jana, která se stala poutním místem pro četná procesí. Již roku 1714 se konala první svatojánská pouť a městská rada se tehdy usnesla dáti muzikantům za vítání přicházejících procesí kopu míšeňských grošů. Z dalších účtů je patrné, že

³⁶⁸ Srov. BOHÁČ, Zdeněk a kol. *Poutní místa v Čechách*, s. 96.

³⁶⁹ Dostupné z: [http://cs.wikipedia.org/wiki/Kyšperk_\(hrad,_okres_Ústí_nad_Orlicí\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Kyšperk_(hrad,_okres_Ústí_nad_Orlicí))

muzikanti byli odměňováni rejnským zlatým za muzicírování v předvečer svátku sv. Jana.

Hrabě Jan Václav Breda dal tehdejší kolovratskou kapličku rozbořit a na jejím místě postavit v roce 1734 nynější kapli. Pověst vypráví, že ke stavbě bylo použito kamene ze zřícenin na hradisku a že měšťtí sousedé při stavbě láskovali, tj pomáhali zdarma. Jejím stavitelem byl italský mistr Donat Theodor Morazzi. Za dva roky byly ke kapli přistavěny ambity, aby poutníci byli chráněni před nepohodou. V ambitech prý poutníci i nocovali. Tehdy byla také vysázena lipová alej podél cesty od města po hřebenu Kopečka ke kapli. Ze šesti zvonů kaple byly za okupace v roce 1742 čtyři zabaveny pro válečné účely.

Podle vzoru pražských svatojánských poutí byly v předvečer sv. Jana i v Kyšperku vypouštěny na řece ohňostroje. Později byly přeneseny na náměstí. Bývaly zahajovány lampiónovým průvodem s hudbou, za střelby hmoždírů z Kopečka do města. Hudba šla v čele a hrála zastaveníčka u všech obrazů a soch svatých. Na pouť sem přicházelo i mnoho procesí německých, poněvadž jich však bylo méně než českých, byla pro jejich kázání ponechána kaple, zatímco česká kázání probíhala v ambitech. Počet německých procesí se však postupně zmenšoval, až v roce 1860 přišlo poslední. Na vině mohl být tehdy již klíčící oboustranný nacionalismus.

Městská kronika psaná Antonínem Krčmaříkem uvádí, že *"pouť svatojánská bývala mnohem slavnostněji oslavována než dne (myšleno kolem r. 1930), ač ještě hojně návštěvníků sem se dostavuje i v dnešní době"* a pokračuje: *"Před poutí všechny domky ve Svatojánské ulici se poopravují, nově natírají, by vítaly tak četné poutníky. Večer před sv. Janem na dané znamení z hmoždírů se rozzářilo každoročně celé město v tisících světél, nebyl jediný domek neosvětlen, mnohá okna ozdobena bývají průstivnými obrazy. Nyní je osvětlení jen ojedinělé. Za soumraku ubírá se průvod s hudbou a lampióny z aleje do města, kde u každého obrazu sv. Jana neb sv. Václava hudba koncertuje. Na večer přichází sem hojně lidí z blízkého okolí. Druhý den viděti bylo z Kyšperka, kde od časného rána hlučno bylo, přicházeti procesí z Písečné, Nekoře, Českých Petrovic, Těchonína, Dolní Dobrouče, Hnátnice, ano až z Moravy. Procesí takto vítána byla s hudbou a cechovními prapory. V předvečer pouti pouští strážník ohňostroje, což přivábí též hojně i místních občanů. Dříve krámy stavěny byly v aleji (tj. Svatojánská ulice), kde stál jeden vedle druhého tak těsně, že velmi těžko bylo lze se zde protlačiti. Z důvodů bezpečnostních zakázáno v dobách posledních stavěti*

v aleji krámy, které dnes přemístěny jsou na náměstí a v ulici Komenského. Bývá zde tolik různých atrakcí (zvěřinec, cirkus, kolotoč, střelnice, houpačky, panoptikum aj.), že náměstí je plně vyplněno. Na týž den mívá snad každá rodina hosta, který se těší na hlučný ten život v městě našem."

Dne 17.5.1936 bylo slaveno 200. výročí konání Kopečkových poutí. V sobotu tak byla osvětlena všechna okna jako kdysi, městem šel průvod s hudbou, následovalo pouštění rachejtlí a koncert. V neděli navštívilo město mnoho lidí, konaly se slavné služby Boží na Kopečku, kázání a následoval na náměstí velký mumraj s mnoha atrakcemi. Že to Kopečková pouť neměla vždy lehké a politická situace zasahovala i do jejího konání, je zřejmé z jednání rady MNV dne 16. 3. 1959 kde se rozhodlo, že je nutné potlačovat její církevní ráz, podobně jako se stalo v Ústí nad Orlicí.

Původní smysl pouti ustoupil v dnešní době do pozadí a pouť je dnes pro většinu obyvatel pouze rozsáhlým komerčním podnikem přitahujícím tisíce lidí. Staletá tradice Kopečkové pouti slouží spíše jako dostaveníčko přátel a rodáků, kteří se sejdou z daleka široka aspoň jednou do roka, a prokazuje tak svoji životnost i v dnešní době. Její význam pro město je však spíše propagační a z části hospodářský.³⁷⁰

7.11 Ústí nad Orlicí

Město Ústí nad Orlicí se nachází v severozápadní části Svitavské pahorkatiny na soutoku řeky Třebovky a Tiché Orlice, 7 km severně od České Třebové. Založeno bylo roku 1241 Vilémem z Drnholce. Zprávy o založení raně gotického kostela Panny Marie pochází z doby nedlouho po založení města a do roku 1358 bylo majetkem zbraslavského kláštera.³⁷¹

V časech husitských bouří byl kostel zničen a zbyly po něm ruiny. Město se stalo sídlem kališníků a českých bratří. Pamětní kniha ústeckého děkanství se zmiňuje o novém postavení mariánského chrámu v roce 1530. Současná velikost kostela se časem ukázala jako nevyhovující, a proto byl 17. května 1770, za vlastnictví Lichtenštejnů, zbořen. Iniciativou Václava a Josefa z Lichtenštejna začaly přípravy na

³⁷⁰ ADAMEC, Stanislav. *Město Kyšperk – Letohrad*. Letohrad: Město Letohrad, 2008 s. 189-191.

³⁷¹ Srov. BOHÁČ, Zdeněk a kol. *Poutní místa v Čechách*, s. 126.

stavbu nového kostela. Projekční činnost zajistil a provedl stavitel Jakub Pank z Veselí na Moravě. Barokní poutní kostel Nanebevzetí Panny Marie byl na podzim 1776 benedikován a zmocněn k bohoslužbám. Na oltář byl instalován milostný obraz Matky Boží ústecké, dosud uchovávaný na děkanství.³⁷²

Zázračný obraz Panny Marie byl poutníky uctíván již od roku 1620, v době dobytí Ústí nad Orlicí uherskými vojsky. Obyvatelé města se v obavách o svůj život uchýlili do nitra kostela. Ten byl protihabsburským uherským vojskem odstřelován. Uhři byli donuceni ustoupit a město bez větší újmy zachráněno. Přímo na obraze provedený nápis v roce 1673, neblahou událost s dobrým koncem připomínal: „*Zazračni Panni obraz, kteří se vod mieťiani wznášel a zkrze Vhiri ranien jest.*“

Roku 1753 byla za městem na svahu Andrlova chlumu vybudována křížová cesta, což umožňovalo poutníkům vykonávat pobožnosti. O vzniku díla vypráví zvěst, dle které místní tkadlec Augustin Anders dostal ve snu vnuknutí od Panny Marie. Jedné noci se Anders probudil dříve, domnívaje se, že už je ráno. Nemeškal a vydal se s plátnem do lesa. V místě dnešní kaple Božího hrobu uslyšel odbíjení dvanácti hodin. Po zjištění svého omylu, plátno si dal pod hlavu a usnul. Ve snu se mu zdálo, jak kolem něho prochází procesí za účasti Panny Marie.³⁷³

Anders byl nemajetný člověk a tamní děkan ho od záměru vybudování křížové cesty zrazoval. Tkadlec však na slova místního pastýře nedal a vymohl si svolení od biskupa. Stavbu křížové cesty s pomocí mnoha dobrodinců vybudoval. Z původního díla se zachovala pouze poslední kaplička a zničené byly nahrazeny v letech 1852-1853 novými.³⁷⁴

Barokní mariánský kostel stojí na severní straně náměstí. Jedná se o jednolodní poutní svatyni s pravoúhlým presbytářem a dvěma sakristiemi po stranách. K dostavbě kaple na východní straně došlo v pozdějších letech. Západní průčelí s věží je vyzdobeno kamennými sloupy, sochami apoštolů sv. Petra a sv. Pavla, symboly Naděje a Lásky. Mimo hlavní oltář s obrazem Korunování Panny Marie, pocházející z roku 1858, má poutní svatyně dalších šest bočních oltářů.³⁷⁵

---

³⁷² Srov. KOŠNÁŘ, Julius. *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, s. 320.

³⁷³ Srov. BOHÁČ, Zdeněk a kol. *Poutní místa v Čechách*, s. 126.

³⁷⁴ Srov. KOŠNÁŘ, Julius. *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, s. 323.

³⁷⁵ Srov. BOHÁČ, Zdeněk a kol. *Poutní místa v Čechách*, s. 126.

V kostelní věži je instalován zvon *sv. Václav* o hmotnosti 15 q s nápisem: „Ke cti a chvále Pánu Bohu Všemohoucímu, léta Páně 1536 tento zvon dělán jest, skrze mistra Jindřicha Litomyšlského, do města Oustí n. Orlicí, za úřadu staršího: Jiříka Hillara.“ Druhý zvon *Maria* o hmotnosti 12 q s latinským nápisem, česky znějící: „Ke cti a slávě Boha Všemohoucího a Panny Marie na nebe vzatí, zvon tento slit jest na náklad obce Oustí nad Orlicí od mistra Ondřeje v Hradci r. 1500.“ Třetí zvon *Median* s latinským nápisem: „Fusa est per Magistrum Andream anno Domini 1473. Domine celsissime, rex gloriae, da pacem ecclesiae“ v překladu: „Ulit jest od mistra Ondřeje L. P. 1473. Pane Nejsvětější králi slávy, dejž mír církvi!“ V poutním kostele jsou dále instalovány tři menší zvony bez nápisu.³⁷⁶ Poutní slavnost se koná na den Nanebevzetí panny Marie 15. srpna.

7.12 Vraclav

Obec Vraclav, dříve hradiště Vratislav, byla v dřívějších dobách významným správním, vojenským a obchodním centrem. Díky své poloze při Trstenické stezce, na česko moravském pomezí, která byla ve 12. a 13. století označována jako „*Provincie vraclavská*“.³⁷⁷ Obec leží mezi Svitavskou pahorkatinou a Východolabskou tabulí 4 km severozápadně od Vysokého Mýta, směrem na obec Stradouň, 9 km jihozápadně od Chocně. V 11. století bylo hradiště v držení Vršovců. V roce 1108 byli Vršovci vyvražděni knížetem Soběslavem I. Hradiště ve 13. století zaniká, ale v jeho podhradí vzniká ves a zřejmě již v 11. století kostel svatého Václava v roce 1786 zrušený a přestavěný na hostinec.

Ve svahu pod bývalým hradištěm vyvěrá pramen léčivé vody a s ním je spojena poutní tradice. Místní farář Mikuláš na počátku 17. století postavil u pramene kapličku a zasvětil ji sv. Mikulášovi. V roce 1664 se zde uzdravil chromý nožír Jan Nečesaný a díky tomu se místo stává známou. Po dvaceti letech bylo rozhodnuto o rozšíření kaple, ale protože tato již nestačila, byla po dvaceti letech zbořena a nad pramenem vystavěna

³⁷⁶ Srov. KOŠNÁŘ, Julius. *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, s. 322.

³⁷⁷ Srov. SEKOTOVÁ, V.; SVATOŠ, M.; SVATOŠ, M. *Vraclav – genius jednoho místa*, s. 7. *Provincie vraclavská* byl východočeský kraj, jehož hranice se kryjí s hranicemi děkanátu vysokomýtského ze 14. století. Byl oddělen pomezním českomoravským hvozdem a bezprostředně hraničil s Moravou. Provincii tvořily osady a hradiště, které se rozléhaly na březích řeky Trsténice (Loučné). s. 14.

nová kaple. Roubená poustevna byla u kaple postavena v roce 1692 a do doby josefínské v ní bydlel poustevník. Vykonával funkci lékárníka a poustevníka v jedné osobě.³⁷⁸ Jmenoval se Josef Rambousek a byl členem řádu svatého Františka. Jeho následníci byli také františkáni. Poustevník vedl evidenci uzdravených, skladoval léčivé rostliny, pilulky z české lékárny z Hradce Králové a další jiné předměty pro zájemce z řad lázeňských hostů. K poutnímu kostelu sv. Mikuláše přicházela o poutích procesí, ale většinou přicházeli poutníci individuálně. Jednalo se o poutě prosebné za vyprošení zdraví. Při poutích v květnu přicházela ke kostelu mladá svobodná děvčata. Ve věži poustevny, lidově zvané „Fráterka“, byl zvoneček, na který si děvčata zazvonila a myslela při tom na svého milého, kterého si do roka vzala za manžela.³⁷⁹ Občané z Vysokého Mýta v místě původních lázeňských domků postavili v roce 1719 lázeňskou budovu s osmnácti pokoji. Do dnešní doby je její úprava zachována z roku 1891. Počet zájemců o lázeňskou péči vzrůstal, což bylo impulzem pro stavbu poutního kostela. Plány ke stavbě zpracoval Carlo Antonio Canevale v roce 1721. Základní kámen byl položen v roce 1724 a v r. 1730 byl poutní kostel vysvěcen. Počátkem 19. století klesá poptávka o lázeňskou péči a ani opětovné otevření lázní v roce 1891 se nesetkalo s velkým zájmem. Poutní kostel sv. Mikuláše situovaný do zalesněné krajiny se stává cílem poutníků až do dnešních dnů. Kostel sv. Mikuláše má obdélníkovou loď se zvlněným a zaobleným půdorysem. Presbytář je čtvercový se čtvercovým vstupním prostorem. Původní oltář je doplněn vyobrazením sv. Mikuláše se sochami Boha Otce a dvou andělíčků. Boční vyřezávaný oltář sv. Mikuláše je z r. 1739 a je ozdoben sochami sv. Jana Nepomuckého a Františka Borgiáše. Naproti umístěný oltář Panny Marie, se sochami sv. Petra a Pavla, pochází ze sedleckého klášterního chrámu.³⁸⁰

Vraclavský pramen popisuje barokní spisovatel Ferdinand Částka ze Šternštejna takto: „...*zdravá studně prejšti se v Království českém, v kraji Chrudimském, malý půl míle od královského věnného města Vysokého Mejta, na téhož města obecním gruntě a půdě, skoro v tříhranném oudolí pod Vysokýmu Mejtu patřící vesnicí Vraclaví, mezi dvouma něco vysokýma a přepěknýma vrchy.*“³⁸¹ V první polovině 18. století byly lázně na vrcholu slávy a poutní areál navštěvovali hosté nejen z blízkého okolí, ale i z Brna a Prahy. V tomto období však také začíná zájem o lázně opadat. Přednosti se dostávalo

³⁷⁸ Srov. BOHÁČ, Zdeněk a kol. *Poutní místa v Čechách*, s. 130.

³⁷⁹ Srov. SEKOTOVÁ, V.; SVATOŠ, M.; SVATOŠ, M. *Vraclav – genius jednoho místa*, s. 55, 56.

³⁸⁰ Srov. BOHÁČ, Zdeněk a kol. *Poutní místa v Čechách*, s. 131.

³⁸¹ SEKOTOVÁ, Věra; SVATOŠ, M.; SVATOŠ, M. *Vraclav – genius jednoho místa*, s. 54.

lázeňským místům, kde se odehrával živější společenský život. Na konci 18. století se návštěvnost lázní snížila tak, že v polovině 19. století byl vracavský areál opuštěn a upadal do zapomnutí. Postupně docházelo k jeho chátrání a nebýt rekonstrukce v letech 1976-1986 došlo by k jeho úplné devastaci. Tímto byl areál barokního lázeňského a poutního místa zachráněn i pro dnešní obdivovatele barokního umění.³⁸²

---

³⁸² Srov. DVOŘÁČEK, Petr. *Posvátná místa zemí Koruny české*. Olomouc: ANAG, 2011. s. 86.

Závěr

Rigorózní práce nepostihuje ve svém celém rozsahu pouze poutní místa z regionu Rychnovska a Orlickoústecka, ale všímá si i obecných a specifických událostí, které s poutnictvím souvisí. Knižních průvodců o poutních místech bylo napsáno mnoho, většinou však celorepublikových. Záměrem této práce nebylo to, aby se omezovala pouze na shromažďování údajů o poutních místech a jejich popisu, nýbrž také jejich začlenění do kontextu významných historických událostí a vytvoření věrohodného obrazu církve, která musela čelit nemalým těžkostem na své pouti v čase dějin spásy při vládě komunistické ideologie. Bez uvedení archívních materiálů by práce působila stroze a postrádala by dynamiku, kterou je náš život obohacován v pozitivním slova smyslu či v případě opačných zkušeností. Rozsah bádání, která by vyčerpávajícím způsobem mapovala celé období od nástupu komunistů k vládě od roku 1948 až do roku 1989, kdy jejich vláda skončila, by časově naplnil život mnoha historiků i při snaze, že by se tomuto bádání věnovali celý svůj život.

Je dobré připomenout, že v časech dvou totalit, protektorátu Čechy a Morava a komunistického Československa, kdy jedna okupace nahradila druhou, které v našich dějinách po sobě těsně následovaly, měla většina našich obyvatel potřebu manifestovat svůj odpor proti zvlí těchto mocenských struktur. Církev je v těchto nelehkých historických obdobích dokázala povzbudit k naději, že nejsou ve svých smutných, mnohdy tragických osudech a beznadějných myšlenkách opuštěni, ale že mají vedle sebe partnera, který je jim oporou a jejich každodenní těžkosti s nimi sdílí.

Zkušenost církve s represemi v době nacistické okupace, ovlivnila její postoj ke komunistické moci, která následovala a byla v mnohém krutější, protože se jí dopouštěli Češi proti Čechům, i když v pozadí bylo vše skrytě organizováno sovětskými poradci dle scénáře bolševických mocipánů z Moskvy. V tomto nelehkém období ne všichni byli morálně pevní. Snahou vládnoucí moci bylo to, aby měla církev plně pod kontrolou, což vyústilo ve vytvoření schizmatické Katolické akce a následné založení Mírového hnutí katolického duchovenstva. Je chvályhodné, že nebylo mnoho takových kněží, kteří by se do těchto organizací hrnuli, i když tlak ze strany státní moci byl velký.

„Čas se naplnil, neboť Bůh vstoupil do dějin; ve víře má čas rozhodující význam.“

Jan Pavel II.

Anotace

KOMÁREK, Albert. *Poutní místa, poutě a náboženský život římskokatolické církve na Rychnovsku a Orlickoústecku po II. světové válce*. Olomouc: Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2018. 237 s. Rigorózní práce.

Rigorózní práce se zabývá křesťanskými poutěmi na Rychnovsku a Orlickoústecku v období od roku 1945 do roku 1960. Autor práce hledá informace o původu křesťanských poutí v Písmu svatém. Vysvětluje, co jsou poutě, jak probíhají, kdy, kde a proč se konají. Zajímá se o jejich spirituální, antropologický a sociologický význam. Autora práce zajímá, v čem spočívá mariánská úcta a lidová zbožnost. Sleduje dopad převratných společenskopolitických událostí daných let na konání poutí ve zmíněných regionech. Zdrojem práce jsou bibliografická díla zabývající se podobnou tematikou, archivní prameny dokládající neblahý vliv změny režimu na průběh poutí a další činnost církve. Archivní prameny uspořádal tak, aby nepůsobily izolovaně, ale v souvislostech dokreslovaly atmosféru období, po vydání tzv. církevních zákonů, ve kterém došlo ke zmaření nadějí na znovuzkříšení demokracie a plnohodnotného náboženského života. Příloha obsahuje fotodokumentaci poutních míst včetně mapy regionů. Cílem práce je postupné datování a sledování náboženských poutí, církevních slavností a života římskokatolické církve ve zmíněných regionech v kontextu společenskopolitických událostí v naší republice.

Klíčová slova: poutě, poutní místa, mariánská úcta, lidová zbožnost, církevní zákony, církev a stát, církevní tajemníci

Annotation

KOMÁREK, ALBERT. *Places of pilgrimage, pilgrimages and religious life of Roman Catholic Church in the areas of Rychnovsko and Orlickoustecko after the second world war.* Olomouc: Sts Cyril and Methodius Faculty of Theology Palacký University in Olomouc, 2018, 237 pp. Rigorous Degree Thesis.

This thesis deals with Christian pilgrimages in the areas of Rychnovsko and Orlickoustecko in the period of 1945-1960. The author of the thesis seeks for information about the origin of Christian pilgrimage in the Holy Writ, explains the meaning of the pilgrimage, where and why they are held, and their spiritual, anthropological and sociological significance. The author takes interest in principles of Marian Respect and people's religiousness, and observes impacts of breakthrough sociopolitical events of that period on pilgrimages in the mentioned regions. The source of the thesis are bibliographical works of the similar topic, archival sources proving harmful influence of the regime change on the running of pilgrimages and further activities of the church. The materials are organized not to act isolated but in context to show the period in which the hopes for resumption of democracy and Christian life fulfillment were repressed. The attachment contains photos of the pilgrimages including maps of the regions. The aim of the thesis is a gradual dating and observing religious pilgrimages and festivals, and the life of Roman Catholic church in the mentioned regions in context of socio-political events in our republic.

Keyword: pilgrimages, pilgrimage places, Marian respect, people's religiousness, canon laws, church and state, church secretaries

Seznam zkratek a značek

AF – archív fary

AM – archív města

BT – Boží Tělo

CIC – (Codex Iuris Canonici) – Kodex církevního práva (pro římskokatolickou církev)

CO – Církevní oddělení

ČKCH – Česká katolická charita

f. – fond

FF – filozofická fakulta

FÚ – farní úřad

CT – Církevní tajemník

GESTAPO – Geheime Staatspolizei – (německá) tajná státní policie

LM – Lidové milice

KA – Katolická akce

KNV – Krajský národní výbor

KSČ – Komunistická strana Československa

KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu

KCT – Krajský církevní tajemník

MDD – Mezinárodní den dětí

MM – Muzeum města

MNV – Městský národní výbor

MHKD – Mírové hnutí katolického duchovenstva

MU – Masarykova univerzita

NKVD – Narodnyj komissariat vnutrennich děl – Lidový komisariát vnitřních záležitostí

OAV NF – Okresní akční výbor národní fronty
OCT – Okresní církevní tajemník
ONV – Okresní národní výbor
PTP – Pomocný technický prapor
ŘKC – Římskokatolická církev
SNB – Sbor národní bezpečnosti
SOA – Státní oblastní archiv
SOkA – Státní okresní archiv
StB – Státní bezpečnost
SÚC – Státní úřad pro věci církevní
TNP – Tábor nucených prací
ÚAV NF – Ústřední akční výbor národní fronty
ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

Biblické zkratky

Gn – Genesis – 1. kniha Mojžíšova
Ex – Exodus – 2. kniha Mojžíšova
Nm – Numeri – 3. kniha Mojžíšova
Ž – Žalmy
Mk – evangelium podle sv. Marka
Mt – evangelium podle sv. Matouše
Lk – evangelium podle sv. Lukáše
Jan – evangelium podle sv. Jana
Sk – Skutky apoštolů

Prameny a literatura

Prameny archivní:

Národní archiv Praha (NA):

Fond: Státní soud Praha

Státní oblastní archiv Zámorsk (SOA):

Fond: Krajský národní výbor Hradec Králové 1949 - 1960

Fond: Krajský národní výbor Pardubice 1949 - 1960

Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou (SOkA RK):

Fond: Okresní národní výbor Dobruška 1949 - 1960

Fond: Okresní národní výbor Rychnov nad Kněžnou

Fond: Okresní výbor KSČ Dobruška 1949 – 1960

Fond: Muzeum města Dobruška

Fond: Farní úřad Deštné v Orlických horách

Fond: Archiv města Rokytnice v Orlických horách

Fond: Farní úřad Přepychy

Fond: Farní úřad Neratov

Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí (SOkA UO):

Fond: Okresní národní výbor Žamberk 1949 - 1960

Městské muzeum v Ústí nad Orlicí (MM ÚO)

Fond. Knihovna MM ÚO

Prameny tištěné

BULÍNOVÁ, Marie; JANIŠOVÁ, Milena; KAPLAN, Karel. *Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951*. Edice dokumentů. Svazek I. *Církevní „šestka“ (duben 1949 - březen 1950)*.

Praha - Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Doplněk, 1994. 505 s. ISBN 80-85270-29-3 (Ústav pro soudobé dějiny), ISBN 80-85765-34-9 (Doplněk Brno).

Periodika:

Rychnovsko:

Český lid: sborník věnovaný studiu českého lidu v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. Praha: F. Šimáček, 23. Roč., 1914, s. 4-7. ISSN 0009-0794.

Hlasy Poorlicka. Krajský týdeník národní fronty, rok vyd. 1945

HUDOUSEK, Petr. Ještě k historii Anenské pouti. *Horský kurýr.* Regionální měsíčník pro Orlické hory a podhůří. Vydavatel Městský úřad Rokytnice v Orlických horách, 7. září 1997, roč. 7, č. 9, s. 6.

Jiskry Rychnovska. Týdeník, okresní vesnické noviny, vyd. OV KSČ a rady ONV Rychnov nad Kněžnou, rok vyd. 1958-1960

Posel z Podhůří. Týdeník Rychnovska, Kostelecka a Žamberska, Rychnov nad Kněžnou, rok vyd. 1945

Průkopník. Okresní vesnické noviny, vyd. ONV Dobruška, rok vydání 1952

Zpravodaj Rychnovska. Týdeník, okresní vesnické noviny, vyd. ONV Rychnov nad Kněžnou, rok vydání 1956-1960

Orlickoústecko:

Karosář. Měsíčník, časopis závodní organizace KSČ a závodního výboru ROH, vyd. Závodní skupina ČSM a vedení závodu Karosa 01, n. p. Vysoké Mýto, rok vydání 1956-1960

Kolem dokola. Závodní časopis spojených českých a moravských bavlnářských závodů, n. p. Ústí nad Orlicí, závod Parník, rok vydání 1947, 1949

Nová vesnice Lanškrounska. Týdeník, vyd. ONV Lanškroun, rok vydání 1952-1960

Pasák. Týdeník, vyd. STS Lanškroun, rok vydání 1945-1948; 1953-1954

Stráž českého východu, Nezávislý demokratický týdeník, vyd. ONV Vysoké Mýto, rok vydání 1945-1948

Vesnické noviny. Týdeník, vyd. ONV Ústí nad Orlicí, rok vydání 1953-1960

Vlastivědné listy Pardubického kraje: Chrudimsko. Pardubicko. Svitavsko. Orlickoústecko. Roč. 7., rok 2010, č. 3. Pardubice: Sdružení přátel Pardubického kraje, 2010. 35 s. ISSN 1214-9721.

Za novou vesnici Žamberska. Čtrnáctideník, okresní vesnické noviny, vyd. ONV Žamberk, rok vydání 1958-1959

Za socialistickou vesnici. Týdeník vysokomýtského okresu, vyd. OV KSČ a ONV Vysoké Mýto, rok vydání 1954-1960

Zemědělské noviny, rok vydání 1950

Žambersko soutěží. Týdeník, vyd. ONV Žamberk, rok vydání 1951-1954

Žně míru, Týdeník, vyd. ONV Lanškroun, rok vydání 1950

Český lid: etnologický časopis: 1946-2000 : bibliografie. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2008. 241 s. ISBN 978-80-87112-13-7.

Immaculata – Neposkvrněná. Brno: Konvent minoritů, roč. 14, č. 91 (3/2007), 32. s.

Okénko do farnosti. Letohrad: Farnost sv. Václava, roč. 12, 2013, č. 4, 11 s.

Vlastivědné listy Pardubického kraje. Pardubice: Sdružení přátel Pardubického kraje, roč. 7, 2010, č. 3.

Literatura

ADAM, Adolf. *Liturgický rok: historický vývoj a současná praxe.* Praha: Vyšehrad, 1997. 328 s. ISBN 80-7021-269-1.

ADAMEC, Stanislav. *Město Kyšperk – Letohrad.* Letohrad: Město Letohrad, 2008. 296 s. ISBN 987-80254-1745-4.

ALTRICHTER, Michal. (ed.). *Studijní texty ze spirituální teologie VIII. Chvála slávy: podněty k duchovnímu životu.* Olomouc: REFUGIUM Velehrad-Roma s.r.o. 2012. 296 s. ISBN 978-80-7412-122-7, ISSN 1804-3356.

BALÍK, Stanislav; HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945-1989.* 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2013. 399 s. ISBN 978-80-7325-311-0.

BENEDA, Ivo; DIENSTBIER, Filip; FIALA, Vlastimil a kol. *Historický vývoj právní úpravy správního řízení a dalších postupů ve veřejné správě v českých zemích (1918-2005)*. Olomouc: Periplum, 2007. 445 s. ISBN 978-80-86624-45-7.

BERTAUD, Émile; RAYEZ, André. Pobožnosti. In: *Studijní texty ze spirituální teologie VIII. Chvála slávy: podněty k duchovnímu životu*. Olomouc. 2012. 296 s. ISBN 978-80-7412-122-7

Bible: Český ekumenický překlad Jeruzalémské bible. Přeložil František X. Halas a Dagmar Halasová. Praha: Euromedia Group, 2010. 1069 s. ISBN 978-80-242-2900-3.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): Český ekumenický překlad. 9. vyd. v ČBS. Praha: Česká biblická společnost, 2002. 283 s.

ISBN 80-85810-30-1.

BOBEK, Michal; MOLEK, Pavel; ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.). *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita, 2009. 1005 s. ISBN 80—210-4844-7.

BOHÁČ, Zdeněk a kol. *Poutní místa v Čechách*. Praha: Nakladatelství Debora, spol. s r.o., 1995. 287 s. ISBN 80-85923-07-6.

BOUŠEK, Daniel. *Židovská pouť a poutní místa na Blízkém východě v hebrejské cestopisné literatuře 12. - 16. století*. Praha: Karolinum, 2008. 420 s. ISBN 978-80-246-1444-1.

BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. 335 s. ISBN 978-80-7367-378-9.

BUBEN, Milan. *Encyklopedie heraldiky*. 4. vyd. Praha: LIBRI, 2003. 505 s. ISBN 80-7277-135-3.

CROŮ, Jana. *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*. Hradec Králové: Biskupství královéhradecké a Garamon ve spolupráci s Občanským sdružením Katedrála 2008 o. s., 2014. 480 s. ISBN 978-80-86472-58-4.

CZECHOWICZ, Bogusław. *Kladské dějepisectví v Polsku po druhé světové válce. Historická věda ve službách státní politiky a národní ideologie*. Červený Kostelec: P. Mervart, 2010. s. 235. ISBN 978-80-87378-60-1.

- ČECHÁK, Vladimír. *Vývoj veřejné správy v Československu a České republice (1945-2004)*. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2004. 264 s. ISBN 80-86754-22-7.
- ČERNÝ, Jiří. *Poutní místa Českobudějovicka a Novohradska*. České Budějovice: Bohumír NĚMEC-VEDUTA, 2004. 199 s. ISBN 80-86829-03-0.
- DEML, Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*. Brno: CDK, 2008. 323 s. ISBN 978-80-7325-170-3.
- DIBELKOVÁ, Irena. *Poutní místa v Čechách*. Praha: Olympia, 2004. 208 s. ISBN 80-7033-844-X.
- Direktář o lidové zbožnosti a liturgii*. Přeložil J. Kotas a kol., Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. 231 s. 978-80-7195-152-0.
- DOBEŠ, Jan; HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; JANÁK, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. 2. vyd. Praha: Lidové noviny, 2007. 570 s. ISBN 978-80-7106-906-5.
- DOLEŽAL, Miloš. *Jako bychom dnes zemřít měli*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2012. 446 s. ISBN 978-807415-066-1.
- DOLEŽAL, Miloš. *Krok do tmavé noci*. Praha: Nezávislý podmelechovský spolek, z. s., 2015. 669 s. ISBN 978-80-260-9125-7.
- DOMŠOVÁ, Václava. *I. almanach obce Deštné v Orlických horách*. Obec Deštné v Orlických horách, 2002. 40 s. ISBN neuvedeno.
- DVOŘÁČEK, Petr. *Posvátná místa zemí Koruny české*. Olomouc: ANAG, 2011. 192 s. ISBN 978-80-7263-672-3.
- DVOŘÁKOVÁ, Zora. *Z letopisů třetího odboje*. Praha: Hříbal. 1992. 279 s. ISBN 80-900892-3-2.
- EICHLER, Karel. *Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku. Díl. 1, část první a část druhá*. Komise Karla Winikera v Brně, Bedřicha Grosse v Olomouci a Františka Řivnáče v Praze, 1887 a 1888. 307 a 486 s. ISBN neuvedeno.

FELCMAN, Ondřej; GLADKIEWICZ, Ryszard a kol. *Kladsko. Dějiny regionu*. Hradec Králové: Historický ústav, Filozofická fakulta UHK; Wrocław: Powiat Klodzki, Polsko-Czeskie Towarzystwo, 2012. 607 s. ISBN 978-80-87607-00-8 (Nakladatelství Bor, Liberec pro FF UHK), ISBN 978-83-928987-3-3 (PCzTN), ISBN 978-80-7286-191-0 (HÚ AV ČR), ISBN 978-83-926328-3-2 (Powiat Klodzki).

FELCMAN, Ondřej; SEMOTÁMOVÁ, Eva. *Kladsko: proměny středoevropského regionu: historický atlas*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2005. 194 s. ISBN 80-7286-066-6.

FIALA, Petr; HANUŠ, Jiří. *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. 217 s. ISBN 80-85959-98-4.

FIALA, Václav. *Umělecký Řím*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2015. 419 s. ISBN 978-80-7422-364-8.

FOLTÝN, Dušan; SOMMER, Petr; VLČEK, Pavel. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997. 782 s. ISBN 80-85983-17-6.

FRANCEK, Jindřich; JAKL, Jan. *Biskupové královéhradečtí*. Hradec Králové: Krajské muzeum východních Čech v Hradci Králové, 1990. 49 s. Povoleno: OK Vč KNV čj. kult/410/90, ISBN neuvedeno.

FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. 2. vyd. Praha: ZVON, 1995. 358 s. ISBN 80-7113-119-9.

HANUŠ, Jiří. *Tradice českého katolicismu ve 20. století*. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2005. 295 s. ISBN 80-7325-036-5.

HEJL, Vilém. *Zpráva o organizovaném násilí*. Praha: Univerzum, 1990. 350 s. ISBN 80-85207-01-X.

HEJNA, Antonín. *Opočno státní zámek a okolí*. 2. vyd. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1957. 36 s. ISBN neuvedeno.

HELLER Jan (ed.). *O posvátnu*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1993, sv. 8, s. 120 s. ISBN 80-85795-01-9.

HEROUT, Jaroslav. *Slabikář návštěvníků památek*. 2. vyd. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje a Propagační tvorba Praha, 1980. 317 s. ISBN neuvedeno.

HOLUB, Josef; LYER, Stanislav. *Stručný etymologický slovník jazyka českého: se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím*. 4. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 483 s. ISBN 80-04-23715-0.

HORÁK, Vít. *Poutní místo Panny Marie Rokole u Nového Města nad Metují*. 9. s. Propagační brožura.

HRUBÝ, Vladimír. *Královéhradecká diecéze*. Hradec Králové: Nadace na opravu církevních památek v diecézi Královéhradecké, 1994. 95 s. ISBN nevedeno.

HRUBÝ, Vladimír; ROYT, Jan. *Lidová zbožnost ve východních Čechách a v Kladsku*. Náchod: Státní galerie výtvarného umění, 1997. 120 s. ISBN 80-85057-54-9.

CHYTIL, Karel; WIRTH, Zdeněk. *Panorama východočeských kostelů a církevních památek: Stručný průvodce památkami diecéze Královéhradecké (Svazek 2)*. Praha: Vydavatel A. Jiřina, 1940. 41 s. ISBN nevedeno.

JAN, Libor (ed.). *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*. Brno: CDK, 2000. 119 s. ISBN 80-85959-74-7.

JEDIN, Hubert. *Malé dějiny koncilů*. Praha: Česká katolická charita, 1990. 146 s. ISBN nevedeno.

JUZA, Josef; ŠROM, Jindřich. *Správní vývoj okresu Rychnov nad Kněžnou*. Rychnov nad Kněžnou: Okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, 1982. 117 s. ISBN nevedeno.

JUZA, Josef. *Svědectví o PTP okresu Rychnov nad Kněžnou*. 2. vyd. Rychnov nad Kněžnou: Státní okresní archiv v Rychnově nad Kněžnou, Okresní úřad Rychnov nad Kněžnou, Svaz PTP – okresní klub Rychnov nad Kněžnou, 1996. 349 s. ISBN 80-901757-3-2.

KAČENA, Oldřich a kol. *Almanach 1980 k 700. Výročí vzniku obce Klášterce nad Orlicí, k 70ti letému výročí založení MO Tělovýchovné jednoty Sokol Klášterec n. Orl.* Klášterec nad Orlicí: Kulturní středisko při MNV v Klášterci nad Orlicí, 1980. 61 s. ISBN nevedeno.

KAFKA, Jan (ed.). *Církev v padesátých letech 20. století se zřetelem k situaci v bývalém okrese Dobruška*. In: MACH, Jiří. *Vlastenectví, církev a společnost v proměnách 19. a 20. století. Příspěvky z konference konané na počest dvoustého výročí narození vlasteneckého kněze a regionálního historika Josefa Mnohoslava*

Roštlapila dne 15. září 2009 v Dobrušce. Město Dobruška, 2009. 165 s. ISBN 978-80-254-5633-0.

KAFKA, Luboš. *Dárek z pouti. Poutní a pouťové umění.* Praha: LIKA KLUB a Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., 2009. 295 s. ISBN 978-80-86069-52-4.

KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956.* Brno: Barrister & Principal, 2005. 776 s. ISBN 80-86598-98-5.

KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956-1968. Společnost a moc.* Brno: Barrister & Principal, 2008. 832 s. ISBN 978-80-87029-31-2.

KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Klement Gottwald a Rudolf Slánský.* Brno: Barrister & Principal, 2009. 375 s. ISBN 978-80-87029-53-4.

KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti 1948-1960. Část první.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. 313 s. ISBN 978-80-7285-079-2.

KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti 1948-1960. Část druhá. Venkov.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i., 2012. 467 s. ISBN 978-8275-155-3.

KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu 1948-1953.* Praha - Brno: Doplněk, 1993. 440 s. 1081-038-1994.

Katechismus katolické církve. 2. doplněné a opravené vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. 817 s. ISBN 80-7192-488-1.

KOKTAVÁ, Petra; PITRUNOVÁ, Zdeňka. *Kam v ČR. Poutní místa a duchovní památky.* Brno: ALBATROS MEDIA, 2013. 144 s. ISBN 978-80-264-0144-5.

KOURA, Petr a kol. *Diktatura versus naděje. Pronásledování římskokatolické církve v Československu v letech 1948-1989.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. 191 s. ISBN 978-80-87912-00-03.

KOŠNÁŘ, Julius. *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách.* Praha: Cyrillo – methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1903. 528 s. ISBN neuvedeno.

KOUTECKÁ, Helena. *Stručný místopis mariánské úcty v Čechách a na Moravě.* Praha: Portál, 1992. 93 s. ISBN 80-85282-26-7.

KRAJČA, Antonín; ŠORM, Antonín. *Mariánské sloupy v Čechách a na Moravě.* Praha: Antonín Daněk, 1939. 302 s. ISBN neuvedeno.

KŘIVOHLÁVEK, Jan František. *Znaky, prapory, pečeti a správní vývoj obcí okresu Ústí nad Orlicí*. Ústí nad Orlicí: GFTIS, 2005. 384 s. ISBN 80-86845-25-7.

KUBÍN, Petr (ed.). *Brány pekelné ji nepřemohou. Kapitoly z pronásledování církvi v Československu kolem roku 1950*. Praha: Karolinum, 2013. 123. s. ISBN 978-80-246-2085-5.

KUČEROVÁ, Eva (ed.). *Panorama: z přírody, historie a současnosti Orlických hor a podhůří*. Dobré: Sen, 2005, sv. 13. ISBN 80-86483-14-2.

KUČEROVÁ, Eva (ed.). *Panorama: z přírody, historie a současnosti Orlických hor a podhůří*. Dobré: Sen, 2012, sv. 20. ISBN 978-80-86483-44-3.

KUČEROVÁ, Eva (ed.). *Panorama: z přírody, historie a současnosti Orlických hor a podhůří*. Hlinné: Sen, 2017, sv. 25. ISBN 978-80-86483-64-1.

LAURENTIN, René. *Pojednání o Panně Marii*. Přeložila Markéta Štěpánková, Praha: Krystal OP a Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. 194 s. ISBN 80-85929-76-7 (Krystal OP), ISBN 80-7192-728-7 (Karmelitánské nakladatelství).

LEMAITREOVÁ, Nicole; QUINSONOVÁ, Marie-Therese; SOTOVÁ, Veronique. *Slovník křesťanské kultury*. Přeložil Jan Binder a kol., Praha: Garamond, 2002. 448 s. ISBN 80-86379-41-8.

LUXMOORE, Jonathan; BABIUCHOVÁ, Jolanta. *Vatikán a rudý prapor. Zápas o duši východní Evropy. Studie o vztahu římskokatolické církve a komunistických států*. Přeložil Josef Línek, Praha: VOLVOX GLOBATOR, 2003. 531 s. ISBN 80-7207-420-2.

MESINA, Caterina. *Řím*. 2. vyd. Praha: Marco Polo, 2015. 296 s. ISBN 978-3-7701-7175-0.

MUSIL, František. *Dějiny Králicka*. Králíky: nakl. A. Juránek, 2000. 211 s. ISBN 80-902263-1-0.

NEUGEBAUER, Richard. *Dějiny Neratova (Bärnwaldu): (od založení po zázrak)*. Opava: Vzdělávací a sociální dílo. 2016. 86 s. ISBN 978-80-270-0083-8.

NOVÁK, Vlastimil. *Anenská Studánka kostel sv. Vavřince*. Česká Třebová: Římskokatolická farnost – děkanství Česká Třebová, 2007. 19 s. ISBN 978-80-239-9472-8.

- NOVÁK, Vlastimil. *Drobné sakrální stavby v Dolní a Horní Čermné*. Dolní Čermná: Obecní úřad, 2003. 108 s. ISBN 80-239-2141-X.
- NOVÁK, Vlastimil. *Lázně Anenská Studánka*. Lanškroun: OFFAXIS s.r.o., 2011. 72 s. ISBN 978-80-254-9994-8.
- NOVOTNÝ, Vojtěch. „*Běda církvi...*“: *Bonaventura Bouše burčující*. Praha: Karolinum, 2012. 611 s. ISBN 978-80-246-2009-1
- ODEHNAL, František. *Poutní místa Moravy a Slezska*. 2. vyd. Rosice: Gloria, 2004. 277 s. ISBN 80-86760-05-7.
- OHLER, Norbert. *Cestování ve středověku*. Jinočany: H&H Vyšehradská, 2003. 516 s. ISBN 80-86022-90-0.
- OHLER, Norbert. *Katedrála*. Jinočany: H&H Vyšehradská, 2006. 769 s. ISBN 80-7391-040-0.
- OHLER, Norbert. *Náboženské poutě ve středověku a novověku*. Praha: Vyšehrad, 2002. 232 s. ISBN 80-7021-510-0.
- OPPELTOVÁ, Jana. Historie poutního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Neratově: články a studie. In: *Orlické hory a Podorlicko*. Rychnov nad Kněžnou: Okresní muzeum Orlických hor: Státní okresní archiv, 1999, 9, 123-160. ISSN 0475-0640.
- PARKYN, Neil. *Sedmdesát divů světové architektury a stavitelství*. Praha: Slovart, 2003. 304 s. ISBN 80-7209-462-9.
- PÁTKOVÁ, Hana. *Clavis monumentorum litterarum (Regnum Bohemiae), Bratrstvo ke cti Božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*. Praha: nakl. KLP - Koniasch Latin Press, 2000. 216 s. ISBN 80-85917-66-1.
- PAULAS, Jan; ŠEBEK, Jaroslav. *Katolické noviny 1949-1989*. Praha: Katolický týdeník s.r.o., 2009. 247 s. ISBN 978-80-86615-18-9.
- PETR, Karel. *Vyprávění o zašlých časech z rodného kraje*. Podbřezí: Obec Podbřezí, 2000. 491 s. ISBN neuvedeno.
- POLEHLA, Petr (ed.). *350 let královéhradecké diecéze*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2015. 459 s. ISBN 978-80-7465-160-1.

POSPÍŠIL, Ctirad, Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. 3. vyd. Praha: nakl. Krystal OP a Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. 415 s. ISBN 80-85929-80-5 (Krystal OP), ISBN 80-7195-000-9 (Karmelitánské nakladatelství).

PTÁČEK, Josef. *Zmizelé Čechy, Dobruška a Opočno*. Praha, Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2008. 64 s. ISBN 978-80-7185-926-0.

RADOSTA, Petr. *Protikomunistický odboj (historický nástin)*. Praha: nakl. EGEM, 1993. 156 s. ISBN 80-85395-25-8.

RÁZEK, Adolf. *Scénář církevního procesu*. In: Kolektiv autorů. *Církevní procesy padesátých let. Sborník příspěvků pořádané Českomoravskou generální delegaturou řádů karmelitánů, Českou křesťanskou akademií a Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR ve spolupráci s Arcibiskupstvím pražským 21. - 22. 5. 2002 v Praze*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 278 s. ISBN 80-7192-797-X.

REMEŠOVÁ, Věra. *Ikonografie a atributy svatých*. 2. vyd. Praha: Zvon, 1991. 85 s. ISBN 80-7113-045-1.

ROYT, Jan. *České nebe. Soupis nejznámějších mariánských poutních míst v Čechách a na Moravě, českých a moravských zemských patronů*. Havlíčkův Brod: Okresní vlastivědné muzeum v Havlíčkově Brodě, 1991. 32 s. ISBN neuvedeno.

ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách v 17. - 18. století*. Praha: Univerzita Karlova, 1999. 362 s. ISBN 80-7184-662-7.

ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. Praha: Univerzita Karlova, nakl. Karolinum, 2006. 342 s. ISBN 80-246-0963-0.

Sborník archivních prací. Praha: Odbor archivní správy MV, 2005, ročník 55, č. 2, 506 s. ISSN 0036-5246.

SEDLÁČEK, Josef. *Kapesní slovník latinsko - český a česko - latinský a latinská slova používaná v češtině*. Praha: Československý spisovatel, 1936, reprint 2011. 460 s. ISBN 978-80-87391-82-2.

SEKOTOVÁ, Věra; SVATOŠ, Martin; SVATOŠ, Michal. *Vraclav – genius jednoho místa*. 2. vyd. Vysoké Mýto: Regionální museum, 2004. 104 s. ISBN 80-238-9692-X.

SKLENÁŘ, Michal (ed.). *Náš pan děkan. Sborník k 50. výročí úmrtí děkana Václava Boštika*. Ústí nad Orlicí: OFTIS ve spolupráci s Římskokatolickou farností a děkanstvím Ústí nad Orlicí, 2013. 88 s. ISBN 978-80-7405-312-2.

Slovo na cestu: Bible s poznámkami. Praha: Česká biblická společnost, 2012. 1935 s. ISBN 978-80-87287-47-7.

ŠINDAR, Jiří. *Putování po poutních místech Čech, Moravy a Slezska*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. 207 s. ISBN 978-80-7195-102-5.

ŠVUBOVÁ, Helena. *Mariánské svátky během liturgického roku*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2008. 45 s. ISBN 978-80-7266-299-9.

ŠORM, Antonín; KRAJČA, Antonín. *Mariánské sloupy v Čechách a na Moravě*. Praha: Antonín Daněk, 1939. 302 s. ISBN neuvedeno.

ŠVUBOVÁ, Helena. *Mariánské svátky během liturgického roku*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2008. 45 s. ISBN 978-80-7266-299-9.

TARALLO, Pietro. *Posvátná místa křesťanského světa*. Čestice: REBO Productions CZ, 2011. 288 s. ISBN 978-80-255-0522-9.

TOMEK, Prokop. *Okres na Východě 1960 – 1989. Občané a nejnižší článek Státní bezpečnosti na příkladu okresu Havlíčkův Brod*. Praha: Vyšehrad, 2008. 240 s. ISBN 978-80-255-0522-9.

VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada Publishing, 2010. 256 s. ISBN 978-80-247-2468-3.

VANICKÝ, Jindřich. *HOMOL – turistická perla Orlických hor*. 2. vyd. Uhřetov: Ladislav Miček – Studio dokument a forma, 2015. 72 s. ISBN 978-80-905537-3-6.

VAŠKO, Václav. *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce I*. Praha: Zvon, 1990. 268 s. ISBN 80-7113-035-4, ISBN 80-7113-000-1.

VAŠKO, Václav. *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II*. Praha: Zvon, 1990. 266 s. ISBN 80-7113-035-4, ISBN 80-7113-001-X.

VAŠKO, Václav. *Dům na skále 1. Církev zkoušená 1945 – začátek 1950*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004. 255 s. ISBN 80-7192-891-7.

VAŠKO, Václav. *Dům na skále 2. Církev bojující 1950 – květen 1960*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. 466 s. ISBN 978-80-7191-892-8.

VAŠKO, Václav. *Dům na skále 3. Církev vězněná 1950 – 1960*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. 343 s. ISBN 978-80-7192-893-5.

VEČEŘOVÁ, Petra. *Kláštery v Čechách, na Moravě, ve Slezsku*. Praha: Olympia, 2005. 264 s. ISBN 80-7033-876-8.

1. almanach obce Deštné v Orlických horách, Obec Deštné, 2002. 40 s. ISBN neuvedeno.

VOLESKÁ, Jana. *Českotřebovská farnost v historii. Sborník studií ke 200. výročí vystavění kostela sv. Jakuba*. Česká Třebová: Římskokatolická farnost – děkanství Česká Třebová 2004. s. 265. ISBN 80-239-3464-3.

WOLF, Vladimír (ed.). *Sborník Humanistica I*. Hradec Králové: Katedra náboženské výchovy a charitativní práce, 2008, Acta Universitatis Reginaehradecensis. Faculta Pedagogica. 429 s. ISBN 978-80-903509-7-7.

Diplomové práce

BRICHOVÁ, Alena. *Poutnictví a náboženská úcta v Orlických horách a Podorlicku*. Brno, 2006. Diplomová práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně. Ústav evropské etnologie. Vedoucí diplomové práce Martina Pavlicová.

ŠINDAR, Petr. *Obnova poutního kostela Neratov*. Olomouc, 2010. Rigorózní práce. Cyrilometodějská teologická fakulta v Olomouci. Katedra církevních dějin a dějin křesťanského umění. Vedoucí rigorózní práce Miloslav Pojsl.

Internetové zdroje

Dostupné z: <http://www.kkvys.cz/obrazova-a-portretni/bohupil-stasek-17-unora-1886-8-srpna-1948/>

Dostupné z: <http://www.usti.cz/turista-volny-cas/zajimavosti-v-okoli/horakova-kaple/>

Dostupné z: <http://www.pochod2016.akademi-shield.cz/turisticke-zajimavosti/>

Dostupné z: <http://www.boretice-farnost.cz/svata-anna-nase-patronka>

Dostupné z: <http://www.mapy.cz>

Dostupné z: <http://www.pamatkovykatalog.cz>

Dostupné z: www.totalita.cz/vez/vez_hist_amnestie.php

Dostupné z: http://www.czso.cz/xr/redakce.nsf/i/charakteristika_okresu_usti_nad_orlici

Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-95>

Dostupné z: [http://cs.wikipedia.org/wiki/Kyšperk_\(hrad,_okres_Ústí_nad_Orlicí\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Kyšperk_(hrad,_okres_Ústí_nad_Orlicí))

Dostupné z: www.sokolklasterec.cz/index.php Osobnosti naši obce, František Halík 1909-1999.

Dostupné z: <http://www.orlickehory.net/mista/neratov.htm>

Dostupné z: [http://cs.wikipedia.org/wiki/Bardo_\(Dolnoslezské_vojvodství\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Bardo_(Dolnoslezské_vojvodství))

Orální prameny

Rozhovor s p. Marií Staříkovou, nar. 31. 10. 1927, v Klášterec nad Orlicí, č. p. 1, (rozhovory dne 11. srpna a 15. září 2012). +19. 6. 2013.

Rozhovor s p. Janem Janků, nar. 3. července 1921 v Hanušovicích, bytem Sportovní č. p. 339, Hanušovice (rozhovor dne 4. dubna 2015).

Rozhovor s p. Marií Kalousovou, roz. Dolečkovou, nar.: 20. 7. 1924, bytem Klášterec nad Orlicí, č. p. 116 (rozhovor dne 21. května 2016).

Rozhovor s p. Rudolfem Mítvalským, nar. 15. 5. 1939, bytem Klášterec nad Orlicí, č.p. 68 (rozhovor dne 21. května 2016).

Přílohy

Seznam obrázků:

Obr. 1: Mapa ČR s vyznačením Rychnovska a Orlickoústecka	188
Obr. 2: Mapa okresu Rychnov nad Kněžnou.....	188
Obr. 3: Deštné v Orlických horách – Dříš, kaple Panny Marie „Deštenské“	189
Obr. 4: Dříš, boční pohled od jihu.....	189
Obr. 5: Dříš, interiér kaple	190
Obr. 6: Dříš, křížová cesta	190
Obr. 7: Dobruška, kostel sv. Ducha, pohled od severu	191
Obr. 8: Kostel sv. Ducha, pohled od jihu	191
Obr. 9: Kostel sv. Ducha, pohled od jihozápadu	192
Obr. 10: Studna vedle kostela sv. Ducha.....	192
Obr. 11: Dřízna u Přepych, kaple Panny Marie Lurdské	193
Obr. 12: Dřízna, vstup do poutního areálu	193
Obr. 13: Dřízna, studánka a Loretánská jeskyňka	194
Obr. 14: Dřízna, svěcení pramenů v roce 1950 (foto – archiv FÚ Přepychy).....	194
Obr. 15: Dřízna, pomník na památku P. Aloise Mádra	195
Obr. 16: Dřízna, kaplička křížové cesty, XII. zastavení.....	196
Obr. 17: Homol u Borovnice, kostel Panny Marie Bolestné	197
Obr. 18: Homol, oltář s obrazem Panny Marie Bolestné	197
Obr. 19: Homol, schodiště se sochařskou výzdobou, pohled od severozápadu	198
Obr. 20: Homol, vstupní brána, pohled od jihovýchodu	198
Obr. 21: Chábory – Studánka, kaple Narození Panny Marie	199
Obr. 22: Studánka, pramen léčivé vody	199
Obr. 23: Studánka, socha sv. Jana Nepomuckého – světec jako putující poutník	200
Obr. 24: Studánka, křížová cesta, VIII. zastavení.....	201
Obr. 25: Neratov, kostel Panny Marie Nanebevzetí – vstupní průčelí.....	202
Obr. 26: Neratov – západní strana kostela, vlevo neratovská fara.....	202
Obr. 27: Neratov, pohled ze silnice od Bartošovic	203
Obr. 28: Neratov, pohled od jihu, vpravo hřbitovní kaple	203
Obr. 29: Neratov, stav před II. světovou válkou (foto – archiv FÚ Neratov)	204
Obr. 30: Neratov, stav po II. světové válce (foto – archiv FÚ Neratov).....	204

Obr. 31: Neratov před II. světovou válkou (foto – archív FÚ Neratov)	205
Obr. 32: Původní interiér kostela Panny Marie (foto – archív FÚ Neratov).....	205
Obr. 33: Panna Maria Neratovská.....	206
Obr. 34: Neratov, stav kostela v roce 1957 (foto – archív FÚ Neratov).....	207
Obr. 35: Neratov, stav kostela kolem roku 1980 (foto – archív FÚ Neratov).....	207
Obr. 36: Interiér a oltář neratovského kostela po rekonstrukci.....	208
Obr. 37: Interiér kostela po rekonstrukci, vstupní část	208
Obr. 38: Střecha kostela po rekonstrukci, nad presbytářem	209
Obr. 39: Střecha kostela po rekonstrukci, chrámová loď	209
Obr. 40: Opočno, kostel Narození Páně - vstupní průčelí kostela	210
Obr. 41: Opočno, pohled od severovýchodu	210
Obr. 42: Opočno, vstup do kostela.....	211
Obr. 43: Opočno, vstup do nádvoří kláštera	211
Obr. 44: Rokole, poutní kostel Panny Marie	212
Obr. 45: Rokole, vstupní průčelí do kostela	212
Obr. 46: Rokole, poutní kostel, pohled na sakristii.....	213
Obr. 47: Rokole, dřevěný přístřešek Lorety se sedmi obrazy bolesti Panny Marie	213
Obr. 48: Rokole, pramen léčivé vody	214
Obr. 49: Oltář s Pannou Marií Rokolskou s nápisem „Nic bez Tebe – nic bez nás“ ..	214
Obr. 50: Rokole, schönstattská kaplička	215
Obr. 51: Rokole, kaple - interiér s oltářem P. Marie Královny s Ježíškem na klíně....	215
Obr. 52: Rokytnice v Orlických horách, poutní kaple sv. Anny.....	216
Obr. 53: Rokytnice v Orlických horách	216
Obr. 54: Mapa Orlickoústecka.....	217
Obr. 55: Anenská Studánka, kaple Panny Marie Pomocnice	217
Obr. 56: Anenská Studánka, oltář	218
Obr. 57: Anenská Studánka, nad vstupním portálem sousoší P. Marie se sv. Annou .	218
Obr. 58: Dolní Dobrouč, kaple Panny Marie, tzv. Horákova kaple.....	219
Obr. 59: Dolní Dobrouč, pramen s pilířem Panny Marie	219
Obr. 60: Hemže, kostel Panny Marie Nanebevzetí, pohled od severovýchodu.....	220
Obr. 61: Hemže, interiér, hlavní oltář	220
Obr. 62: Králíky, vstupní brána ke křížové cestě.....	221
Obr. 63: Králíky, kostel Panny Marie Nanebevzetí	221
Obr. 64: Horní Čermná, kostel Narození Panny Marie	222

Obr. 65: Horní Čermná, vstupní průčelí do kostela	222
Obr. 66: Horní Čermná, interiér kostela s hlavním oltářem	223
Obr. 67: Horní Čermná, křížová cesta na Mariánské hoře	224
Obr. 68: Horní Čermná, křížová cesta, I. zastavení	224
Obr. 69: Hory u České Třebové, kaple Panny Marie Pomocnice křesťanů	225
Obr. 70: Hory u České Třebové, oltář	226
Obr. 71: Hůra u Petrovic, kaplička Panny Marie, vstupní průčelí	227
Obr. 72: Hůra u Petrovic, oltář.....	227
Obr. 73: Hůra u Petrovic, křížová cesta	228
Obr. 74: Hůra u Petrovic, křížová cesta a boční pohled na kapličku	228
Obr. 75: Klášterec nad Orlicí, kostel Nejsvětější Trojice, pohled od západu.....	229
Obr. 76: Klášterec nad Orlicí, pohled od jihu	229
Obr. 77: Klášterec nad Orlicí, hlavní oltář	230
Obr. 78: Klášterec nad Orlicí, hlavní oltář a boční oltáře	230
Obr. 79: Knířov, kostel Zvěstování Panny Marie, pohled od severu	231
Obr. 80: Knířov, oltář	231
Obr. 81: Letohrad, poutní kaple sv. Jana Nepomuckého, pohled od východu	232
Obr. 82: Letohrad, poutní areál, pohled od jihu.....	232
Obr. 83: Letohrad, vstup do poutní kaple sv. Jana Nepomuckého	233
Obr. 84: Letohrad, oltář	233
Obr. 85: Letohrad, ochoz v poutním areálu	234
Obr. 86: Letohrad, oltář kaple v ambitu	234
Obr. 87: Letohrad, stropní výzdoba kaple v ambitu.....	234
Obr. 88: Ústí nad Orlicí, kostel Nanebevzetí Panny Marie	235
Obr. 89: Ústí nad Orlicí, oltář	235
Obr. 90: Vraclav, kostel sv. Mikuláše, vstupní průčelí	236
Obr. 91: Vraclav, pomník na památku vyvraždění Vršovců	236
Obr. 92: Vraclav, roubená poustevna „Fráterka“	237
Obr. 93: Vraclav, původní lázeňská budova.....	237

Obr. 1: Mapa ČR s vyznačením Rychnovska a Orlickoústecka
(1 – okres Rychnov nad Kněžnou, 2 – okres Ústí nad Orlicí)

Obr. 2: Mapa okresu Rychnov nad Kněžnou

Obr. 3: Deštné v Orlických horách – Dříš, kaple Panny Marie „Deštenská“

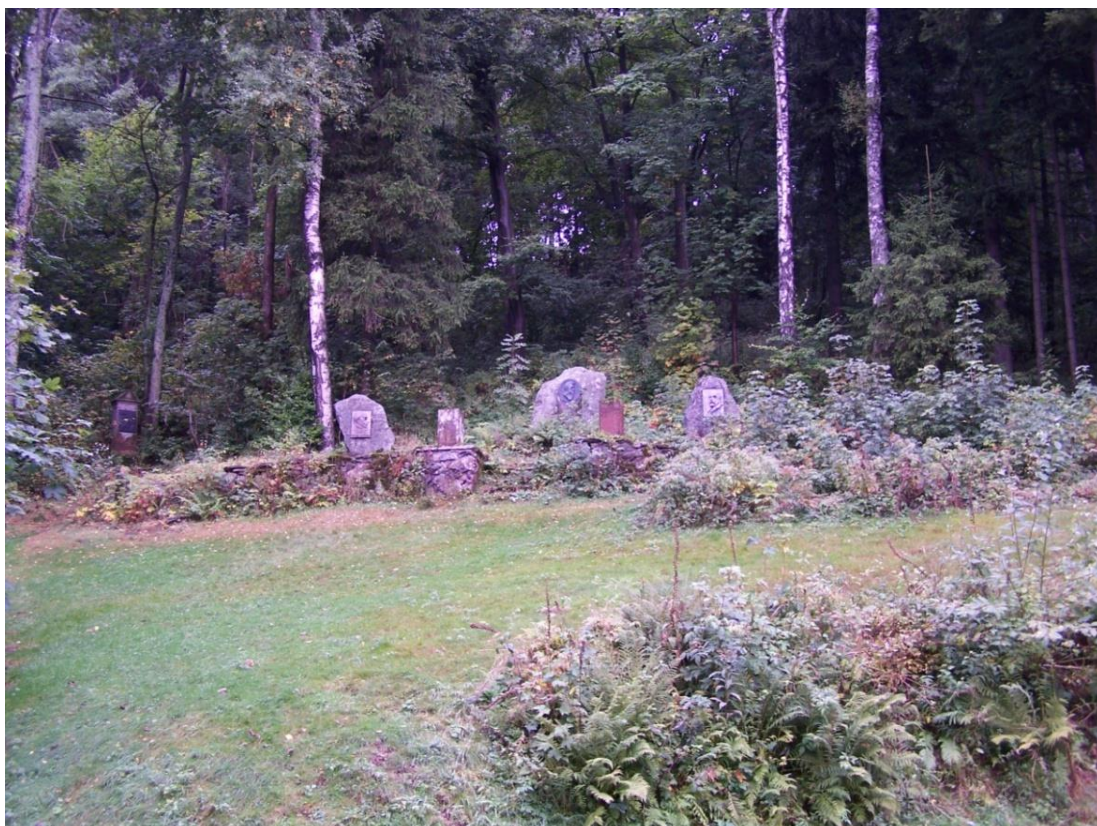

Obr. 4: Dříš, boční pohled od jihu

Obr. 5: Dříš, interiér kaple

Obr. 6: Dříš, křížová cesta

Obr. 7: Dobruška, kostel sv. Ducha, pohled od severu

Obr. 8: Kostel sv. Ducha, pohled od jihu

Obr. 9: Kostel sv. Ducha, pohled od jihozápadu

Obr. 10: Studna vedle kostela sv. Ducha

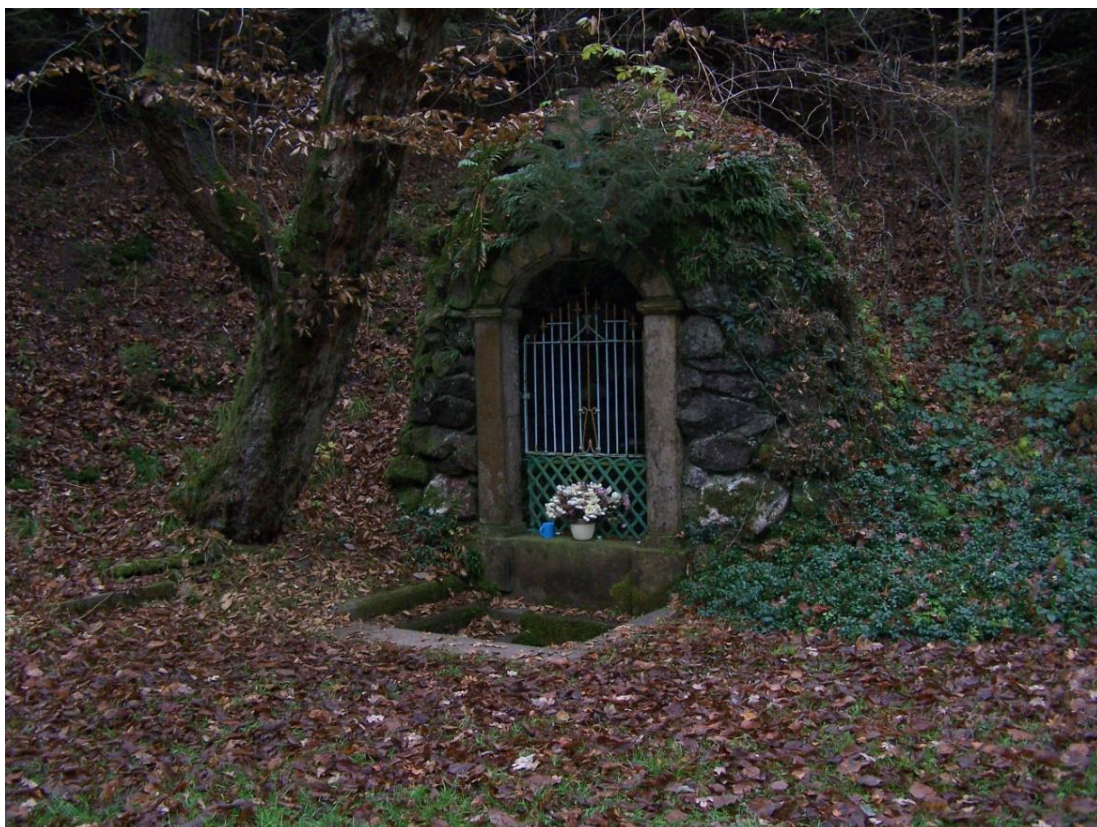

Obr. 11: Dřízna u Přepych, kaple Panny Marie Lurdské

Obr. 12: Dřízna, vstup do poutního areálu

Obr. 13: Dřízna, studánka a Loretánská jeskyňka

Obr. 14: Dřízna, svěcení pramenů v roce 1950 (foto – archiv FÚ Přepychy)

Obr. 15: Dřízna, pomník na památku P. Aloise Mádra

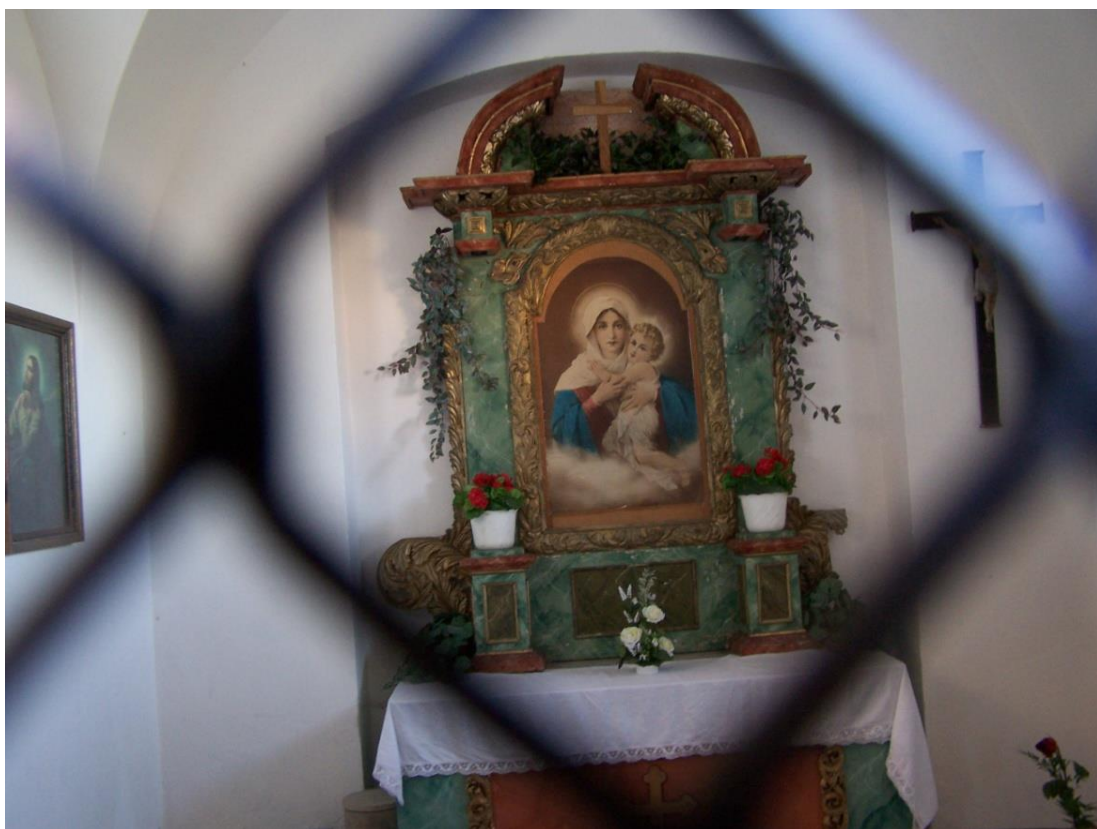

Obr. 16: Dřízna, kaplička křížové cesty, XII. zastavení

Obr. 17: Homol u Borovnice, kostel Panny Marie Bolesné

Obr. 18: Homol, oltář s obrazem Panny Marie Bolesné

Obr. 19: Homol, schodiště se sochařskou výzdobou, pohled od severozápadu

Obr. 20: Homol, vstupní brána, pohled od jihovýchodu

Obr. 21: Chábory – Studánka, kaple Narození Panny Marie

Obr. 22: Studánka, pramen léčivé vody

Obr. 23: Studánka, socha sv. Jana Nepomuckého – světec jako putující poutník

Obr. 24: Studánka, křížová cesta, VIII. zastavení

Obr. 25: Neratov, kostel Panny Marie Nanebevzetí – vstupní průčelí

Obr. 26: Neratov – západní strana kostela, vlevo neratovská fara

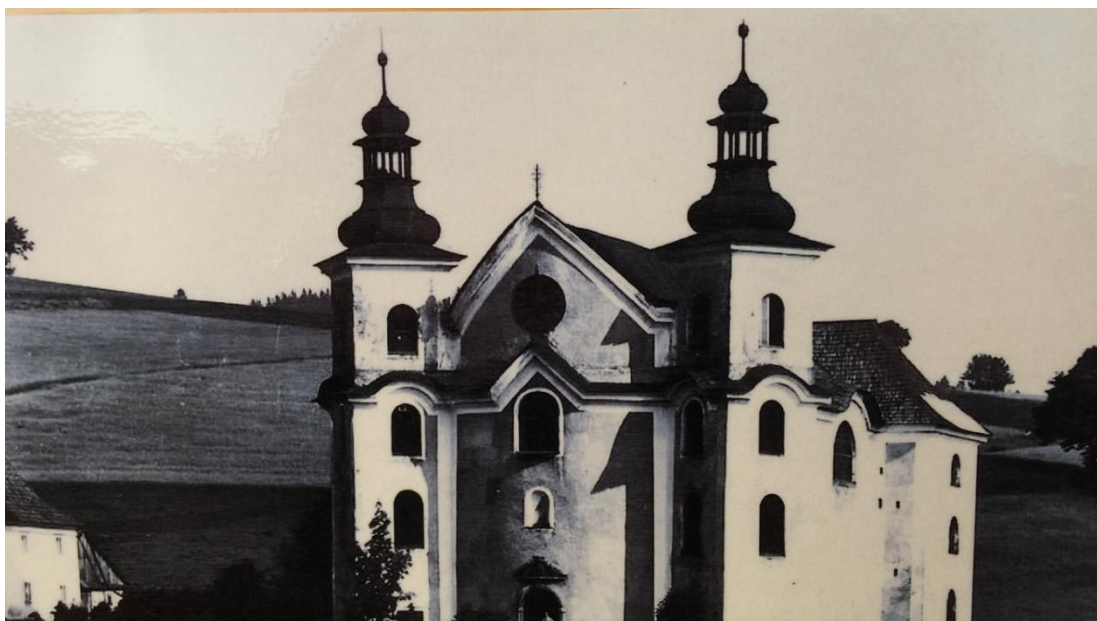

Obr. 27: Neratov, pohled ze silnice od Bartošovic

Obr. 28: Neratov, pohled od jihu, vpravo hřbitovní kaple

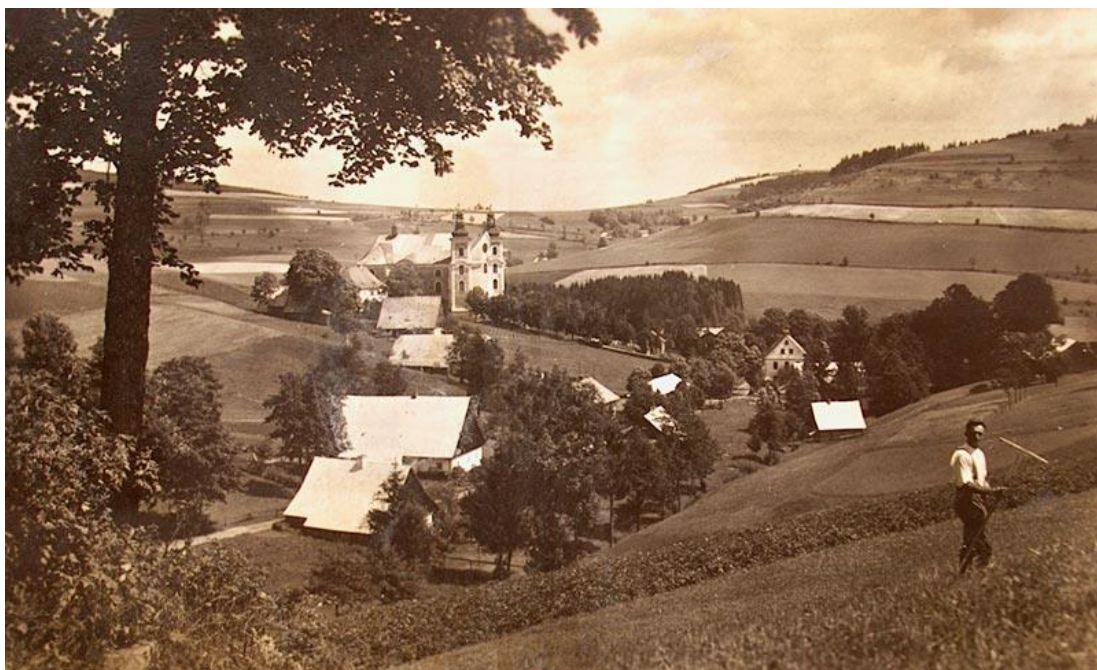

Obr. 29: Neratov, stav před II. světovou válkou (foto – archiv FÚ Neratov)

Obr. 30: Neratov, stav po II. světové válce (foto – archiv FÚ Neratov)

Obr. 31: Neratov před II. světovou válkou (foto – archiv FÚ Neratov)

Obr. 32: Původní interiér kostela Panny Marie (foto – archiv FÚ Neratov)

Obr. 33: Panna Maria Neratovská

Obr. 34: Neratov, stav kostela v roce 1957 (foto – archiv FÚ Neratov)

Obr. 35: Neratov, stav kostela kolem roku 1980 (foto – archiv FÚ Neratov)

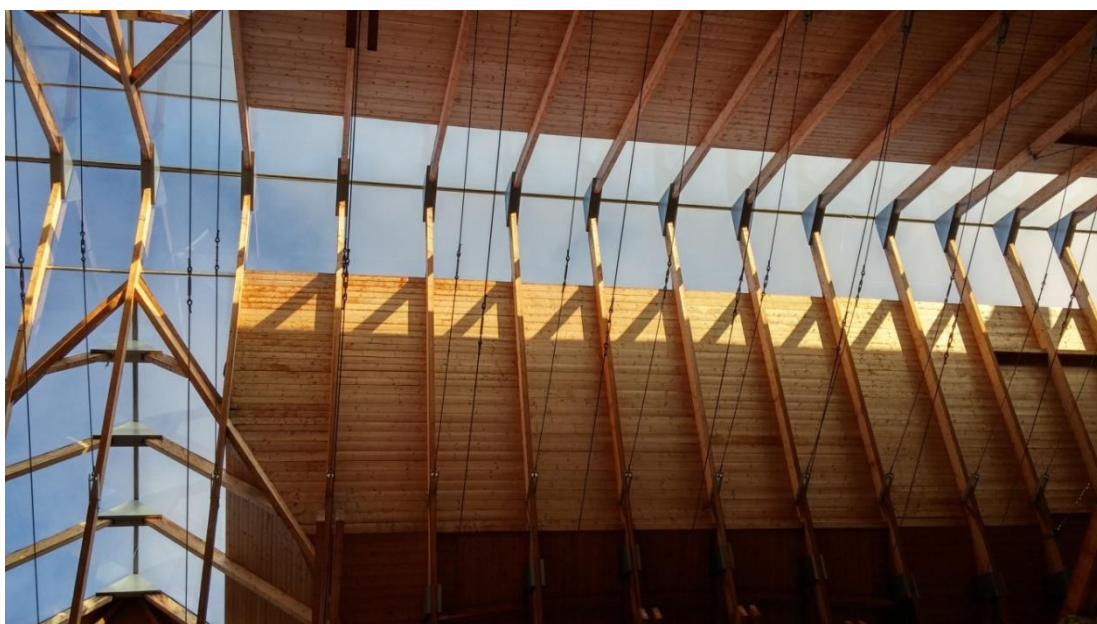
Obr. 36: Interiér a oltár neratovského kostela po rekonstrukci

Obr. 37: Interiér kostela po rekonstrukci, vstupní část

Obr. 38: Střecha kostela po rekonstrukci, nad presbytářem

Obr. 39: Střecha kostela po rekonstrukci, chrámová loď

Obr. 40: Opočno, kostel Narození Páně - vstupní průčelí kostela

Obr. 41: Opočno, pohled od severovýchodu

Obr. 42: Opočno, vstup do kostela

Obr. 43: Opočno, vstup do nádvoří kláštera

Obr. 44: Rokole, poutní kostel Panny Marie

Obr. 45: Rokole, vstupní průčelí do kostela

Obr. 46: Rokole, poutní kostel, pohled na sakristii

Obr. 47: Rokole, dřevěný přístřešek Lorety se sedmi obrazy bolesti Panny Marie

Obr. 48: Rokole, pramen léčivé vody

Obr. 49: Oltář s Pannou Marií Rokolskou s nápisem „Nic bez Tebe – nic bez nás“.

Obr. 50: Rokole, schönstattská kaplička

Obr. 51: Rokole, kaple - interiér s oltářem P. Marie Královny s Ježíškem na klíně

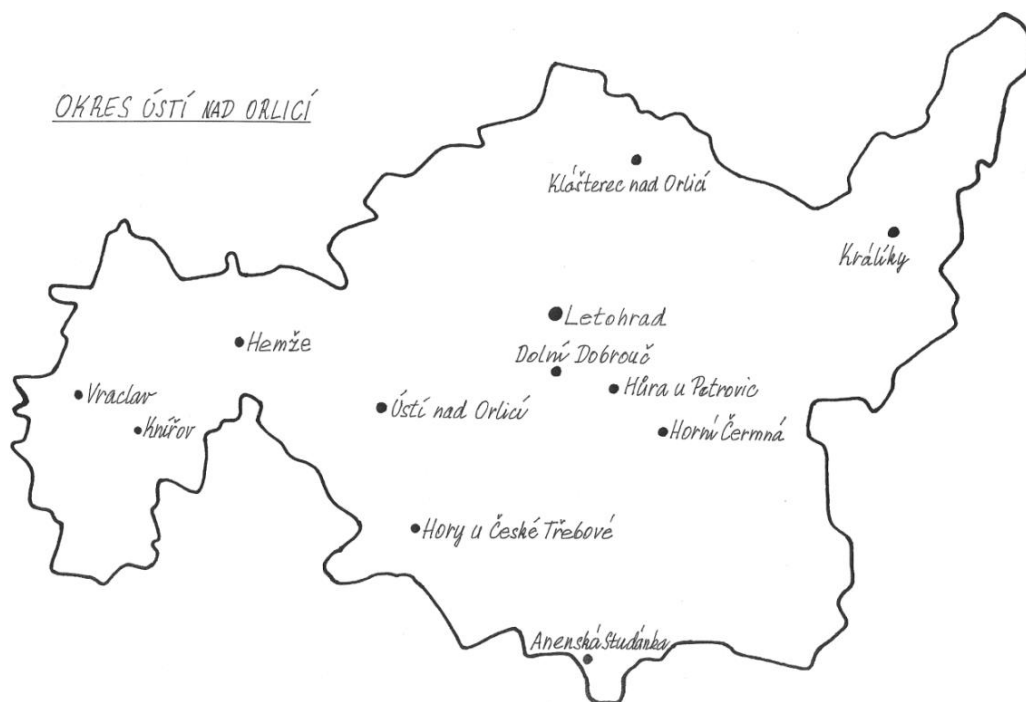

Obr. 52: Rokytnice v Orlických horách, poutní kaple sv. Anny

Obr. 53: Rokytnice v Orlických horách

Obr. 54: Mapa Orlickoústecka

Obr. 55: Anenská Studánka, kaple Panny Marie Pomocnice

Obr. 56: Anenská Studánka, oltář

Obr. 57: Anenská Studánka, nad vstupním portálem sousoší P. Marie se sv. Annou

Obr. 58: Dolní Dobrouč, kaple Panny Marie, tzv. Horákova kaple

Obr. 59: Dolní Dobrouč, pramen s pilířem Panny Marie

Obr. 60: Hemže, kostel Panny Marie Nanebevzetí, pohled od severovýchodu

Obr. 61: Hemže, interiér, hlavní oltář

Obr. 62: Králíky, vstupní brána ke křížové cestě

Obr. 63: Králíky, kostel Panny Marie Nanebevzetí

Obr. 64: Horní Čermná, kostel Narození Panny Marie

Obr. 65: Horní Čermná, vstupní průčelí do kostela

Obr. 66: Horní Čermná, interiér kostela s hlavním oltářem

Obr. 67: Horní Čermná, křížová cesta na Mariánské hoře

Obr. 68: Horní Čermná, křížová cesta, I. zastavení

Obr. 69: Hory u České Třebové, kaple Panny Marie Pomocnice křesťanů

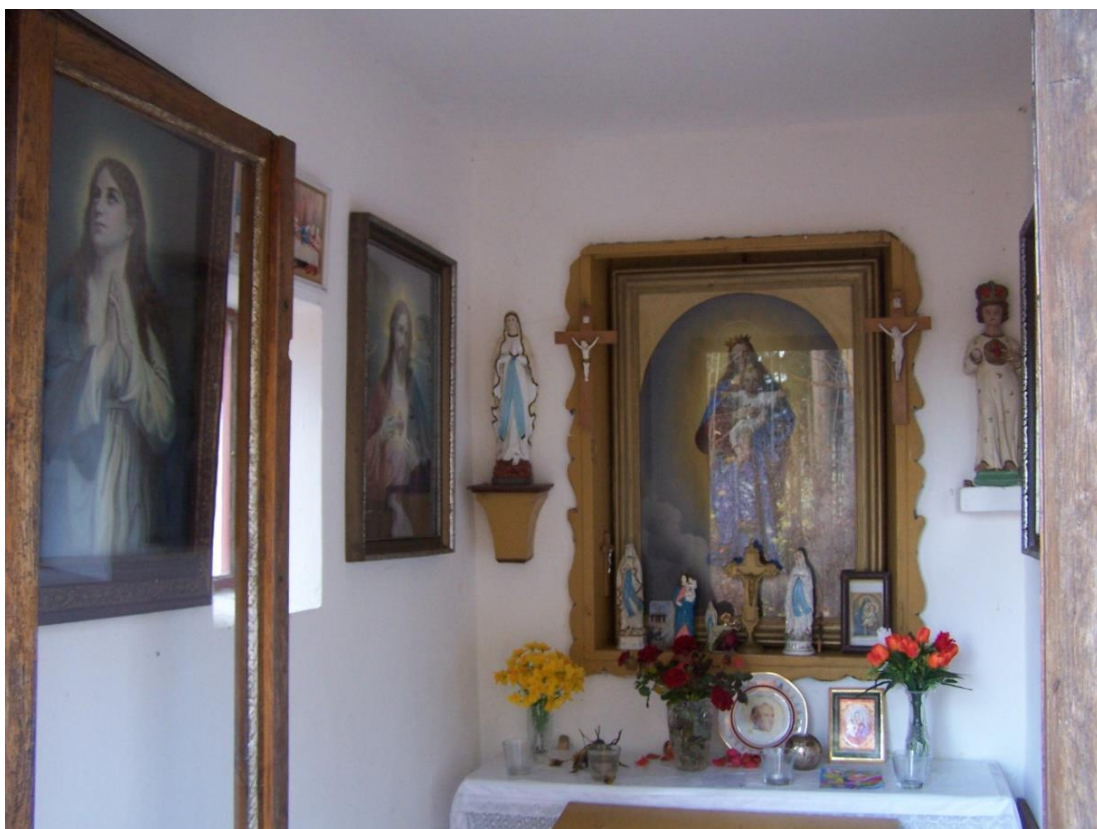

Obr. 70: Hory u České Třebové, oltář

Obr. 71: Hůra u Petrovic, kaplička Panny Marie, vstupní průčelí

Obr. 72: Hůra u Petrovic, oltář

Obr. 73: Hůra u Petrovic, křížová cesta

Obr. 74: Hůra u Petrovic, křížová cesta a boční pohled na kapličku

Obr. 75: Klášterec nad Orlicí, kostel Nejsvětější Trojice, pohled od západu

Obr. 76: Klášterec nad Orlicí, pohled od jihu

Obr. 77: Klášterec nad Orlicí, hlavní oltář

Obr. 78: Klášterec nad Orlicí, hlavní oltář a boční oltáře

Obr. 79: Knířov, kostel Zvěstování Panny Marie, pohled od severu

Obr. 80: Knířov, oltář

Obr. 81: Letohrad, poutní kaple sv. Jana Nepomuckého, pohled od východu

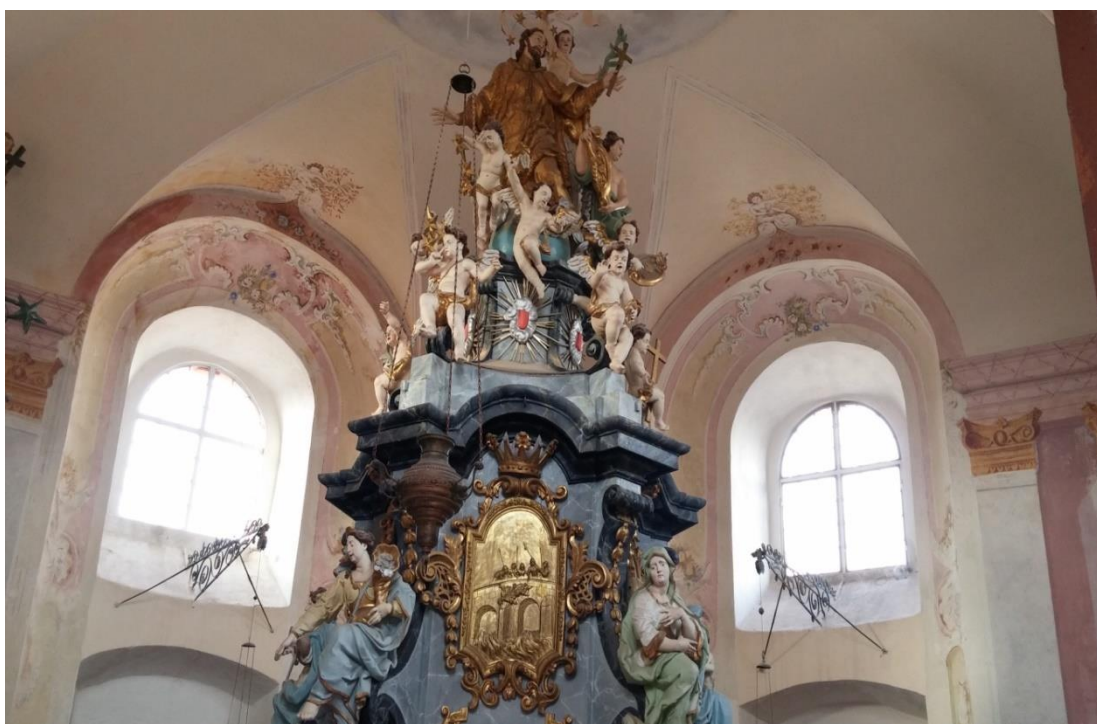

Obr. 82: Letohrad, poutní areál, pohled od jihu

Obr. 83: Letohrad, vstup do poutní kaple sv. Jana Nepomuckého

Obr. 84: Letohrad, oltář

Obr. 85: Letohrad, ochoz v poutním areálu

Obr. 86: Letohrad, oltář kaple v ambitu

Obr. 87: Letohrad, stropní výzdoba kaple v ambitu

Obr. 88: Ústí nad Orlicí, kostel Nanebevzetí Panny Marie

Obr. 89: Ústí nad Orlicí, oltář

Obr. 90: Vraclav, kostel sv. Mikuláše, vstupní průčelí

Obr. 91: Vraclav, pomník na památku vyvraždění Vršovců

Obr. 92: Vraclav, roubená poustevna „Fráterka“

Obr. 93: Vraclav, původní lázeňská budova